

Bilim ve Gelecek

Aylık bilim, kültür, politika dergisi • Eylül 2007 • 6 YTL (KDV Dahil)

43

5000
YILLIK
BÜYÜ

ASTROLOJİ

Dünyada ve Türkiye'de

SU SORUNU

Ankara ve İstanbul için çözüm...

Bilim ve Gelecek
SAYI: 43 / EYLÜL 2007

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Ender Helvacıoğlu

YAZIİŞLERİ
Nalan Mahsereci (Yazışleri Müdürü)
Ruken Kızılar
Nivart Taşçı
Güner Or

İDARI İŞLER
Volkan Tozan

GRAFİK-TASARIM
Baha Okar

ADRES
Sakızagacı Cad. Nane Sok. 15/4 Beyoğlu
TEL: (0212) 244 97 95

www.bilimvegelecek.com.tr
E-posta: bilgi@bilimvegelecek.com.tr

Internet grubumuza üye olmak için
bilimvegelecekdersisi-subscribe@yahoo.com
adresine eposta göndermeniz yeterlidir

ANKARA TEMSİLCİSİ
Musa Toprak
E-posta: musatoprak@yahoo.com

ANKARA BÜRO
Tel : (0312) 417 52 88
Adres : Karanfil Sok. 17/11 Kızılay

İZMİR TEMSİLCİSİ
Levent Gedizlioğlu
Tel: (0232) 463 98 57

SAMSUN TEMSİLCİSİ
Hasan Aydın
Tel: (0505) 310 47 60
E-posta: hasanaydn@hotmail.com

TRAKYA TEMSİLCİLERİ
Cemal Bitlis
Tel: (0282) 654 05 05
E-posta: cemalbitlis@mynet.com
Ayhan Orucoglu
Tel: (0535) 236 16 12

BARTIN TEMSİLCİSİ
Barbaros Yaman
Tel: (0533) 420 86 01
E-posta: yamanbar2000@yahoo.com

BURSA TEMSİLCİSİ
Ayten Zıpak Erçel
Tel: (0537) 793 74 82
E-posta: aytenzipak@yahoo.com

ÇİVRİL TEMSİLCİSİ
Mümtaz Baskaya
Tel: (0505) 364 53 98
E-posta: mumtazbaskaya@superposta.com

AVRUPA TEMSİLCİSİ
Kağan Güner
Tel: 44 2077040965
E-posta: guner16@mynet.com

YURTIÇİ ABONE KOŞULLARI
1 yıllık: 60 YTL / 6 aylık: 30 YTL
(Abonelikte ilgili bilgi almak için,
0212.244 97 95 no'lu telefonu arayınız)

YURTDİŞİ ABONE KOŞULLARI
Avrupa ve Ortadoğu için 50 Euro
Amerika ve Uzakdoğu için 100 Dolar

7 RENK BASIM YAYIN FİLMCİLİK
LTD. ŞTİ. ADINA SAHİBİ
Ender Helvacıoğlu

SORUMLU YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
Ruken Kızılar

BASILDIĞI YER
Ezgi Matbaacılık
Sanayi Cad. Altay Sok. No: 10, Cöbançeşme
Yeni Bosna / İstanbul Tel: (0212) 452 23 02

DAĞITIM ŞİRKETİ
Merkez Dağıtım
ISSN: 1304-6756

YAYIN TÜRÜ: Yerel - Süreli

Aydökümü

Bilim ve Gelecek Yayınları

Aydökümü'nde ikinci kez bu başlığı atıyoruz. Bilim ve Gelecek Yayınları'ndan söz ettiğimiz Mart 2007 sayımızdan bu yana, yayınevi çalışmalarını sessiz ve derinden (!) ilerlettik: Ekim başında ilk kitaplarımız çıkıyor. Kasım ayına kadar 5 kitaba ulaşmayı hedefliyoruz. İlerde bir evrim dizisine yol alacak kitaplarımız var ilk planda. Prof. Dr. Cemal Yıldırım'ın, ülkemizde evrim karşıtlarıyla mücadele eden öncü kitaplardan biri olan "Evrimsel Kuram ve Bağnazlık" çalışmasının yeni basımına hazırlanıyoruz. Bilim ve Gelecek Yayınları bir evrim dizisi yapar da, ülkemizde, küresel ve yerel gericiliğin iç içe geçmesinin ve bilimsel düşünceye fütursuz saldırının tipik bir sembolü olan Harun Yahya'yı yanıtsız bırakır mı? İki sayı üst üste ele aldığımız, Yaratılışçılar'ın iddialarını tek tek yanıtlayan boyutlu dosyalarımızı daha da geliştirerek, evrim karşıtlığıyla mücadeleyi, "Harun Yahya'ya Yanıt" kitabımızla sürdüreceğiz. Bu bir ilk haberci olsun. Diğer kitaplarımızdan söz etmeyi gelecek aya; yayınevinin ilkeleri, yayın yelpazesi, yönelimleri, kısa ve orta vadeli hedeflerine ilişkin olarak yazacağımız geniş yazıya bırakalım. Yayın holdinglerinin ve bankaların, alanı tekelleşmeye götüren uzantılarıyla, "kitabı" ve hatta "kültürü" metalaştırdıkları, suya sabuna değmeyen bir popülerliğe bulaştırdıkları ve kendi yağıyla kavrulan yayınevlerinin nefes almakta giderek daha çok zorlandığı bir "piyasaya" girdiğimizin bilincindeyiz. Sermayemiz her zaman olduğu gibi bilimsel bilgi/düşünce birikimi, emeğimiz ve tabii ki okurlarımız, dostlarımız. Her türlü öneriye, katkıya açığız; Bilim ve Gelecek Dergisi'nin olduğu gibi Bilim ve Gelecek Yayınları'nın da hep birlikte sahibi olacağız.

***

Gelelim bu sayımıza. Kapak dosyamız, astrolojinin bir büyü olarak doğduğu ve her zaman bir büyü olduğu tezini işliyor. Lawrence E. Jerome'un "Astrology Disproved" adlı henüz Türkiye'de yayımlanmamış kitabından Rennan Pekünlü'nün çevirisiyle derlediğimiz dosyada, geniş kitlelerin astrolojiye neden inandıkları sorusuna da yanıt arıyor ve astrolojinin psikolojisi irdeleniyor. Bilim kılıfını kullanan son dönem astrologlarının foyası ortaya çıkıyor.

***

Su konusu, Ankara'nın yaşamaya başladığı ve İstanbul'da öngörülen sıkıntı ile ülkemizin sıcak gündemine girdi. Su yaşamsal, ama kıt bir kaynak. Piyasa ekonomisinde ticari bir mal haline gelmesi, dünya nüfusundaki hızlı artış, kirlenme ve iklim değişikliğiyle birlikte, stratejik önemi giderek artıyor. Biz de geniş bir dosyayla su sorununa el attık. Dünyada ve ülkemizde su kaynaklarının durumunu, küresel su politikalarını ve Türkiye'nin acil ihtiyacı haline gelen ulusal su politikasını konu edindik. Prof. Dr. İlhan Avcı ve Dursun Yıldız ile İstanbul ve Ankara'da yaşanan su sıkıntısının boyutlarını, hazırlanan projeleri, bunların sorunlarını ve çözüm önerilerini konuştuk.

***

İki dosya dışında da, bu sayımız oldukça renkli. Ömer Tuncer'in Mevlânâ'nın sınıfsal tahlilini yaptığı makalesini, Muhsine H. Yavuz'un bir Azeri masalını çözümlemesini, Hasan Gören ve Ender Helvacıoğlu'nun "Sol" kavramı üzerine yazılarını ve diğer makaleleri ilgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

Dostlukla kalın.

Bilim ve Gelecek

İçindekiler

■ ■ PARANTEZ	
Ender Helvacıoğlu	
Solcu kimdir?	4
■ ■ KAPAK DOSYASI	6
Lawrence E. Jerome	
Çeviri: Prof. Dr. Rennan Pekünlü	
5000 yıllık büyü: Astroloji	6
Ömer Tuncer	
13. yüzyıl Anadolu'sunda devrim ve karşı-devrim	
Mevlânâ hangi sınıfın adamı?	32
Dr. Muhsine Helimoğlu Yavuz	
Bir doğu masalına gizlenmiş ütopyik gerçekler	36
Hasan Gören	
Sol liberal	42
Ramazan Karaçalı	
Sanallaştırıyoruz	46
■ ■ DOSYA: Su sorunu	49
Dünyada ve Türkiye'de su ve politikası	49
Prof. Dr. İlhan Avcı ile söyleşi	
İstanbul ve Ankara'nın su sorunu,	
Türkiye'nin su yönetimi sorunudur	62
Dursun Yıldız ile söyleşi	
Ankara'nın su sıkıntısı, yeni su temin projeleri	
ve olası sorunlar	68
Dr. Alev Erarslan	
Siyasi erkin gömü uygulamalarına yansıması	
Anadolu'da kral mezarları (MÖ 3000-547)	72
■ ■ BURGUBİLİM / Adam Sendée	
Olimpiyatlar: "Geliyorum" diyor	
Burgubilimciler: "Gelme gelme!"	78
■ ■ BİLİM GÜNDEMİ / Nivart Taşçı - Mehmet Doğan	83
■ ■ GO / A. Utku Üzülmüş	86
Alper Ülkü	
Go'nun tarihçesi -1	86
■ ■ YAYIN DÜNYASI / Nalân Mahserreci - Güner Or	87
Güner Or	
Kim bu tarih dersini asar ki	87
■ ■ MATEMATİK SOHBETLERİ / Ali Nesin	90
■ ■ BRİÇ / Lütfi Erdoğan	92
■ ■ FORUM	93
■ ■ BULMACA / Hikmet Uğurlu	96

KAPAK DOSYASI

5000 yıllık büyü:

ASTROLOJİ

Astroloji 5000 yıllık bir büyü dizgesidir...

Öyle doğdu, öyle de kalacak...

Hiçbir bilimsel tarafı yoktur...

Öyleyse insanlar astrolojiye niçin inanır?

**Niçin binlerce astrolog ve milyonlarca yandaş
"yıldızların dayatmalarına" boyun eğer?..**

**Nasıl oluyor da günümüzün çağdaş, eğitilmiş
bireyleri astrologların salıklarını izlemeye
devam ediyor?**

6

PARANTEZ / Ender Helvacıoğlu

4

Solcu kimdir?

"Solculuk ne demektir? Büyük toplumsal pratiklerle, taş üstüne taş koyarak oluşmuştur kavram. Kapsamlı kuramların, kavramların, daha doğrusu beyinlerin ve aklın dağıldığı, parçalandığı bir çağda yaşıyoruz. Beyinlerin dağılması ile sistemin hegemonyası arasında doğru orantı var. Bu nedenle 'solculuk' kavramının bütünselliğini korumak önemli bir ihtiyaç."

Hasan Gören yazdı

Sol Liberal

Sol liberal, modern insan bilinci yerine kulluk anlayışının yerleştirilmesini inanç özgürlüğü olarak görür, gösterir. Halkın, devleti, kendi mülkiyet ve yönetiminde ve yine kendi çıkarlarına göre örgütlenmiş bir aygıt haline getirmesini değil, mümkünse bu devletin sermaye lehine eriyip yok olmasını talep eder. Ama her durumda sol liberalin talepleri, içeride işbirlikçi sermayenin, dışarıda ise emperyalistlerin hedefi ile çakışır.

26

Dünyada ve Türkiye’de su ve yönetimi

Su: Yaşamsal ama sınırlı bir kaynak...

- Su bir insan hakkıyken, piyasa ekonomisi suyu meta, kâr kaynağı, alım-satım konusuna dönüştürüyor...

Dünya nüfusundaki hızlı artış, kirlenme ve iklim değişikliği sonucunda, su artık stratejik bir kaynak...

- Türkiye’nin acil bir ulusal bir su politikası gereksinimi var...

Prof. Dr. İlhan Avcı ile söyleşi

İstanbul’un susuzluğu, yürütülen projeler ve çözüm önerileri...

Dursun Yıldız ile söyleşi

Ankara’nın susuzluğu, yürütülen projeler ve çözüm önerileri...

Dr. Muhsine Helimoğlu Yavuz’un makalesi

36**Bir doğu masalına gizlenmiş
ütöfik gerçekler**

Halk anlatıları, özellikle de masallar, ürünü oldukları toplumların; coğrafyalarının evrenselliği göz önüne alındığında da, tüm insanlığın, sosyokültürel ve psikokültürel aynalarıdır. Masalların iletilisine dair yüzeysel bir değerlendirme yapıldığında, yalnızca gösterileni görür ve işin kolayına kaçarsınız... Bir Azeri masalına, bilimsel yöntemle çözümleme yapıp, görünürde söylenenin satır aralarını dikkatle okuduğumuzda, saptamalarımız çok farklı olacak...

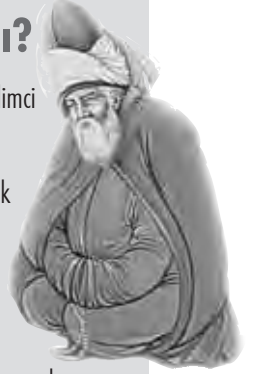

Ömer Tuncer yazdı:

13. yüzyıl Anadolu’sunda devrim ve karşı-devrim

Mevlânâ hangi sınıfın adamı?

13. yüzyıl Anadolu Devrimi, Babailerin, Ahîlerin ve bilimci kol sayılabilecek Ekberîyye’nin birlikte, sosyal alana taşıdıkları bir kültür hareketidir. Kul kültürüne karşı ilk başkaldırılarından biridir. Bu devrimci hareketin karşısında ise, Kalenderîler, işgalci Moğollar, zaman zaman Moğol valisi gibi davranan Selçuklu sultanları ve onların İmam Gazalî ardılı düşünüş biçimini döneme uydurmaya çalışan Mevlânâ Celâlî’ü Din Rûmî ile Kalenderî şeyhi Şems-i Tebrizî vardır.

32

Dr. Alev Erarslan’ın makalesi

Anadolu’da kral mezarları**72**

Merkezi iktidarın saltanatının yansıdığı bir alan olan gömü uygulamaları, Anadolu’da MÖ 3. binyılın başlarından itibaren görülür. Bu ihtişamlı mezarlar, toplumdaki ana

otorite ve yönetim organı olan kralların egemenliklerinin yanı sıra, ait oldukları kültürlerin toplumsal yapı, inanç sistemleri ve sahip olduğu ekonomik düzeyi sergilemeleri açısından da önemlidir...

BURGUBİLİM/Adam Sendée**78**

Olimpiyatlar: 'Geliyorum' diyor

Burgubilimciler: 'Gelme gelme!'

Olimpiyatların amaçlarından biri, aristokratların tanrılara benzemeye çalışıp soylarını onlara dayandırmalarıydı. Bir başka amaç, aristokratların halka olabildiğince benzememelerini sağlamaktır. Üretmeden tükettikleri için kazandıkları fazla kiloları ve fazla enerjiyi, savaşlarda başkalarını, yarışlarda birbirlerini yakarak savurmaları...

Solcu kimdir?

Solcu kimdir? Solculuk ne demektir? Solculuk tanımının 250 yıllık bir serüveni var. Büyük toplumsal pratiklerle, taş üstüne taş koyarak oluşmuştur bu kavram. Bugün kapsamlı kuramların, yüzyılların içinden damıtılarak gelen kavramların, daha doğrusu beyinlerin ve aklın dağıldığı, parçalandığı bir çağda yaşıyoruz. Fakat bu hâkim sistemin de dağıldığı anlamına gelmiyor. Tam tersi: Beyinlerin dağılması ile sistemin hegemonyası arasında doğru orantı vardır. Bu nedenle "solculuk" kavramının bütünselliğini korumak önemli bir ihtiyaçtır. Seçimlerden sonra oluşan Türkiye tablosu göz önüne alındığında da güncel bir ihtiyaç.

Ender Helvacıoğlu

Solcu kimdir? Solcu olmak ne demektir? Denilebilir ki, solcu olmak demokrasiden ve özgürlükten yana olmak demektir. Doğru, ama çok eksik. Bu tanım 18. yüzyıldan, burjuva demokratik devrimler döneminden kalma. Aristokrat düzene karşı, devrimci burjuvazi önderliğindeki halk katmanlarının geliştirdiği mücadele içinde üretilmiştir "demokrasi" ve "özgürlük" kavramları. Sahip çıkılmalı, ama yetinildiği zaman bir bumerang olabileceği de gözden kaçırılmamalı.

Sahip çıkılmalı; çünkü insanlık bu kavramları aristokrat düzeni ve onların temsilcileri olan kralları, imparatorları, padişahları, sultanları alaşağı ederek kazanmıştır. Kulluk ideolojisine başkaldırarak ve gericiliği ezerek, "yurttaş", "vatandaş" ve "özgür birey" olabilmıştır. Bu kavramların kaynağında böyle köklü bir devrimcilik var. İşte bu kaynak unutulduğu an, "demokrasi" ve "özgürlük" kavramları koskoca bir yalan olur.

Dolayısıyla yetinmemeli, çünkü artık burjuvazi ilerici ve devrimci değil. Burjuva düzeninin günümüz temsilcileri, "demokrasi" adına ülkeleri işgal edebiliyorlar, "özgürlüğü" ise "gericiliğe özgürlük" olarak yutturabiliyorlar. "Şeriatı uygulama özgürlüğü", "kadını çağdışılığa mahkûm etme özgürlüğü", "tarikatlara özgürlük"... say sayabilirsen. Gericiliği yıkarak gelen "demokrasi" ve "özgürlük" kavramları, bugün gericiliğin elindeki bir silaha dönüşmüş. Burjuvazinin 250 yıllık serüvenidir bu. Robespierre'den Bush'a... Voltaire'den Fethullah Hoca'ya...

Demek ki solcu olmak için demokrasiden ve özgürlükten yana olmak (yani burjuva ideolojisi çerçevesinde kalmak) yetmiyor. Yetinirsek, kendimizi

her an Bush'un ve Fethullah'ın yanında bulabiliriz. "Mağdur" gericilere "özgürlük" talep ederek, Robespierre ve Voltaire'in kemiklerini sızlatabiliriz. Devrimcilik (yani gericiliğe karşı diktatörlük) ile bağı kopartılmış bir "demokrasi" ve "özgürlük", günümüzün en büyük gericilerinin sloganıdır; solcularının değil.

***

Peki, solcu kimdir? Denilebilir ki solcu olmak, demokrasi ve özgürlükten yana olmanın yanı sıra, emekten ve emekçiden yana olmak da demektir. Olmazsa olmaz bir nitelik, ama hâlâ eksik. Bu tanım da 19. yüzyıldan kalma. 18. yüzyıl solculuğunun giderek koca bir yalana dönüştüğünü ilk fark eden kişi olan Büyük Sakallı'nın tanımı. Karl Marx, "özel mülkiyet ve kâr etme özgürlüğü"ne (liberalizme) dayalı "burjuva demokrasisi"nin bir palavra olduğunu kanıtladı. Artık bu noktadan sonra, sermayeye karşı emekten yana olmadan solcu kalınmazdı.

Bu tanım, 19. yüzyıl boyunca dört başı mamur bir solcu olmak için yeterliydi. Sanayi Devrimi Avrupa'da iki karşıt sınıf yaratmıştı: burjuvazi ve proletarya. Solcular, başta proletarya olmak üzere emekçi sınıfların çıkarlarını savunan ve bir emekçi iktidarını hedefleyen kişilerdi; sağcılar ise burjuva düzeninin devamından yanaydılar. Tabii ki sol yelpaze içinde farklı yol ve stratejiler izleyenler bulunurdu, ama kabaca (en genelde) solculuk buydu. Marx, emek-sermaye çelişkisi temeline oturmamayan bir "demokrasi ve özgürlük" yandaşlığıyla, yazılarında çok dalga geçmiştir.

Fakat dünya döndükçe anlaşıldı ki, bu solcu-

luk tanımı da 19. yüzyıl Avrupa'sıyla sınırlıdır. 20. yüzyıla gelirken, kapitalist sistem dünya çapında yayıldığında bu tanımın yetersizliği ortaya çıktı. Sol cephe kabak gibi ikiye bölündü: Liderliğini Kautsky'nin yaptığı II. Enternasyonalciler, metropol emekçilerinin dar sınıf çıkarlarından yola çıkıp emperyalist burjuvazinin yandaşı durumuna düştüler. Lenin'in "Dönek" diye damgaladığı Kautsky'ler, dünyanın yeni durumunu, yani emperyalizm çağını anlamamışlardı. Kautsky'ler 19. yüzyılda donup, ironik bir biçimde fazla "Marksist" kaldılar; Lenin'in çizgisi ise devrim yaptı ve 20. yüzyıl da toplumları dönüştüren ana akım oldu.

Bu noktada "solculuk" tanımını yeniden yapmak şart olmuştu. Demokrasi ve özgürlükten yana olmanın, proletaryanın çıkarlarını savunmanın ve emekçi iktidarını hedeflemenin yanı sıra anti-emperyalist de olanlar "solcu" diye nitelenebilirdi ancak.

Solculuk tanımının 250 yıllık gelişimi kabaca böyledir. Büyük toplumsal pratiklerle, taş üstüne taş koyarak oluşmuştur bu kavram.

***

Peki, 21. yüzyılda durum nedir? Özellikle Türkiye'de? Postmodernizm dayatılıyor. Kapsamlı kuramların, yüzyılların içinden damıtılarak gelen kavramların, daha doğrusu beyinlerin ve aklın dağıldığı, parçalandığı bir dönem. Fakat bu hâkim sistemin de dağıldığı anlamına gelmiyor. Tam tersi: Beyinlerin dağılması ile sistemin hegemonyası arasında doğru orantı vardır. Bu nedenle "solculuk" kavramının bütünselliğini korumak acil bir ihtiyaçtır.

Günümüzde herkes "solcu"! Ama "Liberal Solcu", "Demokrat Solcu", "Küresel Solcu", "Özgürlükçü Solcu", "Milliyetçi Solcu", "Devletçi Solcu", "İslamcı Solcu"... Sistem herkesi bir tarafından yakalamış; dolayısıyla hiçbirini yukarıda özetlediğimiz tanıma göre solcu değil. Bu şizofren yapı, sistemin ideolojik hegemonyasının göstergesidir.

Bir anlamda Marx öncesi dönemi yaşıyor gibiyiz - bu kez dünya çapında. Çeşitli burjuva ideolojileri ile emekçi sınıf ideolojisi arasındaki sınırın bulanıklaştığı, iç içe geçtiği, ayrışmanın net olmadığı, akılların karıştığı bir dönem. Bu da doğal, çünkü Türkiye yaklaşık 15 yıldır bir yapısal değişim süreci içinde. Sosyoekonomik yapıda yaşanan kırılmalar ve hızlı dönüşümler, politik, kültürel ve ideolojik alana da yansıyor. Politik anlamda şizofren kişilikler ve akımlar bu yüzden ortaya çıkıyor.

Fakat giderek bu dönem de sona eriyor. Çünkü sistem giderek oturuyor. Dolayısıyla saflar da belirginleşecek, kimin nerede yer aldığı netleşecek. 22 Temmuz seçimlerinden sonra oluşan Türkiye tablosu bunun habercisi. Net olarak bir "BOP iktidarı" oluşturuldu. Biraz abartılı olacak ama, ABD ve küresel sermaye, Irak'ta işgalle gerçekleştirebildiğini Türkiye'de se-

çimle gerçekleştirdi. Bu iktidar "İlmli İslam-Liberal Sol" ittifakıdır. "Mağdur"larla "özgürlükçü"lerin ittifakı! Kamuoyunda "liberal solcu" olarak tanınan bazı isimlerin, TV programlarında, gazete köşelerinde nasıl militanca AKP savunuculuğuna soyunduklarını ibretle görüyoruz. "Sivil" anayasa taslaklarının altında da benzer imzalar var. Bu olumlu bir gelişmedir. Böylece bazı "solcu"ların gerçek yerlerinin neresi olduğu da netleşiyor; bu durum sol saflarda bir arınmayı da getirecektir.

Seçim sürecinde ortaya çıkan ikinci önemli olgu, küreselleştirme saldırısına ve BOP iktidarına korumacı bir çizgiyle karşı konulamayacağı, statükoculuğun küreselleşmecilerin ekmeğine yağ sürdüğüdür. Hangi stratejiyle başarılı bir direniş örgütlenebilir? Statükoyu savunarak mı, yoksa devrimci bir dönüşümün yolunu arayarak mı? Geçmişe öykünerek mi, geleceğe uzanarak mı? Emekçi sınıflar açısından baktığımızda Türkiye'nin korunmaya değer bir sistemi yok. Zaten bu sistemi bugün küreselleştirme yönünde geliştirmeyi üstlenenler eski sistemin de has sahipleri. Dolayısıyla gerçek solcuların eskiye dönmek, "yeni"ye eski adına direnmek gibi bir yönelimi olmamalı. Ancak geleceği emekçiler lehine kurmaya çalışan bir sol stratejinin başarı şansı olabilir. Bu olgunun netleşmesi de olumlu bir gelişme. Böylece statükocu bir politika izleyen ve milliyetçiliğe-devletçiliğe kayan "Sol" akımlarla gerçek solculuk arasındaki çizgi de belirginleşiyor. Bu da beraberinde diğer yönden bir arınmayı getirecektir.

***

Günün moda deyimini "uzlaşma". Bu deyimini seçim öncesindeki ve sonrasındaki serüveni de ilginç. "Uzlaşma" seçim öncesinde statükocuların küreselleşmecilere karşı bir silahıydı; bugün ise küreselleşmecilerin statükoculara ve tüm topluma karşı bir silahı. Silah el değiştirdi! Çok değil 5 ay önce AKP uzlaşmaya zorlanıyordu, bugün ise CHP ve Ordu uzlaşmaya zorlanıyor. "Uzlaşma mı istiyordunuz, hadi uzlaşalım"!

Uzlaşma silahının böyle el değiştirmesi de çok önemli bir ders. Demek ki, emperyalist saldırıya karşı "uzlaşarak" ve "uzlaştırarak" mücadele edilemiyor.

Aslında "uzlaşma"nın tek bir anlamı vardır: Emperyalist hegemonya.

Kısacası zorlu ama daha net bir döneme giriyoruz. Zorlu olsun; safların belirginleşmesi ve arınması, bulanıklıktan daha iyidir. Küreselleşmecilikle/liberalizmle ve statükoculukla/milliyetçilikle araya kalın sınırlar çizen ve BOP iktidarını hedef alan gerçek bir sol akımın politika sahnesine girmesi için şartlar yavaş yavaş olgunlaşıyor.

Uzun vadeli düşünelim, moraller bozulmasın. Haydi hayırlısı!

5000 yıllık büyü: ASTROLOJİ

İşleyiş biçimiyle, gök cisimlerinin özellikleriyle insanlar ve olaylar arasında ilişki kurma biçimiyle astroloji, bir büyü dizgesidir. Ne denli dil cambazlıkları yapılsa yapılsın, ne denli yanlış savlar ya da istatistiksel çalışmalar ileri sürülürse sürülsün, astrolojinin bir büyü dizgesi olduğu gerçeği değiştirilemez. Astroloji bir büyü dizgesi olarak doğdu ve tanımı gereği bir büyü dizgesi olarak

kalacak! Bilimsel hiçbir tarafı yoktur. Öyleyse insanlar astrolojiye niçin inanıyor? Niçin binlerce astrolog ve milyonlarca yandaşı "yıldızların dayatmalarına" boyun eğiyorlar? Astroloji basit bir büyü dizgesiyse, nasıl oluyor da günümüzün çağdaş, eğitilmiş bireyleri onun ilkelerini onayabiliyor ve astrologların salıklarını dinliyorlar?

Lawrence E. Jerome

Çeviri: Prof. Dr. Rennan Pekünlü

Okuyacağınız dosya, Lawrence E. Jerome'un kaleme aldığı *Astrology Disproved* adlı kitabından (1977, ABD) derlenmiştir. Prof. Dr. E. Rennan Pekünlü'nün *Astroloji Yalanı* başlığıyla çevirdiği kitap Türkiye'de henüz yayınlanmadı. Lawrence E. Jerome'un eserinin ilk bölümü astroloji tarihine ayrılmış. Uygarlık öncesi insan topluluklarında astrolojinin kökleri irdelendikten sonra, Neolitik Dönem'de ve giderek Babil, Mısır, Antik Yunan ve Roma'da astrolojinin bir büyü dizgesi olarak süren serüveni anlatılmış. Jerome daha sonra -Ortaçağ Avrupası'nda, Araplar'da, Rönesans döneminde, Bilimsel Devrim ve Aydınlanma Çağı'nda ve günümüzde astrolojinin inişli çıkışlı gelişimini aktarıyor. Kitabın ikinci bölümü astroloji eleştirisine, bu sahte bilimin giymeye çalıştığı bilimsel kılıfın çürütülmesine ayrılmış. Jerome ayrıca astrologların insanları kandırma yöntemlerine yoğunlaşmış ve insanların nasıl olup da kitlesel olarak astrolojiye inandıkları sorusuna yanıt aramış. Biz dosyamızda bu değerli eserin, astrolojinin neden bir büyü dizgesi olduğunu kanıtlayan bölümlerini derledik. İlgili okunacağını düşünüyoruz.

Gezen ve yıldızların devinimlerine bakarak geleceğe ilişkin öngörülerde bulunan astroloji, binlerce yıl yaşında. Bu "sanatın" geçerliliği üzerine yapılan tartışmalar, Yunanlılar'ın bu "sanatı" Babilliler'den almasıyla MÖ 6. yüzyıldan günümüze dek sürüp gelmiştir. Değişik uygarlıkların yetiştirdiği aydınlardan bazıları bu tartışmaya yandaş veya karşıt cepheleden katıldılar. Sorun henüz çözülmedi.

Astroloji, Babilli din adamlarının denetim altında bulundurdıkları kitlelere esin kaynağı olarak sunacakları ve onları kolayca gütmeye yarayan basit bir panteistik din olarak ortaya çıktı. İlk ast-

rologlar "bilimlerinin" "gerçek" olup olmadığıyla hiç ilgilenmediler. Onları ilgilendiren şey, kitleleri etkileyip kullanmada yardımcı olacak bir dizgenin üretilmesiydi. İnsanlar, gezegen "Tanrıların", din adamlarının tören ve yorumları nedeniyle onların yanında yer aldığına inanıyorlardı. Böyle düşündükleri sürece de ortak bir amaç çevresinde bir araya gelmeleri kolaylaşıyordu. Babilli kitleler **Mar-duk** (Jüpiter) ve **bibbunun** (gezgin "yıldızlar") diğer üyelerini kızdırmaktan korktukları için onların yerdeki temsilcileri olan din adamlarını dinlememe yükükliliğini gösteremiyorlardı.

Kısacası, astrolojinin erken biçimleri, insanları denetlemede kullanılan bir toplumsal süreçti. Astrolojinin bu görevi günümüzde de sürmektedir. Astrolojinin astrologlarca büyük bir özenle gizlenen karanlık yanı budur.

Astroloji, bir büyü olarak doğdu

Astrolojinin uzun, kafa karıştırıcı ve çeşitlilikler içeren tarihi, onun temel varsayımlarını ve işlerlik ilkelelerini açıkça görmemizi engellemiştir. Astroloji bir büyü dizgesi olarak ortaya çıkmıştır. Gezegenler, Tanrıların gökyüzündeki işaretleriydi (Din adamları kitleleri böyle kandırdılar). Bu nedenle gezegenler okunması gereken “işaretleri” simgeliyorlardı; tıpkı, geleceğin işaretleri olarak görülen yeni kesilmiş hayvanların karcıger ve iç organları gibi.

Bu tür öngörü ve “işaret okuma”, “benzerlikler yasası” (law of analogy) olarak da bilinen “denklik ilkeleri” (principle of correspondence) temelinde yapılır. İster beyaz ister siyah ya da gri olsun, tüm büyü çeşitlerinin temel varsayımı “denklik ilkeleridir”.

Erken dönem astroloji yandaşları için astroloji büyüden başka bir anlam taşııyordu. Bu dönemin uygarlıkları kültürleri açısından sakıncalı olmayan tüm büyü biçimlerini onadılar. MÖ 6. ve 5. yüzyıllarda Yunan uygarlığına gelen astroloji, burada gelişmekte olan evren modellerine girmeye başladı. Bu uygulamayla birlikte, astrolojinin, her kültürün kendi dünya görüşüne uygun olarak “yeniden yorumlanma” olanağı doğdu.

Yunan evrenbilimi, insanın çağdaş bilime doğru attığı ilk ürkek adım oldu. Ancak bu ürkek adımla birlikte, yeni fiziksel bulgular cinsin-

Astroloji, Babilli din adamlarının denetim altında bulundurdıkları kitlelere esin kaynağı olarak sunacakları ve onları kolayca gütmeye yarayan basit bir panteistik din olarak ortaya çıktı.

den astrolojik öngörülerde bulunma geleneği doğdu. Böylece astrologlar, “sanatlarına” güvenilirlik kazandırdıkları

gibi, onun temelinde yatan büyü gizleme olanağı da buldular.

Karanlık çağda astroloji şeytanca bir “sanat” olarak tanımlandı. Bununla birlikte, gezegenlerin Yer’deki yaşam üzerinde fiziksel etkilerinin olduğuna da inanılıyordu. Ancak, böylesi bir etkide söz sahibi olan tek varlık Tanrıydı. O dönemde Tanrının işlerini anlamaya çalışmak çok büyük bir günah sayıldığından, bu yöndeki etkinlikler kilise tarafından yasaklandı.

Rönesans ile birlikte kıta Avrupası’ndaki aydınlar Yunan ve Roma uygarlıklarının yazılı eserleriyle tanışmaya başladılar. Yunanlılar’ın geliştirdiği, “kürelerin uyumu” kavramı, Rönesans aydınları üzerinde büyüleyici bir etki yaptı. Astroloji, insan imgelemine bir kez daha ateş-

ledi. Saat, teleskop ve diğer gökbilim aygıtlarının yardımıyla gece gökyüzünün ciddi gözlemleri başladı.

O dönemde astrolojinin büyüye dayalı bir dizge olduğu gerçeği unutuldu. Çünkü Rönesans düşünürleri astrolojinin işlerlikteki ilkelelerini, gezegen ve yıldızların fiziksel “etkilerine” bağlamışlardı. Astrolojiye karşı olanlar bile, yıldızların Yer’deki yaşam üzerine en azından biraz fiziksel “etki” yaptığını onamaya hazırıldılar. Astrolojiye yanlış varsayımları nedeniyle değil, astrologların aşırılıkları nedeniyle saldırılıyordu.

Bilim geliştikçe astroloji geriliyor

Gökbilim, evrene ilişkin gerçekleri birer birer sergilemeye başladıkça (özellikle yıldızların uzaklıklarının gerçek boyutları anlaşıldıkça), astroloji, karanlık çağdaki düşüşüne benzer bir düşüşe geçti. Aydınlanma Çağının bilim insanları, gezegen ve yıldızların Yer’deki yaşam üzerine olan fiziksel etkilerine ilişkin hiçbir kanıt bulunmadığını duyurdular. 20. yüzyılın başlarında İngiltere ve Fransa’da astrolojiye inananların sayısı iyice azaldı; bu eski “sanata”, ona en uygun olan “aptalca batıl inanç rolü” verildi.

Kepler Yasaları’nın etkisinden sonra astroloji uzun süren bir alçalma dönemine girdi. İnsanlık, evrene

Yunan evrenbilimi, insanın çağdaş bilime doğru attığı ilk ürkek adım oldu. Ancak bu ürkek adımla birlikte, yeni fiziksel bulgular cinsinden astrolojik öngörülerde bulunma geleneği doğdu.

ilişkin usçu bir yaklaşımı sonunda geliştirebilmişti. Bu yaklaşım gerçeğe uyuyordu. İnsanın evrene ilişkin düşüncelerinde binlerce yıldan beri yatan basit büyüler, gizemler artık ortadan kalkacaktı. Bundan böyle Mars, Savaş Tanrısının krallığı olarak görülmeyecek, onun “etkisi” altında doğanlar onun saldırgan, maço ve savaşkan özelliklerini taşımayacaktı!

Kopernik, Galileo ve Kepler’in bulguları gezegenleri gerçek konumlarına yerleştirdi. Gezegenler, Güneş’in çevresinde artık bilinen yasalara uygun olarak dolanıyordu. İsteyen herkes bu yasaların doğruluğunu kendisi denetleyebilecekti.

Yeni evrenbilim daha başka güzellikler de sunuyordu. Yıldızlar artık eş özekli küreler üzerine yapıştırılmış “süslü” nesneler değil, uçsuz bucaksız evrendeki Güneşler olarak algılanacaktı. İnsan artık onun için yaratıldığı ileri sürülen Yer’e bağlı kalmayacak evrene açılabilirdi. Atomlardan, sonsuzluktan, devasa güçlerden oluşan gerçek evren insanın hoşuna gitmeye başlamıştı. Kepler ve arkadaşlarının başlattığı bilimsel devrim, sonraki 300 yıl içinde devasa bulgular gerçekleştirdi. Kepler Yasaları’nı Newton’un çekim yasası, Descartes’in analitik geometrisi, Darwin’in Evrim Kuramı ve

Mendel’in genetik yasaları izledi.

Her bir bulgu astrolojinin tabutuna yeni bir çivi çakıyordu. Yer’deki dirimsel çeşitliliğin nedeni artık gezegenler değildi. Kişinin karakterini gezegenlerin mistik “etkisi” değil, kalıtım belirliyordu; kişinin kimliği, atalarından aldığı genetik bilgilerle belirleniyordu. Hastalıkların nedeninin mantar, bakteri, virüs ve diğer çevre koşulları olduğu anlaşılmıştı. Böylece binlerce yıldır, yıldız veya gezegenlerin gizemli “etkilerinden” biri olduğu sanılan hastalıklar da anlaşılmış, gök cisimlerinin “görevlerinden” biri daha ellerinden alınmıştı!

Astrolojinin, kişinin yazgısı, serveti veya sağlığının belirlenmesinde oynadığı rol de zamanla unutuldu. İnsanoğlu astroloji yerine yeni bilimle daha çok ilgileniyordu. Evrene ilişkin usçu görüşleri kullanarak hem doğayı daha iyi anlar oldu hem de onu kendi rahatı için kullanmayı becerdi.

Çağdaş bilim astroloji gibi geçici değil kalıcı görünüyordu. Ancak Aydınlanma Çağı, astrolojinin çöküşünü tamamlayamamıştı. Ruhçuluk (spiritualizm) ve güzellik seanslarının yaygınlık kazanmasıyla birlikte, başını astrologların çektiği okültistler, 19. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere’de yandaş bulmaya başla-

dı. Daha sonra astroloji Almanya ve Fransa’da, yine okültistlerle (Theosophists ve Rosicrucians) uyum içinde olarak canlanmaya başladı.

I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya’da astroloji bir kez daha yaygınlık kazandı. Bir ulusun ve dünyanın politik geleceğinin belirlenmesinde astroloji bir kez daha ve korkutucu boyutlarda “göreve” çağırılıyordu.

21. yüzyılı süren günümüz toplumlarında ise astrolojinin etkisi, boyutları tam olarak belgelenememiş olsa da, bir kez daha yaygınlaşıyor. Örneğin, Amerika’da yapılan bir anket, 32 milyon Amerikalı’nın astrolojiye inandığını ortaya çıkarmıştır. Dünyanın hemen her ülkesinde günlük gazetelerin büyük bir bölümü horoskop sayfaları içermekte, astrolojik magazin, dergi ve broşürler insanları bunalıtmaktadır.

İnsanlar astrolojiye neden inanır?

Unutulmamalıdır ki, astroloji bir büyü dizgesidir. İnsan karakterini ve gelecek olayları belirlediği ileri sürülen yıldız “etkileri”, ilkel düşünce biçimi olan “benzerliklerle düşünme” üzerine kurulur. Bu benzerlikler, gezegenlerin devinim ve görünüşleriyle (bunlar Tanrıların işaretleri olarak algılanmıştır) Yer’deki insan ve olay-

Kepler, Galileo ve Newton’un bulguları gezegenleri gerçek konumlarına yerleştirdi. Her bir bulgu astrolojinin tabutuna yeni bir çivi çakıyordu.

ların ilişkisini kurmuştur. Örneğin, kırmızımsı bir görünüme sahip olan Mars Gezegeni'nin astroloji geleneğinde daima "kan, savaş ve kitlesel katliamla" ilişkisi kurulur. Çok hızlı devinen, sönük ve gözlenmesi oldukça zor olan Merkür Gezegeni'ne "dakiklik" ve "belirsizlik" gibi nitelikler iliştilir.

İşleyiş biçimiyle, gökcisimlerinin özellikleriyle insanlar ve olaylar arasında ilişki kurma biçimiyle astroloji, bir büyü dizgesidir. Ne denli dil cambazlıkları yapılsa yapılsın, ne denli yanlış savlar ya da istatistiksel çalışmalar ileri sürülürse sürülsün, astrolojinin bir büyü dizgesi olduğu gerçeği değiştirilemez. Astroloji bir büyü dizgesi olarak doğdu ve tanım gereği bir büyü dizgesi olarak kalacak!

Öyleyse insanlar astrolojiye niçin inanıyor? Niçin binlerce astrolog ve milyonlarca yandaşı "yıldızların dayatmalarına" boyun eğiyorlar? Astroloji basit bir büyü dizgesiye, nasıl oluyor da günümüzün çağdaş, eğitilmiş bireyleri onun ilkelerini onayabiliyor ve astrologların salıklarını dinliyorlar?

Gerçekten niçin? Acaba insanın inanma gereksinimi, romantik bir terminoloji ve küçük bir ödülle süslenmiş olan bir kurguyu onayacak denli güçlü bir gereksinim mi? Yaşadığımız dönem çok mu çalkantılı? Kişisel bunalımlarımız çok mu derin ki bu tür bir "kozmetik bağlantının" varlığına inanarak önemsiz olmadığımızı kanıtlamak istiyoruz?

Belki! İnsanların astroloji ve diğer okült "bilimlere" inanmak istemelerinin nedeni belki de psikolojimizin derinliklerinde yatıyor. Belki id ile ego, karmaşıklıkla ilkel arasındaki durmak dinlenmek bilmeyen savaşımın işaretleridir yüzeye vuran. Hem yaygın olarak onanmasına, hem de inananları üzerindeki etkilerine bakarak rahatlıkla söyleyebiliriz ki, astrolojinin psikolojik bir yanı kesinlikle var.

Astroloji inanılmaz bir kalıcı güce sahip! Kilise vuruyor, vurulmuyor; bilimsel devrim çökertiyor,

Bu kadar yaygınlaşan astrolojinin mistik bir çekiciliği olmalı; insanın usdışı yanına çok büyüleyici geliyor olmalı.

sızlığa benzer bir durumu mu yaşıyor acaba? I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanlar, kendilerine olan güvenlerini yitirmişti. Günümüz insanının başına da aynı duygular mı çöktü?

Nedeni ne olursa olsun astroloji bir kez daha günlük yaşantımızda. Astrolojinin günümüzdeki rolü Roma veya Rönesans dönemlerindeki rolünden kuşkusuz daha farklı. Günümüzde yeniden yaygınlık kazanmış olması, insan usuna bir biçimiyle çekici geldiğinin kanıtıdır. Aslında günümüzde bu denli yaygın olması, geçmiş uy-

çökmüyor! Astroloji, Babilliler'in, Yunanlılar'ın ve Romalıların usunu bir kerpeten gibi kavramıştı. Avrupa'da kilisenin gazabına uğradı, gitti Arabistan'da verimli topraklar buldu! Rönesans döneminde astroloji, insanoğlunun evren modelinin bir kez daha bir parçası oldu ve şimdi de çağcıl bilimin kendisine yönelttiği kıyımdan bir kez daha kurtulmuş görünüyor. Astrolojinin basit "büyülerinin", gizemlerinin günümüz insanına çekici geliyor olması usçu düşünen insanlar için anlaşılır gibi değil. Astrolojinin mistik bir çekiciliği olmalı; insanın usdışı yanına çok büyüleyici geliyor olmalı. Astrolojinin yeniden bu denli yaygınlaşmasının nedeni belki de bilim ve teknolojiye, kitlesel üretime, tekelin kişiye emeğine yabancılaştırmasına karşı gelişen bir tepkidir.

Okültizme olan ilginin artması çok tehlikeli gizilgüçlerin (potansiyellerin) canlanmasına neden olabilir. Nazizmin iktidara gelmesinden önce okültizmin ve astrolojinin Almanya'daki yükselişini anımsamalıyız. İnsanlar bugün de, Alman halkının o dönemde yaşadığı umar-

garlıklarda ne denli güçlü olduğunu anlamamıza yardımcı oluyor. Günümüzde yaygın olabiliyorsa, geçmiş imparatorluklarda bireylere ussal pranga vurmuş olmasına, tarihin akışını kötü yönde etkilemiş olmasına kuşkuyla bakamayız.

Astrolojiyi çekici kılan gizi iyi anlamalıyız. Bu giz onun nasıl etkili olduğunu sergileyebilir. Astrolojinin psikolojik ve matematiksel "gizleri" var! Bu gizler yardımıyla kişileri "çok iyi" betimleyebiliyor, onların psikolojilerini etkileyebiliyorlar. Ancak etkilemenin salt nedeni yıldızlar değil! Yıldızların bu ilişkideki yeri tamamen gelişigüzel! Yıldızlar Yer ve gezegenlerin yörüngelerini belirleme hizmeti için daima orada! Bir başka deyişle yıldızlar "günah keçisi" veya "abalı"! İnsanoğlunun tüm psikolojik hastalıklarının nedeni işte bu "günah keçileri", "abalılar"! Vurun abalıya! İnsanoğlunun kendini aşağılamak isteme içgüdüsünü eğitemezsek, umarsızlığına toplumsal çözümler bulamazsak, emeğine yabancılaşmasını engelleyemezsek astrolojinin kesin çöküşüne daha nice nesiller tanık olamayacak.

ASTROLOJİDEKİ BÜYÜ

Okült “bilimler” içinde en bilimsel görüneni astrolojidir. Astrologların horoskopları yıldız ve gezegen konumları dikkate alınarak oluşturulur. Bunun için zodyak işaretlerinin ve gezegenlerin konumlarının astronomik çizelgelerden astroloğun horoskobuna ayrıntılı hesaplamalar sonunda dönüştürülmesi gerekir. Yerel zamanın Greenwich ortalama zamanına, onun da diğer çizelgeler yardımıyla yıldız zamanına dönüştürülmesi gerekir. Bütün bu işlemler astrolojinin bilimsel görünmesine öyle katkıda bulunur ki!

Gazino sihirbazı, bir dizi törensel el kol devinimleriyle izleyicilerin dikkatini başka yöne çeker. Astrolog da kendi büyüsunu horoskop haritasının ardına gizler. Astrolojik büyü, horoskobun hazırlanmasından çok sonra, haritanın yorumlanmaya başlanmasıyla başlar.

Astrolojinin büyüsunu onun yorumlarındadır. Büyü, gezegen “etkilerinin” devreye girmesiyle, zodyak işaretleriyle Yer’deki olaylar arasında gizemli ilişkilerin kurulmasıyla start alır. Laf ebeliği, “Gökyüzünde olduğu gibi, Yer’de de ...” diye başlar. “Yıldızlarda yazılı olan her şey buraya, Yer’e de yansır. İnsanoğlu makrokozmozun mikrokosmik modelidir” biçiminde sürer!

Çağlar boyunca süren lafazanlıkların bir bölümü bunlardır. Bu lafazanlıklar astrolojinin temelinde gizlenmiş olan gizemli ilişkileri parlatıyor, göz kamaştırıcı bu parıl-

tılar da gerçeklerin örtülmesine neden oluyordu. Astroloğun haritasını okuyabilmesi için, yani gezegen ve yıldız konumlarıyla insan olayları arasındaki ilişkileri kurabilmesi için “denk gelme ilkesi”ni devreye sokması gerekir.

Denk gelme ilkesi

Astrologların “benzerlikler yasa-sı” olarak adlandırdığı “denk gelme ilkesi” tüm büyülerin ardındaki temel varsayımdır. Bu büyü ister beyaz, ister siyah, ister alkemi, voodoo veya astrolojik olsun, “denk gelme ilkesi” kaçınılmaz olarak kullanılır. “Denk gelme ilkesi” insanoğlunun dili kullanmaya başlamasıyla yaşama geçmiştir. Sesli sözcüklerde “büyü” vardır. Sesli sözcük eylem öncesi düşüncenin büyüsunu simgeler; imge ve kavramın büyüsunudur. Tarih öncesi insanın sanatı da büyüsunuydu.

“Denk gelme ilkesinin” temelinde benzerlikler yatmaktadır. Gökcisminde gözlenen herhangi bir özellik, benzerliklerin kurulacağı nesneye, “denk gelme ilkesi” yardımıyla ilişkilendirilir.

“Denk gelme ilkesini” basit bir örnekle göstermeye çalışalım. Mars Gezegeni’nin kırmızımsı bir görünümü vardır. İlkel insan bu rengin kan, savaş ve saldırgan davranışı simgelediğini düşünmüştür. Mars’ı bir kez Savaş Tanrısıyla ilişkilendirirseniz ek benzerlikler bulmada zorlanmazsınız! Örneğin, demir metal. Bu metal, savaşlarda bronzdan

daha güçlü olduğunu kanıtlamıştır. Bundan böyle Mars Gezegeni’nin, kırmızı rengin, Savaş Tanrısının, demirin birbiriyle ilişkisini kurabilirsiniz! Tanrılar gezegenlerle ilişkiliydi; Tanrılara ilişkin mitolojilerin gezegenlerle ilişkisi kurulmuş oldu; böylece, gezegenlerle Yer’deki olayların ilişkisi gizemli bir biçimde sağlanıyordu. Kısacası, Aşk Tanrıçasının, gezegenlerin en parlak ve en sevileni olan Venüs Gezegeni’yle ilişkisi kurulunca, güzellik, duyarlılık ve annelik gibisinden özellikleri de Venüs Gezegeni’nin “etkisi” altındaki kişilere iliştilebilirsiniz. Çizelge-1 gezegenleri, onların gözlemsel özelliklerini, Tanrılarla olan gizemli ilişkilerini ve astrolojik “etkilerini” vermektedir.

Dikkat edilirse gezegenlerin gözlemsel özellikleri, onların adaşı olan Tanrılarının özelliklerini saptamaktadır. Örneğin Yunanlılar, Güneş’e çok yakın devinen ve çıplak gözle gözlenmesi çok zor olan Merkür Gezegeni’nin, Tanrılarının ne zaman nerede ortaya çıkacağı öngörülemez açık göz habercileriyle ilişkisini kurdular. Gökyüzünde majestik bir biçimde yavaş yavaş devinen Jüpiter, hem Babil’de hem de Yunan’da Tanrılarının yöneticisi olarak bilindi. Böyle olunca astrologlar Jüpiter’in “etkisini” olumlu ve yararlı olarak belirlediler! Onun “etkisi” altında doğanların da Jüpiter’in niteliklerine sahip olacağını ileri sürdüler.

Gezegenlerin bu gizemli “nitelik-

Çizelge-1. Gezegenler ve onların gizemli etkileri.

Gezegen ve simgesi	Gözlemsel özellikleri	Tanrısallık adaşları	Astrolojik etkileri
Merkür	Güneş’e yakın, hızlı, gözlenmesi zor	Tanrılarının hızlı ve öngörülemez habercisi,	öngörülemez, becerikli, aldatıcı
Venüs	Yer’in yörüngesi içinde, gece veya sabah ‘yıldız’ olarak gözlenir	Yumuşak, zayıf ve aldatmayı seven aşk ve güzellik tanrıçası	uyumlu, duygusal, duyarlı, güzelliğe aşık
Mars	Belirgin bir biçimde kırmızı, önce yavaş yavaş sonra birden hızla devinir	nefret dolu, katil ve korkak Savaş Tanrısı	saldırgan, sabırsız, savaşma içgüdüğü baskın
Jüpiter	Çok parlak, yavaş ve majestik bir biçimde devinir	Tanrılarının Tanrısı, majestik, baştan çıkarıcı	şanslı, içten, güçlü, yakışıklı
Satürn	Orta parlaklıkta, Jüpiter’den daha yavaş	Titanların Tanrısı, Jüpiter’in babası	kültürlü, dakik, üzgün
Uranüs	1781’de bulundu, çıplak gözle zor görünür	Satürn’ün babası	Dış gezegenleri yalnızca birkaç ‘radikal’ dikkate alır

leri” astrologlar arasında bugün de kullanılmaktadır. Gezegen “etkilerinin” gerçek olup olmadığını belirlemek amacıyla astrologlar geçmişte de günümüzde de istatistiksel bir çalışmaya nedense yanaşmamışlardır! Horoskop yorumlarında gezegenlerin oynadığı astrolojik rolü yalnızca büyü saptar. Böylece “denk gelme ilkesi” Mars’ın saldırganlığı, Venüs’ün aşk ve sevgiyi, Satürn’ün zamanda şaşmazlığı simgelediğini söyler.

Bu, su katılmamış büyüdür!

Zodyak işaretleri de görevlerini benzer biçimde yerine getirirler. Koç burcunda doğanların kuvvetli ve ansızın sinirlenen bir kişiliğe sahip olduğuna inanılır. Akrep burcunda doğanlar gizliliği ve sinsiliği severler; baş şişirici ve saldırgandırlar! Ve eğer kişinin horoskobunda balık burcu görünmüştse, deniz ve alkole dikkat!

Çizelge-2, zodyak işaretlerinin çizelgesini, bunlara adanmış hayvanları ve günümüz astrologlarınca kullanılan bazı özelliklerini vermektedir (1).

Astrolojinin temelinde büyü bulunmaktadır. Peking insanı, ateşten söz ederken soyut düşüncenin gizemiyle sözel sözcüğün ilişkisini kurdu. Paleolitik insan ise kemikler üzerine kazıdığı görüntülerle Ay evrelerini ilişkilendirdi. Böylece sanatın büyüye yardımıyla gökcisimlerinin mevsimsel ve çevresel değişikliklerle ilişkisi kuruldu. Paleolitik dönemin sonlarında yaşamış olan insan, mağara duvarlarını boyadı. Amaç, genç nesillere mevsimsel ve çevresel değişikliklere ilişkin bilgi aktarmaktı. Bu duvarlar törenle ve öykü anlatma amacıyla birçok kez boyanmaya başlandığında, büyü artık paleolitik insanın kültürünün bir parçası olmuştu.

Uygarlık, Neolitik adamla birlikte başladı. Bu dönemde büyüü din adamları sınıfı kullanıyordu. Küçük şehir devletlerinin giderek büyüyen politik yapısına, güç ve yönetsel katmanlaşma gerekiyordu; bunun için yönetici din adamları büyüü kullanacaklardı. Anımsanacağı gibi Babilli din adamları hayvan sakatatları

ve gök olaylarını gizemli bir biçimde yorumladılar. Örneğin, kurban edilmiş olan hayvanın bağırsağı sola doğru kıvrılmışsa bu durum zayıflığın ve kötülüğün “işareti” olarak alındı. Çünkü insanların çoğu iş yaparken, yazı veya resim çizerken sol ellerini değil sağ ellerini kullanıyorlardı! Benzer şekilde karanlık ve gezegenlerin batışı iyiye işaret etmiyordu: çünkü karanlıkla ölümün gizemli bir biçimde ilişkisi kurulmuştu!

Kuyruklu yıldızlar Babil’de olduğu gibi Çin’de de kötü sayılıyordu, çünkü ne zaman ortaya çıkacakları öngörülemedi. Mayalar ise Güneş ve gezegenleri Tanrıların kozmik eltopu oyunlarında kullandıklarını toplar olarak görüyorlardı.

Büyü benzerlikleri kullanır: “Gök yüzünde olduğu gibi Yer’de de ...”.

Babilililer Yer ile gök olayları arasındaki gizemli ilişkileri dizgeleştirmeye başladıklarında, aynı toplumun din adamları, politik entrikalarında kullanabilecekleri kusursuz bir ortam bulduklarının ayırına vardılar. Bu ortam onlara politik erk, dolayısıyla kitleleri denetleme olanağı sağlıyordu. Sakatat okuyucunun iç organlarının sunacağı şekillerin sayısı oldukça azdı. Oysa ki astroloğun gezegen ve yıldız permütasyonları sayısı sonsuzdu!

Bu üstünlüğün yanı sıra astroloji simgelerle, sayılarla ve geometrik şekillerle çalışıyordu. Bu bileşenler ilkel insan için oldukça büyüleyiciydi. Astrolojinin saymakla bitmez yararları kısa sürede ortaya çıkmaya

başladı. “Sanatın” yaşama geçiriliş biçimi son derece açıktı; Yer-gök ilişkileriye etkileyici biçimde karmaşıktı. Tüm bunlar, gizemli dünya görüşüne sahip kişilere son derece “mantıklı” görünüyordu!

Astrolojinin gizemi “denk gelme ilkesinde” yatar. Bu gizem, karmaşık matematiksel hesaplarla karanlık felsefe kavramlarının arasına büyük bir beceriyle gizlenir. Astrolojinin bu yanı Yunanlıların düşünsel etkinliklerini bir mengene gibi kavramıştı. Mitolojilerin büyüünde ve tanrıların tapınaklarında zaten yitip gitmiş olan Yunanlılar astrolojinin bu yanına hemen sarıldılar. Gizemli denklilikleri yıldız ve gezegenlerin fiziksel “etkilerine” bağlayan Yunanlılar, astrolojinin temelinde yatan büyüünün hemen hemen tamamen örtülmesine ve unutulmasına neden oldular.

MS 2. yüzyıla gelindiğinde Batlamyus astrolojiyi fiziksel bilimler içinde sayıyordu! Batlamyus’a göre, Evren’i baştanbaşa saran *aether* ortam, gezegenlerin “etkilerinin” yayılması sağlıyordu. Astrolojiye karşı olan tüm sevgisine karşın Batlamyus, gökbilimle astrolojik uygulamaları ayrı tutuyordu. Büyü örtülmüştü ancak, cilanın altındaki pas da sırtıyordu.

Üstü örtülmüş olan büyü, Roma İmparatorluğu döneminde başını yeniden kaldırdı. İmparatorluk sınırları içinde Chaldean’lı sakatat okuyucuları sokak astrologları yan yana “ticaret” yapıyorlar, astrolojik süsler, muskalar, takılar, şifalı ot-

Çizelge-2. Zodyak işaretleri ve onların gizemli özellikleri

Takım yıldız ve simgesi	Adaşları	Seçilmiş özellikleri
Koç (Aries) ♈	Koç	kuvvetli, ansızın parlayan, deli dolu
Boğa (Taurus) ♉	Boğa	sabırlı, inatçı ve ağır devinen
İkizler (Gemini) ♊	İkizler	kararsız, kişiliği yarılmış
Yengeç (Cancer) ♋	Yengeç	yapışkan, savunmaya geçmeye hazır
Aslan (Leo) ♌	Aslan	gururlu, güçlü, doğuştan önder,
Başak (Virgo) ♍	Bakire kız	alçak gönüllü, sesiz ve sakin
Terazi (Libra) ♎	Terazi	adil, uyumlu, dengeli
Akrep (Scorpius) ♏	Akrep	saldırgan, baş şişirici, saman altından su yürüten
Yay (Sagittarius) ♐	Okçu / At	hedeye yönelik, devinimli
Oğlak (Capricornus) ♑	Oğlak / Balık	inatçı
Kova (Aquarius) ♒	Saka	insancıl, insanlığa hizmet eden
Balıklar (Pisces) ♓	Balık	denize ve alkole bağımlı

Büyü, gezegen “etkilerinin” devreye girmesiyle, zodyak işaretleriyle Yer’deki olaylar arasında gizemli ilişkilerin kurulmasıyla start alır.

lenmeye hazır durumundan türetir. Horoskopik büyülenmelerde ise gezegenlerin “gücü” yakala-

lar ve iksirler müşterilerin paralarını çekmek için yarışıyorlardı. Taşra simyacıları, kalaydan altın elde etmeye uğraşıyor, saçma sapan ve iğrenç içkilerden de ölümsüzlüğü yakalamaya çalışıyorlardı!

Astrolojinin büyüünü en iyi simgeleyen şeyler astrolojik süsler, kolye, küpe, künye ve horoskop haritalarıdır. Bu saçmalıklar diğer okült “bilimlerin” gelişmesine destek olarak çok olumsuz etkilerde bulunmuşlardır.

Astrolojik süsler ya kişinin üzerinde taşıyacağı (muska gibi!) ya da takı olarak kullanacağı cinsten şeylerdi. Bu takıların, kullananları belli hastalıklardan koruduğu savunulur. Aynı takıların etkili olabilmesi için belli zamanlarda hazırlanmaları ve belli materyallerden yapılmış olmaları gerekir. Görüldüğü gibi büyü daima tören istiyor.

Büyücünün kendi inancı var; bu inanç eski ve yasaklanmış bir töreni uygulamanın psikolojik etkisiyle birleşince astrolog büyüü bir ussal duruma geçer. Büyücünün bu ussal durumu, kandırılmaya zaten hazır olan müşteriye anında aktarılır. William Seabrook’un da işaret ettiği gibi, “büyü, etkileme gücünü, kandırılmaya yatkın kişilerde gösterir” (2). İşte okült “bilimleri” potansiyel tehlike yapan yan budur! Astrolog müşterisinde kandırılmaya son derece yatkın bir us durumu yaratır ve bu durumun olabildiğince uzun sürmesini sağlar!

Astrolojik takılar etkileyici güçlerini müşterinin kandırılmaya, büyü-

nır ve dikkatler bu “güçte” odaklanır. Hemen hemen herkes gezegenlerin genel “etkilerine” inandığından, astrolojik törenler diğer okült “bilimlerin” kaba büyü törenlerinden daha etkilidir.

Aslında büyülerin hemen hemen hepsi astrolojik öğeler taşır. Büyücü elinin altındaki tüm “güçleri” kullanmak ister. Örneğin, aşk takısı kalaydan yapılır; çünkü kalay Jüpiter’in denetimindedir. Ayrıca bu takı, Venüs kendi evindeyken (başak veya koç burcu) veya balık burcunda yükselirken hazırlanmalıdır (3). Okült takılar veya süsler ruh çağırıcıların da olsa spiritüalistlerinki de olsa astrolojik ilkelere esinlenilerek hazırlanır.

Büyünün gücü

Karanlık “sanatlara” inananlar için tehlike daima vardır. Bu tür insanların inanma isteği fazladır; kandırılmaya oldukça yatkındırlar. Eğer büyü ters teper de kendilerine yönelirse, denetim altına almak istedikleri “güçler” kendilerini hırpalar, psikolojileri bozulur.

Astrolojinin inananlar üzerine olan etkisi tamamen kişinin kanmaya hazır oluşundan kaynaklanır. Aslında olaya daha derinlemesine bakarsak, tüm inanç dizgelerinin temelinde yatan etmen, kanmaya, etkilenmeye açık bir psikolojik durumdur. Herhangi bir inanç dizgesi, etkileme gücünün özünde bulunan psikolojik tehlikeleri taşır. Irkçı görüşlerini okült lafazanlıklarla kitlelere kusarken aynı büyülenmiş

kitlelerin Hitler’i dinlerkenki coşku- larını anımsayınız!

Hitler’in ırkçı pogromlarıyla astrolojik saçmalıklar arasında devasa uçurumlar olabilir. Ancak, eğer Hitler “kozmetik düzenine” astroloji- den de destek almış olsaydı felaket- lerin olası boyutlarını düşleyebiliyor musunuz? II. Dünya Savaşı öncesin- de Almanya’da astroloji çok yaygın- dı. Eğer Hitler, Batlamyus’un, insan- lar ve ırklar arasındaki farklılıkların astrolojik nedenlerini “açıklayan” *Tetrabiblos*’unun ayırıcısında olsaydı, bu kitabı Harbigger’in *Kozmik Buz* kuramından veya Nostradamus’un *Prophecies*’inden daha çok kullanır- dı. Çünkü *Tetrabiblos*’un sunduğu güçlü psikolojik savaş aygıtı diğerle- rininkini katlıyordu.

Siyah büyüde, alkemide, ruh ça- ırma seanslarında, astrolojik mus- ka yazımlarında olduğu gibi astro- lojik horoskoplarda da büyüleme önemli bir rol oynamaktadır. Büyü- lü biçimlerini kullanan astrolo- ji, erken dönem tıp bilimini de et- kilemiştir. Rönesans doktorlarının hiçbiri Ay doğarken veya gezegen açıları “uygunsuzken” cerrahi mü- dahalede bulunmadıkları gibi vücu- dun belli bölgelerinin sağaltımına da girişmezlerdi!

“Şifalı” bitkiler de astrolojik bü- yülerin bütünüleyici parçaları ol- muştur. İnsan vücudunun belli kı- sımlarının belli gezegenlerle ilişkisi olduğu gibi, belli “şifalı” otlar da il- gili gezegenlerin denetimi altınday- dı! Bu bağlamda da hangi otun han- gi gezegenle ilişkisinin kurulacağına “denk gelme ilkesi” karar verecekti.

Çağcıl bilimin doğuşunu hazır- layan alkemi gibi erken dönem tıp bilimi de astrolojinin “denk gelme ilkesini” kullanmıştır. Örneğin er- keğin cinsel organının akreple iliş- kisi kurulmuştur; hops bitkisi ak- rep burcunun denetimi altındadır. Bu durumda aktarımız, cinsel organ hastalıklarının sağaltımı için doğal olarak hops önerecektir (4).

Bu şaşırtıcı gerçeklerin ayırıcısında olan çağcıl bir kişi, Aydınlanma Çağı öncesinde hasta kişilerin nasıl olmuş

da sağaltımlarının yapılabilmiş olduğuna şaşabilir! Doktorların uyguladığı astrolojik büyünün kandırma “gücü” yüksek olduğundan, kanmaya hazır kişilerde sağaltım gerçekleşmiş olmalı. Çağımız farmakolojisinin araştırma sonuçları bazı gerçekleri gün ışığına çıkarmıştır. Bazı bitkilerin ilaç veya uyuşturucu özelliği bulunmaktadır. Örneğin çok güzel bir çiçek olan foxglove, *digitalis* denen bir uyuşturucu içerir. *Digitalis*’in kalp krizlerini önleyici etkisi vardır. Benzer şekilde afyon bitkisinden morfin elde edilir. Kısacası, astrologlar, tamamen rastlantısal olarak kullanılan bu “şifalı” otların, diğer bir deyişle astrolojik bitkilerin, iyileştirici etkisinden yararlanmışlardır.

Bir bitkinin belli bir hastalığın sağaltımında olumlu sonuçlar verdiğinin ayırdına varan astrologlar o bitkiyi hemen ilgili organı denetleyen gezegenin denetimi altına sokmuşlardır. Belli bir gezegen veya zodyak işaretiyle ilişkisi kurulan bitki, bazı hastalıkların sağaltımında kullanılırken artık astrolojik “etkisini” de kanıtlamış oluyor! Farmakoloji astrolojinin “şifalı” bitkiler şarlatanlığını sergiledi. Artık bu bitkilerin gezegenlere gönderi yapılan “etkilerini” incelemeye geçebiliriz.

Çağcıl kimya alkemiden, çağcıl tıp da astrolojinin şifalı bitkilerinden türedi diye ne alkemi ne de astroloji doğruluk kazanmış olur! Adı geçen okült “bilimlerin” çağcıl bilimlerle olan benzerlikleri kullanılan materyallerden kaynaklanır: ilaçlar, uyuşturucular ve insan vücudu. Unutulmamalıdır ki çağcıl kimya ve tıp bilimlerinin büyülerle, gizemlerle bir ilişkisi yoktur!

Kepler, “bebeği de kirlenmiş olan banyo suyuyla birlikte

atmamaya dikkat etmeliyiz” derken, kirlenmiş suyu astrolojiyle, bebeği de yeni doğmakta olan bilimle özdeşleştiriyordu. Gerçekten de kirli suyu fırlatıp atarsanız geriye Kepler’in “bebeği”, çağcıl gökbilim kalır.

Benzer biçimde, doktorlar da astrolojik büyüyü atıp, veri toplamada çağcıl yöntemleri kullanmaya, kuramlar üretmeye, kuramlarını sınamaya başladıklarında çağcıl tıp bilimi insanların sağlık sorunlarını çözmeye başladı. Çağcıl tıp biliminin başarılarını horoskoplarla yakalamaya çalışan astrologlar hem kendilerini hem de müşterilerini kandırıyorlar. Astrolojik büyü kandırma gücüyle çalışır; bu nedenle astrolojik “sağaltımların” görünürdeki başarısının nedeni, müşterinin kendisini kandırarak iyileştirdiği gibi yine kendisini kandırarak sağaltımını yapmasıdır.

İster astrolojik ister mistik isterse de çağcıl yöntemlerle olsun inançla sağaltım daima yaygın olacaktır. Kandırılmaya açık olan hastaların psikosomatik hastalıkları var olduğu sürece kişiler inançla sağaltım arayacaklardır. Astrolojinin günümüzde yaygın olma nedenlerinden biri belki de budur. Çağcıl bilim ve tıp büyüyü dışladı. Ancak insan usuyla insan vücudu arasındaki ilişki o denli güçlü ki, atalarımızın uyguladığı büyüler bugün de işlerliktedir. Çağcıl insan belki de sanıldığı gibi çağdaş değil!

Astrolojide büyü ikili rol oynamaktadır. Astrolojinin temelinde “denk gelme

ilkesi” adı verilen bir büyü yatmaktadır. Astrolojinin işleyebilmesi için bu varsayımın kullanılması gerekir. Astrolojinin “fiziksel düzlemde” iş görebilmesi için kişi kandırılarak büyülenmelidir.

Aslında yıldızların “etkisi” kandırma gücünün etkisidir. Eğer gezegenin bir “etkisi” varsa, bu etkinin nedeni gezegen kaynaklı olmaktan çok astroloğun usudur.

Ortaçağ Avrupası’nın kilise babaları astrolojiyi “büyü”, “şeytanla dans sanatı” olarak betimlerken galiba haklıydılar. Kilisenin derdi de farklıydı. Astroloji yadsınıyordu çünkü kilisenin “hastalarını” elinden alıyordu! Astrolojik büyü ukalaca ve bireysel bir “sağaltım” yöntemi; kişi bu yöntemle kendisini kilisenin istediği biçimde aşağılamıyordu. Tüm okült uygulamalarda olduğu gibi astrolojik büyü de kurumsal dinlerle dolaysız bir yarışma içindedir. Astroloji, ortaçağda, geniş halk kitlelerince yaygın bir onay kazanınca kilise, astrologları önce baskı altına aldı, daha sonra da cezalandırmaya başladı. Kilisenin astrolojiyi onaması ancak astrolojik büyülerin dinsel dogmalarla olan çelişkisi ortadan kaldırılınca olmuştur.

Fakat günümüzde Batı’da hemen hemen tüm kurumsal dinler üye sayısında hızlı bir azalmaya tanık olurken, başta astroloji olmak üzere okült “bilimler”, “ruhsal bir canlanmayı” yaşamaktadır.

Kısacası, 21. yüzyılda eski gizemin geri dönüşüne tanık oluyoruz. Bugün karşımıza çıkan yeni ve zor sorunlara kolay yanıt bulma çabasına girenler için astrolojinin çekiciliği diğer okült “bilimlerinkinden” daha fazla! “Çağımızın simgesi astrolojidir” diyesi geliyor insanın!

DİPNOTLAR

- 1) Astrology & Modern Science: A Critical Analysis, L. E. Jerome, Leonardo 6, No.2, 1973.
- 2) Witchcraft: Its powers in the world today, William Seabrook, Harcourt Brace, NY, 1940.
- 3) The Black Arts, Richard Cavendish, G.P. Putnam’s Sons, NY, 1967.
- 4) The Compleat Astrologer, Derek Parker & Julia Parker, McGraw Hill, NY, 1971.

Aslında yıldızların “etkisi” kandırma gücünün etkisidir. Eğer gezegenin bir “etkisi” varsa, bu etkinin nedeni gezegen kaynaklı olmaktan çok astroloğun usudur.

İÇ TAPINAK

Astrolojinin iç tapınağı birçok Agizleri ve karanlık dehlizleri barındırır. İç tapınağın karanlık kalması son derece önemlidir. Kuşkusuz, astrologun müşterilerin dikkatini yıldızların “etkilerine” çekebilmesi için yıldız aydınlığına biraz gereksinimi olacaktır! Ancak yine de, çok fazla ışığın girmesine izin vermez. “Sanatına” inananların kısa sürede çok şey görmelerini istemez. Ancak kendisinin tekelinde olan gizli bilgileri bir dizi seanslarda düzenli dozlarda “şırınga” etmelidir! Müşterisine önce bir ipucu, ardından da dünyaların onun olacağı sözünü verir. Havarilerine önce tasma takar sonra tapınağın dış dehlizlerinde dolandırır!

İç tapınağa yalnızca, kendi girişiyle anahtarı bulabilen ve kilitli kapıyı açabilenleri alır. Bunlar, yenilikçiler olacaktır; astrolojik öncüler sınıfı. En büyük gizlerin ayırdına varanlar, “sanatı” yoğurup zamana uydurabilenler, astrolojinin çağcıl düşünce ve politikalarla uyumunu sağlayabilecek değişiklikleri sunabilenler iç tapınağa alınacaktır.

Okült “bilimler” içinde birinci sıradaki yerini astroloji işte bu iç tapınak sayesinde kazandı.

İç tapınak hem bir yer hem de kavramdır. Bu tapınağın gizemli duvarları içinde birçok giz yatmaktadır. Çoğu kişi bunları okült dünyanın en önemli gizleri olarak görür. Binlerce yıl süren karanlıklar, törenler, laf ebelikleri, yeni simgeler, astrolojik takılar ve heykelcikler hepsi tapınağın biçimlenmesinde rol oynadı. Her çağda yeni savunma duvarları örüldü; gölgeler koyulaştı; inananların dikkatinin gerçeklerden ötelere savrulması için, iç tapınaktaki gizlerden uzak kalmaları için yeni odalar, labirentler eklendi!

Tarihsel olarak baktığımızda iç tapınak, Magdalena Mağaraları’nın en içte kalan, sızılması güç oyuklarından; Mısır piramitlerinin veya Maya tapınaklarının en dipteki gizli

Binlerce yıl süren karanlıklar, törenler, laf ebelikleri, yeni simgeler, astrolojik takılar ve heykelcikler hepsi tapınağın biçimlenmesinde rol oynadı.

Rönesans döneminde astroloji o denli yaygındı ki, iç tapınağa gerek duyulmamıştı; tapınağa yeni duvarlar örmeye, gizli localar oluşturmaya gerek yoktu. Rönesans döneminde gündeme yeni

çıkışmış olan eski gelenekler geniş yığınları hoşnut etmeye yetecek denli romantikti. Astroloji yandaşları eski törenleri, karşıtları da eski savları sayısız kez yineliyorlar ve böylece astrolojinin asırlarca canlı kalmasını sağlıyorlardı!

Rönesans’ın sonlarına doğru iç tapınağın kapıları yakın gelecekte açılmamacasına kapandı. Astroloji artık ölü bir “sanat” olarak görülüyordu. Ancak 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında insanlık iç tapınağın kapılarının yeniden açılma çabalarına tanık oluyordu. **Theosophists** ve **Rosicrucians** iç tapınağın bakım ve onarımından sorumlu olduklarını duyurdular. Adı geçen okültistler astrolojiyi daha anlaşılabilir duruma getirmek için tapınağa yeni odalar, dehlizler, takılar yığdılar. Düşleyebildikleri tüm okült “bilimleri” astrolojiyle birleştirerek “kozmik gizemi” çözmeyi amaçladılar!

20. yüzyılın başında ön alana çıkan mistiklerden Aleister Crowley ve Gurdjieff, iç tapınağa katkıda bulundular; bu karanlık localar yalnızca inananların değil onların da kafasını karıştırdı.

İç tapınağın köhnemiş özekselleşmesi çağcıl düşüncenin baskısı altında hemen hemen ortadan kalktı. Nazi Almanyası dışında okültizm kendi ağırlığı altında çökecek duruma geldi. İç tapınağı ateş sarmış, duvarları tütmeye başlamıştı.

Ve çağcıl bilim dirimsel (biyolojik) saatleri buldu. Bilim insanları en küçük bitkiden en gelişkin hay-

odalarından türetilerek günümüze uyarlanmış olabilir. Mısırlı veya Mayalı astrolog, en dipteki odaya doğru yönlendirdiği müşterisini zaman zaman belli gözlem delikleri önünde durdurur, oradan içeriye süzülen gezegen veya yıldız ışığının “etkisini” “sanatı” için gerektiği gibi kullanır ve gözlem sonuçlarını “büyük çizelgesi”ne ciddi bir tavırla kaydeder!

Babil’de iç tapınak, zigguratların tepesinde bulunurdu. Astrolog-din adamının gökyüzüne olabildiğince yakın olması, görüşünün engellenmemesi gerekirdi. Yunan’da iç tapınağı filozofların usu simgeliyordu. Filozoflar o dönemin en saygın kişileri idi. Bu filozoflar genellikle belli okulların kurucularıydı. Roma’da yüzyıllar boyunca iç tapınak olmadı; gizler, Roma, Kudüs, Iskenderiye gibi merkezlerde büyük güvenlik önlemleri altında saklanıyordu. Roma’da iç tapınak yalnızca fanatik Güneş Tanrısı Elagabalus zamanında ortaya çıktı; bu tapınak zayıftı; “sanatın” yalnızca “başlangıca” ilişkin öngörülerine kısıtlanmış bir uygulama alanı vardı.

Rönesans döneminde iç tapınağın kapıları, Roger Bacon ve Johannes Kepler gibisinden uzak görüşlülerin dışında çoğu ilgiliye kapandı. Rönesans astrologlarından bazıları bilinçli olmasa da, yaptıklarının kuşkusuz ayırdındaydı. Bunların çoğu geleneksel laf ebeliğini kullanıyor, en son geliştirilmiş olan törenleri uyguluyorlardı.

vanlara dek tüm yaşam biçimlerinin gün düzeyinde çevrimsel davranışlarda bulundukları gerçeğini sergilediler. İlkel olsun gelişkin olsun, bitki, hayvan, insan olsun tüm yaşam süreçleri, Güneş'in gökyüzündeki günlük deviniminin ayırındaydı. "Aha! ..." astrologlar çılgılık attı! "Bizim asırlardır söyleyegeldiğimiz şey bu değil mi? Güneş ve gezegenlerin devinimleri Yer'deki yaşamı etkiliyor demiyor muyduk? Bakın işte gerçek ortaya çıktı!". Bilimin utkusu okültizmi hortlattı! İç tapınağın kapıları yeniden hızla açıldı.

Amerikan ve Rus bilim insanları güneş lekeleriyle biyoloji, ekonomi, vb. arasında ilişki kurmaya başladılar. Başını ünlü Nazi astrolog-matematikçisi Karl Ernst Krafft'ın çektiği astrologlar, gezegen devinimleriyle Yer'deki olaylar arasındaki ilişkilerin istatistiğini kullanmaya başladılar. Savaştan sonra Avusturyalı doğa bilimci Karl von Frisch arıların bir tür Güneş pusulasına sahip olduğunu ileri sürdü. Bu yeteneklerini kullanan arılar hava kapalı da olsa Güneş'in konumunu bilebiliyorlardı.

Bilimin her yeni utkusuyla astrologlar güven tazeliyor, yeni yandaşlar kazanıyorlardı. En sonunda iç tapınaklarını herkese açmaya, eski "sanatlarını" bilimsel ilkeler temelinde sürdürmeye karar verdiler. Eski gizemlerin yerlerini yeni gizemlere bıraktığını sandılar. Ancak bu düş boşunaydı.

Astrolojinin eski gizleri tamamen değişik bir düzenden kaynaklanmıştı. O düzen, tarih öncesi atalarımızın evren görüşünden türetilmişti. Astroloji büyüden doğmuştur, bilimsel olamaz! Astrolojinin kuramsal temelinde büyü "denk gelme ilkesi" veya "benzerlikler yasası" bulunmaktadır. Astrolojinin psikolojik etkisi cadılığınkiyle büyük benzerlikler sunmaktadır. Ancak geleneksel açıdan baktığımızda astroloji psikolojisinin iç tapınağın bir parçası olmadığını görürüz. Çünkü bilinçaltının nasıl çalıştığına ilişkin bilgiler, geç 19. yüzyıldan önce bilinmiyordu.

Babil'de iç tapınak zigguratların tepesinde bulunurdu. Astrolog-din adamının gökyüzüne olabildiğince yakın olması, görüşünün engellenmemesi gerekirdi.

Astrolojinin psikolojik etkile-ri kuşkusuz her çağda işlerlikteydi ancak bu etkinin tanı kazanması 19. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşti. Tarihin tanık olduğu en "başarılı" astrologlar, Thrasyllus, Merlin, John Dee, vb., astrolojinin psikolojik etkilerini kendi çıkarları için kullandılar. Astrologlar eğer "öngörülerinin" nasıl gerçekleştiğinin ayırında olabilseydi astroloji çok daha güçlü ve tehlikeli bir silah olabilirdi.

Astroloji günümüzde de yaygın ancak iç tapınakları karmaşaya itilmiş, gizli locaları yağma edilmiş ve zengin simgeleri darmadağın olmuştur. Tapınağın sunduğu tüm zenginlikler bugün daha çok Doğu toplumlarında kök salabilen diğer okült "bilimlere" hizmet etmektedir.

Günümüz astrologları artık eskinin o zengin ganimetlerinden yararlanamıyorlar; iyice vicdansız kültürlerin insafsız çakallarından arda kalanlarla yetinmek zorundalar! Ço-

ğu uygar toplumlarda astrologlar artık kişinin ruhunun gizlerini bildiğini ileri süremiyor; krallıkların veya ulusların politik yazgılarını okuyacakları haritalar açamıyorlar! Günümüz astrologları müşterisinin hastalığını iyileştirme ya da ölümünü bilme yeteneğinden uzak! O bugün yalnızca eğilimlerin haritasını çıkarabilir, olasılıklara işaret eder ve seçenekler sunabilir.

Büyük kozmik gizemler artık astrologların tekelinde değil. İç tapınakları yıkılmış durumda. Buna biraz da kendileri neden oldu. Tapınaklarını temizleme, "sanatlarını" daha bilimsel yapma çabaları tapınaklarını başlarına yıktı! Bugün astroloji yaygın olabilir; ancak, dayanakları zayıflamış, iç tapınak yıkılmış, yıkılmış, II. Dünya Savaşı sonrasındaki Naziler'in inini andırmaktadır. Astrolojiyi bugün ayakta tutan şey, istatistiksel çalışmaların yıkılmaya hazır desteğidir!

Bugün astrolojinin iç tapınakları yıkılmış durumda. Günümüzde astrolog yalnızca eğilimlerin haritasını çıkarabilir, olasılıklara işaret eder ve seçenekler sunabilir.

BÜYÜ VE ASTROLOJİNİN PSİKOLOJİSİ

Büyü, insanları yığınsal olarak gütmekte kullanılan bir psikolojik savaş aygıtıdır. Büyü, ilk uygarlıklarda din adamlarının kullandığı bir güçtü. Bu gücü çekici kılarak, onu bir kandırmaca ve terör aygıtına dönüştürerek, insanları devletin iyiliği için çalıştırmakta kullandılar.

Büyü, “doğaüstü güçlerin” ve “kuvvetlerin” varlığını anımsatır. Bilinmeyenden korkma duygusunu, kişinin doğal egosundan daha baskın duruma getirir ve bu korkuyu kalıcı kılar. Tarih öncesi insan, kendisini, çevrenin doğal bir parçası olarak gördü ve yaşam kavgasında kişisel ve ben merkezci davrandı. Bu davranışının doğal bir sonucu olarak da küçük, akraba bağı olan kişilerin oluşturduğu gruplar biçiminde yaşadı. Toplu tarım toplumları veya küçük şehir devletleri olarak gelişmeye başlayan uygarlık, zamanla daha büyük ve birleşik bir güce gereksinim duymaya başladı. Bu nedenle

uygarlık denen yeni örgütlenme biçimi, bireyi zamanın ve enerjisinin büyük bir bölümünü ortak yararlar için harcaması gerektiği konusunda zorlamaya başladı.

Büyü, işte bu gereksinimi karşılamak için geliştirildi.

Büyü, dille birlikte gelişti. İlkel insan için sözel sözcükler “büyülüydü”. Bu sözcükler, o sözcüğün dışındaki nesneleri ve olayları simgeliyordu. Aynı sözcükler, kişinin düşünce ve duygularını “gizemli” bir biçimde diğer kişilere iletmesini de sağlıyordu. Sözcükler nesneleri ve olayları simgeliyordu. İnsan, simgesel düşünce biçimleriyle “düşünebileceğini” öğrendi. Sözcüklerin değiştirilerek, değişik biçimlerde yan yana getirilerek yeni kavramlar ve yeni simgesel nesneler oluşturulabileceğini öğrendi.

Kısacası, dilin gelişmesi başlangıçta insanı ussal ve mantıksal düşünceye yönlendirmedi. Önce benzerlikler yoluyla düşünce süreçlerinin gelişmesini sağladı. Büyünün temelinde de iş-

te bu benzerlikler yoluyla düşünme süreci yatar. Sözcükler yazılı biçime dönüştüğünde, benzerliklerle düşünme biçimi, büyücünün “denk gelme ilkesi” olarak karşımıza çıktı.

“Gökyüzünde olduğu gibi yer yüzünde de...”; “Benzer olan şeyler birbirini çeker...”; vb. Büyücü için sözcük ve simgelerin gücü, sıradan bir iletişimin gücünden daha fazladır. Büyü ile gerçeğin birbirinden ayrıldığı nokta işte burasıdır. Büyücü bir sözcükle onun simgelediği nesne arasında gizemli bir bağın bulunduğu inanır ve kişileri de i-nandırmaya çalışır.

Büyüye yatkın ilkel uslar için isimler yalnızca birer etiket değil, insan ve nesnelerin tanı kazanması için kullanılan bir yoldur. Büyüciye göre herhangi bir nesneyle onun ismi arasında bir ilişki vardır. Nesnenin ismi veya onu simgeleyen herhangi bir eşyası üzerine törensel yaklaşımlar düzenleyen büyücü, o kişiyi “etkileyebileceğine” inanır! Büyücü bezden veya kilden bebelere bir dizi törenle, anlaşılmasız dans figürleriyle iğneler batırır, düşmanını veya müşterisi-

Büyücü bezden veya kilden bebelere bir dizi törenle, anlaşılmasız dans figürleriyle iğneler batırır, düşmanını veya müşterisinin düşmanını yok eder!

nin düşmanını yok eder!

Büyücünün törensel danslarının, şarkılarının gerçek tek etkisi kendi psikolojisi ve onu izleyenlerin üzerinde olan psikolojik etkidir. Yoksa, fiziksel etkiden söz etmek safdilliktir, sahtekârlıktır. Büyüyü, büyücüyle müşterisi arasında kurulan sempatik ilişki iletmez! Büyü psikolojik yoldan iletilir.

Peki, öyleyse büyü denen bu geçersiz kavram nasıl oldu da yeryüzünün tüm uygarlıklarında hemen hemen eşzamanlı olarak ortaya çıkıyordu? Amerikan Kızılderilileri'nin büyücü doktorları, Babilliler'in astrolog din adamları, kuzeyli göçebelilerin Şaman şefleri niçin vardı? Eğer büyü'nün gerçek yaşamda fiziksel bir temeli yok idiyse, en küçük kabilenden en görkemli uygarlıklara dek dünyanın her yerinde niçin büyü'lü kurgular yazıldı, törenler düzenlendi, seanslar açıldı.

Büyü ortaya çıktı çünkü, onu geliştiren toplum için büyü'nün evrimsel ve uyumsal değeri vardı. Eğer insanlar uyumlu ve yardımlaşmalı bir biçimde bir arada yaşamaya zorlandılarsa, o insanları bir arada tutacak bir güce gereksinim vardı. Kişinin, yardımlaşmadan sağlayacağı yararların daha büyük olacağını savunan sözler, kişinin özgürlüğünden, bencilliğinden vazgeçmesini sağlayacak denli kandırıcı ve inandırıcı olamaz!

İlkel veya uygar olsun, toplumun varlığını sürdürebilmesi için, her bireyde değişik oranlarda var olan bir içgüdüye gereksinim vardır. Bu içgüdü, bireyin baskı altında tutulma veya toplumun gereksinimlerine uygun olarak yeniden yoğrulmak isteme içgüdüsüdür. Neslin devamı, uyum veya evrim açısından bakıldığında, toplumun amacına hizmet eden bu içgüdü'yü güden sürecin ne olduğu hiç önemli değildir. Önemli olan bu sürecin işlemedir; bu süreçte bireyin, bencilliğini ve egosunu toplumun yararı için bir kenara koymasındır.

Cows, Pigs, Wars & Witches: The Riddles of Culture (1) adlı kitabında Marvin Harris, insanları bir araya

Din adamları büyü'lü söylenceler kullanarak yaşamımızı gerçekte varolmayan yaratıklarla ve kuvvetlerle doldurdu. Denetimi altındaki insanlara korku ve yönetime sadakat duyguları aşıladı. Adı geçen gizemli yaratıklarla yalnızca kendisi iletişim kurabildiği için büyücü / din adamı doğal olarak toplumun arabulucusu rolünü kendi kendine vermiş oldu.

getirerek güçlü grupların oluşmasını ve bu grupların sürekliliği için gerekli olan yönetsel katmanlaşmayı sağlayan toplumsal süreçlerden söz etmektedir. Özellikle ilginç olan bir öneri, insan toplumlarının evrimsel dizisidir. Harris'e göre önce karşılıklı değişim gelişmiştir. Sonra birbirine yakın bölgelerde yerleşmiş olan gruplar arasında düzenlenen ve temelinde rekabet yatan ziyafetler ve bu ziyafetlerin gelişmesiyle ortaya çıkan monarşi.

Kurgusu ve uygulamasıyla büyü, grup öncüsüne, grubun diğer üyelerinin beğenisini, korkusunu ve desteğini sağladı. Bu beğeni, korku ve destek giderek öncünün gücüne dönüştü. Bu etmenlere ek olarak törenler, simgeler, uyuşturucular ve diğer gizemli tuzaklar büyücünün gücüne güç kattı. Böylece büyücü doğaüstü güçlere sahip olduğuna ilişkin savlarını tüm topluma yaydı. Büyücü veya din adamı, önceki dönemlerde yapıldığı gibi, büyük bir ziyafet vererek yığınları etkilemek yerine, gizemli bir tören düzenleyerek boyunduruğu altındaki kişileri etkileme yolunu seçti. Bazen ay'ı "yiyen" canavarı kovalama yeteneğini gösterdi, bazen de kurban edi-

len hayvanların iç organlarını okuyarak "başarılı" hava tahminlerinde bulundu!

Sözlü veya yazılı dilin, simgelerin, büyü'nün bazı kesimlere gizemli ve romantik geldiği kuşku götürmez. Büyücü ve astrologların amacı kendilerine özgü simge, sözcük ve törenlerle bu kesimi etkilemek ve onları doğaüstü yaratıklarla veya kuvvetlerle ilişkili olduğuna inandırmaktır. Etkileme ve inandırma işlemleri tamamlandıktan sonra aynı yığınlara, doğaüstü güçlerin hoşnut tutulması konusunda kendi "aracı" rolünün önemini aşıladı.

Özetleyecek olursak, büyü, toplumun, yığınları boyunduruğa altına alma yöntemlerinden biridir. Din adamları büyü'lü söylenceler kullanarak yaşamımızı gerçekte var olmayan yaratıklarla ve kuvvetlerle doldurdu. Denetimi altındaki insanlara korku ve yönetime sadakat duyguları aşıladı. Adı geçen gizemli yaratıklarla yalnızca kendisi iletişim kurabildiği için büyücü / din adamı doğal olarak toplumun arabulucusu rolünü kendi kendine almış oldu. Toplum büyü'lü söylenceleri bir kez onadıktan sonra büyücü / din adamı, yaklaşan felaketleri, savaş-

ları önceden görme ve bu konuda Tanrılardan devletin iyiliğini isteme işlevine artık doğal olarak sahip olmuştur.

Büyücüsü veya din adamı olmayan bir toplum mantıksal olarak büyük bir dezavantaja sahip görünenecekti. Büyülü söylenceler, gelişmekte olan toplumlara güven verecekti. Büyüye inanan toplumun kişileri, din adamlarının Tanrıları kendi saflarına kazandığına inandığı sürece, geleceğe ilişkin başarı ve utku öngörülerinin “gerçek” olmaktan başka seçeneği kalmıyordu. Böyle bir inanç o toplumlara kuşkusuz büyük bir tinsel destek oluyordu.

Evrimsel açıdan konuşacak olursak, varolma savaşında önemli olan şey toplumsal süreçlerin işliyor olmasıdır. Bu süreçte usun, mantığın, “gerçeğe” olan uygunluğun devrede olup olmaması hiç önemli değildir! Hitler’in Yahudi katliamlarının hiçbir mantığı yoktu. Ancak Hitler Alman ulusuna bir günah keçisi olarak Yahudileri sunarak, umarını yitirmiş olan Alman halkını bir araya getirip, tarihte eşi benzeri görülmemiş çok güçlü ve tehlikeli bir ulus yaratabil-

Kişi, büyülü, gizemli söylencelere ne denli derinden inanıyorsa, bu söylencelerden psikolojik olarak etkilenme derecesi de o denli derin olacaktır.

di. Hitler'in III. Reich'ı, eski büyülü söylenceleri ve astrolojiyi, Alman halkını yüreklendirmek ve aynı zamanda düşmanın moralini bozmak için birer psikolojik savaş aygıtı olarak kullandı.

Büyünün psikolojik etkisi günümüz toplumlarında da sürmektedir. Bu psikoloji geniş halk yığınlarını hâlâ etkileyebilmekte ve tarihsel süreçlerin akış yönünü değiştirebilmek için gizilgücüne sahip olmayı sürdürmektedir. “Çağdaş” insanın gerçek özgürlüğü bulabilmesi ve toplumun kendisini yoğuran, yönlendiren süreçlerinden kurtulup özgürleşebilmesi için daha çok yol kat etmesi gerekecektir.

Büyünün psikolojisi

Büyü psikolojisi nasıl işliyor? Üzerine iğne, çuvaldız batırılmış olan bez bebek “kurbanını” nasıl öldürebiliyor? Babilli astrolog / din adamları gök cisimlerine ilişkin basit büyülerle kitleleri nasıl etkileyebildi? Mayaların “kozmik eltopu” oyunu din adamlarını erkte tutarken kitleleri nasıl hizaya getirdi? Ve en önemlisi, basit bir horoskop, günümüz entelektüelini psikolojik olarak nasıl etkileyebiliyor?

“Büyünün psikolojisi nedir?” sorusunu sormak, soruyu bir bakıma çarpıtmak oluyor. Büyü, başlangıçta insan psikolojisindeki anlık değişikliklerden, hızlı dalgalanmalardan ortaya çıkmıştır. Evrimsel süreçlerin bir tetikleyicisi, gerçek yaşamda bir temeli olmalıdır.

Çağdaş bilim, insan psikolojisini daha yeni anlamaya başlıyor. Çok özgün deneysel yöntemler birçok psikolojik olayı ortaya sermiştir. “Beden ötesi deneyimler”, hipnotik etkilenmeler, histeri, görsel ve aural halisünasyonlar, büyülü söylencelerin ana akıntısında sıkça karşılaştığımız psikolojik olaylardır.

Psychology of the Occult adlı ilginç kitabında D. H. Rawcliffe mistik söylencelerin kaynağı olarak şu fizyolojik olayları önermektedir: 1) hipnoz ve etkilenme; 2) bilincin ve/veya kişiliğin parçalanması; 3) halu-

sinasyon, düşünme ve delüzyon; 4) bilinçsiz duyuşsal algılamalar ve 5) istemsiz kas kasılmaları. Erken dönemlerin astrologları, Şaman şefleri veya din adamları bu fizyolojik olayları ya kendileri yaşamış ya da müşterilerinin yaşamasını sağlamışlardır. Bu deneyler kişiye, doğüstü güçlerle iletişim içinde bulunduğu inancı aşamıştır.

Medikal psikologların **autoscopical halusinasyon** (2) dedikleri, halk arasında da “bedenötesi deneyim” olarak bilinen durumu ele alalım. Bu durum birçok fizyolojik koşulla ortaya çıkabilir: acı, uyuşturucu, dinsel coşku, açlık ve diğer ruhsal veya fiziksel koşullar. Autoscopical halusinasyon günümüzde oldukça sık görülen bir psikolojik durumdur. Tıp alanında kullanılan anestezi ilaçları ve uyuşturucular bu psikolojinin, özellikle de ameliyat masasında ortaya çıkmasını sağlayabilmektedir.

“Bedenötesi deneyimde” kişi bilincinin fiziksel çatısından “kurtulup” yükseldiğine inanır. Kişinin yükselen bilinci veya “ruhu”, anlatılanlara göre genellikle odanın tavanında durur ve kişinin fiziksel bedenini yukarıdan “izler”. Bilinci yerine geldikten sonra “uçan” kişi bu deneyimi “gerçek” olarak betimler.

Ancak, bazı parapsikologların savunduğunun tersine bu tür anlık deneyimler psişik kuvvetlerin veya duyuötesi algılamaların kanıtı değildir. Bu deneyler insan usunun ne denli karmaşık olduğunu ve bizim onu ne denli az anladığımızı gösterir.

Us bir yandan bütünsel bir kişiliğin varlığını korurken diğer yandan da sürekli ilüzyonlar ve delüzyonlar üretir; içimizde ve dışımızda süregelen olayların yorumunu bazen aldatıcı boyutlara dek çıkarır. Usumuz birçok düşsel durum yaratabilir. Bu tür us durumlarında düşlerimizi gerçek sanırız; hatta daha sonra gerçeğe düşü karıştırabiliriz. Bu nedenle, usun olağandışı fizyolojik durumlarda (acı, uyuşturucu, dinsel coşku, açlık ve diğer ruhsal veya fiziksel koşullar) illüzyonlar yaratması son derece doğaldır.

Şamanizm'in ve Şamanistik söylencelerin tarihöncesi dönemde tüm dünyaya yayılmış olduğu kesin. Bu dönemlerde yaşamış olan bazı kişilerin "bedenötesi deneyimi" bir dizi söylencelerin türeyip yayılmasına neden olmuştur. İnsanların bir "ruha" sahip olduğu ve insanın ölümüyle birlikte ruhunun ay, güneş veya yıldızlara yükseldiği inancı bize o dönemlerden kalan bir mirastır (3).

"Casterism" adı verilen aynı düşünce, Roma İmparatorluğu döneminde, astrolojinin yaygın bir onay kazanmasına neden olmuş ve tek tanrılı güneş kültünün ve oradan yola çıkarak da kutsal Roma İmparatorluğu'nun kurulmasını sağlamıştır. "Bedenötesi deneyimin" psikolojik temeli olmasaydı astroloji de din de zamanla, bugünkü görünümünden daha değişik görünüm kazanabilirlerdi. Şurası kesindir ki, ister astroloji ister din biçiminde olsun, büyü, söylenceleri ve mistisizminin kaynağı olarak insanın "ilginç" fizyolojik ve psikolojik durumlarına gereksinim duymuştur.

Büyü kuramı anlatımını "denk gelme ilkesinde" bulan benzerliklerle düşünme temelinde yükselir. Kuramın uygulaması da insan psikolojisinin etkileme ve etkilenme gücüne dayanır. Bu uygulamalarda halüsinasyon, delüzyon, korku, inanç, aldatmaca, vb. hepsi üzerlerine düşen görevi yaparlar. Büyücünün igneli fıçıya dönmüş olan bez bebeğinden haberi olmayan, onu görmeyen "kurban" bu psikolojik savaştan etkilenmez. Büyü, fiziksel düzeyde "uyartılmış özdevimli etkilenme" olarak gözlenir (1). Daha açık biçimiyle, büyücü, "kurbanının" bez görüntüsü olan bebeğin kısa bir süre sonra kurbanı öldüreceğini söyler. "Kurban" da özdevimli olarak etkilenerek büyücünün eylemini tamamlar. Bu tür siyah büyüye kurban giden çok kişi kayıtlara geçmiştir. Kendisine karşı büyü saldırıya geçildiği haberi iletilen veya büyüye tanık olan birçok kişi birkaç gün içinde yaşamını yitirmiştir!

Günümüz astrologları astrolojinin diğer okült "bilimlerle" karıştırılmasına karşı çıkarlar. Ancak unutulmamalıdır ki, astrolojiye olan inanç ve ilgi diğer okült büyülerin de yayılmasına katkıda bulunacaktır.

Seabrook, büyü'nün sonuç verebilmesi için, "Yaşamına kastedilen kurbanın durumu bilmesi, yani kendisine karşı neler düzenlendiğinden haberi olması gerekliliğini" belgelerle açıklıyor (4).

Günümüzde astroloji siyah büyü amacıyla kullanılmıyor. Ancak astrolojinin de psikolojik yoldan ölümlere neden olduğu biliniyor. Roma İmparatorları'ndan Titus horoskobunun öngördüğü tarihte hastalanarak ölmüştü! Tarihte astrolojinin bu denli kuvvetli etkisine çok örnek bulamayız. Ancak, bugün astrolojiye inanan milyarlarca insan üzerine astrolojinin psikolojik etkisinin de aynı ölçüde az olduğunu düşünmek doğru olmaz.

Astrolojinin, onu çağlar boyunca uygulayan ve ondan etkilenen yandaşları üzerine olan psikolojik etkisini ölçebilmek olanaksızdır. Günümüz toplumlarında kişilerin astrolojiye olan inançlarının düzeyini saptamak da zordur. Bir "sosyete gülü" para ve evlilik sorunlarının çözümüne yardımcı olacağını düşünerek astroloğuna düzenli olarak danışabilir. Ancak danışma gereksinimini güden etmen "yıldızların dayatmasına" olan inançtan çok geleneğin gücüdür. Amerika'da yürütülen bir kamuoyu yoklaması, 32 milyon Amerikalı'nın astrolojiye, kişinin davranışlarını güden bir güç olmaktan çok, eğlendirici bir oyun gözüyle baktığını ortaya koymuştur. Bu tür insanlar için astroloji tehlike oluşturmaz. Psikolojik tehlike, ancak ona inananlar için vardır.

Kişi, büyü, gizemli söylencelere ne denli derinden inanıyorsa, bu söylencelerden psikolojik olarak etkilenme derecesi de o denli derin

olacaktır. Bu tür büyü uygulamalarında bir de grup psikolojisi vardır. Alman halkının astroloji ve okültizm olan ilgi ve inançları büyüdükçe Hitler'in kendine özgü psikolojik mistisizminin etkisi ve gücü de büyüdü. Günümüz astrologları astrolojinin diğer okült "bilimlerle" karıştırılmasına karşı çıkarlar. Ancak unutulmamalıdır ki, astrolojiye olan inanç ve ilgi diğer okült büyülerin de yayılmasına katkıda bulunacaktır.

Kısacası, astrolojinin psikolojisiyle, genelde büyü'nün psikolojisi arasında ayırım yapmak oldukça zordur. Rosicrucians, Atherius ve diğer okült topluluklar açıkça gösterdi ki, insanlara sunulan okültizm bir "bütün" paket olarak sunuluyor. Bu paketin içinde Batı toplumlarının geleneklerinden olan astroloji, alkemi ve büyücü-cadılık denli Doğu geleneklerinden olan her şey bir bütünün parçasıdır; reenkarnasyon, kişisel çabıyla transandantal olarak Buda'ya ulaşma gibisinden uyduruk çabalar vardır.

DİPNOTLAR

- 1) Cows, Pigs, Wars & Witches : The Riddles of Culture, Marvin Harris, Random House, 1974.
- 2) Psychology of the Occult, D.H. Rawcliffe, Dover, NY, 1959.
- 3) Astrology & Religion Among the Greeks & Romans, Franz Cumont, Dover Pub., NY, 1960.
- 4) Witchcraft : Its Power in the World Today, William Seabrook, Lancer/Harcourt Brace, NY, 1940.

ASTRAL PSİKOLOJİK SAVAŞ

Babilli din adamları insanları etkilemek, yönetmek ve denetlemek amacıyla gökcisimlerini kullandılar. Bu din adamlarının astrolojiyi psikolojik savaş için kullandıklarını söylemek abartma olmaz. O toplumun halk yığınları, astrolog din adamlarının gök Tanrılarıyla iletişim kurabildiklerine inandıkları için, yıldızlar o insanlara tinsel destek sağladı. Bu tinsel destek paylaşılan bir duygu olduğundan toplumu birleştirdi ve güçlendirdi. Toplumun bireylerinin bu denli uyumlu birlikteliğini, onların “iyi huylarını” devinime geçirmeye çalışarak başarmak zordur. Eğer bireylerin istek ve gereksinimlerini gönüllü olarak kısıtlamalarını sağlayacak toplumsal bir süreç olmasaydı, insanların bencil duyguları, toplumsal yarar duygularının önüne geçecek ve toplum için çalışma istekleri ortadan kalkacaktı. Özgürlük dalgasının sardığı köleleri denetlemek olası değildir; “kitle psikolojisi” bastırılmış isteklerin bir yangın gibi yayılmasına neden olur.

Bir psikolojik savaş aygıtı olarak astrolojinin toplumsal devinime ne denli katkıda bulunduğunu görebilmek için Babilliler’in, Chaldeanlar’ın, Asurlular’ın ve Persler’in üstün başarılarına bakmak yeterli olacaktır. Yukarıda saydığımız uygarlıkların hepsinin de derin astroloji gelenekleri vardı. Romalılar toplumsal çalkantıların çıkmasını istedikleri zaman astrolojiyi devreye soktular. Düşmanlarının kullandığı astral psikolojik savaşa karşı Roma imparatorları kendi horoskoplarını yayınladılar ve Chaldean “sanatına” karşı kendi astrologlarının “sanatını” ileri sürdüler.

Ancak, Rönesans döneminde yeniden yükselen astroloji o eski psikolojik etkisini yitirmiş olarak canlandı. Astroloji insanları psikolojik olarak etkilemeye devam ediyor ancak, günümüzde ne sosyal devrimlerin mayalanmasına ne de “yıldızlar istediği için” ulusların çöküşüne ne-

den oluyor.

Uşçuluğun yükselişi ve bilimsel yöntemin utkusu, astrolojinin Rönesans döneminde yaygın olmasına karşın çok fazla ciddiye alınmasını engelliyordu. Rönesans döneminin tanyeri ağarırken (13. yüzyıl İtalyası) ordular, astrologların belirlediği anda çalan astroloji çanlarıyla savaş başlıyorlardı (1). 15. ve 16. yüzyıllara gelindiğinde astroloji kuramı ve uygulaması iyice sulanmış ve sıradan insanların hizmetine de girmişti. Bu dönemde artık yalnızca bir avuç entelektüel ve yarım avuç politikacı astrologların yönlendirmesi altındaydı. Astroloji 15. yüzyılda yoğun bir saldırıya uğramış ve 17. yüzyılda iyice alaya alınmaya başlamıştı. Rönesans dönemi doruk noktasına ulaştığında astroloji artık insanların ilgisini çekmeyen bir uğraş alanıydı. Astroloji artık ne Güneş kültüne inanan Romalılar gibi ne de astrolojiyi kendi Hristiyan inancıyla iç içe dokuyan Gnostikler gibi fanatikler üretebiliyordu.

Rönesans döneminde astroloji yaygındı ancak insanlar üzerindeki büyüleyici psikolojik etkisi de iyice azalmıştı. İnsanlık karanlık çağın mistisizminden sanki gerçekten kurtuluyordu. Astroloji giderek düşünce kulüplerinin eğlencesine dönüşüyordu. O artık kişinin bir kahkaha aynasıydı. Astroloji aynasında

Naziler astrolojiyi bir psikolojik savaş aracı olarak kullandılar.

kendi karanlık yanlarına bakıp kahkahalar atıyordu.

18. ve 19. yüzyıllarda baş döndürücü bir hızla çöken astroloji Batı dünyasından hemen hemen silindi. Bu eski “sanat” yalnızca İngiltere’de geç 1800’lü yıllara dek pamuk ipliğiyle tutunabildi. Bunun nedeni, o dönemde İngiltere’de hâlâ yaygın olan almanaklardı. Astrolojinin I. ve II. Dünya Savaşları’nda ve o dönemlerin arasındaki zaman diliminde ve de günümüzde yeniden yaygınlaşmış olmasını işte o pamuk ipliği almanaklar sağladı.

1890’dan sonra İngiliz astrolojisini canlandıran ve geliştiren kişi Madame Blavatsky ve onun kurmuş olduğu Theosophical Topluluğu idi. Bu topluluk, yeni-Rosicrucianlar’ın öncülü ve günümüz okültizminin kaynağı ve destekçisidir. Theosophistler tüm okült “bilimleri” bir tek “uyumlu” felsefe ve inanç dizgesinde birleştirip bütünleştirdikleri reklamını yapan çağcıl bir akımdır. Amerika’nın “karşı kültürü”, Rosicrucianlar, çeşitli UFO toplulukları, Dane Rudhyar’ın “insancıl astrolojisi” ve hatta kendilerine özgü tuhafliklara sahip scientologistler bu eğilimi simgelerler. İnsanlığın bugüne dek uydurduğu tüm okült dizgeleri kucaklayan bu yeni okültizmin yükselişini hazırlayan kişilerin başında Aleister Crowley, Gurdjieff ve Karl Ernst Krafft gelir.

Düşünce ne denli belirsiz, anlaşılmaz ancak romantikse, mistik modelin başarısı da o denli yüksek olmaktadır. İngilizler’in Theosophical Topluluğu 1890’lı yıllarda Fransa’ya sıçradı. Dünya savaşları sırasında sefalet ve umarsızlığın kol gezdiği yerlerde kabalizm ve Rosicrucianizm hızla gelişti. Ancak Theosophistler’in ve astrologların en çok yandaş bulduğu ülke, özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında yenilgi ve aşağılanmışlığın kol gezdiği Almanya oldu.

Almanların astrolojik çılgınlığı

Ekonomik ve politik huzursuzlukların baskın olduğu dönemlerde insanların çoğu hipnoza, okültizme, duyu organları dışında algılamalara, halusinasyonlara, vb. kapılır (2). Alman astroloji hareketinin öncülerinden ve o ilginç yılların tanıklarından olan Wilhelm Wulff, iç savaş sırasında Amerikan halkının da benzer bir çılgınlığa kapıldığına dikkat çekmektedir. Umarsızlığa kapılan insanlar, sefalet ve acılarından anlık kurtuluşlar ararken, onlara bu kurtuluşu sağlayan her şeye sarıldılar. Diğer tüm okült dizgeler gibi astroloji de anlık rahatlama sağlar; ansızın gelen “kozmik” gerçek insanları dünyevi acılarından kurtarır. Babil halkını din adamlarının eline düşüren ve onların denetimine sokan gizemli sözcükler, törenler, takı, simge, iksir ve muskalar günümüz insanı için de çekiciliğini koruyor.

Hitler, psikolojik savaş aygıtı olarak astrolojinin yüksek gücünün ayırdındaydı ve bu bilgiyi işleme soktu.

Böylece 1920-1930 yılları arasında astroloji Almanya’da inanılmaz derecede yaygınlık kazandı. Bu dönemin astroloji yazını devasa boyutlardadır. Düzinelerce dergi, binlerce makale ve bir dizi astroloji derneği kuruldu. Astroloji ve diğer okült dizgeler Almanlar için soyut felsefe dizgeleri idi. Gelecek olayları öngörme ve bu olayları fiziksel düzeyde göğüsleme çabasında bu dizgelerin yardımcı olabileceğine inanıyorlar-

dı. Alman düşüncesi soyut ve idealist düzeyde daima güçlüydü. 19. yüzyıl Alman filozoflarından Nietzsche, Schopenhauer ve Hegel, soyut felsefe dizgeleriyle entelektüellerin başını döndürdü. Astroloji ve diğer okült uygulamalar soyut felsefe dizgelerine kıyasla daha basit ve çekici gelirken, soyut düşüncelerin genel özelliklerini de taşıyordu.

Karl Ernst Krafft’ı Almanya’da yaşamaya iten dürtü astrolojinin bu ülkede popüler olmasından çok Almanlar’ın soyut düşünceye olan sevgileriydi. Krafft, kendi geliştirdiği kozmobiyojisinin ve tipokozmisi-nin Almanya’da hemen onanacağını duyumsuyordu. Krafft haksız sayılmazdı. Astrolojik yetenekleri ve kuramları yardımıyla oldukça büyük bir saygınlık kazanmıştı. 1930’lu yılların sonlarında Almanya’nın en önde gelen astroloğu olmuştu.

Ancak, astral cisimleri yardımıyla geleceği çok iyi “görebilen” Krafft, Naziler’in yerleştirmeye çalıştığı bulanık okültizmle astrolojinin uyuşmayacağını öngöremedi.

I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Almanya’da birçok karanlık, politik grup Almanya’nın geleceğini tartışıp çözümlemeye çalıştılar. Örneğin,

Astrologische Rundschau ve *Volkischer Beobachter* adlı astroloji dergilerinin editörü olan astrolog Baron Rudolph von Sebot-

Hitler’in Nazi Partisi’nin kökleri karşı devrimci politik/astrolojik örgütlere uzanıyordu. Bu arada Almanlar’ın en iyi astrologları da yoldan çıkmış ve “sanatlarının” geleceğini Hitler’in politik geleceğine bağlamışlardı.

Dönemin en ünlü astrologlarından Karl Ernst Krafft. Krafft, kendi geliştirdiği kozmobiyojisinin ve tipokozmisi-nin Almanya’da hemen onanacağını duyumsuyordu. Sonuç istediği gibi olmadı.

tendorff, 1920 yılında Nazi Partisi’ni doğuran Münih Politik gruplarıyla ilişki içindeydi (3). Baron’un *Volkischer Beobachter* adlı astroloji dergisi daha sonra Naziler’in resmi yayın organına dönüştü.

Genç Hitler’in ilişkide bulunduğu bir diğer astrolog ve psikopat kişi Dr. Wilhelm Gutberlet’dir. Gutberlet “yıldızlı sarkaç” ve daha birçok astrolojik tuhaflıklara inanan bir fanatikti. Hitler ve Gutberlet birlikte birçok ırkçı tartışma geliştirmişler, Gutberlet Hitler’e, yakınlarda bulunan bir Yahudi’nin varlığını duyumsamanın gizemli yollarını “öğretmiştir” (3).

İlginçtir ki, 10 yıl sonra politik erki eline geçiren Hitler astrolojiyi ve astrologları küçümsemeye başlamıştır. Bir kuramın Hitler’in sapkın usuna yatabilmesi için o kuramın Aryan, Yahudi ve zenciler arasında bir ayırım yapması gerekirdi. Yalnızca Aryan ırkını üstün, Yahudiler’i de “günah keçisi” yapan kuramlar Nazi Partisi’nce onanabilirdi.

Bu nedenle astroloji dışlandı ancak Naziler astrolojiyi psikolojik savaş aygıtı olarak kullanmaya devam ettiler. Batlamyus’un astrolojik kuramı ırk ayırımını haklı çıkaracak düşünceler taşıyordu. O dönemin astrologları *Tetrabiblos*’un bu yanının ayırdında değildi. Eğer biliyor olsalardı, bu eski “sanatı” Naziler’e moral destek sağlama işinde kullanırlardı. Batlamyus’un astrolojik dizgesi olmasa da diğer astrolojik dizgeler bu konuda üzerlerine düşen görevi fazlasıyla yaptılar.

Hitler’in Nazi Partisi’nin kökle-

ri karşı devrimci politik/astrolojik örgütlere uzanıyordu. Bu arada Almanlar'ın en iyi astrologları da yoldan çıkmış ve "sanatlarının" geleceğini Hitler'in politik geleceğine bağlamışlardı. Frau Ebertin'in, Hitler'in 1923 yılındaki darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanacağına ilişkin öngörüsü "doğru" çıkmıştı. 1923 darbe girişiminden 16 yıl sonra darbe girişimini Münih'te bira salonunda kutlayan Hitler'e suikast girişiminde bulunulacağına ilişkin Krafft'ın öngörüsü de "doğru" çıkmıştı.

Alman astrologlarının politik olaylara olan bu doğal eğilimi onların hem bireysel olarak hem de toplu olarak başlarının derde girmesine neden olacaktı. Almanya'nın geleceğine ilişkin herhangi bir öngörü yalnızca Hitler'in kendi propaganda örgütlerinden gelebilirdi. Nazi Almanyası'nda astrologlar artık bir tehlike olarak görülmeye başlandı. Bunun üzerine Hitler astrologları denetim altına almaya karar verdi.

1923 darbe girişiminden sonra Hitler yakalanıp hapse atılınca *Mein Kampf*'ı yazmaya başladı. Bu arada dışarıda Alman astroloji hareketi, tarihinin en örgütlü ve en başarılı dönemini yaşıyordu. Birçok astroloji derneği kurulmuş ve 1923-1936 yılları arasında astrologlar hiç aksatmadan Ulusal Astrologlar Kongresi'ni toplamışlardı. Aslında yıllık kongrelerde çok başarılı çalışmalar yürütemiyorlardı. Genellikle astrolojiyi destekleyen verileri toplayacak olan istatistik büroları oluşturuyorlardı. İzlenecek ortak politikaların neliğine ilişkin tartışmalar çoğu zaman sonuçsuz kalıyordu.

Bu dönemde Astrolojik Araştırmalar Akademik Topluluğu, üyeliğine, 100 doktoralı akademisyeni de alınca astrolojinin saygınlığı birkaç kat daha artmıştı. Yine bu dönemde, Hitler erki henüz ele geçirilmeden önce Almanlar "psikolojik astroloji" üzerine tartışmalar başlatmıştı. I. Dünya Savaşı sırasında Lord Northcliffe, İngiliz kamuoyunu olumlu yönde etkileme amacı-

la astrolojiyi kullanmıştı. Onun bu çabası, Almanya'daki ilgili kesimlerin dikkatini çekmişti (4). Astrolojinin bir psikolojik savaş aygıtı olarak kullanılabileceği görüşünü SS subayı Schellenberg'e satarken, Wilhelm Wulff, Northcliffe'in çalışmalarından alıntılar yapıyordu.

Alman astrologlarının çoğu, astrolojinin psikolojik yanını yalnızca müşterilerinin ruhsal ve fiziksel çözümlemelerini yaparken kullanıyorlardı. Bir sosyal bilim dalı olarak psikoloji Avusturya ve İsviçre yakınlarında gelişti. Hem Freud'un hem de Jung'un çalışmaları sınıflandırmalara bayılan Almanlar'ı büyülemişti. I. ve II. Dünya Savaşı yılları arasında psikoloji, astrolojiden daha yaygın olarak tartışılıyordu. Okült dizgelerin çoğu psikolojik bulgulara

Astrolog Frau Ebertin'in, Hitler'in 1923'deki darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanacağı öngörüsü "doğru" çıkmıştı!

ve değerlendirmelere sahip çıkmış, bunları dizgelerine yamamışlardı bile! Tipoloji, el yazısı analizleri, Krafft'ın tipokozmosu bu okült dizgelerden yalnızca birkaç tanesidir.

SS'lerle psikolojik savaş alanında boy ölçüşmeye istekli astrologların sayısı fazla değildi: Wulff, Krafft, Ebertin, Haushofer.

Hitler, 1933'de iktidarı ele geçirir geçirmez astrologlar ve onların örgütleri üzerine bir dizi kısıtlamalar getirdi. Önde gelen tüm astrologlar gözaltına alındı, sorgulandı ve öngörülerinin yalnızca müşterilere yöne-

lik olması, Almanya'nın politik kişileri ve ülkenin geleceğine yönelik olmaması konusunda uyarıldıktan sonra salıverildiler. Astrologlar öngörülerinin zararsızlığı konusunda SS'leri ikna edemediler. Çoğu astrolog da SS'lerin sorgulama yöntemlerine dayanamadı: Bu yoldaki ilk kurban Heimsoth oldu. Naziler'in işkencelerine dayanamayan Heimsoth 1934 yılının Haziran ayında öldü (3).

Bir zamanların yükselen "bilimsel" astrologu Krafft, SS'lerin eline düştü, tutuklandı ve sorgulandı. Elyazmalarının çoğuna, özellikle de Nostradamus üzerine yaptığı çalışmalara el kondu. Oysa ki Krafft'ın istediği tek şey, astrolojideki olağanüstü yeteneğini SS'lere göstermekti. Uzun süren hakaret ve düş kırıklıklarından sonra Krafft, Goebbels'in Propaganda Bakanlığı'na "Nostradamus uzmanı" olarak atandı. Bu dönem Krafft'ın en etkin olduğu dönemdir. Aynı dönemde, *Traite d'Astra-biologie* adlı kitabını bastırabilmek için bir dizi seminer düzenliyor, horoskop yorumları için sabahlara dek çalışıyordu.

1939 yılının Ekim ayında Krafft, Dr. Fesle'e yazdığı bir mektupta, 7-10 Kasım tarihleri arasında Hitler'e suikast girişiminde bulunulacağı öngörüsünde bulundu. 9 Kasım'da, Burgerbrau Bira Salonu'ndaki kutlama sırasında bir bomba patlayınca Krafft'ın öngörüsü "doğru" çıkmış oldu! Bunun üzerine SS'ler Krafft'ı hemen gözaltına aldılar.

Sonraki 1,5 yıl boyunca Krafft sürekli olarak hapse girip çıktı. Bu arada sağlığı hızla bozuldu ve yaşamı acılar içinde noktalandı. SS'lerle olan işbirliği giderek sıkıntılı olmaya başlamış, Naziler'in Gizli Polisiyle olan ilişkisiyse tehlikeli boyutlara çıkmıştı. 1939 yılına gelindiğinde, Alman astroloji hareketi Nazilerce yerle bir edilmiş oldu. Kendisinden daha "akıllı" olan astrolog arkadaşlarının kendisini ve astrolojiyi terk etmeleri sonucunda Krafft tamamen yalnız kaldı.

Bu arada İngiliz Genel Kurma-

yı yanlış bir bilgilenme nedeniyle Krafft'ı Hitler'in özel astroloğu sanıyordu! İngiliz Genel Kurmayı'na bu konuda bilgi veren kişi Lois de Wohl idi. Krafft'ın Hitler'e ve onun savaş makinesine sağladığı sanılan öngörülerle savaşabilmesi için Wohl, kendi astrolojik yeteneklerini Birleşik Kuvvetler'in hizmetine sunmak istiyordu. Wohl'ün kuramına göre, yıldızların gönderdiği iletileri doğru okuyabilirse, Birleşik Kuvvetler Krafft'ın bir sonraki saldırısının nereden geleceğini öngörüp önlemi alabilirdi.

İngiliz karşı saldırısı

Böylece astrolojik psikolojik savaş II. Dünya Savaşı'ndaki ilk çatışmasını yaşamak üzereydi. Hitler de Goebbels de astrolojiyi, psikolojik savaş aygıtı olarak kullanmak istiyordu. Goebbels, adamlarını, "Hitler'e suikast girişimi" öngörülerine karşı uyanık olmaları konusunda sürekli uyarıyordu. Diğer yandan da Almanya'nın utkusu yönünde açılan astrolojik horoskopları ve öngörülerini destekliyorlardı.

İngilizler'in tarafındaysa Ellic Howe benzer bir projeye Lois de Wohl'e yardımcı olarak atanıyordu. Görevleri, Nostradamus'un eserlerini temel alarak karşı propaganda malzemesi hazırlamaktı. Howe'ın anlattıklarına göre, İngiliz Politik Savaş Örgütü Almanya'ya karşı "ak" ve "kara" propaganda başlattı. "Ak" olan yanı, İngiliz propaganda "uçtu uçtularının" İngiliz uçaklarıyla Almanya üzerine atıldığı gerçeği idi. "Kara" yanıysa, uçaktan atılan bildirilerin sanki Almanya kaynaklı olduğu ve illegal yeraltı örgütlerince dağıtıldığı izlenimini bırakma çabasıydı (3).

Howe ve diğerlerinin yardımıyla de Wohl, Nostradamus'un *Zenit*'inin sahte basımlarını yapmaya başladı. Aslında *Der Zenit* olarak yanlış basılan bu bildirilerde Nostradamus'un dörtlükleri, İngilizler'in "kara" propaganda programının bir parçasıydı. Bu "kara" propagandanın Alman halkı üzerinde nasıl bir etki yaptı-

ğını bilmek olası değil. Sahte *Der Zenit* sayılarından en az biri SS'ler tarafından çabuk anlaşıldı ve toplatıldı. İşte bu toplatılan sayı, *Zodiac & Swastika* adlı kitabın yazarı olan Wilhelm Wulff'ın Nostradamus propaganda kampanyasına katılmasına neden oldu.

II. Dünya Savaşı'nın astrolojik psikolojik savaş yöntemleri önem açısından çağımızın silahları, gaz odaları ve atom bombalarıyla kusuz boy ölçüşemez. Geçmişte üstlendiği rolden çok daha tehlikelisini üstlenebilme gizilgücüne sahip olmasına karşın, II. Dünya Savaşı'nı başlatan ya da sona erdiren etmen astroloji değildir! Astrolojinin ırkçı amaca hizmet edebilecek yanları Hitler'in gözünden kaçtı. Diğer yandan da İngiliz Genel Kurmayı Wohl'ün çabalarına yeterli destek vermedi.

De Wohl, Almanya'nın er geç utku kazanacağını ileri süren Alman astrolojik öngörülerıyla savaşmak üzere Amerika'ya gönderildi. ABD'deki popüler astroloji magazinerinin okuyucu mektupları, editör yazıları ve normal makalelerinde Almanya'nın savaşı kazanacağı inancı yaygınlaştırılıyordu. Durum o denli tek yanlıydı ki, Ellic Howe, Naziler'in tüm astrolojik yayınlara sızmış olduğunu düşünüyordu. Alman tarafının sözcüsü Wulff ise o dergilerde yazılanların Alman propagandası olmayıp Amerikan halkının sağduyusu ve mantığıyla ulaştığı doğru öngörüler olduğunu savunuyordu. Bu arada işi sağlama bağlamak isteyen İngiliz Genel Kurmayı, de Wohl'ün Amerika'da bir dizi seminer ve konferanslar vererek, bu konuşmalarında, yıldızların Birleşik Kuvvetler'in utkusuna işaret ettiği propagandasını yapması durumunda, Amerika'nın savaşa girmesinin hızlanabileceğini savunuyordu. Ancak, İngiltere ile ABD arasında bürokrasi engelleri yaşanınca de Wohl'ün turu Kanada turuna ve orada verdiği birkaç seminere kısıtlanmış oldu.

Çağdaş bir insan için astrolojinin eski gizeminin günümüzde de

psikolojik etkileri olabileceği görüşü pek inandırıcı olmayabilir. Ancak II. Dünya Savaşı sırasında astroloji çok kişiyi derinden etkiledi. 1941 yılında Rudolph Hess bir Messerschmitt ile İngiltere'ye sığındı. Canını kurtarmak için değil! Çünkü o yıllar faşistlerin güçlü olduğu yıllardı. Yenilginin kara bulutları Naziler'in çevresine henüz çökmemişti. Bilinmeyenler "bilimine" inanan mistik Hess, Prof. Haushofer'den astrolojik salıklar alıyordu. Haushofer, 1941 Mayıs'ından sonra Hitler'in yıldızının Hitler'e felaketler getireceği öngörüsünde bulunmuştu. Bunun üzerine Hess, Führer'inin yazgısını olumlu yönde değiştirebilmek amacıyla İskoçya üzerinden İngiltere'ye sığınmıştır.

Hess'in kaçması üzerine Almanya'daki tüm astrologlar tutuklanıp toplama kamplarına atılmışlardır. Bunların arasında Krafft ve Wulff da vardı. Krafft'ın astrolojik delüzyonları onun önce hapse atılmasına sonra da ölümüne neden olmuştur.

Eski "sanattan" etkilenenler yalnızca astrologlar değildi. Savaşın sonlarına doğru Hitler'in kasaplarından çoğu, Himmler, Nebe, Schellenberg ve Kersten, umarsızlıklarından Wilhelm Wulffa, o hapse tıktıkları astroloji danışmanına koştular. Wulff'un savaş sonrası döneme ilişkin öngörülerinden en az bir tanesi, müşterilerinden birinin, Nebe'nin, çöküşüne ve ölümüne neden oldu.

Nazi iktidarının
Propaganda Bakanı Goebbels.

Wulff, Kriminalpolizei'nin başı olan Nebe'yi korkunç bir ölümün beklediğini öngördü. Bu öngörü, SS subayının sinirlerinin bozulmasına ve depresyon geçirmesine neden oldu. Bu psikolojik çöküntü, gizli görevlerde çalışan Nebe'nin gereksinimi olan sağlam sinirlerini iyice yıprattı. Nebe, 20 Temmuz 1944'de Hitler'e karşı düzenlenen suikast girişiminden sonra yeraltına geçti ve birkaç ay sonra da yakalanarak öldürüldü (4). Wulff'a göre kendisi ve astrolojik öngörüler, savaş sonrasında Hitler'e karşı düzenlenen entrikaların örgütlenmesi ve biçimlenmesinde önemli rol oynadı!

1943 yılında Nazi Almanyası'nın "yazgısında" ansızın bir kötüye gidiş başladı. Naziler sorunlarına çözüm bulabilmek için acil önlemler almaya başladılar. Nazi Almanyası'nın davasına doğal veya doğaüstü yollardan hizmet edecek "araştırma" enstitüleri kurmaya başladılar. İngilizler, yeni bulguları olan radarları yardımıyla Alman hücumbotlarını batırmaya başlayınca, Almanlar, İngilizler'in harita üzerinde sarkaçla hücumbot bulma yöntemi geliştirdiği düşüncesine kapıldılar! Tıpkı söğüt çatalıyla su avcılığı gibi bir şey! Böylece Almanlar da doğal olarak kendi "Sarkaç Enstitülerini" kurdular!

Birleşik kuvvetlerin askeri konvoylarının yerini sarkaçla belirleme çalışmalarına her yerde hazır ve nazır olan Wulff da katıldı. Ancak Wulff bu tür okültizmi iyi beceremiyordu. Daha sonraları Wulff'ın astrolojik yetenekleri yardımıyla, esir düşmüş olan Mussolini'nin yerini saptamaya çalıştılar. Ancak astrolojik kayıtlar başarılı astrolog Wulff'un, Mussolini'nin bacaklarından asılarak teşhir edileceğini öngör- düğüne ilişkin bir bilgi taşıyor!

İnsanlık Alman savaş makinesini durdurmuştu. Bu yenilgiyi hazırlayan sayısız etmenler içinde politik entrikalar ve okültizm de vardı.

Mussolini sonunda bulunmuştu, ancak harita üzerinde sarkaç salındırarak ya da Wulff'un horoskoplara

Astral psikolojik savaşın İngiliz cephesinin başını çeken astrolog Lois de Wohl.

rı yardımıyla değil! Kısa bir süre için Hitler'in generalleri arasında bir mutluluk dalgası yayıldı. Ancak bu dalga kısa sürdü. Mussolini'nin kafası karışmış ve yenik düşmüştü. Buna bağlı olarak Hitler ve adamları karamsarlığa kapılmış ve bir daha bu ruh durumundan kurtulamamışlardır.

Hitler'in eşi benzeri görülmemiş ırkçı okültizmi bir ulusu ateşe atmış, tüm dünyayı acı bir savaşa sürüklemiş ve milyonlarca kişinin yaşamını yitirmesine neden olmuştur. Bulanık, ne olduğu belirsiz düşünceler, Hitler türü okültizm, bize bu tür düşüncelerin üretebileceği tehlikeleri sergilemiştir, ders almamız gerekir.

Astroloji zararsız bir sapkınlıkmiş gibi görünebilir. Ancak astrolojiye olan inanç diğer okültist uygulamalara ilgi duyulması tehlikesini taşır. Uşculuktan uzaklaşma günümüz dünyasında da tehlikeli olduğunu göstermiştir. Amerika'da türeyen bir dizi okült gruplar bu tehlikenin boyutlarını sergilemiştir: satanistler, manson ailesi, vb.

Astrolog ve müşterisi

Kendisini müşterilerinin "iyiliğine" adanmış olan ciddi astrologların "yardımı" müşterilerini tehlikeli bir biçimde yanlış yönlendirebilir. Astrologların çoğu, müşterilerinin kişilik çözümlemesini "doğru" yapıyor, öngörülerini çoğunlukla gerçekleştiriyor. Bu başarıların çoğu gezegen

"etkilerinden" değil, astrologların bilinçsiz değerlendirmelerinden ve biraz da astrolojinin matematiksel hazırlanış yöntemindendir.

Aslında olay körün köre yol göstermesi gibi bir şey. Astrolog, bilinçsiz bir şekilde ulaştığı sonuçların nasıl olup da gerçekleştiği ya da doğru çıktığını anlayamaz! Diğer yandan da müşterisi, psikolojik olarak değerlendirildiğinin ve yönlendirildiğinin ayırda varamaz. Tıpkı Wulff'un Nebe'nin korkunç bir biçimde öldürüleceğini nasıl öngörebildiğini açıklayamayacağı ve Nebe'nin de psikolojik olarak yönlendirildiğini anlayamadığı gibi. Bu ve benzer örnekler astrologlarla müşterilerinin bir tür psikolojik savaşa giriştiklerini gösterir.

Müşteri, astroloğuna bir dizi sorunla gelir. Beklentisi, sorunlarına çözümler bulmaktır. Diğer yandan astrolog da müşterisine hem "yardım" etmek hem de biraz para kazanmak ister. Astroloğun salıkları şans eseri oldukça iyi sonuçlar doğurabilir. Ne de olsa, bir sorununu nasıl çözeceğini beceremeyen bir müşteriye verilecek olan gelişigüzel bir öneri, müşterinin kendi kararsızlığından iyidir. Ancak, astroloğun önerisi müşteriyi felakete giden bir yola da sürükleyebilir.

Astrologlar böyle bir sorumluluğu nasıl üstlenebiliyor, anlaşılır gibi değil! Birkaç kuruş için insanların ölümcül olabilecek kararları almalarına vicdanları nasıl izin veriyor? Meslek, evlilik ve sağlık konularında salıklar veren astrologlar müşterilerinin geleceğini iyi veya kötü yönde etkiler. Bu tür psikolojik sorumluluklara girmek kişiye ağır gelmeli, onu eziyor olmalı! Ancak, astrologların anılarını okuduğunuzda, müşteriye verdikleri "yardımın" psikolojik ağırlığını duyumsadıklarına ilişkin bir iz bulamıyorsunuz. Örneğin Wulff, astrolojik önerilerinin Nebe'yi sinir krizine soktuğunu ve sonunda da ölümüne neden olduğunu gururla yazıyor. Nebe, soğukkanlı bir katil; Wulff bu katillerle uzun yıllar hizmet etmiş bir faşist

sempatizan. İnsan düşünüyor, bu nasıl bir psikolojidir ki, aynı ideolojiyi paylaşıyor olmalarına karşın birbirlerini ortadan kaldırmaktan zevk alıyorlar! Öngörülerinin kötü sonuçlarını anlatırken Krafft da benzer bir soğukkanlı katili anımsatıyor.

Wulff ve Krafft sıradan astrologlar değildi; “sanatlarına” büyük bir aşkla bağlıydılar. Krafft’ın astrolojiye olan bağlılığı çılgıncaydı.

Peki, sıradan astrologlar için ne demeli? Müşterileriyle onlar da psikolojik savaşa giriyorlar mı? Sıradan bir astrolojik öneri onların psikolojilerini, yaşamlarını, mesleklerini ve sağlıklarını tehlikeye atacak denli bozabilir mi? Bu konudaki kanıtlar oldukça az. Bir astrolog başarılı öngörülerini anımsamada ne denli çabuksa, başarısızlıklarını unutmada da o denli hızlıdır! Diğer yandan, müşteri de astrolojik yardım aldığı- nı hep gizler. Çünkü eğer psikolojik öneri başarı getirirse bu başarıyı kendi başarısı gibi göstermek ister. Yok eğer sonuç kötüyse, bu kez de dostlarının, “yararsız ve zayıf önerileri izliyorsun” eleştirisini göğüslemek istemez.

Astrolojinin, inananları üzerine olan psikolojik etkilerinin incelenmesi önemli sonuçlar sergileyebilir. Elimizde bu yönde bilgi olmadığından astrolojinin psikolojik zararlar doğurabileceği birkaç alandan spekülatif bir tartışmayla söz edelim.

Birincisi, astrolojik salık arayan müşterilerin çoğu evlilik ve aile içi sorunlarına çözüm arayan kadınlardır. Meslekler konusunda salıklar veren Amerikalı astrolog Myra Kingsley yaşamını bu yoldan kazanmış, hem de çok iyi kazanmış bir astrologdur! *Outrageous Fortune* (5) adlı kitabında Kingsley, astroloji “sanatının” ince yanlarını sergiliyor. Kingsley “vidansız” bir astrolog değildi. Önerilerinin müşterileri üzerine yapacağı psikolojik etkinin ayırdında olan birisi; o nedenle, seanslarında müşterilerinden kişisel bilgiler topluyordu. Bu çok önemli bir noktadır. Çünkü yalnızca doğum saati, günü ve yılıyla yola çıkıp öne-

riler vermeye çalışan astrolog aslında karanlıkta dolaşır ve önerilerinin yararlı olma olasılığı azalır. Diğer yandan, astrologla müşteri arasında kişisel bilgi alışverişi, astroloğa, bilinçli öğelerle bilinçaltı dünyasının ayırımının yapılabilme şansını verir.

Kingsley’nin müşterilerinin çoğu aşk, evlilik ve aile sorunlarını danışmaya gelen kadınlardı. Kingsley’e giden birkaç erkek ise iş ve para sorunlarını çözmek amacındaydı. Müşterilerinin çoğu evlilik ve iş sorunları için başvurduğuna göre, Kingsley’nin bu kişilerin yaşantısında büyük etkisinin bulunduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kingsley, çoğu kadına, “yaşamının erkeği o değil; onunla evlenme” biçiminde önerilerde bulunmuştur. Kingsley, bir kadının “doğru erkekle” olup olmadığını söyleyebileceğini savunur ve müşterilerini etkileyerek düşüncelerini yaşama geçirirdi. Kingsley, astrolojiyi kullanarak evli çiftlerin doğum hesabı yapmalarını, çocuklarını ne zaman doğurmaları gerektiğini de söylerdi. Böylece çocuğun spastik, mongoloid veya herhangi bir sakatlık tehlikesi olmadan doğumunu sağladığını savunurdu. Kingsley, insanların da safkan atlar gibi dikkatli bir biçimde üretilme planı yapılabilirse, bir “süper ırkın” ortaya çıkarılabileceğini savunmuştur. Ancak, ne yazık ki genetik ve üreme konularında bayan Kingsley son derece cahil görünüyor! Çünkü safkan yarış atlarının diğer atlara kıyasla daha iyi, daha kuvvetli veya daha sağlıklı olmayabileceği, yalnızca daha hızlı koştukları gerçeğini hiçbir zaman öğrenememiş görünüyor! Umarız ki ne Kingsley ne de onun öğrencileri bu saçma üreme kuranını uygularlarsın!

Kingsley’nin kitabında sıkça karşılaşılan bir diğer öneri de yazgıya boyun eğme önerisidir. Kingsley, mutsuz müşterilerine, acılarının ve fakirliklerinin “yıldızlar” tarafından önceden kararlaştırıldığını, bu nedenle yazgılarına boyun eğmekten başka seçeneklerinin olmadığını salık verir (5).

Kingsley’nin bu konudaki yorumları müşterisinin yaşama bakış açısına bağlı olarak değişebilir. Ancak, yazgıcı bir öneri müşterinin depresyonunu artırabilir, olumlu çıkış yollarını tıkayabilir ve büyük bir olasılıkla kişinin başarısızlığından kendisinin sorumlu olmadığı inancının yerleşmesini sağlayabilir. Bazı durumlarda da yararlı değişimler kişinin depresyonunu artırabilir.

Sorunlarımızın, acılarımızın çoğunun kaynağı, dışımızda gelişen, akış yönünü öngöremediğimiz ve denetleyemediğimiz olaylardır. Sorun karşısında devinime geçememek, olumlu bir adım atamamak, durumun düzelmesini engelliyor. Kişinin yaşamındaki mutsuzluğunu, onu değiştirme yönünde çaba harcamaksızın olduğu gibi onayıp sineye çekmesi yenilgidir, kendini aşağılamadır.

Kingsley’nin, mutsuz müşterilerine duygusal acılarının “yıldızlarca” önceden belirlenmiş olduğunu söylemesi o kişilere psikolojik zarar vermiştir. Ancak bayan Kingsley, kitabında ne bu konulara değinmiş ne de verdiği salıkların sorumluluğunun ağırlığından söz etmiştir.

Astrolojik “yardımlar” günümüz insanına daha başka ne tür psikolojik zarar verebilir? Güneş işaret-Naziler’in ileri gelenlerinden Rudolph Hess. 1941’de İngiltere’ye sığındı. Canını kurtarmak için değil! Çünkü o yıllar faşistlerin güçlü olduğu yıllardı. Hess, bilinmeyenler “bilimine” inanan bir mistikti.

Ünlü Ortaçağ astroloğu Nostradamus,
Nazi Almanyası'nda revaçtaydı.

leri, yükselen burçlar ve kötü huylu gezegenlerin “etkileri” kişileri acaba nasıl etkiliyor? İkizlerin, akrep-lerin, yengeçlerin psikolojilerinden ne haber? Burçların ve gezegenlerin gizemli özellikleri kişilerin psikolojisini nasıl bozuyor?

İkizleri düşünün; 21 Mayıs-21 Haziran tarihleri arasında doğan ikizleri. Bu insanlara sürekli olarak, “kişiliklerinin yarılmış olduğu, huzursuz ve kararsız” oldukları anımsatılır. İkizler burcundan olup da, özellikle astrolojiye inananların, sürekli anımsatılma nedeniyle, adım adım şizofreni sınırlarına dayandırılmaları olasılığı düşük mü?

Akrep burcunda doğanları ele alalım. 23 Ekim-22 Kasım tarihleri arasında doğanlara astrologlar, “saman altından su yürüten, hesaplı, akrebin tüm kötülüklerini taşıdığı” yakıştırmasını yaparlar! Akrep burcunda ve diğer burçlarda doğanlara akrebin gizli, arkadan sokan kalles yanına karşı uyanık olmaları söylenir. Astrologların ve astrolojiye inananların çevresinde bulunanlar, bir gün bir “akrebin” kendilerini “halledeceği” izlenimine kapılmaz mı? Bu insanlarda paranoya uyartılmaz mı? Bu insanlar paranoyak olmaz mı?

1930’ların popüler İngiliz astroloğu Edward Lyndoe, müşterilerine “öz kandırma” yöntemini uygu-

lamalarını öneriyordu. *Your Next Ten Years & After* adlı kitabında Lyndoe, Güneş işareti ne olursa olsun tüm astroloji inanırlarına, yılın her gününde kendi kendilerini nasıl kandıracakları konusunda salıklar verdi. Günlük astrolojik “kandırma-clar” gün boyunca yinelenecek ve kişi kendisini günün astrolojik “açısına” hazırlayacaktı.

Gerçekte de astrolojik uyartılmış öz hipnoz. Aslında Lyndoe, William Seabrook’un 5 yıl sonra kullanacağı psikolojik terminolojiyi bilinçsiz olarak kullanıyordu. Seabrook, büyü’nün psikolojik etkilerini betimlerken “uyartılmış öz hipnoz” kavramını geliştirdi (6). Başladığımız noktaya döndük. Astroloji ve büyü’nün kaynağını, tarih öncesi insanın geliştirdiği dilin kullanımıyla, takvim kullanımıyla ve toplumun yönetsel katmanlaşmasının sürekliliğiyle ilişkilendirmeye çalıştık. Astroloji ve büyü tarihöncesi insanın gizemli dünya görüşünün bir sonucu olarak doğdu. Bu ikili kuramsal olarak nasıl ayrılmaz bir bütüne, uygulamada da ayrılmadılar. Astrolojinin psikolojisi, genel olarak büyülenme sırasında girilen psikolojidir: bilinçsiz etkilenme.

Büyü, insan psikolojisi için özel bir çekiciliğe sahiptir. Ünlü psikolog Carl Jung, “açıklanması güç” olaylara tanık olan kişilerin o olaylardan “gizemli olarak etkilendiğine” işaret eder. Öyle ki, etkileyiciliği benzer dozda olup da açıklanabilen olaylar aynı kişileri o denli etkilemez! Sahne sihirbazları insanın bu yanını çok iyi bilirler. “Sihirlerinin”, illüzyonlarının el çabukluğu olduğunu açıkça söylerler ancak nasıl yaptıklarını açıklamazlar. Sihirbazlıklarının gizi açıklanmadıkça, izleyiciler üzerindeki etkileri doruk noktasındadır. Bu nedenle sahneye koyacakları yeni bir sihrin ederi de yüksek olacaktır. Yeni el çabuklukları geliştiremeyen bir sihirbaz sahnedeki çekilmek zorunda kalacaktır. Mesleki yaşamını sürdürebilmesi, gizemli etkiler üretebilme yeteneği-

ne bağlıdır.

Benzer biçimde, astrolog da müşterisinin gizemli doğum haritasına baktıktan sonra müşterisinde “gizemli bir etki” uyartmalıdır. Onun kişiliğine ve geleceğine ilişkin yeni şeyler söylemelidir. Bu “gizemli etki” müşteriyi psikolojik olarak hazırlar. Artık büyülenmiş olan müşteri “yıldızların dayattığı yazgıyı” sorgulamadan sineye çekebilir. Bu etki kuşkusuz astrologların çağlar boyunca sözünü ettiği, subjektif bir etki olan, “deneyimle kazanılmış inancın” temelini oluşturur. Müşterinin horoskobu yüde 50 doğru çıkma olasılığına sahiptir. Bu nedenle müşteri üzerinde “gizemli bir etki” yapacaktır. Kabaca söyleyecek olursak, müşteri zaten astrologun bu sıradan çabasının etkisine girmiş ve onu “doğaüstü” bir yetenek olarak görmeye hazır duruma gelmiştir. Kısacası, günümüz astrologları eski çağların büyücü - din adamlarının yetenekleriyle büyü’nün psikolojisini birleştirerek müşterilerini etkilemekte ve onların biraz da paralarını almaktadırlar! Gerçekten de ince bir “sanat”!

Edward Lyndoe’nun astrolojik uyartılmış öz kandırmacası, Jung’un “büyü etkisiyle”, astrologun kandırma yeteneğini birleştirmiştir. Çağımız astrologlarından Dane Rudyhar bir adım daha öteye giderek, Jung’un sözünü ettiği, ilkel dönemlerimizden taşıyarak getirdiğimiz psikolojiyi de astrolojik dizgesine katmayı denedi. Rudyhar, astroloji, Jungcu psikoloji ve “doğu usçuluğunu”, “insancıl astroloji” adını verdiği astroloji dizgesinde birleştirdi.

DİPNOTLAR

- 1) Astrology, Louis MacNiece, Doubleday and Co., Garden city, 1964.
- 2) Zodiac & Swastika : How Astrology Guided Hitler’s Germany, Wilhelm Wulff, Mc Cann & Geoghegan, NY, 1973.
- 3) Astrology & Psychological Warfare During World War II, Ellic Howe, Rider & Co., London, 1972.
- 4) Zodiac & Swastika, Wulff, W,
- 5) Outrageous Fortune, Myra Kingsley, Duell, Sloan & Pearce, NY, 1951.
- 6) Witchcraft : Its Power in the World Today, William Seabrook, Harcourt, Brace & Co., NY, 1940.

ASTROLOJİNİN İSTATİSTİKSEL “GİZİ”

Başarılı bir astrolojik kişilik çözümlemesi ve öngörüsünün ardında psikolojik “giz” olduğunu görmüştük. Astrolojik “sonda” yapanlar müşterilerinden bilinçli veya bilinçdışı ipuçları alırlar. Daha sonra bu ipuçları, müşteri haritasında inanılmaz derecede doğru olan kişisel bilgilere dönüşür ve ardından astroloğun salıkları gelir. Bunun üzerine müşteri, görünürde uzak ve insanlarla ilişkisi olmayan “yıldızların” aslında ona kişisel olarak söyleyeceği şeylerin olduğu konusunda müşterisini inandırır. Bu eski “sana-ta” inananlar, işte bu astrolojik son-da aracılığıyla aptal yerine konmakta ve “yıldızların” insan yaşamını yönlendirdiğini düşünmektedirler.

Birçok yazar ve en başta da Louis MacNeice (L. MacNeice, *Astrology*, Doubleday & Co., Garden City, NY, 1964) şu değerlendirmeyi yapmışlardır: Astrologlar müşterilerinin kişiliklerine ilişkin bilinçdışı değerlendirmeler yaparken yıldızları yalnızca araç olarak kullanırlar; tıpkı falcıların kristal topları ve avuç içi çizgileri kullandıkları gibi. Ancak, astrolojik haritaların hazırlanış biçiminin herhangi bir kişiye en az yüzde 50 doğrulukla “uyacak” biçimde olduğunu ortaya koymak gerekir.

Astrolojinin istatistiksel “gizi” burada yatmaktadır. Binlerce yıldan bu yana, astrologlar hem inananlara hem de kuşkuculara şunu söylemişlerdir: “Bir müşterinin haritasının ve onun yorumunun bir başka kişiye de uygun düşme olasılığı çok düşüktür”. Bu, katıksız bir istatistiksel aldatmacadır. Horoskop çözümlmeleri ve yorumları yüzde 50 doğruluğu yakalayacak biçimde zekice yapılmaktadır.

Biri uymazsa diğeri!

Her bireyin kendine özgü kişiliği olduğu bir gerçektir. Ancak, her bireyin diğerlerinden önemli ölçülerde farklı olduğunu savunan astrologların savı doğru değildir. Ast-

rologlar, bir kişiye ilişkin haritanın bir başka kişiye de uygun düşme olasılığının yüzde bir hatta binde bir olduğunu ileri sürerler. Ancak gerçek olasılık değerleri yüzde 50’dir. Astrologlar, performanslarının istatistiksel değerlendirilmesinden çoğu zaman yüksek not alırlar. Eğer açtıkları harita tek tek değil de bir bütün olarak değerlendirilirse, başarı yüzdesi inanılmaz derecede artar.

Niçin? Bir düzine güneş işareti, evler ve on ayrı gezegen konumu içeren bir horoskop nasıl olur da yeryüzündeki dört milyar insandan yalnızca birisine uyar? İstatistiğin hangi tuhaf “yasası”, olası binlerce haritadan birisinin, milyarlarca insan içinden yalnızca birisine “uygun” düşmesini sağlayabilir?

Sorunun yanıtını istatistik değil, haritanın hazırlanışında kullanılan yöntem belirler. Horoskop ayrı öğelerden oluşur: 12 zodyak işareti, Yer’e illeştirilmiş 12 ev, Güneş ve Ay’ı da içeren 10 gezegen, yükselen, alçalan, gökyüzü meridyeni, vb. Bu arada gezegen açıları, cusp ve daha egzotik yanlardan söz etmiyorum. Bu öğelerin her biri, müşteriye, farklı, birbiriyle ilişkili olmadığı izlenimi bırakan özellikler biçer.

Örneğin, güneş işaretinin kişiliğin bütünselliğini yansıttığı söylenir. Oğlakların inatçı, direngen, doğal önder olduğu, iyi bir usa ve iş bitirme yeteneğine sahip olduğu savunulur. Eğer Güneş akrep işaretindeyse, kişinin kuşkucu, eleştirici ve tutarsız yaratıcılığa sahip olduğu söylenir. Bu betimlemeler üzerine müşteri ya güneş işaretinin söylediği kişiliğe başarılı bir biçimde “uyacak” ya da başarısız bir biçimde uymayacaktır. Kısacası, müşteri güneş işareti betimlemesine uyup uymama konusunda karar verecektir. Bu tür kararlara “binomcu” kararlar denir; çünkü alınan karar iki olası sonuçtan biri olacaktır.

12 değişik güneş işareti bulunduğuna göre, bu 12’den herhangi bi-

rinin belli bir kişiye uyma olasılığı 1/12 (yüzde 8,3) olacaktır. Bu hesap iki nedenden dolayı doğru değildir. Birincisi, güneş işaretlerinin bazıları aynı özellikleri sergilemektedir; örneğin, oğlak, koç ve boğanın üçü de bu işaretler altında doğan kişilere oldukça benzer inatçı “etkiler”de bulunacaktır. İkincisi, her bireyin kişiliğinin çeşitli yanları vardır. Bu nedenle, bu bireyin kişiliğini veya değişik koşullar altındaki davranışlarını aynı derecede doğrulukla açıklayabilecek birden fazla güneş işareti olacaktır. Örneğin, kişi bir gün inatçı bir başka gün oldukça esnek, üçüncü günse alkole karşı aşırı derecede zayıf olabilir. Bu durumda bu kişinin duygularını hem koç hem terazi hem de balıklar cinsinden açıklayabilirsiniz.

Diğer bir deyişle, kişinin hangi güneş işareti altında doğduğu aslında hiç de önemli değil! Bireyin kişiliğinin bazı yanları güneş işaretinin gizemli “etkileri” altında olacaktır. Güneş işaretlerinden en az yarısı, bireyin kişiliğinin bazı yanlarına oldukça iyi uyum sağlayacaktır. Diğer bir deyişle, belli bir güneş işaretinin kişilik betimlemesinde herhangi bir bireye uyma olasılığını yüzde 50 olarak almak yanlış değildir. Bu rakam, güneş işaretlerinin birbirinden gerçekten tamamen ayrı özellikleri simgelediği ve yeryüzündeki tüm bireylerin birbirinden farklı kişiliklere sahip olduğu durumda elde edeceği-

Horoskop çözümlmeleri ve yorumları yüzde 50 doğruluğu yakalayacak biçimde zekice yapılmaktadır.

Eğer güneş işaretinin yorumu bir müşteriye uyarsa, yükselen işaret yorumu bir başka müşteriye, ay işareti yorumu da üçüncü müşteriye uyar. Ancak tüm müşterilerdeki başarı yüzdesi aynı olacaktır: yüzde 50. Astrolojinin istatistiksel gizi işte buradadır!

miz yüzde 8,3 rakamından oldukça büyüktür.

İnsanlar, güneş işareti astrolojisinin basit sınıflamasının savladığından daha ilginç ve karmaşık oldukları için şanslı sayılırız. Eğer insanlar onlara biçilen özgün davranışların ve duygusal tepkilerin dışına çıkmayacak olsaydı, dünya oldukça sıkıcı ve çekilmez olurdu. Eğer oğlaklar yalnızca inatçı ve koçlar da yalnızca hantal olsaydı hem kendileri hem de yakınları bu tekdüzelikten kısa sürede bıkarlardı.

Kuşkusuz “sanatkâr” bir astrolog haritanın başka öğelerinin varlığına ve bu öğelerin kişilik betimlemesinde sınırlı yeteneklere sahip olan güneş işaretlerinden daha iyi olduğuna işaret edecektir. Örneğin, güneş işareti bireyin iç kişiliğini betimlerken, yükselen işaretin de bireyin dış kişiliğini betimlediği savunulur. Güneş işareti bireyin kişiliğini denetlerken, ay işareti de bireyin değişken kişiliğiyle ilişkilidir. Bunlardan başka bir de kuşkusuz diğer sekiz gezegenin “etkileri” vardır. Bu etkiler güneş, ay ve yükselen işaretlerin etkilerine eklenir. Bu arada 12 evin “etkileri-

ne” henüz değinmedik. Harita tamamlanıp yorumlandığında astroloğun tek tek gönderi yapacağı tam 19 veya 20 ögesi bulunmaktadır. Aslında gezegen açıları (kavuşumlar, ters konumlar, kareler, vb.), özel dekanlar, dereceler veya transitler veya gezegenlerin çakışan “etkileri” de dik-kate alınırsa bu öge sayısı 20’yi çok aşacaktır.

“Tüm yanlarıyla” tamam olan bir harita 50 hatta 100 horoskop ögesinden oluşabilir. Bu öğeler arasından seçilip yoğrulan özellikler müşteriye uyacak biçime sokulur. Böylece Krafft gibi iddialı bir astrolog, müşterinin horoskobunda sayfalar dolusu yorum yapmaya, her bir betimlemeyi müşterinin kişiliğinin belli yanlarına uydurmaya ve sonuç “okumanın” müşteriye eksiksiz betimlemeye yarayacak veriler bulabilir.

Bu beklenen bir durumdur. Yukarıda değindiğimiz gibi, herhangi bir güneş işareti özelliğinin herhangi bir kişiye uygun düşme olasılığı yüzde 50’dir. Benzer şekilde haritanın diğer öğeleri de müşterinin kişiliğinin belli yanlarını açıklayabileceğinden horoskobun tamamının doğru olma olasılığı yüzde 50’dir.

Yukarıda değindiğimiz “binom kararına” dönecek olursak şunu söyleyebiliriz: Horoskobun her bir ögesi, astroloğun betimlemede kullandığı sözcüklerin zekice seçimine bağlı olarak, müşteriye ya uygun düşecek ya da düşmeyecektir. Bundan başka her bir “binom kararının” başarılı olma olasılığı yüzde 50’dir (horoskop öğelerinin yarısı müşterinin kişiliğine uygun betimlemeler olacaktır).

Kısacası, astrolojinin matematiksel yapısı binomcu çoktan seçmeli bir sınavdır; diğer bir deyişle doğru-yanlış sınavıdır!

Çizelge-1 çağcıl astrolojinin bi-

Çizelge-1. Astrolojinin binom kararı çoktan seçmeli oyun yapısı

Astrolojik öğeler	Betimleme ve yorum	Başarılı/başarısız
Güneş işareti	Genel karakter ve kişilik türü	Evet
Yükselen burç	Dışa vurmuş kişilik ve fiziksel görünüm	Hayır
Ay işareti	Kişilikte değişim	Evet
Mars İkizler burcunda	Entelektüel erke ve dinamizm	Evet
Jüpiter-Neptüne	Örtülme tehlikesi	Hayır
...	...	...
...	...	...

nomcu oyun yapısını göstermektedir. Astrolojik öğelerin her biri (birinci sütun: güneş işareti, Mars üçüncü evde, vb.) gizemli “denklik ilkesi” aracılığıyla müşterinin kişiliğine uygun bir betimleme sunar (ikinci sütun). Son adım olarak müşteri başarı veya başarısızlık sütununa evet veya hayır yazar (üçüncü sütun). Astroloji oyununun öge sayısı birkaç tane olabileceği gibi büyük sayılarda da olabilir; ancak oyunun çoktan seçmeli binomcu doğası değişmez.

Günümüz öğrencileri, çoktan seçmeli sınavlarda seçenek sayısı dört veya beş de olsa, yüksek not almanın oldukça kolay olduğunu çok iyi bilirler. Yapılması gereken tek şey, e-leme işlemini uygulayıp biraz da zekice bir öngöründe bulunmaktadır! Eğer dört-beş seçenekli bir çoktan seçmeli sınavda yüksek not alma olasılığı bu denli yüksekse, astrologların binomcu çoktan seçmeli sınavında yüksek “başarı” şansı daha fazladır.

O nedenle astrologların çoğu zaman doğru kişilik çözümlemelerine çok şaşırmamak gerekir. Sıradan bir amatör astroloğun bile, tamamen şans eseri başarılı olma olasılığı yüzde 50’dir. Deneyimli bir astroloğun birazcık astrolojik sonda yaparak başarı şansını yüzde 80-90’lara çıkarması zor değildir. Hele hele bildikleri ya da horoskop açma öncesinde tanıştıkları bir müşterinin horoskobunu okumadaki başarı oranı daha da yüksektir.

Yorumun müşteriye uyma olasılığı nasıl hesaplanmalı?

Çağlar boyunca harcanan sürekli çabalarla astrolojinin bu binomcu oyun doğası gizlenmeye çalışıldı. Horoskobun her bir ögesinin, bireyin

kişiliğinin ayrı ayrı yanlarıyla ilişkili olduğu çok zekice vurgulandı. Böylece müşteri, haritasının her bir özelliğini sanki birbiriyle ilişkisi olmayan, bağımsız öğeler gibi görmeye başladı: Müşteri, toplam kişiliğinin ve iç kişiliğinin (güneş işareti) dışa dönük kişiliğinden (yükselen işaret) bu iki kişiliğin de ev yaşamına bakışını yansıtan kişiliğinden (dördüncü ev) farklı olduğu izlenimine kapılır.

Horoskoptaki astrolojik öğeler birbirinden bağımsız değildir. Öğelerin birbirine olan bağılıkları, horoskop yorumunun doğruluk olasılığının matematiksel hesaplaması için büyük önem taşır. Eğer öğeler birbirinden bağımsız olsaydı, öğelerin olasılıkları çarpımı toplam olasılığı verecekti. Eğer her bir güneş işareti olasılığını 1/2 yerine, yanılıya düşerek 1/12 olarak alırsak ve benzer şekilde ay işareti, vb de 1/12 alınır, “bağımsız” olasılıklar çarpımı, 1/12 . 1/12 . 1/12 ... 1/12 çıkacaktı. Diğer bir deyişle, sonuç olasılık astronomik olarak düşük bir olasılık olacaktı: 10^{-20} veya, 0.00000000000000000001. Hiçbir astrolog, yaptığı horoskop yorumunun gelişigüzel seçilmiş bir müşteriye uyma olasılığının bu denli küçük olduğunu onamamızı bekleyemez!

Haritanın herhangi bir astrolojik öğesine ilişkin yorumun müşteriye uyma olasılığını daha usa yakın bir rakam olan 1/2 olarak alırsak, “bağımsız” olasılıklar çarpımı, 1/2 . 1/2 . 1/2 ... 1/2 = 2^{-20} (0.000000954) toplam olasılığı verir. Bu sayı 10^{-20} ’den daha büyüktür. Ancak aynı sayı, herhangi bir horoskop haritasının herhangi bir müşteriye uygun düşme olasılığı olarak hâlâ çok düşüktür.

İstatistikçiler ve matematikçiler bizim yukarıdaki hesaplamamızın yanlışlığını hemen göreceklidir: Birbirinden bağımsız olmayan olasılıkların çarpımı matematiksel olarak doğru değildir. Yalnızca birbirinden tamamen ilişkisiz olayların olasılıkları çarpılarak toplam olasılık elde edilebilir: Örneğin, ayrı ayrı atılan zarlar deneyinde zarların istenen yüzlerinin gelme veya bir deste o-

Astrologlar, çağlar boyunca, “sanatlarının” müşterilerine değerli bilgiler sunduğunu söyleyerek onları kandırdılar.

yun kağıdından çekilen kartların istenen kartlar olma deneyinde olasılıklar çarpılır.

Astrolojik binomcu çoktan seçmeli oyunumuzda değişik öğelerin sunduğu betimlemeler birbirinden bağımsız değildir. Bu betimlemeler bir tek kişiye, müşteriye uygulanmaktadır. Bir bireyin kişiliğinin değişik yanlarından daha çok, birbiriyle ilişkili, birbirine sıkı sıkıya bağlı ne olabilir? Eğer müşteri bir gün inatçı ertesi gün de son derece uysalsa, bu durum astroloğun başarı şansını arttıracak ve astrolojik yorumun şans eseri doğru çıkma olasılığını düşürecektir.

Peki, o zaman bir horoskop yorumunun beklenen başarı olasılığını nasıl hesaplayabiliriz? Ne yazık ki, birbirine bağlı olaylar veya öğeler içeren bir deneyin olasılığını önceden hesaplamamızı sağlayacak matematiksel bir yöntem bulunmamaktadır. Astroloğun yorumunun müşterisine uyma olasılığını ancak dikkatli bir biçimde yapılan ve birçok kez yinelenen deneylerle hesaplayabiliriz. Ancak unutulmalıdır ki bu deneylerde çok fazla değişken bulunmaktadır: Müşterinin eğitim düzeyi, astroloğun deneyimi ve zekâsı, yorumun başarı veya başarısızlığının hesaplanmış biçimi, vb. Diğer yandan, psikolojik etmenleri hesaplamanın olanağı yoktur. Bu etmenler astroloğun beklenen başarı oranını yükseltmeye yarar.

Öteden beri göstermeye çalıştığım gibi beklenen başarı oranı yüzde 50’dir. Toplam başarı olasılığı yüzde 50 olduğu gibi, horoskopun her bir öğesine ilişkin yorumun “başarı” olasılığı da yüzde 50’dir. Buradan yola çıkarak, horoskop haritasının herhangi bir öğesinin bir diğer öğesiyle, yani müşterinin kişiliğinin

bir yanının bir diğer yanıyla ilişkili olma olasılığı da yüksek olacaktır ve eğer horoskopun astrolojik öğelerinin yorumlarının başarı olasılığı yüzde 50 ise, beklenen toplam başarı olasılığı da yüzde 50 olmalıdır. Diğer bir deyişle, horoskopun yarısı, yani astroloğun yorumlarının yarısı, ona müşteri olarak gelen herhangi bir kişiye uygun düşecektir.

Astroloğun başarısının “gizi” şurada yatmaktadır: haritanın aynı öğelerinin değişik müşterilere uyduğunu söyleyemeyiz. Eğer güneş işaretinin yorumu bir müşteriye uyardı, yükselen işaret yorumu bir başka müşteriye, ay işareti yorumu da üçüncü müşteriye uyar. Ancak tüm müşterilerdeki başarı yüzdesi aynı olacaktır: yüzde 50.

Astrolojinin istatistiksel gizi işte buradadır!

Astroloji, insan potansiyelini küçümsemektir

Astrologlar, çağlar boyunca, “sanatlarının” müşterilerine değerli bilgiler sunduğunu söyleyerek onları kandırdılar. Astrologları güden dürtüler basit bir ağgözlülük olabileceği gibi, büyük politik ihtiraslar da olabilir. Nedeni ne olursa olsun, bu alanda kullanılan matematiksel ve psikolojik yöntemler hep aynı kalmıştır. Horoskoplarda ne denli zekice hazırlanırsa hazırlansın, başlıca dayanakları aldatmaca, bilinçli ve bilinçsiz psikolojik etmenler ve müşte-

rinin “sanata” ilişkin bilgisizliğidir.

Astrolojiyi sahte bir “sanat” yapan şey yalnızca bir büyü dizgesi olması veya olduğu savunulan “etkilerin” sahteliği değil, aldatmacanın zekice düzenlenmiş olmasıdır. Astrolojinin gerçek doğasını hem yandaşları hem de karşıtları uzun süre anlayamamışlardır. Buna karşın, astrolojinin sahteliği ve aldatmacası, insanlar, insan toplumları, kurumları ve hatta insan düşüncesi üzerine büyük etkiler yapmıştır. Bazı yazar ve eleştirmenler daha da ileri giderek, insanın mantıksal ve bilimsel usçuluğunun gelişimi için astrolojinin gerekli olduğunu savunmuşlardır. Doğrudur. Astrolojinin erdemlerini değerlendirmek kuşkusuz zordur. Astrolojinin insanlığa olan olası yararlarını onun aldatmacalarıyla, yanlış öngörüleriy-le ve neden olduğu felaketlerle denk tutamayız. Binlerce yıldır astrolojiyle iyi kötü birlikteyiz ve kuşkusuz daha uzun bir süre birlikte olacağız.

Ancak, bilimsel bilgi birikimi ve usçuluğun gelişmesiyle birlikte astrolojinin son olarak ve tamamen ortadan kalkacağını duyumsuyoruz. Fantazilerle uğraşmak yerine gerçeklerle ilgilenmenin sağladığı yararlar, insanlığın yanlış ve aldatıcı okült dizgeleri er geç bırakmasına neden olacaktır. Eski uygarlıkların öncüleri ve din adamları bu dizgeleri kullanarak yönetimleri altındaki insanları gütmüşlerdir.

Bir gün gelecek, astrolojiye yal-

nızca tarihsel bir merak olarak, uyum ve doğal seçim değeri olan toplumsal bir süreç olarak bakılacaktır. Astrolojik tartışmaların daha bir süre uzayacağını söyleyebiliriz. İnsan, içinde yaşadığı evrene ilişkin gerçekleri öğrendikçe, astrolojik büyüyle gerçeğin büyüleyici karmaşıklığı arasındaki uçurumun büyüklüğünü daha iyi kavrayacaktır.

Astrolojinin günümüzde bile varlığını sürdürüyor olması ve milyonlarca izleyicisinin bulunması çağcıl insanın yeterince uygar ve usçu olmadığına işaret etmektedir. Uygarlık yalnızca birkaç bin yıl önce başladı. Bu zaman dilimi Yer’deki yaşam süresinin sonsuz küçük bir bölümüdür. Günümüz bilimsel bilgilerinin öngörüsüne göre bir sonraki buzul çağına daha 50 bin yıllık bir zaman var.

50 bin yıl uzun bir zaman. Eğer insanlık çevre kirlenmesi ve nükleer felaketlerle kendi kendini yok etmezse, uygarlık, adına yakışır bir biçimde daha da ilerleyecektir. Uzun erimde değerlendirdiğimizde, günümüzdeki okült yükselişi, ilerleyen bilgi ve usçuluk dalgasındaki küçük bir usdışı yırtık olarak görebiliriz.

Astroloji bir büyü dizgesi olarak doğdu ve bir büyü dizgesi olarak kalacaktır. Çağdaş bilimin gökbilim, evrenbilim, genel ve özel görelilik gibi alanları, evrenin, atalarımızın düşlediği dar, “her şey birdir” gibisinden bir kalıptan daha geniş da-

ha karmaşık olduğunu göstermiştir. Dirimsel saatler, çevre, genetik ve moleküler kimya, yaşamın çeşitli yanlarının birbiriyle ne denli ilişkili olduğunu son derece karmaşık yersel etmenlere ve süreçlere bağlı olduğunu göstermiştir. Bu yersel etki ve süreçlerin ezici üstünlüğü karşısında yıldız ve gezegenlerin olası fiziksel etkileri yok olup gitmektedir.

Eğer iş astrolojiye kalsaydı, bu “sanat” insanı, “yıldızların dayatması” gibisinden gelişigüzel sınırların içine kapatırdı. Önündeki sorunlarla ciddi olarak boğuşup onları çözmek isteyen insan için bu kısıtlama onanabilir cinsten değildir. Evrim, oradan oraya sürüklenen “serse-ri mayınları” beklemiyor; astroloji, Neolitik ve uygar atalarımız için etkin bir toplumsal uyum ve seçim süreci görevi görmüş olabilir. Ancak aynı astroloji, zaman içinde çağdaş toplumun sorunlarını çözemeyecek denli kötü uyum gösteren bir dizgeye dönüşmüştür.

Tüm çeşitli biçimleriyle Yer’deki yaşam milyarlarca yıl süren fiziksel, kimyasal ve dirimsel evrimin bir sonucudur. İnsan, evrim sürecinde yalnızca bir adım ancak aynı zamanda oldukça büyük bir adımdır. İnsanın kişiliğinin ve geleceğinin astrolojinin basit büyü “etkileriyle” denetlenebileceğini düşünmek, gerçeği anlamamak ve insanın gizilgücünü küçümsemektir.

Diğer herhangi bir okült “sanata” olduğu gibi, astrolojiye inanabilmek için insanın usunu, bilincini, bireyselliğini, denetimini ve sonuçta en çok değer verdiği özgürlüğünü yitirmesi gerekiyor. Bu nedenlerle ben, astrolojinin son çözümlemede savaşı yitirip ona inananlar üzerindeki denetimini bırakacağına inanıyorum.

Astrolojiye ilişkin gerçekler ortaya çıktıkça ve bilim astrolojik hipotez ve varsayımların yanlışlığını kanıtlamayı sürdürdükçe, astrolojiye inanan ve onu uygulayanlar “inançlarını” yitirecek ve “sanatlarının” gerçekte başkalarını denetleyen bir büyü dizgesinden başka bir şey olmadığını göreceklerdir.

Alta Nostradamus, sağda Batlamyus. Astroloji bir büyü dizgesi olarak doğdu ve bir büyü dizgesi olarak kalacaktır.

Bilim insanlarının bildirisi: Astrolojiye itiraz

Hepimizin gerçekleri görmesi ve geleceğimizin yıldızların elinde olmayıp kendi elimizde olduğunu anlaması gerekiyor. Artık astrolojik şarlatanların aldatıcı savlarına şiddetle ve dolaysız olarak karşı çıkma zamanının geldiğine inanıyoruz. Şurası açıkça bilinmelidir ki, astrolojiye inanmaya devam eden kişiler, bunu, inançlarının bilimsel temelini olmadığını bile bile sürdürüyorlar demektir.

Okuyacağınız metin dünyanın önde gelen 192 bilim insanının imzaladığı, “Astrolojiye itiraz” (Objections to Astrology) adlı bildiridir. Bu bildiri astrolojinin sahte varsayımları ve uygulamalarına karşı bilim dünyasından çıkan ilk bildiridir.

Değişik bilimsel alanlarda çalışan bilim insanları astrolojinin dünyada artan yaygınlığından kaygı duymaktadırlar. Aşağıda imzası bulunan biz gökbilimciler, astrofizikçiler ve diğer alanların bilim insanları, kamu-yu, astrologların özel veya basın yayın aracılığıyla verdikleri salıkları ve öngörülerini sorgulamadan onamamaları konusunda uyarmak istiyoruz. Astrolojiye inanmak isteyenler, astrolojik öğretilerin hiçbirinin bilimsel temelini olmadığını bilmelidirler.

Eski zamanlarda insanlar astrologların salıklarını tutular, öngörülerine inandılar, çünkü astroloji onların büyüye dayalı dünya görüşlerinin bir parçasıydı. Bu insanlar gök cisimlerini Tanrıların temsilcisi ve işaretleri olarak gördüler ve bunlarla Yer'deki olayların ilişkisini kurdular. Onların gezegen ve yıldızlarla Yer arasındaki devasa uzaklıklara ilişkin hiçbir bilgisi yoktu. Günümüzde bu uzaklıklar bilinip hesaplandığından, uzak gezegenlerin ve çok daha uzaktaki yıldızların çekimsel ve diğer etkilerinin ne denli sonsuz küçük olduğunu anlayabiliriz. Doğum anında gezegen ve yıldızların uyguladığı kuvvetlerin geleceğimizi yönlendireceğini sanmak

basit bir yanılgıdan başka bir şey değildir. Uzak gök cisimlerinin konumlarının, belli günleri veya dönemleri, belli işleri yapmak için uygun kıldığı veya belli işaretler altında doğmuş olmanın, o kişiyi diğer kişilerle uyumlu veya uyumsuz kılacağı da doğru değildir.

İnsanlar astrolojiye niçin inanır? Yaşadığımız bu belirsiz dönemde çoğumuz, karar vermede bize yol gösterenlerin sağladığı rahatlamaya gereksinim duyuyoruz. Bu insanlar, bizim denetimimiz dışındaki yıldızlı güçlerin önceden belirlediği yazgıya inanmak istiyorlar. Ancak, hepimizin gerçekleri görmesi ve geleceğimizin yıldızların elinde olmayıp kendi elimizde olduğunu anlaması gerekiyor.

Aydınlanma ve eğitimin yaygın olduğu günümüzde büyü ve batıl temeline yükselen inançları sergilemesinin gereksizliği ortadadır. Ancak, astrolojiye olan inanç, çağdaş toplumun her katmanına sızmıştır. Bizler, özellikle medyada, saygın gazetelerde, magazin ve kitaplarda astrolojik haritaların, öngörülerin ve horoskopların eleştirel olmayan basım ve yayımının süreklilik kazanmasından rahatsızlık duyuyoruz. Bu davranışlar yalnızca usdışılığın ve okültizmin yayılmasına yardımcı olur. Artık astrolojik şarlatanların aldatıcı savlarına şiddetle ve dolaysız olarak karşı çıkma zamanının geldiğine inanıyoruz.

Şurası açıkça bilinmelidir ki, astrolojiye inanmaya devam eden kişiler, bunu, inançlarının bilimsel temelini olmadığını bile bile sürdürüyorlar demektir.

İmzalayan bazı isimler (Nobel Ödüllü bilim insanları)

Hans A. Bethe, Sir Francis Crick, Sir John Eccles, Gerhard Herzberg, Wassily Leontieff, Konrad Lorenz, Andre M. Lwoff, Sir Peter Medawar, Jacques Monod, Robert S. Mullikan, Linus C. Pauling, Edward M. Purcell, Paul A. Samuelson, Julian Schwinger, Glenn T. Seaborg, J. Tinbergen, N. Tinbergen, Harold J. Urey, George Wald.

13. yüzyıl Anadolu'sunda devrim ve karşı-devrim

Mevlânâ hangi sınıfın adamı?

13. yüzyıl Anadolu Devrimi, Babailerin, Ahîlerin ve bilimci kol sayılabilecek Ekberîyye'nin birlikte, sosyal alana taşıdıkları bir kültür hareketidir. Kul kültürüne karşı ilk başkaldırılarından biridir. Bu devrimci hareketin karşısında ise, Kalenderîler, işgalci Moğollar, zaman zaman Moğol valisi gibi davranan Selçuklu sultanları ve onların İmam Gazalî ardılı düşünüş biçimini döneme uydurmaya çalışan Mevlânâ Celâlü'd Din Rûmî ile Kalenderî şeyhi Şems-i Tebrizî vardır.

Ömer Tuncer

13. yüzyıl Anadolu Devrimi, Babailerin, Ahîlerin ve bilimci kol sayılabilecek Ekberîyye'nin birlikte, sosyal alana taşıdıkları bir kültür hareketidir.

Gelen bilgiler dogmalardan arındırılınca, toplumsal gereksemeler sonucu, Hallac-ı Mansur'la başlayan Aristokrat "kul" kültürüne karşı duruşun, İbn Sina, Farabi, Ömer Hayyam, Hasan Sabbah ile kul kültürü savunucusu İmam Gazalî düşüncelerinin, Ahmet Yesevî'nin

uzlaştırma çabaları ile geliştiği görülmektedir. Bunların, 13.

Anadolu düşüncesinin temel taşlardan biri Babaî hareketidir. İnsanlığın "kul"luktan kurtulup "birey"leşme süreci içinde de önemli bir köşe taşı olduğu anlaşılıyor (Semih Poroy'un çizimi).

yüzyıl Anadolu'sunda, önce düşünsel ve eylemsel alana yansıdığını, ardından da kul kültürü-birey kültürü karşıtlığının çeşitli vesilelerle toplumsal çatışmalara neden olduğunu görüyoruz.

13. yüzyıl Anadolu'sunda devrim ve karşı-devrim bileşenleri

Anadolu düşüncesinin temel taşlardan biri Babaî hareketidir. Yazılı metinleri şimdilik ele geçemediği için düşünsel ayrıntılarını bilemiyoruz. Ancak Hacı Bektaş'ın, Baba İlyas'ın (Babaî hareketinin önderi) halifesi (sonra geleni, ardılı) olmasından Babaîliğin düşünsel yapısına ilişkin güçlü sezinlemelerimiz vardır. İnsanlığın "kul"luktan kurtulup "birey"leşme süreci içinde önemli bir köşe taşı olduğu anlaşılıyor.

Yine yazık ki bilinen 20 kadar kitabının yalnızca üçü çevrilebilmiş (1) olan Ahi Evren Şeyh Nasirü'd Din Mahmud'un, 1204-1225 yılları arasında Kayseri çarşısında oluşturduğu Ahî örgütlenmesi ile dünyevi esnaf hareketi, 13. yüzyıl Anadolu Devrimi'nin ikinci ayağıdır.

Bu iki akımın ardından şeyhi ve üvey babası İbn ül Arabî'nin ölümü üzerine 1245'te Anadolu'ya gelmiş olan Sadru'd Din Konevî'nin "Vahdet-i Vücûd", yani evren-Tanrı ile bütünleşerek Tanrı "birey"liği kazanma hareketi içindeki "bilgi edinme" sürecinin temelini "akıl" ve "müşahade/gözlem"e bağ-

Mevlânâ aristokrasiden yanadır; yoksullukla dalga geçer.

laması ile, insanlığın dogmadan (hazır verilmiş bilgi) kurtulup “bi-rey”in kendi öz bilgisini edinebilirliğinin yolunun açılması 13. yüzyıl Anadolu Devrimi’nin üçüncü ve bilimsel ayağını oluşturmaktadır.

“Kul” kültürünün kendisine karşı bütün bu yeniliklere tepki vermesi doğaldır. Bu tepki, Anadolu’da, Kalenderîler, işgalci Moğollar, zaman zaman Moğol valisi gibi davranan Selçuklu sultanları ve onların İmam Gazalî ardılı düşünüş biçimini gününün toplumsal gereksemelerine uydurmaya çalışan Mevlânâ Celâlî’ü Din Rûmî ile Kalenderî şeyhi Şems-i Tebrizî’den gelmiştir.

Devrimin kronolojisi

Şimdi, 13. yüzyıl Anadolu’sunun sosyal olaylarına, “Devrim Kronolojisi”ne, bu yazının izin verdiği sınırlar içinde kaba çizgileriyle göz atarsak:

- 1204-1225: Ahî Evren Şeyh Nasirü’l Din Mahmud’un Kayseri esnafı arasında Ahî örgütünü oluşturması.

- 1240: Babailerin Selçuklu Aristokrat yönetimine başkaldırması. Baba İlyas’ın idamı üzerine galeyana gelip Konya’ya yönelen Babailerin, Kırşehir Malya Ovası’nda, Selçuklu Ordusu tarafından çoluk-çocuk demeden katledilmeleri.

- 1243: Baycu Noyan komutasındaki Moğolların, Kösedag’da Selçukluları yenerek bütün Anadolu’yu ele geçişi.

- 1243: Kayseri Savunması. Kültür tarihinde ilk kez, bir kent halkının Tanrı vekili saydığı sultanının teslim olmasından sonra kendi kentini, yalnızca “kendi kenti (vatanı)” olduğu için savunması. Bu savunmada kentlerini savunan Kayseri Ahîlerinin karşısında Moğollara destek veren Kalenderîler ve onların şeyhi Şems-i Tebrizî de vardır (2). Sonunda Moğollar, Selçuklu Subaşı Hacıkoğlu Hüsamü’l Din’in Kayserililere ihaneti ve Moğollara yol göstermesi ile kente girerler.

- 1244: Şems’in Moğolların ardından Selçuklu Başkenti Konya’ya gelişi.

- 1247: Şems’in Ahîler ve Moğol karşıtları tarafından öldürülmesi. [Ahî Evren Şeyh Nasirü’l Din Mahmud ile Mevlânâ’nın oğlu Alaü’l Din Çelebi’nin de bu olaya karıştıklarını düşündürecek güçlü veriler vardır (3)].

- 1247: Bu olay üzerine Nasirü’l Din Mahmud ve Alaü’l Din Çelebi’nin Konya’dan Kırşehir’e göçüşü (Bundan sonra Ahîlik Kırşehir’den yönetilir).

- 1261: Nasirü’l Din Mahmud ve Alaü’l Din Çelebi’nin Moğol yanlısı Selçuklu Emîri Nuru’l Din Caca tarafından bir gece baskınıyla öldürülmesi (Ahî Evren bu sırada 90 yaşındadır. Mevlânâ, oğlu Alaü’l Din Çelebi’nin Konya’ya getirilen cenazesi için cenaze namazı kıldırmaı reddetmiştir).

- 1265: Ankara’nın, Ankaralı Ahîlerin eline düşmesi; 100 yıla yakın süreyle “kul”luk düzeni (Aristokrasisi) olmadan bir devletin yönetilme denemesi.

Mesnevi’de geçen hemen bütün öyküler, 13. yüzyıl Anadolu Devrimi yanlılarını kötülemek ve komik duruma düşürmek için anlatılmıştır. Bu öykülerden, Nasrettin Hoca’nın, Mevlânâ’nın düşmanı Ahî Evren olduğu anlaşılıyor.

- 1273: Mevlânâ’nın ölümü.

- 1299: Osmanlı Devleti’ni, Anadolu Ahîleri (Ahiyân-ı Rûm), Anadolu Gazileri (Gaziyan-ı Rûm), Anadolu Abdalları (Abdalân-ı Rûm), Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rûm) ile Bizans Aristokrasisi karşısında kendi “bi-rey”liklerini elde etme çabası içinde olan Anadolu Rumları’nın elbirliğiyle kurması.

Mevlânâ Anadolu Devrimi’nin karşısında, kulluktan yana

Bu yapının içerisinde Mevlânâ Celalu’d Din Rûmî 1244’de Şems’in Konya’ya gelmesiyle etkin olmaya başlar ve Moğollardan yana olup, Anadolu Devrimi’nin karşısına çıkarak durdurma çabasına girer. Moğol işgali altındaki Anadolu’da Moğolların halkın mallarını gasp etmesini doğallaştırmaya çalışır:

“Birisi, gece-gündüz canım da, gönlüm de tapınızda hizmet etmede; fakat Moğollarla uğraşmaktan, onların işleriyle oyalanmaktan vakit bulup da tapınıza gelemiyordum dedi.

“Mevlânâ buyurdu ki:

“Bu işler de Tanrı işi; çünkü Müslümanların emin olmalarına, aman bulmalarına sebep olmadı. Onların gönülleri olsun da birkaç Müslüman, emniyet içinde ibadete koyulsun diye kendinizi, malınızla, bedeninizle feda ettiniz. Şu halde bu da

hayırlı bir iştir. Ulu Tanrı madem ki böyle bir hayırlı işe meyil vermiş, ona aşırı rağbet göstermeniz Tanrı yardımına mazhar oluşunuza delildir.” (“Fîhi Mâfih”, Mevlânâ, Çev. Abdül-bakî Gölpinarlı)

Mevlânâ, İmam Gazalî'nin görüşlerini, günün koşullarına uygun hale getirmeye çalışır. Toplumsal “bi-rey”leşme gereksemelerini “kul”luğun sınırları içinde kalarak karşılamayı hedefler. Bütün evrenin Tanrısallaştığı, Tanrının maddeyi de kapsadığı Vahdet-i Vücut görüşünün karşısında, Tanrısallığın yalnızca insan tarafından kavranabildiği görüşünü yerleştirmeye çalışır. Tasavvufun insan ruhunun Tanrıyı bütün evrende aramak üzere yola düşmesi gerektiği (Seyr-i Sülûk-i Âfâki) görüşüne karşı, Tanrıyı arama yolculuğunun yalnızca insanda olması gerektiği (Seyr-i Sülûk-i Enfusî) görüşünün savunucusudur. Böylece maddi evren, bilimin evreni, insan ilgisinin dışında kalacaktır.

Mevlânâ, İmam Gazalî'nin görüşlerini, günün koşullarına uygun hale getirmeye çalışır. Mevlevîliği, “kul”luk düzeni içindeki Osmanlı sarayının destekçisi ve baş inanç dizgesi olarak görüyoruz.

Hace Bektaş'ın *Makalat*'ında, insanlaşma sürecini ve insanlaştırma eğitimini anlattığı dört kapı kuramını (4) toplumsal ve gelişkin kültürel gereksemeleri karşıladığı için dışlayamaz, ama kısaca ve sığlaştırmak alır (5).

Mevlânâ, Nasrettin Hoca'ya karşı!

Mesnevi'de geçen hemen bütün öyküler, 13. yüzyıl Anadolu Devrimi yanlılarını kötülemek ve komik duruma düşürmek için anlatılmıştır.

Bir düşmanını “yılan”, “ejder”, “Ahî”, “cuha” (6), “muhammes/alçak, korkak, namert, eşcinsel” diyerek kötülemekte, onun yaşamına ilişkin kimi kötüleyici “öykü”ler anlatmaktadır. Adını anmaz, yalnızca “Cuha” der.

Sözgelimi, *Mesnevi*, II. Cilt, 3116-3124. satırlarındaki (7) öykünün adı, “Babasının cenazesi önünde ağlayan çocuk ve Cuha'nın hikâyesi” başlığını taşıyor. Öykü özetle şöyle:

“Hey baba... Seni nereye götürüyorlar?.. Daracak bir eve gidiyorsun. İçinde ne kilim ne hasır var!.. Gece, lamba yok!.. Gündüz aş yok, ekmek yok!.. Ne dam var, ne eşik, ne komşu!..” Cu-

ha, “Vallahi onu bizim eve götürüyorlar” der. “Baksana bizim evi tarif ediyor!..”

Mesnevi, V. Cilt, 3325-3335. sa-

tırlarında da Cuha'nın kadın kılığında kadınlar meclisine girmesi ve edep dışı davranışlarda bulunması anlatılmaktadır.

Mesnevi, VI. Cilt, 4449-4519. satırlarda Cuha'nın karısının kadı ile arasında geçen gizli aşk serüveni komik bir dille anlatılmaktadır.

Mesnevi, V. Cilt, 3409-3419. satırlarda ise bu kez “adamın biri” diye anlatılır, e-

vine yarım okka (bir okka 1283 gr) et getirmiş. Ancak akşam yemeğinde eti göremeyince karısına sormuş. Karısı “Kedi yedi” deyince de tutmuş kediyi tartmış. Kedi yarım okka gelince, “Bu kediyse, et nerde; etse kedi nerde?..” diye sormuş...

Halkın ağızında günümüze değin gelen Nasrettin Hoca'nın, Mevlânâ'nın düşmanı Şeyh Nasîrû'd Din Ebû'l Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyî, yani Ahî Evren olduğu açıkça anlaşılıyor.

Mevlânâ ile Ahî Evren karşıt sınıfların temsilcileri

Peki, ne oluyor da Mevlânâ Celalü'd Din Rûmî'nin aşağılamak için yaşantısını abartarak komik duruma düşürmeye çalıştığı Ahî Evren, önce Hace Nasîrû'd Din, günümüzde de Nasrettin Hoca olarak dünya gülmece tarihindeki inanılmaz yerini alıyor?

Mevlânâ ile Ahî Evren Şeyh Nasîrû'd Din'in arasında var olan temel ayrılık sınıfsaldır. Ahîler üretici esnaftır, “kul”luk düzeninin yoksullarıdır, aşağılanan bir kesimdir. Mevlânâ bu yüzden alaylı bir dille “Cuha” diyerek Şeyh Nasîrû'd Din'in evinin yoksulluğunu alaya almaktadır.

Bu kadarla kalsa iyi; *Mesnevi*'nin

Ahî Evren, debbağlar pîridir, debbağ'dır. Ahîler üretici esnaftır, “kul”luk düzeninin yoksullarıdır, aşağılanan bir kesimdir.

bir başka yerinde (IV. Cilt, s.261-277), Onun “pis”liği ile alay eder. Bilindiği gibi Ahî Evren, debbağlar pîridir, debbağ’dır. Günümüze adı “tabak” olarak gelmiş olan dericilik mesleği, son derece kötü kokan işliklerde yapılır. Aşağılamak için Mevlânâ, bunu anımsatarak, yolu yanlışlıkla attılar çarşısına girmiş olan “debbağ”ın alışık olmadığı misk ve ıtır kokularından dolayı düşüp bayıldığını ve tanıyan biri çıkıp köpek pisliği koklatuncaya değin ayıtlamadığını anlatarak alaya alır.

Ahî Evren’in tasavvuf düşüncesi, Allah’ı evrenin her parçasında, her maddesinde arayan bir dünya görüşü geliştirmiştir (Seyr-i Sülûk-i Âfâkî / Ruhun Nesnel yolu). Bu nedenle de maddeyi dışlamaz, dünyevidir. Oysa Şems’in ve Mevlânâ’nın geliştirdikleri tasavvuf (!?) düşüncesine göre, Allah, yalnızca insanın “kendi benî”nde olabilir. İnsan ancak kendi içine dönerek ona ulaşabilir (Seyr-i Sülûk-i Enfusî / Ruhun Öznel yolu).

Baba İlyas ve ardılları Hacı Bektaş, Taptuk Emre, Yunus Emre, Şeyh Nasîrî’den Din Mahmud, birinci yolu seçmiş olan sûfilerdir. Bu ayırım, 13. yüzyıl Anadolu Devrimi’nin temel dünya görüşünü oluşturacak, daha sonra Anadolu Süfiliğini, yani Bektaşiliği ve bir Türkmen inanç-

toplum dizgesi olarak da Aleviliği ortaya çıkaracaktır.

Mevlânâ, son (VI.) cildin başında, *Mesnevi*’de, kötülerle mücadele etme amacını anlatmaktadır. Bu, Anadolu’da 13. yüzyılda ortaya çıkan ve daha sonra “uluslaşma”yı hazırlayacak olan Türkmencilik akımıyla verdiği savaşımdır.

13. yüzyıldan günümüze, devrim ve karşı-devrim

Mevlânâ Celâlî’den Din Rûmî’nin önderlik ettiği karşıdevrim süreci, Osmanlı’nın kuruluşunu oluşturan 13. yüzyıl Anadolu Devrimi çizgisini (8) sürdüren “gaziyan” egemenliğinden (9) sonra, 1. Murad’dan başlayarak yeniden canlanacak, tırmanmaya başlayacaktır. Güçlendikçe Anadolu Devrimi’nin savunucuları, kendi devrimlerini savunmaya çalışır. Yıldırım Bayezid zamanındaki Ahî başkaldırısını, Çelebi Mehmed’in iktidarına karşı duran Şeyh Bedreddin ile müridleri Torlak Kemal ve Börklüce Mustafa kalkışmalarını Anadolu Devrimi’nin kendini savunması olarak görmek gerekir.

Sultan İkinci Mehmed (Fatih), karşıdevrimi iktidara taşır. Şah İsmail’in 13. yüzyıl devrimini yeniden iktidara getirmek için savaşıması da Çaldıran’da Yavuz Selim’e kar-

şı yenilgiyle sona erer. Kanuni Sultan Süleyman’a karşı yapılan Celâlî kalkışmaları (Köroğlu da bir Celâlî’dir), bölgesel kalır.

13. yüzyıl Anadolu Devrimi’nin önü, aristokrat karşıdevrim ile böyle kesilir. Selçuklu-Bizans aristokrasisi, enerjisini 13. yüzyıl devriminden almış olan Osmanlı içinde yeniden doğar, kuruluşunda “birey/insan”ı ölçüt almanın dizgesini oluşturmaya çalışan Osmanlı Devleti’ni, “kul” temelli imparatorluğa geri dönüştürür.

Böylece Mevleviliği, 20. yüzyıl Kemalist Burjuva Devrimi’nin “birey” düzenini egemen kılmasına değin, “kul”luk düzeni içindeki Osmanlı sarayının destekçisi ve baş inanç dizgesi olarak görüyoruz.

Yazarla iletişim için:

imece@tr.net

<http://omertuncer.blogcu.com>

DİPNOTLAR

- 1) 1- “Ahî Evren, Tasavvufi Düşüncenin Esasları” Prof. Dr. Mikâil Bayram, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 165, Ankara 1995 / Bu kitabın içinde Ahî Evren’in bütün kitaplarının listesi ve bulundukları yerler ile “Tabsiratü’l Mübtedi ve Tezkiretü’l Mintehi” adlı kitabının tam çevirisi yer almaktadır.
- 2- “Metâli’ü’l İman / İmanın Boyutları” Ahî Evren, Tercüme, İnceleme ve Araştırma: Prof. Dr. Mikâil Bayram, Damla Ofset Matbaacılık A.Ş. 3- “El Mürâselât / Yazışmalar” Ahî Evren - Sadru’d Din Konevi Yazışmaları, Çev. Ekrem Demirtaş, İz Yayıncılık, İstanbul 2002 (Bu kitap, “Sadreddin Konevî ile Nasireddin Tûsi arasındaki Yazışmalar” başlığıyla sunulmuştur. Oysa Prof. Dr. Mikâil Bayram, yukarıda sözü geçen “Tasavvufi Düşüncenin Esasları” başlıklı kitabının 65. sayfasında, bu yazışmaların Nasireddin Tusi ile değil, Nasiru’d Din Mahmud, yani Ahî Evren ile yapıldığını, tarihsel kanıtları ile göstermektedir).
- 2) Bkz. Prof. Dr. Mikâil Bayram, “Selçuklu Döneminde Kalenderî-Ahî Çatışması”, Bilim ve Gelecek Dergisi, Sayı: 17, Temmuz 2005, s.36.
- 3) Bkz. Prof. Dr. Mikâil Bayram, “Sosyal ve Siyasal Boyutlarıyla Ahî Evren-Mevlânâ Mücadelesi”, 1. Baskı Konya, 2005.
- 4) Ömer Tuncer, “Bir Derdim Var Bin Dermana Değişmem”, Bilim ve Gelecek Dergisi, Sayı:36, Şubat 2007, s.46.
- 5) Mesnevi, 5. Cilt, önsöz.
- 6) Soydan.
- 7) Mevlânâ’nın “Mesnevi”sinin satır sayıları M.E.B. Şark İslam Klasikleri dizisinden, 5 ciltlik Abdülhakî Gölpinarlı’nın gözden geçirmesiyle yayımlanmış Velet İzbudak çevirisinden alınmıştır.
- 8) Ömer Tuncer, “Kuruluşun Kurtuluşu”, Bilim ve Gelecek Dergisi, Sayı: 24, Şubat 2006, s.33.
- 9) “Osman Gazi” ve “Orhan Gazi” “gazi” sanları bile “Gaziyan-ı Rûm”dan olduklarını, yani 13. yüzyıl Anadolu Devrimi’nin parçası olduklarını göstermektedir. Kaldı ki Orhan Gazi’nin öldüğünde bir kiliseye gömülmüş olması, “birey”leşme çabası içinde olan Bizanslı Hristiyanların bu devrimdeki iğten birliklerinin kanıtıdır.

Yıldırım Bayezid zamanındaki Ahî başkaldırısını, Çelebi Mehmed’in iktidarına karşı duran Şeyh Bedreddin ile müridleri Torlak Kemal ve Börklüce Mustafa kalkışmalarını Anadolu Devrimi’nin kendini savunması olarak görmek gerekir (Semih Poroy’un çizimi).

Bir doğu masalına gizlenmiş ütopik gerçekler

Halk anlatıları, özellikle de masallar, ürünü oldukları toplumların; coğrafyalarının evrenselliği göz önüne alındığında da, tüm insanlığın, sosyokültürel ve psikokültürel aynalarıdır. "Pispisa Hanım ile Siçan Solub Bey" masalının iletisi, anlatıya düz mantıkla bakılıp, yüzeysel bir değerlendirme yapıldığında, "Fazla naz, âşık usandırır" iletisiyle saptanabilir; ama bu aynı zamanda yalnızca gösterileni görmek ve işin kolayına kaçmak olur... Oysa, bilimsel yöntemle bir çözümleme yapılp, görünürde söylenenin satır araları dikkatle okunduğunda, saptamalarımız çok farklı olacak...

Dr. Muhsine Helimoğlu Yavuz

Bilindiği gibi, söz yazıdan önce gelir. Böyle olunca da yazılı edebiyat türlerinden önce, sözlü halk anlatıları yaratılmıştır. Bu halk anlatılarının başında da masallar, efsaneler, destanlar, halk hikâyeleri, türküler, ninniler, maniler, bilmeceler, gülmece-ler gelir.

Bu anlatılar içinde masallar, dil ve anlatım-larının akıcılığı, rengi, kapsamlarının genişliği, coğrafyalarının sınır tanımazlığı, olaylarının olağanüstülüğü nedeniyle elde edilen aksiyon özgür-lüğü, kahramanlarının aklar-karalar, iyiler-kötüler olarak yalın bir şekilde iki kutupta toplanmalarıyla öteki halk anlatılarından daha büyük bir evren-sel coğrafya çizmişler ve dünya halkları içinde de haklı bir önem ve yaygınlık kazanmışlardır. Ö-nemleri ve yaygınlıkları nedeniyle de, toplumlar üstünde, daha etkili olmuşlardır. Böylesine önem-senış ve etkileniş ise, masalların halka yönelik ile-tilerinden ve bu iletilerden oluşan eğitimsel işlev-lerinden kaynaklanır.

Bu konuda William R. Bascom, "Four Functi-ons of Folklore" adlı makalesinde, M. J. Hersko-vitz'in şu görüşüne yer veriyor: "Önemli sayıda-ki halk anlatılarının, halkın kendini edebi olarak ifade etmesinden, daha fazla bir anlamı vardır. Aslında, gerçek anlamda halk anlatıları, sistemati-k olarak incelendiğinde, bir halkın kendi yaşam biçimiyle ilgili derinlemesine bilgi veren etnograf-yasıdır" (1).

Sayın Muhsine Helimoğlu Yavuz, okuyaca-ğınız makalesini, bu yıl dergimiz tarafından düzenlenen Ütopya Toplantısı'nın "Doğu Ütopyaları" başlıklı 14.'sünde bildiri olarak sun-muştur. Okurlarımızın ilgisini çekeceğini düşün-düğümüz bildiriye, arabashıklar ilave ederek su-nuyoruz. Makale boyunca göreceğiniz resimler, Sayın Mustafa Delioğlu'nun çeşitli Doğu masalla-rına çizdiği masal kahramanlarıdır. Kadınlık hal-lerine dair olanları seçtik...

Sonra da O. F. Raum'un şu görüşüyle devam e-diyor: "Halk anlatılarının öteki işlevi, özellikle o-kuma yazması olmayan toplumlarda, eğitim konu-sunda oynadığı roldür. Pedagojik araç olarak, halk anlatılarının birçok formlarının önemi, dünyanın birçok yerlerinde belgelenmiştir ama, belki de bu konuda en kapsamlı olanı Raum'un Doğu Afrika'da Chagalar'da, eğitim konusundaki incelemesidir. Burada küçük çocukları disipline etmek için, bi-zim gulyabani öykülerimiz gibi, canavar masalları kullanılır ve onları iyi huylu çocuklar yapmak için ninniler söylenir. Daha sonraları çalışkanlık, evlat sevgisi gibi genel tutum ve ilkeleri fikirlerine sok-mak, tembelliği, isyankarlığı ve züppeliği aşağıla-mak için, ahlaki noktalar içeren fabllar ve halk ma-salları sunulur. (...) Jicarillo Apacheleri arasında ise, yanlış bir davranışı, azarlayarak uyarmak için, hareketi yapanı incitecek şekilde, sana masal an-

latacak büyüklerin yok muydu demek, yeterli olabilir" (2).

İşte bu halk anlatılarının ve özellikle de masalların, bireyin gelişimine ve "çocuk toplumlar"ın eğitimine katkıları, içerdikleri mesajlar-ileteler aracılığıyla gerçekleşir. Bu ileteler;

- a) Etik,
- b) Psikolojik,
- c) Sosyolojik,
- d) Ekonomik,
- e) Öteki ileteler olarak, beş grupta toplanabilir.

Bu ileteler konusunda ilk çalışma olan, *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*

(Ürün Yay., Ankara 1997, 2. Baskı 1999, 3. Baskı Kültür Bakanlığı, 2002) adlı kitabımda, hazırlayarak 90 masala uyguladığım 517 madde-lik "Halk Anlatılarının Mesaj-İndeksi" incelendiğinde, ortaya o anlatıları-masalları yaratan toplumların, bir ölçüde de olsa etik, ekonomik, sosyolojik, psikolojik haritalarının çıktığı görülmektedir. İşte bu ileti haritaları da, o toplumun bireylerinin, gelişimini ve eğitimini belirleyen önemli verilerden birisini oluşturur.

Yalnız, halk anlatıları bu ileteleri doğrudan değil, dolaylı olarak "ör-

tük transaksion" yoluyla verir. İşte bütün mesele, bu örtük transaksionun dilini bilip, o görünmezi görebilmek, o söylenenin ardındaki açıkça söylenemeyeni, yani satır aralarını okuyabilmektir.

İşte bu bildirimde, geliştirdiğim bu yöntemi kullanarak, "Pıspısa Hanım ile Siçan Solub Bey" adlı Azeri masalının psikolojik çözümlemesini yapacağım. Önce, Anadolu'da birçok varyantı olan, benim de "Pezoz Bacı ile Siçan Bey" adıyla dinlediğim bu masalın tam metnini, Azerice olarak vereceğim.

Pıspısa Hanım ile Siçan Solub Bey

Biri var idi biri yoh idi, bir Pıspısa Hanım dozangurdu düz hatun var idi. Bir gün Pıspısa, ere getmek fikrine düştü. Geyindi keçindi, bezendi düzendi, evinin başında olan bir tepeye çıkıp, berkten dedi:

- Ere gedirem, ere gedirem / Er ol-masa gora gedirem.

Bir odunçu yol ile geçirdi, onun sesini eşidib dedi:

- Pıspısa Hanım, düz hatun, mene gelsen mi?

Pıspısa Hanım dedi:

- Meni döymek isteyende, ney-nen döyersen?

Odunçu dedi:

- Baltaynan.

Pıspısa Hanım dedi:

- Yeri yeri, men senin tayın deyilem.

Odunçu çıkıp getdi. Pıspısa yene ohumağa başladı:

- Ere gedirem, ere gedirem / Er ol-masa gora gedirem.

Bir kürekçi, onun sesini eşidib dedi:

- Pıspısa Hanım, neste hanım, mene gelsen mi?

Pıspısa Hanım dedi:

- Meni döymek isteyende, ney-nen döyersen?

Kürekçi dedi:

- Küreknen.

Pıspısa Hanım dedi:

-Yeri yeri, men senin tayın deyilem.

Kürekçi getdi, Pıspısa Hanım ye-

ne başladı:

- Ere gedirem, ere gedirem / Er ol-masa gora gedirem.

Siçan Solub Bey oradan geçirdi. Bahıb ne gördü? Pıspısa Hanım bezenib düzenib, geyinib keçinib, ele hey deyir:

- Ere gedirem, ere gedirem / Er ol-masa gora gedirem.

Siçan Solub Bey ona dedi:

- Salameleyküm. Dozangurdu düz hatun, Pıspısa Hanım, neste hanım, sevgilim, canım, ruh-i revanım, can-i cananım, tab-i tuvanım, kefin halın? Hemişe belece, kefdde gezmekde, seyr-sefada.

Dozangurdu düz hatun, Siçan Solub Beye, yahşı yahşı bahıb gördü. Siçan Solub Bey, ne Siçan Solub Bey... Geyinib bezenib, şir kimi guyrugun atıb küreyine, gulagların dik tutub. Rüstem-Zal kimi, bağlarını burub, ele bilirsen dünya bunundu. Döşü ağ, gözleri gara, bahan deyir, bir de bahım. Pıspısa Hanım dedi:

- Ay eleykümessalam. Dişleri mihek, gıçları direk, hamıdan göyçek, kefin kökdü mü, damağın çağdı mı, canın başın sağdı mı?

Siçan Solub Bey dedi:

- Sağol Pıspısa Hanım, eziz canım, de görüm, mene gelsen mi?

Pıspısa Hanım dedi:

- Meni döymek isteyende, ney-nen döyersen?

Siçan Solub Bey dedi:

- Eziz canım, seni döymerem, döy-

sem de guyrugumu batırıram hanımların sürmedanına, gözlerine sürme çekerem.

Pıspısa Hanım dedi:

- Sene gederem, canımı gurban ederem.

Her ikisi razı oldu. Toya sazende kepeneyi, hanende cırcıramanı çağır-dılar. Yeddi gün, yeddi gece toy oldu, dıring-ha-dıring... Pıspısa Hanım'ı, Siçan Solub Bey'in evine getirdiler. Çoh mehebbetli oldular. Yeyib, içib kefediler.

Günlerin bir günü, Siçan Solub Bey, Pıspısa Hanım'a dedi:

- Menim ruh-i revanım Pıspısa Hanım. Sen otur evde, men gedim şah evine, sene noğul, nabat, şirin, her cüre huşkeber getirim. Goy yanına, könlün istedikçe at ağzına hı-mırdat.

Pıspısa Hanım dedi:

- Get amma tez gel. Senin ayrılığına dözme bilmerem.

Siçan Solub Bey dedi:

-Tez gelerem ezizim.

Siçan Solub Bey, Pıspısa Hanım'la öpüşdü, görüşdü, yola düşüb şah evine getdi. Pıspısa Hanım evde oturub, onun yolunu gözlemeye başladı. Gözledi, gözledi, ahırda lap darıhdı, öz özüne dedi:

- Siçan Solub Bey gelince, durum onun paltarını aparım, deve izi derin gölde yuyum, serim, gurudum, gelende geysin eynine, üstü-başı tertemiz olsun.

Siçan Solub Bey'in paltarlarını götürdü, apardı yumağa. Yuyanda, ayağı sürüşüb düşdü, deve izi derin göle. Çoh çabaladı, ne geder elleşdi, sudan çıha bilmedi. Deve izi derin gölde, az galdı boğulsun. Bir de gördü, yol ile bir neçe atlı gedir. Görek, atlılara ne dedi:

- Tappır tuppur atlılar / Golları bazbendliler, / Şah evine gedersiz, / Siçan Bey'e deyersiz: / Pıspısa püste hanım, / Dabanı neste hanım, / Düşüb deve gölüne, / Boğulur heste hanım...

Atlılar o yana bahdılar, bu yana bahdılar, heç kesi görmediler. İstediler getsinler. Pıspısa Hanım yine başladı, hemin sözleri ohumağa. Atlılar orabura bahub gördüler ki, onlarla sifariş gönderen Pıspısa Hanım'dı. Düşüb

deve izi derin göle, boğulur. Bunları görende, Pıspısa Hanım bir de dedi:

- Sağı uzun saray hanım, / Donu uzun daray hanım / Dozangurdu düz hatun, paltar yuduğu yerde, sürüşüb düşüb deve izi derin göle, boğulub ölü, durmasın özünü tez yetirsin...

Atlılar, düz şah evine getdiler. Pıspısa Hanım'ın dediklerini orada danışdılar. Siçan Solub Bey, şirni goyulan gabın içinde idi. Pıspısa Hanım üçün, honça bağlayırdı. Atlılardan bu heberi eşiden kimi, sandıgdan çıhdı. Yola düşüb, özünü Pıspısa Hanım'a çatdırdı. Gördü Pıspısa Hanım, deve izi derin gölde batır-çıhr. Az galır ki boğulsun.

Siçan Solub Bey, elini uzadı dedi:

-Elini mene çekerecek.

Pıspısa Hanım dedi:

-Yeri yeri, menciyez senden küse-recek...

Siçan Solub Bey yine dedi:

-Elini mene çekerecek.

Pıspısa Hanım dedi:

-Yeri yeri, menciyez senden küse-recek...

Siçan Solub Bey yine dedi:

-Elini mene çekerecek.

Pıspısa Hanım yine dedi:

-Yeri yeri, menciyez senden küse-recek...

Siçan Solub Bey'in acığı dutdu, bir ovuç palçığ götürüb çırpdı dozangurdunun başına, dedi:

-Küsereceksen küserecek, / Üstüne palçığ eşerecek.

Dozangurdu düz hatunun, oradaca canı çıttı. Siçan Solub Bey de çıkıp, evine getdi" (3).

MASALIN PSİKOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ

Anlatıya düz mantıkla bakılıp, yüzeysel bir değerlendirme yapıldığında, bu masalın illetisi "Fazla naz, âşık usandırır" illetisiyle saptanabilir, ama bu aynı zamanda yalnızca gösterileni görmek ve işin kolayına kaçmak olur elbette... Oysa, bilimsel yöntemle bir çözümlemeyle, görünürde söylenenin satır araları dikkatle okunduğunda, şu saptamaları yapabiliriz:

Kadına geleneksel kabuktan çıkış yolu önerisi

1) Daha anlatının girişinde, çok dikkati çeken bir olgu olarak, evlenmek isteyen kadının bunu açıkça, hem de evinin önündeki bir tepeye çıkıp, yüksek sesle herkese duyur-

masını görüyoruz. Oysa, geleneksel Türk toplumlarında, bir kızın veya kadının evlenmek istediğini söylemesi, en azından ayıp sayılır ve toplumun değer yargılarına, son derece ters düşen ayrıksı bir davranış biçimidir. Çünkü bu öneri daima erkekten gelmelidir. Gelenek ve göreneklere ters düşer gibi görünen bu ayrıksı tutum, aslında çok önemli bir ileti içermektedir. Şöyle ki; birisiyle evlenmek, mutlu olmak isteyen bir kadın pasif kalmamalıdır. Önerinin karşıdan gelmesini beklerse, bu öneri hiç gelmeyebilir ve bu nedenle de elini uzatsa yakalayabileceği mutluluk, yanından geçer gider.

Görüldüğü gibi, toplumun erkeğe biçtiği bu rol ve ondan beklenen bu davranış biçimi, bu masalda altüst edilmiş ve çok daha gerçekçi bir işlevsellik kazandırılmıştır. Bu masal da gösteriyor ki, halkın sağduyusu, geçerliliğini yitirmiş, günün koşullarına ters düşen gelenekleri elemine edecek; her gerçekçi, güzel, yararlı yeniliğe, uygulamaya açıktır. Böyle ayrıksı halk masallarının ol-

ması, değiştirilmesi gereken ve istenen bazı değer yargılarının olduğunu müjdelemesi bakımından, oldukça ilgiye değer, önemli bir olgudur. İşte masallar bu "transformatasyonu", bu değişimi, geleneksel toplumun da fazla gözüne sokmadan, bir şekilde dolaylı olarak yaparlar. İşte tüm bu nedenlerledir ki, bu masalda da evlenme isteğini yüksek sesle açıklayan bu dişi, bir insan değil Pıspısa Hanım adında bir böcektir. Bu aykırı davranış, masallarda çok görülen bir "antropomorfizm" gerçekleştirilerek, böceğe yüklenmiştir. Öyleyse, Pıspısa Hanım burada yalnızca iletiyi yüklenen bir "araç" yani bir "transformatör" konumundadır. İşte tam bu noktada anlatı, belirgin bir paradoksu içinde barındırarak, bir yandan gelenek-göreneği, görünüşte de olsa yine korur gibi yaparken, bir yandan da bu geleneğe bağlı olarak, toplumun kadının üstündeki baskısına karşı, kadın bireye bir çıkış yolu sunmaktadır. Öyleyse, bu anlatıyı yaratan toplumların temel sorunlarından biri olarak gördüğü, kadın bireyin de evlenme isteğini dillendirme özgürlüğüne sahip olabilmesidir.

Eşini seçebilme özgürlüğü

2) Bunu sağladıktan sonra anlatıda, yine yukarıda belirttiğim antropomorfizm yoluyla, Pispisa Hanım'a ikinci bir radikal adım daha attırılır. Şöyle ki; kadın birey, yalnızca evlenme isteğini belirtmekle kalmayacak, eşini de kendisi seçme özgürlüğüne sahip olacaktır. Bunun için de eş adaylarını bir sınavdan geçirecektir. Eş adaylarının genellikle aile büyükleri veya bir aracı tarafından belirlendiği toplumlarda, çoğu kez bu uygulamalardan doğan sağlıklı, kimi zamanlarda da trajik sonuçlar düşünüldüğünde, bu adımın- iletinin önemi ve gerekliliği çok daha iyi anlaşılacaktır.

Birçok geleneksel toplumda sorun olan bu uygulamayı, ünlü Rus yazarı Tolstoy, dünya klasiklerinin başında gelen *Anna Karenina* adlı romanında evlenme çağına gelmiş genç ve güzel Kitty'nin annesi Prenses Cherbatsky'nin şahsında şöyle dile getirir: "... Artık eskisi gibi evlenilmiyor diyorlardı. Peki şimdi nasıl evleniliyordu? Prenses kime sorsa, bunun yanıtını alamıyordu. Çocuklarının yaşamını belirleme hakkını anne-babaya veren, Fransız gelenekleri kabul edilememişti. Genç kızlara kayıtsız şartsız serbestlik veren İngiliz gelenekleri ise kabul edilemezdi. Bir çöpçatanın aracılığı ile evlenmeyi gerektiren Rus geleneklerine ise barbarlığın bir kalıntısı olarak bakılıyordu. Bununla herkes alay ediyordu. Prenses de katılıyordu bu alaylara. Öyleyse ne yapmak gerekiyordu? Kendisiyle konuşan insanlar, bu eski düşünceleri bırakmalı. Genç kızlar, evlenecekleri insanları kendileri seçmeliler. Bu, ana-babanın işi değildir diyorlardı. Kızları olmayanlar için, bu düşünceleri ileri sürmek kolaydı. Prenses, Kitty'yi arkadaşları ile serbest bırakmakla, onun, kendilerinin hoşuna gitmeyecek bir adama âşık olabilmesi tehlikesini göze aldıklarını biliyordu. Böy-

le bir adamın, iyi bir insan olması, yahut onunla evlenmek istememesi de mümkündü. Bu yüzden Prenses, evlilik sorunlarında, genç kızların kendi başlarına karar vermelerinin çok tehlikeli olacağına inanıyordu" (4).

Ne ilginçtir ki, Tolstoy kitabında olayları, prensesin bu kaygılarını doğrular şekilde geliştirmiştir. Şöyle ki; romanın gelişiminde, ayakları yere sağlam basan, yapmacık sosyete hayatından nefret eden, köy yaşamını seçen gösterişsiz ama dürüst ve kendisine içtenlikle âşık bir soylu olan Levin'i, biraz da annesinin yönlendirmesiyle köylü ve kaba bulan Kitty; seçimini kentli soylu, sosyetik, yakışıklı, gösterişli Kont Wronsky'den yana yapar ama, sonunda Wronsky'nin kendisiyle yalnızca gönül eğlendirdiğini ve gidip Anna Karenina'ya âşık olduğunu görünce çok büyük bir hayal kırıklığı yaşar (Toplumsal bir değişimi ve dönüşümü yansıtan bu yenilikçi adımın ve sonuçlarının içerdiği paradoks, çözümlemenin sonunda ayrıca ele alınacaktır).

Çözümlediğim bu masaldaki Pispisa Hanım'ın davranışları da halk anlatılarının, toplumsal yaşamdaki olması gereken bu değişim ve dönüşüme, halkın duyduğu gereksinimi yansıtmaları bakımından dikate değer.

"Bana güzel şeyler söyle, isterse yalan olsun..."

3) Yukarıda, Pispisa Hanım'ın eş adaylarını bir sınavdan geçirdiğini belirtmiştim. İşte tam bu noktada, eş adaylarına uygulanan sınavdaki ilk ve tek soru yani aynı zamanda da baraj sorusu, "Dövmek istediğinde, eş adayının kendisini neyle döveceğidir?". Şimdi, bu soruya biraz daha derinlemesine yaklaşalım:

Bu sorudaki "Beni dövmek isteyende, yani dövmek istediğin zaman" söylemi, sanırım anlatının en iç burkan, üstünde en çok düşünülmesi gereken noktalarından birisini oluşturur. Çünkü burada, "Beni döver misin?" diye sorulmuyor. "Eğer, dövmek istersen" diye de sorulmuyor. Yani soru cümlesi, böyle de başlamıyor. Doğrudan doğruya tam bir kabullenilmişlik ve öğretilmiş bir çaresizlikle, "Dövmek isteyen de yani dövmek istediğinde, neyle döversin?" diye soruluyor. Yani erkek kadını nasıl olsa mutlaka dövecektir, dövebilir; bu zaten toplumca yadsınmayan kabul görmüş, doğal bir geleneksel davranış kalıbı. Ama, hiç değilse ne ile döveceğini öğrenmek istiyor. Yani buradaki soru "eylemin kendisine" değil, gerçekleştirilirken kullanılacak "aracın türüne" yöneltmiştir.

Her iki adaydan da aldığı, doğrudan ve yalın yanıtlar olan "baltayla ve kürekle" dövüleceği bildiriminin karşısında, o adayları hiç ikircime düşmeden hemen eliyor. Çünkü, dövme eylemi için kullanılacak araçlar, gerçekten de çok acımasızca seçilmiş, ayrıca daha ilk balta ve kürek darbesinde, Pispisa Hanım gibi minnacık, nahif bir hanımın yaşamının sonu olabilir. İşte, bu can derdiyle olmalı ki, adaylar daha ilk adımda ve başka özelliklerine bakılmadan kesinlikle eleniyor. Belki bu adaylar, niyetlerini böyle açıkça ve doğrudan söylemeseler, dövme aracı için daha insafli, daha az yıkıcı nesneler kullanacaklarını veya yalan

da olsa hiç dövmeyeceklerini söyleselerdi; yani ağızları Sıçan Solub Bey gibi yalandan da olsa biraz laf yapabilseydi, Pıspısa Hanım, onları reddetmeden önce biraz düşünebilirdi. Belki kabul bile ederek, çok bilinen bir şarkının tam bu durumu yansıtan dizelerinde olduğu gibi “Bana güzel şeyler söyle, kalbim sevinçle dolsun / Beni sevdiğini söyle, isterse yalan olsun” tuzağına, Sıçan Solub Bey’den çok daha önce düşebilirdi. Neyse ki adaylar, böylesine inceltilmiş bir kentli söylemine sahip değillerdi ve iyi ki de değillerdi (Çünkü onlar Tols-
toy’un Wronsky’sini değil, Levin’ini temsil ediyorlar. Bu anlatıdaki asıl Wronsky, Sıçan Solub Bey’dir).

“Görüntü”nün kandırma gücü...

4) Çünkü, anlatının ilerleyen bölümünde gördüğümüz gibi, Pıspısa Hanım için asıl tehlike, bu yapmacıklı, gösterişli, ikiyüzlü söyleme ve görünüşe sahip adaydan geldi. Bu, görünüş olarak son derece görkemli, öyleyse hali vakti de yerinde, “Dişleri mihek, gıçları direk, hamıdan göyçek” yani herkesten yakışıklı adayın, ayrıca oldukça da inceltilmiş bir söylem biçimi vardı. Bir başka deyişle ağız laf yapıyor ve asıl niyetini son derece ustaca saklayabiliyordu, yani bir bakıma “takiye” yapıyordu. Belli ki, kadınlar ko-

nusunda da deneyimli bir çapkındı. İşte bu ustalık sonucudur ki, sınav sorusuna verdiği ilk yanıt hemen “Seni döymerem” oldu. Bu kadının, tam istediği, özlediği, yüreğinin derinlerinde istese bile düşleyemeyeceği kadar güzel bir yanıtı. Üstelik, daha sonra gelen yanıtın devamı, bir başka garantiyi de veriyor ve sözü çok daha inandırıcı kılıyordu. Şöyle ki: “Döysem de, guyrugumu batıraram hanımların sürmedanına, gözlerine sürme çekerem.” Böylesi geleneksel bir toplumda “dövmem” sözünün biraz boşlukta kalışının, yukardan atılmışlığının, inandırıcı olmayacağını o da farkına varıp, döverse de okşar gibi, süsler, püsler gibi döveceğini söylüyordu. Pıspısa Hanım, işte tam bu noktada, şarkıdaki “Bana güzel şeyler söyle, isterse yalan olsun” tuzağına düştü. Bu gö-nüllü bir düşüştü belki de... Belki de içinde yaşadığı toplumun gerçekle-riyle, yeterince yüz yüze gelmemiş, toy bir genç kızın düşüşüydü. Çünkü, o ne “iştiaklı” bir yanıtı öyle. “Sene gederem, canımı gurban ede-rem.” Zavallı Pıspısa, sanki bu evli-ğin sonunda, gerçekten de canın-dan olacağını bilmiş gibi...

5) Sonra olaylar, gerçek hayat-taki gibi gelişir. O ne görkemli bir düğündür öyle... “Yeddi gün, yed-di gece, dıring ha dıring” (Herhal-de, bizim varsılların ve Suudi Şeyh-lerinin Çırağan Sarayı’nda yaptıkları

düğünler gibi, uzun süre dillerden ve magazin sayfalarından -ekranla-rından düşmemiş olsa gerektir).

Yıldızlar dökülünce...

6) İlk balayı günlerinde her şey, büyük bir aşkla yolunda giderken, olaylar yine gerçek hayatta olduğu gibi gelişir ve günlerden bir gün, Sıçan Solub Bey, yine süslü sözle-rin eşliğinde tam da demesi gere-keni deyip, yapması gerekeni yapar ve karısına, “Ben şah evine gidiyo-rum, yani dışarıya yani gezmeye, eğlenmeye, başka maceralar ara-maya gidiyorum; ama sen evde o-tur, beni bekle” der. Ayrıca ona, gelirken çeşitli armağanlar, yiyecekler getireceğini de söylemeyi unutmaz. Gerçekle karşılaşan Pıspısa Hanım, bilmezlikten görmez-likten gelip, beni de götür diyemez. O şah evi her neyse, “Beraber gide-lim, birlikte gezip tozalım, eğlene-lim, yiyecekleri birlikte ‘hımırtdat-lım’” diyemez. Yalnızca ve yalnızca, “Get amma tez gel, senin ayrılığına döze bilmerem” yani, “Git ama ça-buk dön, ben senin ayrılığına daya-namam” diyebilir.

7) Her şeyin farkında olan ve gi-den eşin yolunu uzun süre gözleyen Pıspısa Hanım, sonunda sıkılmaya ve huzursuz olmaya başlar. Kendini işe vurarak avunmaya çalışır. İçinde bulunduğu sıkıntıyla, giriştiği bo-yundan büyük işler arasında öylesi-ne kendinden geçer ki, ayağı kayıp “deve izi derin göle” düşer ve boğul-ma tehlikesi ile yüz yüze kalır. Gö-rünüşte bir kaza olan bu göle düş-me, acaba gerçekten bir kaza mıdır? Yoksa, erkeği eve döndürmeyi amaç-layan bir cana kıyım girişimi, bir u-mutsuzluk çığlığı mıdır? Eğlenmeyi avunmayı dışarıda arayan, yani gözü dışarda erkekler karşısında, kadın-ların bir zaman için ev işleriyle, ço-cuklarıyla avunmaya çalışmaları; a-ma giderek çözüm üretemedikleri bu sorun karşısında, çözüm olarak cana kıyım girişimlerinde bulunmaları ve ne yazık ki, çoğu zaman da canların-dan olmaları, varlığını yadsıyamaya-cağımız gerçek bir olgudur.

Sıçan Solub Bey'e son bir şans...

8) İntihar edenlerin arkalarında bir mektup bırakmaları veya yalnızca blöf yapıyorlarsa, bu girişimlerini telefonla veya başka şekilde bir yakınlarına bildirerek, onlardan yardım istemeleri durumu da, buradaki Pispisa Hanım'ın, yoldan geçen atlılarla kocasına haber göndermesiyle örtüşmektedir. Burada kocaya gönderilen haberin içeriği de ayrıca ilgiye değer. Çünkü burada kadın kendi özelliklerini, kendi değerini "Boyu uzun burma hatun / Saçı uzun sırma hatun" diyerek, kocasına bir kez daha hatırlatmakta ve kendi değerini bilmesi, anlaması konusunda onu bir kez daha uyarmaktadır. Yine burada "Senin çamaşırını yıkarken / Ayağı kaydı deryaya düştü" sözleri de tipik bir "Ömrümü senin yoluna çürüttüm", "Saçımı senin için süpürge ettim" sendromudur. "Tez yetiştin yetiştin / Yoksa boğuluyor bilesin"-deki uyarı ise, dozu iyi ayarlanmış bir tehdit, bir tehlike içermektedir. Ayrıca burada, üstü ustaca örtülmüş bir "Belki ben canımdan olacağım ama, asıl kaybeden sen olacaksın" uyarısı da yer almaktadır.

9) Büyük bir telaşla ve ivedilikle kocanın koşup gelmesi, belki ilk anda amacın gerçekleşmesini sağlamış gibi görünse de, asıl sorun bu karşılaşmadan sonraki iletişim yetersizliğinden ve empati eksikliğinden kaynaklanmıştır. Erkek içinde bulundukları durum karşısında, son derece pragmatik bir tutumla, hemen kadını gölden çekip çıkarmaya davranmıştır. Kadının önceliği ise ölümün eşiğinde olmasına karşın, "Yeri yeri, menciyez senden küserecek", yani "Ben sana küstüm" diyerek ve elini uzatmayarak kocasına kırgınlığını belirtmek olmuştur. Çünkü önceden, çok derin bir kırılmışlık yaşamıştır.

"Kadınlara kıymayın efendiler..."

10) Kadının bu önceliğinin farkında olmayan ve yalnızca o anı kurtarmak isteyen erkek, kadının

bu davranışını anlamak için bir çaba harcamadığı, durumun neden-sonuç ilişkisini kuramadığı gibi; bu davranışın mantıksızlığına, böylesine kritik bir anın getirdiği gerilime de daha fazla dayanamamış ve o zamana kadar süslü sözler ve davranışlarla maskeleymeye çalıştığı gerçek yüzünü ortaya çıkarıp, derinlerde sakladığı öfkesine yenilmiş ve bu da trajik sonu getirmiştir.

Pispisa Hanım aslında, bu gerçek yüzü çok daha önceden görmüş, ama yaşamı pahasına da olsa, boğulmak üzere olduğu halde elini üç kez üst üste ona uzatmayıp, erkeği bir kez daha sınavdan geçirerek, yanılmış olmayı dilemiştir. Belki onun da kendisini göle atıp, eşiyle birlikte boğulma tehlikesini göze almasını beklemiştir. Oysa erkek hiçbir riski göze almadan ve hiç başka bir çözüm yolu a-rama zahmetine girmeden, yalnızca kenarda durup elini uzatarak kadını kurtarmayı önermiştir. Yani Pispisa Hanım bir bakıma, kendi yaşamıyla "Rus ruleti" oynamış ve ne yazık ki vurulmuştur.

Bu ve bunun gibi halk anlatılarının iletileri, Solub Beyler'in, Pispisa Hanımlar'a karşı daha anlayışlı, daha "empatik" olmaları; çoğu kadının mutsuz, kırgın bir yaşam sürdürmektense, hiç yaşamamayı veya yaşatmamayı yeğleyeceklerini bilmeleri ve bu nedenle de Pispisa Hanımlar'ın yaşam sevinçlerini söndürmemeleri doğrultusundadır. Yani Nazım'ın şu dizelerinde dediği gibi: "Kadınlar aynada saçını tarar / Aynanın içinde birini arar / Elbet sizi de böyle aradılar / Kadınlara kıymayın efendiler". Bu bağlamda benim dileğim de artık, daha çok Pispisa Hanımlar'ın kendilerini derin göllere, Anna Kareninalar'ın tren altlarına atarak, Madam Bovaryler'in arsenik zehiri içerek canlarına kıymamalarıdır; çünkü yaşam insana verilmiş en değerli armağandır. Onu, hiç kimse için çarçur etmemelidir.

Sonuç

Sonuç olarak, görüldüğü gibi halk anlatıları, özellikle de masallar, ürünü oldukları toplumların; coğrafyalarının evrenselliği göz önüne alındığında da, tüm insanlığın, sosyokültürel ve psikokültürel aynalarıdır. Bu anlatılarda ait oldukları toplumların, tüm geleneklerini -göreneklerini, ekonomik, etik, estetik, sosyolojik, psikolojik özelliklerini, üretim-tüketim ilişkilerini bulabiliriz. Önemli olan on-

ların dilini çözüp, gerçek yaşam olaylarıyla aralarındaki koşutluğu kurabilmek ve onların üstündeki giz perdesini aralayabilmektir. Eğer bunu gerçekleştirebilirsek görürüz ki, o perdenin altında ileti yüklü, büyü, olağanüstü, olağanüstü olduğu kadar da gerçek bir dünya durup durmaktadır...

DİPNOTLAR

- 1) William R. Bascom, "Four Functions of Folklore", Journal of American Folklore, 1954, vol.67, s.337
- 2) Bascom, age, s.345.
- 3) Ehliman Ahundov, Azərbaycan Halk Yazını Örnekləri, Çev. Semih Tezcan, TDK Yayınları, Ankara 1978, s.253.
- 4) Tolstoy, Anna Karenina, C.1, Çev.Selahattin Karaduman, İstanbul 2005, s.73.

Sol liberal

Sol liberal, modern insan bilinci yerine kulluk anlayışının yerleştirilmesini inanç özgürlüğü olarak görür, gösterir. Halkın ortak amaçlar adına bir araya gelmesini ve sosyoekonomik sınıf çıkarlarına göre örgütlenmesini değil, kültürel farklılıklara göre ayrışmasını ve mümkünse bu ayrışmanın kendi içinde sürüp gitmesini körükler. Halkın, devleti, kendi mülkiyet ve yönetiminde ve yine kendi çıkarlarına göre örgütlenmiş bir aygıt haline getirmesini değil, mümkünse bu devletin sermaye lehine eriyip yok olmasını talep eder. Ama her durumda sol liberalin talepleri, içeride işbirlikçi sermayenin, dışarıda ise emperyalistlerin hedefleri ile çakışır.

Hasan Gören

80 sonrası, liberalizmin erdemleriyle tanışan solcu

Eli kalem tutan insanların cezaevi-sürgün ikileminde kaldığı darbe sonrası dönemde Özal değerlerini keşfeden yeni “entelektüel” tipi, bir yandan ansiklopedi yayıncılığı bir yandan da reklamcılıkla hem serbest piyasanın nimetleriyle tanıştı, hem de liberalizmin erdemleriyle. Bu çark ediş yıllarında kimi entelektüel, sermayenin gözetiminde köşe başlarını tutma yarışına girerken, kimisi de solcu (!) kalmaya devam etti. Ne de olsa ortaklıkların değil farklılıkların prim yaptığı bir dönemdi yaşanan. Topluma değil bireye, eşitliğe değil özgürlüğe, sınıfsal birliğe değil kültürel farklılıklara, toplumsal haklara değil bireysel özgürlüklere vurgu yaparak da solcu zannedilebilir ve saygınlığını koruyabilirdi entelektüel. Sosyalizm çoktan eski moda olduğu için, savunulan yeni değerlerin liberalizme ait olduğu gerçeği nasılsa yüzüne vurulmazdı.

Haklarını da yememek gerek; çünkü bayraktarlığını yaptıkları sol liberalizm, dönemin koşullarına son derece denk düşmekteydi, hâlâ da aynı niteliğini koruyor. Bir kere sol liberal ideoloji, sözü edilmesi tehlikeli ve Marksizm tarafından ifade edilen üretim ilişkileri ile sınıf mücadelesine değil, salt iktidar kavramına dayanır. Belirleyici paradigma, iktidar ile ona tabi olan topluluk arasında kurulur. Sol liberale göre, tarih boyunca ezenler ve ezilenler olagelmıştır, tarih sınıf mücadeleleri ve devrimlerin değil, ezenler arasında iktidarın el değiştirmesinin tarihidir. Cumhuriyetin kuruluşunu da Meşrutiyet’in devamı sayar sol liberal; sadece iktidar Kemalistlere geçmiştir, halk devlet karşısında ezilmeye devam etmektedir. Ne Atatürk devrimlerinin, ne ulusal bağımsızlık bilincinin, ne köy enstitülerinin, ne de 1960 Anayasası’nın fazlaca bir önemi vardır. Niteliği ile iç ve dış politikasında belirleyici olan sı-

Yakın tarihin en önemli kırılma noktası 12 Eylül, yaklaşık 20 yıldır iç politikada ağırlık kazanmış olan sol eğilimleri bastırarak Türkiye’yi uluslararası sermayenin çıkarları doğrultusunda yeniden yapılandırma sürecinin doğal sonucuydu. 1960 sonrası kimlik kazanmakta olan solu önce provoke edip parçalayan, sonra da art arda darbelerle ezen “içli dışlı” güçler, ülkeyi yalnızca Evren-Özal çizgisinde istedikleri gibi yönlendirmekle kalmadılar, toplumu da istedikleri kıvama gelecek şekilde dönüştürmeyi başardılar. 1980’de, 24 Ocak kararlarının hayata geçişini engelleme potansiyeli yüksek bir işçi sınıfına ve meslek örgütlerine sahip Türkiye, yerini darbe sonrasında, örgütlenme becerisini ve sınıf bilincini yitirmiş, politik yelpazesi sakatlanmış, örgütlülük ve toplumsallık yerine bireyselliği yücelten ve işbirlikçi yönetimlerle her tür dış müdahaleye açık bir Türkiye’ye bıraktı. Bu ülkenin gün yüzünde kalmasına izin verilen solunu da, toplumsallığa sırt çevirip yeni moda bireysel değerlerle donanmış, kendi eleştirisini geçmiş örgütlülük biçimleri üzerinde yapıp çözümü yetkinleşmiş bireyde bulan “entelektüel”leri temsil etmeye başladı. 80’li yıllar toplumsallıktan bireyselliğe dümen kırış öyküleriyle doludur.

80’li yıllar toplumsallıktan bireyselliğe dümen kırış öyküleriyle doludur.

nıfsal çıkar ve ilişkiler de göz ardı edilebileceği için, yönetim aygıtıyla ve silahlı gücüyle devlet, kendi iç dinamiklerine bakılmaksızın salt bir iktidar biçimi olarak doğası gereği tebasını ezmeye devam etmektedir. Sol liberalin mücadelesi de işte bu salt devlete karşı verilir, devlet gücünün zayıflatılması adına, çözülmeye açık bir alternatif örgütlenme biçimi olarak sivil toplum kavramı ve uygulamaları öne çıkarılır. Ancak nasıl bir tesadüfse, sol liberalizmin devlete karşı mücadelesi, küresel sermayenin, üçüncü dünyanın ulus-devletlerine açtığı savaşla at başı yürümektedir. Sol liberallerin insan hakları ve sivil toplum mücadelelerinde öncelikli cepheler, başta Güney Amerika'nın halk iktidarlari ile Türkiye gibi paylaşım masasına yatırılmak istenen ülkelerinde açılmaktadır.

Sol liberalin “ezilenler”i

Oysa sol liberalizmin adının başına koyduğumuz “sol” nitelemesinin içi, liberaller tarafından öncelikle iktidar ve devlet kavramlarına yüklenilen anlamla boşaltılır. Sol liberaller için iktidar ile onun somutlaşmış biçimi olarak devlet, doğası gereği baskıcı ve otoriter, dolayısıyla da uzaktan eleştirilmesi gereken kavramdır. Sol liberal, “ezilenlerin” yanındaki tavrıyla kendisini neredeyse profesyonel muhalif sayar, kaderi budur. Dolayısıyla her durumda kendisine bir “ezilen” bulmak zorundadır, iktidardaki toplumsal güç kim olursa olsun fark etmez. Bu, sol liberali bir tür dengeleyici unsur konumuna oturtur. İlk bakışta olumlu gibi görünebilecek bu nitelik aslında bize, sol liberalin her tür toplumsal güce romantik ve temelsiz bir eşitlik perspektifiyle baktığını, zamanı geldiğinde herkesle yan yana gelebilecek şekilde son kertede tarafsız olduğunu ve en önemlisi sosyalist solun vazgeçilmez bir biçimde tarafında olduğu emekçi güçlere dönük bir referans sistemi bulunmadığını gösterir. O, sermayeye de emekçiye de, akla da dine de, bilime de safsataya da aynı eşitlik gözlüğü-

Modern kapitalist dünyada herkes için seyahat özgürlüğü vardır, gençlere eğitim özgürlüğü vardır, hastalar için tedavi olma özgürlüğü vardır, herkese âşık olma, sevme, ölme özgürlüğü vardır. Aynı şekilde işverenin işten çıkarma özgürlüğü vardır, sermayenin maksimum kâr özgürlüğü vardır, emperyalizmin istila özgürlüğü vardır...

le bakar. Sol liberal her ne kadar kendisine sol etiketi yapıştırmaktan hoşlanıyorsa da, tarihsel materyalizmden de, felsefi materyalizmden de uzaktır.

Yaşasın “özgürlük”!

İdeolojik gelişmişlik olarak Marksizm öncesi döneme yakın düşer sol liberal; Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkelerinden birincisine ölesiye âşıktır. Kardeşlikten pek söz etmez, eşitliği hakem gözüyle görür, oysa özgürlüğün her biçimi onu sarhoş etmektedir. Nasıl en büyük düşman, o kutsal bireysel hak ve özgürlüklerin karşısındaki iktidar ise, en büyük haz da insanoglunun hayatını özgürce yaşamasıdır. İşte, modern kapitalist dünyada herkes için seyahat özgürlüğü vardır, gençlere eğitim özgürlüğü vardır, hastalar için tedavi olma özgürlüğü vardır, herkese âşık olma, sevme, ölme özgürlüğü vardır. Aynı şekilde işverenin işten çıkarma özgürlüğü vardır, sermayenin maksimum kâr özgürlüğü vardır, emperyalizmin istila özgürlüğü vardır; emekçinin, tüketicinin, sömürülenin de her tür kötülükten kurtulma özgürlüğü vardır şüphesiz. Kutsal bireyin kutsal iradesi ona her tür özgürlüğü vermektedir nasılsa.

Postmodernizmin yapıbozumcu neferleri

Sol liberalizm deyince sözü edilmeden geçilemeyecek bir kavram da “postmodernizm”dir. Tekelci küresel emperyalizmin ideolojik altyapısı olarak postmodernizm, tam da sol liberalizmle aynı hedeflere koşmaktadır. Her tür toplumsal yapı bireyi, her tür ideolojik yapı aklı, her tür sınıfsal yapı duyguları, her tür bilimsel yapı iradeyi, ama en önemlisi her tür siyasi yapı sermayeyi tutsak etmektedir; ve çaresi yok, çözülmelidir. Çözülmelidir ki, sermaye yerküremizi yeniden yeniden paylaşabilsin. İşte postmodernizmin yapıbozumcu neferlerinden birisi de sol liberallerdir.

Oysa sosyalist sol için insanlığın tarihsel kazanımları, nasıl sahip çıkılıp geliştirilmesi gereken bir birikimi ifade ediyorsa, iktidar da halkın yararına ele geçirilmesi ve dönüştürülmesi gereken bir aygıttır. Sosyalist sol sömürüye, safsataya, kandırmaya hakem gözlüğüyle bakmaz. Çünkü emekten, toplumsal faydadan, akıldan, bilimden, doğadan, paylaşım- dan, refahtan, onurdan yana taraftır; bu değerlere dayalı bir referans sistemi vardır. Ama her şeyden önce sosyalist sol, üretim ilişkileri ile biçimlenmiş bir emekçi sınıfa dayanır.

Liberal solun ideolojisini hizme-

80'li yılların sonlarında, dinciler iktidara gelince bizi kesecek mi korkusunu dergilerinin kapaklarına taşıyan sol liberaller, 90'larda dini cemaatleri demokratik sivil toplum örgütleri olarak kutsamakta gecikmediler; kamusal alan tartışmaları içinde türban bir politik savaşım aracı olarak sürekli gündemde tutuldu; dinci partilerin her tür dış destek ve takiiyyeyle halkı kandırıp iktidara gelişi, sivil toplumun ve yüzyıllardır ezilen halkın başkaldırıp iktidara geçişi olarak sunuldu...

tine sunduğu işveren sınıfı ise sermayedir, sempatizanlarını da küçük burjuvazi içinde bulur. Ülkemizin özgün koşullarında, plansız kentleşme ve göçün küçük burjuvayı lümpenle karşı karşıya getirmesi; mazlum görüntüsü altında güçlenen şeriatçı/dincinin elinin de kalem tutmaya başlaması sonucu küçük burjuva zihninde ortaya çıkan korkma/anlama/saygı/işbirliği süreci; dışarıdan ve içeriden pompalanan güçsüz ülke görüntüsünün yarattığı komplekslerin bir ifadesi olarak ortaya çıkan ve küreselleşme sürecinin yakınlaştırmasıyla beslenen, Batılı işleyiş ve kurumlara karşı hayranlık ve saygı; ülkeyi Batı'nın her tür iltifatından uzaklaştıran yerel ve ulusal güçlere aşağılama ve tiksinti karışımı yaklaşım; işbirlikçi sermayenin halkı ezen iktidar uygulamalarının yarattığı adaletsizliğe karşı, sınıf perspektifi olmadan ve medya güdümünde karşı çıkış; bunlara ek olarak küresel sermayenin kendisi için yetiştirdiği ve nimetlerinden faydalandırdığı genç beyaz yakalıları ile medya kanallarını kullanan kimi entelektüel ve sanatçılar, bu sol liberal eğilimli küçük burjuva potansiyelini oluşturmaktadır.

Devlete karşı, ama kimin safından?

Kaldığımız yere dönecek olursak, 12 Eylül'ün ağırlığının görece az

hissedildiği 80'lerin sonları ile 90'ların ilk yıllarında, entelektüel muhalefetin hedef tahtasında darbe kalmıntısı baskıcı devlet uygulamaları vardı. Toplumsal çıkarın aleyhine kurulmuş bir paradigma ile, devlet ve devlete dair her tür kurumun birey lehine hedef alındığı bu süreç, Özalizm'in payandasında taraftar topladı. İkinci Cumhuriyetçisinden Yeni Osmanlısına, sağ-

cısından solcusuna tüm liberaller, özelleştirmelerle devletin talanına, parasız eğitim ve ücretsiz sağlık hizmeti gibi sosyal devlet kazanımlarının iğdiş edilmesine, ulusal bağımsızlık bilincinin emperyalist hegemonya lehine yok edilmesine alkış tuttular.

Bu sürecin üzerine, 90'ların ilk yıllarında Doğu Bloku'nun çöküşü eklendi. Ortaya çıkan yeni durum, Türkiye solunun yakın geçmişinde belirleyici olup 12 Eylül'ün ardından yurtdışına göçmüş kadroların da Batı kaynaklı sol liberalizme kaymaları eğilimini yarattı. Zaten uzun bir süredir uygar (!) Batı devletlerinin sunduğu olanaklarla yaşamaktaydılar, artık ideolojik geçmişlerinde yaslandıkları Sovyetler Birliği'nin

Sol liberalin yeni ittifakı: Postmodern İslam.

çöküşüyle ortaya çıkan boşluğu Batı demokrasileri doldurabilirdi. Üstelik bu uygar devletler, bizimkilerin baş düşman gördükleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti üzerinde de tasarrufta bulunmaktaydılar. Hedef aynıydı; üstelik kullanılabilecek fonlar, araştırma kuruluşları, üniversite kürsüleri de gani.

Sol liberalin yeni ittifakı: İslamcılar

Türkiye Devleti karşısında her tür ittifaka açık sol liberal, 90'ların ortalarında kendisine yeni bir yandaş buldu: yükselen dinci akımlar. 12 Eylül'ün yarattığı zeminde yeşererek, devlet yapısını dinsel temelle dayandırma yolunda kimi zaman iktidardan ödünler koparan, kimi zamansa doğrudan iktidar olan bu akımlar, her durumda laik devlet aygıtıyla karşı karşıya idiler ve propaganda silahları her ne hikmetse tam da sol liberallerin lafına denk düşmekteydi: Bireysel hak ve özgürlükler, ama illa ki inanç özgürlüğü, dinsel eğitim, cemaat örgütlenmesi. 80'li yılların sonlarında, dinciler iktidara gelince bizi kesecek mi korkusunu dergilerinin kapaklarına taşıyan sol liberaller, 90'larda dini cemaatleri demokratik sivil toplum örgütleri olarak kutsamakta gecikmediler; kamusal alan tartışmaları içinde türban bir politik savaşım aracı olarak sürekli gündemde tutuldu; dinci partilerin her tür dış destek ve takiiyyeyle halkı kandırıp iktidara gelişi, sivil toplumun ve yüzyıllardır ezilen halkın başkaldırıp iktidara geçişi olarak sunuldu; laik devletin tüm organlarıyla kendisini savunma refleksleri askeri darbe işareti olarak suçlandı; cumhuriyet tarihinin en büyük halk mitingleri ya görmemezlikten gelindi ya da darbe çığırtkanlığı diye karalandı. Bu işbirliğinin karşılığını da fazlasıyla aldılar, cemaat destekli medyada köşe başları solcu (!) liberaller tarafından tutuldu; yine cemaat vakıflarından hoşgörü ödülleri aldılar. Hatta medya tekelleri kendilerine özel gazeteler bile açtı. Yakın geçmişte Cumhuriyet

gazetesine dönük başarısız bir işgal girişiminin ardından *Yeni Yüzyıl*, *Yeni Binyıl*, *Radikal* ve benzerleri, sağlı sollu liberal kalemlerin at oynatması için kuruldu.

Sol liberalin “halk”ı

Sol liberallik 2000’li yıllarda da verimli bir kapı olmaya devam ediyordu. Hedefteki Türkiye Devleti’nin baş etmesi gereken bir sorun da, Büyük Ortadoğu Projesi ve bu doğrultuda ortaya çıkarılan parçalanmış Türkiye vizyonu idi, ki kahramanlarımız bu yöndeki çalışmalarını da esirgemediler. Devletin bu noktada zayıf karnı Kürt ve Ermeni sorunları ile çoğu kez sermayenin halka dönük silahı niteliğindeki milliyetçi akımlardı. Böyle bir ortamda sol liberallerin, Büyük Ortadoğu Projesi ve stratejilerinin değil de, devlet politikalarının karşısında tavır almaları, azınlıklarla ilgili raporlar üretip kültürel farklılıkların altını çizmeleri, Ermeni sorunu gibi konularda tamamen işbirlikçi bir tutum izleyip emperyalistlerle aynı çizgide olmaları, devlet içinde yuvalanmış faşist milliyetçi odakları devlet yapısının ayrılmaz parçaları gibi gösterip kurumlarla ve o kurumların destekçisi olarak halka saldırmaları kaçınılmazdı.

Halk deyince sol liberalin kafası biraz karışıyor. Temel paradigma iktidar ve güç üzerinde kurulduğu için, halk da güçlüler ve güçsüzler şeklinde bölünebiliyor. Bu bağlamda karşımıza çıkan ilk ayrım Türk halkı ile karşısına koyup ezdiğini iddia ettikleri, Kürdü, Ermenisi, Rumu, Lazı, Çerkesiyle azınlıklar. Burada kimi zaman etnik kimi zaman da dinsel kimlik ayırıcı bir unsur. Kutsallığı temel insan hak ve özgürlükleri tanımı içinde onanmış bu unsurlar, hiçbir gerçek sol endişe taşımadan savunuluyor. Bu sempati-den şüphesiz azınlık milliyetçilikleri de nasipleniyor. Aslında izlenen yol, Türkiye halkını etnik ve dinsel çeşitliliklerine göre tanımlayıp kendi hakemlikleri ve Batı demokrasilerinin gözetiminde çözmek. Ancak etnik ve dinsel unsurların birebir örtüş-

memesi sol liberalin işini zorlaştırıyor. Bu bağlamda Kayserili Ahmet usta, Güneydoğu’da kaybettiği oğlunun cenazesinde askere paşam deyip ağlarken milliyetçi Türk, kızını türbanla okula göndermeye çalışırken ise laik devlette karşı haklarını koruyan sivil vatandaş oluveriyor. Oysa Ahmet usta, ne dedesi Ermeni katili gözü dönmüş bir milliyetçi, ne de laisizmin şamarını yiyip dininden olmuş bir mazlum. Ahmet usta, Develi’de halı fabrikasında ustabaşı; sendikasız, iş güvencesi olmadığı gibi sınıf bilinci de yok.

Liberaller Türkiye Devleti’nin başının sıkıştığı her yere yetişiyorlar. Kıbrıs’ta ver kurtulcular da, Körfez Savaşı’nda masaya oturmak gerektiğini söyleyenler de, sağlı sollu liberallerin arasından çıkıyor. Hele Avrupa Birliği ilişkilerinde hepsi birer demokrasi havarisi. Çeşitli nedenlerle bağlı oldukları Avrupa’nın, dersini çalışmış bir Türkiye’yi birliğe kabul edebileceği yalanını usanmadan söylüyor, hatta kurtuluşu bu kapıda gösteriyorlar. Tek yanlı Gümrük Birliği Anlaşması’nın Türkiye Devleti’nin ve halkının çıkarlarına aykırı olduğu gerçeği ise ustaca gizleniyor. Köylünün tarlasına, tohumuna, ürününe kimlerin nasıl göz diktiği saklanıyor, Giresunlu fındık üreticisinin taban fiyatının Alman çikolata firmalarının lobilerine göre belirlendiğinden hiçbiri söz etmiyor. Yalan ve aldatmanın aynı şekilde sürebilmesi için, başta Avrupa Birliği fonları ile sol liberallerin babası George Soros tarafından kurulmuş Açık Toplum Enstitüsü’nün kaynakları emre amade.

Sol liberallerin gerek iç gerek dış politik dinamikler karşısında kendisini tanıtıcı tavrı son derece net: Her dönem ve koşulda, Türkiye Devleti ile onun aygıtlarının karşısında durmak. Örneğin seçim yasasının sakatlığı çok önemli değil, halk nasılsa dinci parti üzerinden iktidara geç-

miş durumda. Bu partinin dışı tam bağımlı ekonomik politikalarına, halkın işsizlik ve yoksulluğuna karşı iman reçeteleri sunmasına, akrabalık ve cemaat ilişkileri üzerinden devlet kaynaklarını talan etmesine, eğitimden sağlığa kadar tüm sosyal devlet kazanımlarına sırt çevirmesine, özelleştirmeler aracılığıyla ülkenin yeraltı kaynaklarından iletişim kanallarına kadar önemli varlıklarını uluslararası sermayeye peşkeş çekmesine, üniversitelere müdahale etmeye çalışarak bilim insanlarını baskı altına almasına, baskıcı ve yobaz sanat anlayışına, bulabildiği her fırsatı halkın aleyhine kullanmaya çalışmasına, sol liberalin itirazı yoktur. Sol liberal, halkın kandırılıp kullanılmasını, modern insan bilinci yerine kulluk anlayışının yerleştirilmesini ve bu düzenin böyle gitmesinin garanti altına alınmasını inanç özgürlüğü olarak görür, gösterir. Sol liberal, halkın ortak amaçlar adına bir araya gelmesini ve sosyoekonomik sınıf çıkarlarına göre örgütlenmesini değil, kültürel farklılıklara göre ayrışmasını ve mümkünse bu ayrışmanın kendi içinde sürüp gitmesini körükler. Sol liberal, halkın, devleti, kendi mülkiyet ve yönetiminde ve yine kendi çıkarlarına göre örgütlenmiş bir aygıt haline getirmesini değil, mümkünse bu devletin sermaye lehine eriyip yok olmasını talep eder. Ama her durumda sol liberalin talepleri, içeride işbirlikçi sermayenin, dışarıda ise emperyalistlerin hedefleri ile çakışır.

Sanallaştırıyoruz

Yazımı tamamlamak üzereyken, yan odadaki eşim Sibel'in mesajı ekranımı kapladı; "Eh! Artık yemek yiyelim". Neyse ki şimdilik yediğimiz yemekler sanal değil. Her ne kadar sevgili arkadaşlarım Şule ve Gökçe bana katılmasalar da, bu aslında Wachowski biraderlerin Matrix'inden başka bir şey değil... Neden olmasın ki... Çünkü bana göre onlar da sanal, ancak daha da kötüsü, ya Sibel de sanalsa? Delirdim mi? Hayır canım. Öyle değildir umarım...

Ramazan Karaçalı

Bilgisayar Mühendisi

Parmaklarım klavyenin tuşlarında geziniyordu ve iletişim hakkında yazacaklarımı tasarlıyordum. Böylece dalıp gitmişken, dairemizin kalorifer borularından art arda yankılanan ses ile kendime geldim. Sonra bir daha ve bir kez daha; mors alfabesini andırıyordu ama değildi... Şöyle kafamı çevirip hafifçe dikkat kesilmemle birlikte yanıt da kendiliğinden geliverdi: "Üst kattakiler alt kattakileri kahve içmeye çağırıyorlar."

Sonra bilgisayarımın başına döndüm ve yan odada bilgisayar aracılığı ile mesajlaşmakta olduğum eşime yazdım: "Üst kattaki komşular kahveye çağırıyorlarmış, sen de git istersen."

Kara Afrikalıların tamtamlarından, Kızılderili-

lerin duman işaretlerine, posta güvercinlerinden, Mors alfabesine, telefonun keşfine ve en nihayet günümüz internet teknolojilerine kadar yüzlerce binlerce yıllık süre geçmişse de, haberleşme ihtiyacı her zaman artarak çoğalmış ve çağımızın en önemli kavramlarından biri haline gelmiştir.

Daha ileride de değineceğim gibi, iletişim cihazlarının etkin olarak kullanılmasıyla birlikte, gerçekte var olan ancak somut olarak yanımızda yer almayan kişilerle sanal arkadaşlıklar, ilişkiler kurmaya başladık. Böylece, kendimize gerçek dünyadan bağımsız ancak gerçek dünyanın tam içinde, sanal bir dünya yaratıp, onun bir bireyi haline geldik.

İletişimin temeli, konuşma veya diğer bir söylemle ses ile başlar. Duygu ve düşüncelerin karşılıklı aktarılması için aynı seslerin kullanılması gerekmektedir. İlk insanlar çeşitli tehlikelerden korunmak, ihtiyaçlarını birbirlerine anlatmak için sesleri bir araya getirip, iletişim kurmaya başlamışlar ve zamanla dil dediğimiz anlaşılabilir sesleri üretmeyi başarmışlardır. Ya da herhalde böyle olmuştur, bunu dilbilimcilere bırakalım.

Zaman içerisinde birbirlerinden uzaktaki topluluklarda çeşitli yöntemler geliştirip, haberleşme ihtiyacını gidermeye çalıştılar. Özellikle kalabalıklaşan toplumların yapısındaki gelişme, haberleşme ihtiyacını farklı kanallarda da kullanmaya itti. Bazı yerlerde tamtamlar, bazı yerlerde duman, yere veya duvarlara çizilen birtakım işaretler, ıskık kullanarak haberleşme gibi... Öyle ki, bu yöntemlerden bazıları günümüzde bile hâlâ bazı kesimlerde yoğun kullanılmaktadır ve en fazla birkaç

kilometrelik alanı kapsamaktadır.

Bu bahsettiğim iletişim biçimleri genel olarak ilkel topluluklar için geçerliydi. Günümüzde ise modern iletişimin temelini posta idareleri oluşturur. 19. yüzyıl başlarında elektriğin keşfedilmesi ve ardından Samuel Morse'un, kendi geliştirdiği alfabe ile (Mors alfabesi) elektrik sinyalleri kullanarak sesi başka bir yere aktarmayı başarması, haberleşmenin dönüm noktasıdır. Hemen ardından, 1876 yılında, Bell'in geliştirdiği telefonun icadı ile tarihte ilk kez bir insan sesi bir başka noktaya aktarıldı; "Bay Watson, buraya gelin. Siz görmek istiyorum".

Zaman ilerledikçe teknolojiye paralel olarak haberleşme cihazları ve yöntemleri de gelişti. Uydu sistemleri, radyo, televizyon, bilgisayar ve özellikle internet, haberleşmede kullanılan üst düzey teknolojik imkânları sağladılar.

Eşim komşuya gitmemekte kararlıydı. Eşimden gelen ve ekranımda art arda patlayan mesaj baloncuklarına yanıt vermeye çalışıyordum: "Hâlâ bilgisayarının başında mısın?", "Evet, sen de öyle ama...", "Hadi, çık da, yemek hazırlayalım", "Boş ver, internetten sipariş veririz, olur biter..."

Elektronik posta mesajlarımı açtığımda, uzun zamandır görüşmediğim bir arkadaşımın iletisine rastladım. Uzun zamandır görüşmüyordum dememdeki amacım,

kendisi ile elektronik postalaşmayalı aylar olmuştu. Yüz yüze görüşmüşlüğü yoktu esasında, sadece internet yoluyla tanıştığım Amerikalı bir arkadaşım. Açtım, baktım:

"Ne o ortalıktan kayboldun, bir süredir sesin soluğun çıkmıyor" gibi bir şey... Hiçbir zaman ortalıkta degildim ki, ne ben, ne de o... Daha doğrusu, herkes kendi mekânında ortalıktaydı. Sesimiz ve soluğumuz da çıkmıyordu, elbette mecazi anlamda kullanmıştı ama, iyiden iyiye sanallaşmışlığımızı yüzümüze vuruyordu. Belki böylesi daha iyiydi, fiziksel olarak tanışıyor olsaydık, belki ayrı olduğumuza üzülecektik, belki de bir süre özleyecektik. Şimdi ise, ister yaz, ister ayrıl, o kadar kolay ki... Anlaşılan internet ruhumuzu satın almış, kalbimizi duygusuzlaştırmıştı.

Uzun bir süreden beridir, Wi-Fi (Wireless Fidelity) yoluyla aynı binada bulunan komşu ve akrabalarla bilgisayar üzerinden, arada kablo olmadan haberleşiyorduk. Hatta boş

zamanlarımızda internet üzerinden okey, pişti gibi oyunlar da oynuyorduk. Yavaş yavaş dışarıya daha az çıkmaya, misafirlığe daha az gitmeye başladık. Yakın akraba ziyaretlerini ise artık bayramdan bayrama gerçekleştirilen bir olgu olarak düşünmeye başladım. Sizce?

Son araştırmalar gösteriyor ki; dünya üzerinde iki milyar kişinin cep telefonu var ve Türkiye cep telefonu kullanımında dünyada onuncu sırada. Özellikle büyük kentlerimizde hemen herkesin bir cep telefonu olduğu düşünülürse birazdan anlatacağım durumun vehametini de anlayacaksınız. Örnek mi; otobüse bindiğim zamanlar bazen kâbus gibi gelir bana. Ellerinde cep telefonu onlarca insan sürekli telefonla oynuyor, mesajlaşıyor, konuşuyor; velhasıl cep telefonlarına bedenlerinin bir parçasıymış gibi davranıyorlar. Ortamda kesif bir elektromanyetik dalga kokusu var, bu kesin.... Sanırım insanlığın sonu yavaş yavaş gelmekte. Bedenlerimiz daha ne kadar dayanır ki bu kanserojen dalgalanmalara? Sanıyorum sistem kendine yeni bir Tanrı yaratmıştı bile: "Sanal Gerçeklik". Gel de nefret etme elde sürekli telefon, kesintisizce tuşlarla oynayan insanlardan... Ne yani, koltuğumun yanında oturan arkadaşım da mı bir şey sormak için mesaj atacağım... Bu satırları yazarken telefonuma gelen bir mesajı aktarayım sizlere: "Akşam beni aramışsın, walla çok busy durumlardaydım ya-

ni, dñncem ben sana, ok mi? Hadi ÷pt÷m bye!". Artık nasıl ÷p÷ş÷yor-sak? Tarihi bir anı yaşıyorum far-kında mısınız? Bu, güzel Türkçe-mizin de yok olmaya başladığımnı gayrıresmi tarihidir, bir yere not alın l÷tfen. Daha önce de söylediğim gi-bi, dil konusu uzmanların işi ve baş-ka zaman değinir miyiz bilmiyorum, ama şimdi konu başka...

Cep telefonları için bir kısmıydı, işin asıl kısmı ise internet. İnternet ve bu teknolojinin sağladığı elekt-ronik posta sisteminin bu kadar yol alacağını kurucuları bile tahmin ede-memişti herhalde. İnternet, ah o in-ternet değil mi ki, insana-ları birbirinden uzaklaştıran, ya da yeni insanlarla tanış-tıran, ama yüz yüze değil, tamamen sanal.

Bundan yaklaşık dört sene önce bir kız arka-daşım internet aracılı-ğı ile bir erkek arkadaş bulduğunu ve onunla ev-lendiğini söylüyordu. Yanlış anlamayın, gerçek bir evlilikten, gerçek bir nikâh anlaşmasından bah-setmiyorum, internet üze-rinde var olan evlendirme veya çöpçatanlık firmalarının sanal evlendirme sitelerinden bahsediy-o-rum. Şimdi merak ediyorum da, a-caba kaç tane sanal çocukları oldu? Neyse ki, hâlâ doğuda internetin u-laşmadığı mecralar var da, oradaki insanlar Allah ne veriyse, beş-on çocuk yapıp en azından nüfusumu-zun yaşlanmasını engelliyorlar.

Hep derlerdi ki, ikibinli yıllara girelim, bak nasıl çağ atlıyoruz. Ee, ne oldu, çağ mağ atladık mı? Bana göre biz henüz çağ atlayamadık, neden mi; geçenlerde gazetede bir haber okudum, özetle şöyleydi; bir doğulu vatandaşımız eşeğin sırtın-da dağı tırmanıp, dağın zirvesinde cep telefonu ile batıdaki bir yakını ile görüşmeye çalışmakta. Üstelik, telefonun çekmediği anlarda ayak-larının ucuyla havaya doğru yük-selerek... O, Sanal Gerçeklik Tan-rısından aldığı vahiy ile dağa çıkıp

elindeki cep telefonunu kullanarak yakınına aramayı uygun görmüş-tü. Kasabadaki Telekom'un telefon kulübelerinden ona ne ki, cep te-telefonu aldıysak kullanmalıyız, öyle değil mi? Demek ki, çağ böyle at-lanıyordu da, benim henüz habe-rim oldu.

Her neyse, aslında konumuz sa-nallaşma üzerine idi sanırım, sa-nırım çünkü henüz konuya tam olarak girebilmiş de değilim. Sanal-laşma, sanal gerçeklik; gerçekte var olmayı varmış gibi hissetme, var olmayı varmış gibi yaşama... An-cak, tanımda bir problem olmalı, as-

lında sanal da olsa, sanal gerçekliği oluşturan platformlar birer gerçek. Bundan aldığımız haz da bir gerçek. O halde sanal olan nedir? Sanal o-lan, sanal ortamlardan elde ettiğimiz görsel tecrübelerdir, diyebilir miyiz? Diyebiliriz...

Sanal gerçekliği, Stanislaw Lem'in eserlerinde bahsettiği gibi, gerçek yaşamın bilgisayar ortamın-da modellenmesi ve William Gib-son'un, bu modellenmiş ortamları *Neurmancer* romanında konu ettiği bir evren olarak, adına Sanal Âlem (Cyber Space) dediği, belki de biraz abartarak söylersek eğer, uzaydan bile daha geniş (ve daha da geniş-leyecek) yeni bir evrene benzete-biliriz.

Bu durumda elimizde neler var bakalım: "Sanal Âlem, Sanal Âle-min Tanrısı Sanal Gerçeklik, biz kullar..." O halde şaşırmamalı, e-

ğer yeni bir dünya kurulmuşsa, di-ğerlerinden kopmamak için gerçek dünyadaki kulluk görevimizi Sanal Gerçek Tanrısına karşı gerçekleş-tirdiğimizi söyleyebiliriz. En niha-yetinde, gerçek yaşamdan sıkılan, kopan bireylerin bütün gün cep te-telefonu, bilgisayar ve her türlü ile-tişim yöntemleri ile Sanal Âlem'de birbirleriyle iletişim kurmalarını ya-dırgamamak belki daha doğru ola-caktır.

Şimdiden sonra sokağa çıktığımız-da daha dikkatli bakın, ellerinde cep telefonu, dizlerinde bilgisayarlar, el bilgisayarları (pda) ve benzeri ci-

hazlarla Sanal Tanrıdan vahiy almır mı? Hepsini de, toplu olarak ibadet e-den bireyler gibi, her tu-şa basışta ruhani bir feyz almıyorlar mı? Yok ca-nım, abarttım biraz...

Başta dönecek olursak, gittikçe sanallaşıyoruz arkadaş. Biz kendi ken-dimizi sanallaştırıyoruz, sanal bir evrende, sanal yaratıklarla haberleşiy-o-ruz ve bunu gerçekmiş

gibi algılıyoruz. Bunda bizim bir su-çumuz yok, dedim ya sistem kendi-ne yeni bir Tanrı yarattı, her şey bu Tanrının ve işbirlikçilerinin işi...

Yazımı tamamlamak üzereyken, eşim Sibel'in mesajı ekranımı kap-ladı; "Eh! Artık yemek yiyelim". Neyse ki şimdilik yediğimiz yemek-ler sanal değil. Hoş, tatlarından bile şüphelenmeye başladım, ya tatsızsa yediklerim, ya da bambaşka bir tada sahipse ve ben başka türlü hissed-iyorsam? Her ne kadar sevgili arka-daşlarım Şule ve Gökçe bana katıl-masalar da, bu aslında Wachowski biraderlerin *Matrix*'inden başka bir şey değil... Neden olmasın ki... Çünkü bana göre onlar da sanal, an-cak daha da kötüsü, ya Sibel de sa-nalsa? Delirdim mi? Hayır canım. Öyle değildir umarım...

Her neyse, en sanal günümüz böyle olsun!

Dünyada ve Türkiye’de SU ve POLİTİKASI

İnsan ve diğer canlılar için yaşamsal bir doğal kaynak olan su, bilindiğinin tersine sonsuz bir doğal kaynak değildir. Doğada suya bağımlı canlı yaşam sürekli artarken, yenilenebilir su kaynakları miktarı sabit kalmaktadır. Yani sıra doğadaki canlılardan özellikle insanlar, dünya geneline düzensiz yayılmış su kaynaklarını hızla kirleterek kullanılabilirlik olasılığını azaltmaktadır. Piyasa ekonomisinin suyu ticari bir mal haline getirme yönelimi, dünya nüfusundaki hızlı artış, kirlenme ve iklim değişikliği, bu yaşamsal öneme sahip kaynağı özellikle kıt bölgeler için stratejik bir konuma taşımıştır.

İnsan ve diğer canlılar için yaşamsal bir doğal kaynak olan su, bilindiğinin tersine sonsuz bir doğal kaynak değildir. Su doğada çeşitli şekillerde bulunur. Kullanılabilir suyun doğada bulunuşu zaman ve mekânı göre büyük değişiklikler göstermektedir. Diğer bir deyişle yeryüzündeki su kaynakları miktarı sabit, dağılımı ise düzensizdir. Dünya nüfusundaki hızlı artış ve suya olan taleplerin çeşitlenerek artması, kirlenme ve iklim değişikliği, bu yaşamsal öneme sahip kaynağı özellikle kıt bölgeler için stratejik bir konuma taşımıştır.

- Su kaynağı tarım ve endüstri için bir üretim girdisidir.

- Su kaynağı aynı zamanda bir enerji kaynağıdır.

Bu nedenle su kaynağı genellikle ulusal gelişmeyi belirleyen stratejik bir özellik taşır.

Doğadaki canlı yaşamın sürmesi ve tatlı su kaynakları arasındaki hayati önem taşıyan ilişkinin kesintiye uğramadan sürdürülmesi gerekmektedir. Ancak bu ilişki sürecinde eşitsiz bir gelişim söz konusudur. Doğada suya hayati bir şekilde bağımlı canlı yaşam sürekli artarken, yenilenebilir su kaynakları miktarı sabit kalmaktadır. Bunun yanı sıra doğadaki canlılardan özellikle insanlar bu dünya geneline düzensiz yayılmış kaynakları hızla kirleterek kullanılabilirlik olasılığını azaltmaktadır.

İnsanlığın suyu doğadaki yenilenebilir çevrimi süresinden daha hızlı olarak tüketmesi ve kirlenmesi, bu doğal kaynağın önemini artırarak aynı zamanda stratejik bir doğal kaynak durumuna getirmiştir.

USİAD (Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği), geçtiğimiz Haziran ayında su raporu yayımladı (*Su Raporu –Ulusal Su Politikası İhtiyacımız–*, Haz. Ada Strateji, Ed. Dursun Yıldız, Haziran 2007). Konuyla ilgili akademik kaynaklar da taranarak hazırlanan kapsamlı rapordan “Su sorunu” dosyamız için geniş çapta yararlandık. Konusunda bir başvuru kaynağı niteliği taşımanın yanı sıra, küresel su politikalarını ele alan ve Türkiye için su politikaları da öneren bu rapordan yaptığımız derlemeye, spot ve kimi arabaşlıklar ekleyerek, sunuyoruz.

Dünyadaki su kaynakları

Dünyadaki toplam su miktarı yaklaşık 1,4 milyon km³ olup, bu suyun 1,365 milyon km³’ü (yüzde 97,5) tuzlu su, 35 milyon km³’ü (yüzde 2,5) ise tatlı su kaynaklarından oluşmaktadır. Yeryüzündeki tatlı suların yüzde 97’si yeraltı sularından oluşmaktadır. Su kaynaklarının yeryüzüne dağılımına baktığımızda; nüfus açısından en yoğun kıtalar olarak Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları, su kaynağı olarak ise Asya, Güney ve Kuzey Amerika kıtaları ön plana çıkmaktadır.

Yüzeysel tatlı suyun yüzde 20’si Asya’daki Baykal Gölü’nde, diğer yüzde 20’si ise Huron, Michigan ve Superior’daki büyük göllerde depolanmıştır. Nehirler toplam tatlı su rezervlerinin sadece yüzde 0,6’sını oluşturur. Göllerde, akarsularda, barajlarda ve göletlerde bulunan kullanılabilir ve içilebilir özellikte tatlı suların yüzde 0,3 oranında olması, tatlı su kaynak-

larının yüzde 90'ının ise kutuplarda ve yeraltında hapsedilmiş olarak bulunması, kolaylıkla yararlanılabilecek elverişli tatlı su miktarının çok az olduğunu göstermektedir.

Dünyadaki toplam suyun yaklaşık 500 bin km³'ü her yıl denizlerde ve toprak yüzeyinde meydana gelen buharlaşmalarla atmosfere geri dönmekte ve hidrolojik çevrim içerisinde yağış olarak tekrar yeryüzüne düşmektedir. Yeryüzüne düşen yağış yılda 110.000 km³ olup, bunun 42.700 km³'ü yüzeysel akışa geçerek nehirlerle denizlere ve kapalı havzalardaki göllere ulaşmaktadır. Bu miktarın yılda 9.000 km³'ü teknik ve ekonomik olarak kullanılabilir durumdadır. Kara yüzeyinde buharlaşmayla yılda 70.000 km³ yitirildiğinden, toplam yağışın 40.000 km³'ü deniz ve okyanuslardan buharlaşmayla aktarılmaktadır.

Son yüzyılda dünya nüfusu üç kat artarken, su kaynakları üzerindeki talep yedi kat artmıştır. 1940 yılında dünyadaki toplam su tüketimi yılda 1000 km³ civarındayken, bu miktar 1960 yılında ikiye katlanmış, 1990 yılında 4.130 km³'e ulaşmıştır. Nüfus yoğunluğunun artması ve su kaynaklarının dünya genelinde dengeli dağılmaması nedeniyle yaklaşık 80 ülkede nüfusun yüzde 40'ında su arzı mevcut talebi karşılayamamaktadır.

Ülkelerin su varlığına göre sınıflandırılmasında ve su ile ilgili mevcut durumlarının belirlenmesinde kullanılan birçok kriter bulunmaktadır. Bunların arasından en genel

kriter kullanılarak bir sınıflandırma yapıldığında, yılda kişi başına düşen ortalama kullanılabilir su miktarı 1.000 m³'ten az olan ülkeler "su fakiri", 2.000 m³'ten az olan ülkeler "su azlığı yaşayan", 8.000 - 10.000 m³'ten fazla olan ülkeler ise "su zengini" ülkeler olarak kabul edilmektedir.

Anahatlarıyla dünyanın su sorunu

- Dörtte üçü su ile kaplı olan dünya "mavi gezegen" olarak adlandırılmaktadır. Ancak dünya yüzündeki suyun yüzde 97,5'i tuzludur. Yüzde 2,5 oranındaki tatlı suyun yüzde 70 gibi önemli bir oranı Antarktika ve Grönland'da buz kütlesi halindedir, kalan kısmın büyük bölümü ise derin yeraltı su küresinde bulunmaktadır.

- Bu durumda yeryüzündeki su kaynaklarının sadece yaklaşık yüzde 1'i insanlar tarafından kullanılabilir şekilde bulunmaktadır.

- Dünya genelinde sağlıklı suya erişen nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 82'dir. Sanayileşmiş ülkelerde bu oran yüzde 99, gelişmekte olan ülkelere yüzde 66, Afrika'da yüzde 38, Asya ve Pasifik'te yüzde 63, Latin Amerika - Karaipler ile Ku-

zey Afrika ve Ortadoğu'da yüzde 77, Türkiye'de ise yüzde 93'tür.

- Tatlı suyun kaynağı, okyanuslardan yılda yarım milyon kilometre küpten fazla miktarda buharlaşan sudur. Buharlaşan suyun yüzde 90'ı yağmur olarak denizlere düşmekte ve yeryüzüne geri dönen suyun büyük kısmı daha insan kullanımına hazır duruma gelmeden buharlaşmaktadır.

- Talebin artması, su kaynaklarının kirletilmesi ve kötü yönetilmesi, suyu giderek daha da kıt bir kaynak haline getirmektedir. Bu özelliklere, suyun yerküre üzerindeki eşitsiz dağılımı da eklenmekte, böylece su yönetimi çağımızın en önemli sorun alanlarından birine dönüşmektedir.

- Su ile ilgili sorunlar en fazla az gelişmiş ülkeleri etkilemektedir. Gelişen ülkelerin toplam nüfusunun yüzde 34'ü, orta ya da şiddetli su gerilimi altındadır. BM değerlendirmesine göre orta gerilim, ulaşılabilen yenilenebilir tatlı su kaynaklarının yüzde 20'sinden fazlasının insanlar tarafından tüketilmesi olarak tanımlanmıştır. Şiddetli gerilim ise yüzde 40'tan fazlasının tüketilmiş olmasıdır. Değerlendirme 2025 yılında düşük gelirli ülkelerin 2/3'ünün orta ya da şiddetli su gerilimi ile karşılaşacaklarını, tüketim açısından gerilim altında olmayan diğer düşük gelirli ülkelerin ise kirlilik ve su kaynaklarının kullanımında kurumsal ve teknolojik kapasitenin yokluğu yüzünden krizle karşılaşacaklarını saptamaktadır.

- Geçen yıl ABD, İngiltere ve Avustralyalı bilim adamları tarafından hazırlanan "Meydan Okuyan İklim Karşı" başlıklı bir rapor uyarı amacıyla dünya liderlerine gönderildi. Dünya basınında geniş yer bulan

Tablo 1: Su Kaynaklarının Yeryüzünde Dağılımı Kaynak: BM

KİTALAR	NÜFUS (%)	SU KAYNAĞI (%)
Kuzey Amerika	8	15
Güney Amerika	6	26
Avrupa	13	8
Afrika	13	11
Asya	60	36
Avustralya ve Adalar	1	5

Rapor, küresel ısınmanın yol açtığı su kıtlığı ve kuraklık nedeniyle dünyanın 10 yıl içinde kritik eşiği aşabileceği ve “geri dönülmez” noktaya gelebileceği uyarısında bulunuyor.

- Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF tarafından hazırlanan başka bir raporda, şu anda dünyada bir milyardan fazla insanın içme suyundan yoksun olduğu belirtiliyor.

- Dünya nüfusunun yüzde 40'ı su sıkıntısı içinde yaşıyor. Küresel ısınmanın yanı sıra, su tüketiminin nüfusa oranla üç kat fazla artıyor olması nedeniyle bu oranın 20-25 yıl içinde yüzde 50'lere çıkması bekleniyor.

- Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 20'sine karşılık gelen 1,4 milyar insan yeterli içme suyundan yoksun olup, 2,3 milyar kişi sağlıklı suya hasrettir. 2050 yılında 9,3 milyarlık dünya nüfusunun yüzde 75'inin, yani 60 ülkede 7 milyar insanın su kıtlığı ile karşı karşıya kalacağı beklenmektedir.

- Uluslararası Tarım Araştırmaları

Şekil 1: 2000 ve 2025 yılında dünyadaki su sorunu

Danışma Grubu, su tüketiminin aynı düzeyde devam etmesi halinde, 2025 yılına kadar, dünyanın yaklaşık üçte birinin su kıtlığından etkileneceği uyarısında bulunuyor. Uzmanlar, Afrika kıtasında temiz su bulamayan insan sayısının 20 yıldan az sürede ikiye katlanacağı ve bu rakamın 600

milyona ulaşabileceğini belirtiyorlar.

- Su kirliliği dünya çapında önemli bir sorun olup, halen yılda su ile ilişkili hastalıklardan 7 milyon kişi hayatını kaybetmektedir.

- Türkiye, su kaynakları açısından dünya çapında yapılan değerlendirmeler ışığında, su sıkıntısı çeken ül-

Su kaynaklarının sektörel kullanım alanları

Ortalama olarak bir otomobil üretimi için 300-400 ton, 1 ton çelik üretimi için 240 ton, 1 varil ham petrolün rafine edilmesi için 7 ton, 1 kg kumaş üretimi için 200 litre su kullanılmaktadır. Banyo yapmak içinse asgari 50-60 litre, musluk açık olarak asgari 3 dakika dış fırçalamak için 4-5 litre, günlük tuvalet ihtiyacı için asgari 25 litre, bulaşık ve çamaşır makinesinde 1 yıkama için 100-120 litre su tüketilmektedir.

Bugün insanlık, dünyadaki toplam temiz ve tatlı suyun yaklaşık olarak yüzde 67'sini tarımda, yüzde 23'ünü endüstride ve yüzde 10'unu konutlarda kullanmaktadır. 21. yüzyıl boyunca suyun sektörel kullanımındaki en büyük artış tarımsal su kullanımında olmuştur. Ancak suyun küresel ölçekteki sektörel kullanımlarında ülkelerin endüstrileşme ve gelişmişlik düzeyleri belirleyici bir özellik göstermektedir.

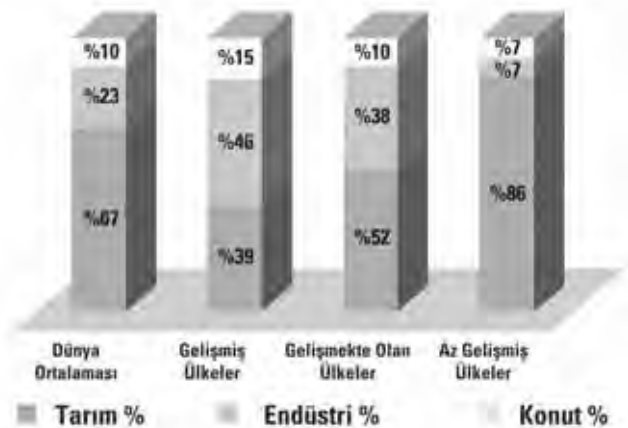
Suyun tüketim alanları ile ilgili yapılan araştırma sonuçları bu konudaki farklılığı ortaya koymaktadır.

Endüstrideki su kullanımına birkaç örnek: Teknolojiye bağlı olsa da ortalama olarak bir otomobil üretimi için 300-400 ton, 1 ton çelik üretimi için 240 ton, 1 varil (yaklaşık 200 L) ham petrolün rafine edilmesi için 7 ton, 1 kg kumaş (baskılı, boyalı) üretimi için 200 litre su kullanılmaktadır.

Evsel su kullanım örnekleri: Banyo yapmak için asgari 50-60 litre, musluk açık olarak asgari 3 dakika dış fırçalamak için 4-5 litre, günlük tuvalet ihtiyacı için asgari 25 litre, bulaşık ve çamaşır makinesinde 1 yıkama için 100-120 litre su tüketilmektedir.

Tarımsal kullanım: Tarımsal alanda kullanılan su, sulama yöntemine göre değişmektedir. Bu alanda en büyük kayıplar açık kanal yönetimi ile suyun iletimindeki buharlaşma ve sızma kayıplarıdır. Modern sulama yöntemlerinin yaygınlaşmadığı ülkemizde hektar başına yaklaşık 10500 m³ su verilmektedir.

Grafik 1: Temiz ve Tatlı Suyun Kullanım Alanları Dağılımı

keler arasında yer almamaktadır. Bununla birlikte nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşme olgularına bağlı olarak artan su tüketim değerleri dikkate alındığında, nicelik açısından yenilenebilir tatlı su kaynaklarında bir azalma ile karşı karşıyadır.

Brezilya ve Çin dünya su kaynaklarının yarısından fazlasına sahiptir. Zaten kıt olan kaynağın böylesine eşitsiz dağılımı sağlıklı ve yeterli suya ulaşma konusundaki mevcut olumsuz tablonun her geçen gün daha da kötüye gitmesine neden olmaktadır. Özellikle dünyanın belirli bölgelelerinde stratejik önemi giderek artan

su kaynakları daha çok az gelişmiş ülkelerde kıt bir kaynaktır. Sağlıklı suya erişim ve kullanım standartlarında sanayileşmiş ülkelerin açık üstünlükleri varken, Afrika ve Asya Pasifik ülkelerinde giderek artan bir su kıtlığı vardır.

BM, Dünya Bankası ve diğer bazı su ile ilgili kurumlar tarafından 2000'lerin başında yapılan çalışmaların sonuçları dünyada temiz su kaynaklarına sahip olmayan nüfusu, 2015 yılında yarıya indirmek için yılda 50-100 milyar \$'lık harcama gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu konuda çalışan kuruluşların tahmi-

nine göre 2025 yılından itibaren 3 milyardan fazla insan su kıtlığı ile yüz yüze gelecektir.

Bu eşitsiz veriler, yüksek maliyetler, öngörüler ve saptamalar bir yandan bu konuda insani yaklaşımların gereğini ortaya çıkartırken diğer taraftan da su hizmetleri yönetimi ile ilgili olarak dünya ölçeğinde yeni politika arayışlarına ortam yaratmaktadır. Bu arayışlar herkesin yeterli ölçüde sağlıklı suya kavuşabilmesini sağlayabilecek politikalar yaratmaktan uzak arayışlar olup, su üzerinden küresel ticarete yönelik olarak şekillenmektedir.

TÜRKİYE'NİN SU KAYNAKLARI VE SU KULLANIMI

Ülkemiz, su fakiri olmamakla birlikte, su kısıtı bulunan ülkeler arasında sayılmaktadır. Su kaynakları yönetimi, enerji, tarım, sağlık ve çevre olmak üzere sosyoekonomik kalkınmanın başlıca sektörleri arasında oynadığı merkezi rolle ülkemizde kalkınmanın başlıca itici gücüdür. Anayasa'da su kaynaklarının ülkenin doğal zenginliği olduğu ve devletin yönetiminde halkın yararı için kullanılacağı temel hüküm olarak belirtilmiştir.

Ülkemize yılda 501 milyar m³ yağış düşmekte, bunun yüzde 37'sine karşılık gelen 186 milyar m³'ü akışa geçerek, 95 milyar m³ ekonomik olarak kullanılabilir forma dönüşmektedir. Ülke yüzeyine yılda düşen ortalama 630-643 mm yağışa karşılık ülkemizin yenilenebilir su potansiyeli 234 milyar m³ olup, bunun 41 milyar m³'ü yeraltı suları, 193 milyar m³'ü ise akarsulardan meydana gelmektedir. Yeraltı su potansiyelinin ekonomik ve teknik anlamda kullanılabilir yıl-

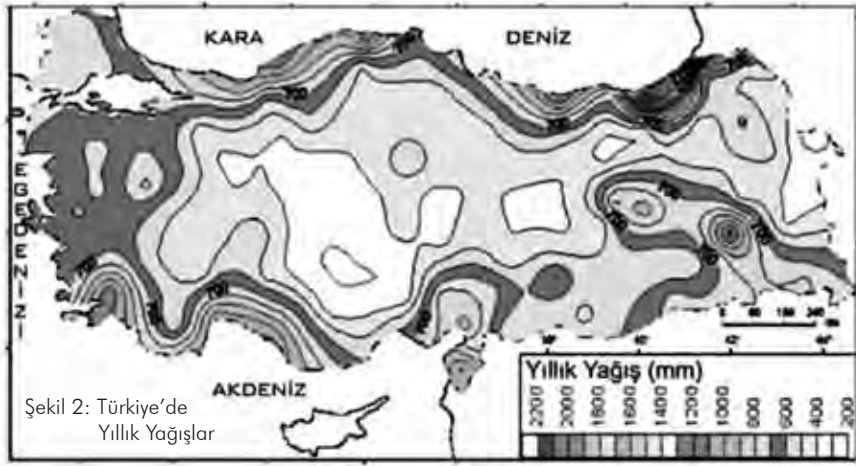
lık potansiyeli 12 milyar m³'dür. Bunun 8,8 milyar m³'ü DSI tarafından tahsis edilmiş olup, fiilen kullanılan miktarı 6 milyar m³'dür.

Ülkemizde çeşitli amaçlara yönelik kullanımlarda teknik ve ekonomik anlamda tüketilebilir yüzey ve yeraltı suyu potansiyeli miktarı, yurtiçindeki akarsulardan 95 milyar m³, komşu ülkelerden yurdumuza gelen akarsulardan 3 milyar m³ olmak üzere yılda ortalama toplam 98 milyar m³ yerüstü ve 12 milyar m³ yeraltı suyu, toplam 110 milyar m³

su olarak belirlenmiştir.

Bu miktarın bölgesel ve mevsimsel dağılımındaki dengesizlik önemli bir sorundur. Yıllık ortalama yağış miktarı ülke genelinde 250 mm'den 2500 mm'ye kadar değişmektedir. Bu suyun yüzde 36'sına karşılık olan 39,3 milyar m³/yıl miktarı farklı amaçlara yönelik olarak kullanıma sunulmuştur. Geriye kalan 71 milyar m³/yıl su halen kullanılamamaktadır.

Su zengini bir ülke olmayan Türkiye'de kişi başına düşen kullanılabilir su potansiyeli 3690 m³'dür. Dünya ortalaması olan 7600 m³'ün yaklaşık yarısına karşılık gelen bu değer nedeniyle ülkemiz, su fakiri olmamakla birlikte, su kısıtı bulunan ülkeler arasında sayılmaktadır. Kişi başına düşen yıllık teknik ve ekonomik olarak kullanılabilir su miktarı ise 1.735 m³ civarında olan ülkemiz, su azlığı yaşamaktadır. DIE'nin tahminlerine göre 2030 yılına kadar ülkemiz nüfusunun 100 milyona ulaşması durumunda, kişi başına düşecek teknik ve ekonomik olarak kullanılabilir su miktarı 1000 m³'e düşecektir.

Şekil 2: Türkiye'de Yıllık Yağışlar

2005 yılı itibariyle sulama sektöründe 31 milyar m³, içme suyu sektöründe 7,1 milyar m³, sanayide 4,9 milyar m³ olmak üzere toplam 43 milyar m³ su tüketildiği hesaplanmıştır. Bu durum mevcut su potansiyelimiz olan 112 milyar m³'ün ancak yüzde 38'ini geliştirebildiğimizi göstermektedir. 2030 yılına kadar su potansiyelimizin tümünün Grafik 2'de verilen oranlar ölçüsünde geliştirilmesi planlanmaktadır.

Su havzalarımız

Bir nehir havzası, nehrin kaynağı ve sonlandığı yer arasında kalan ve nehre su veren tüm alanı kapsamaktadır. Bazı nehir havzaları, özellikle denize çıkışı olmayan iç bölgelerde, göllerde ve/veya iç deltalarda sona erer. Bu havzalar, kapalı havza olarak adlandırılır. Yani nehir havzaları yönetimsel ya da politik bölümler yerine doğal hidrolojik sınırlara dayanır.

Türkiye 26 hidrolojik havzaya bölünmüştür. Şekil 3'te verilen bu 26 havzanın, 15'i nehir havzası, 7'si irili ufaklı akarsulardan oluşan müteferrik havza, 4'ü ise, denize boşalımı olmayan kapalı havzalardan meydana gelmektedir. Bu havzalardan 6'sı sınır aşan ya da sınır oluş-

turan sular kapsamında yer almaktadır. Bu havzaların Türkiye'deki yağış alanları toplam 256.000 km² ile ülke yüzölçümünün yaklaşık 1/3'ünü kaplamaktadır. Türkiye'deki ortalama su potansiyelleri ise toplam 70 milyar m³/yıl ile ülke ortalama su potansiyelinin üçte birinden biraz fazlasına karşı gelmektedir.

Akarsu havzalarımızın yıllık ortalama su potansiyeli, potansiyelle iştirak oranları ve ortalama yıllık verimleri Tablo 3'te verilmiştir. 2006 yılı itibariyle bu havzalardaki su kaynakları kullanımı konusunda elde edilen sonuçlar Grafik 3'de verilmiştir.

Grafik 3 incelendiğinde Meriç, Ergene, Gediz, Büyük Menderes, Burdur Gölü, Akarçay, Konya ve Asi Nehri havzalarında yüzey ve yeraltı suyu kullanımının bu havzalardaki yenilenebilir su potansiyelini aştığı ortaya çıkmaktadır. Sakarya, Ceyhan ve Van Havzaları'nın da bu limite ulaştığı görülmektedir. 2006 yılı itibariyle havzalardaki sektörel su kullanımı ve arzı ile ilgili detaylı bilgiler Tablo 4'te verilmiştir.

Ülkemizdeki su havzalarında ekonomik olarak sulanabilir alanların tümünün 2030 yılına kadar

Grafik 2:
Türkiye'de sektörler göre su kullanımı

geliştirildiği kabul edildiğinde 26 nehir havzasının 15'inde su kullanımının yenilenebilir su potansiyeli limitini aştığı, üç havzanın ise bu sınıra yaklaştığı görülmektedir. 2030 yılında her bir nehir havzasındaki sektörel bazda su kullanımı ve arzı ile ilgili tahminler Tablo 5'de verilmiştir.

Batı Akdeniz, Antalya, Çoruh ve Dicle Havzaları'nda kişi başına düşen toplam yıllık akım miktarları, diğer havzalardan daha yüksektir. Bu havzaların her birinde 2006 yılı itibariyle su kullanım oranının yenilenebilir su potansiyelinin çok altında olduğu dikkat çekmektedir.

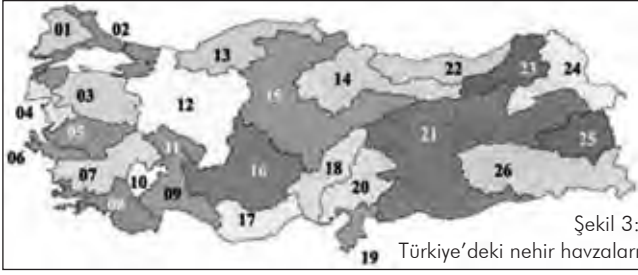
Türkiye'de suyla ilgili yasal mevzuat

Su kaynakları yönetimi, enerji, tarım, sağlık ve çevre olmak üzere sosyoekonomik kalkınmanın başlıca sektörleri arasında oynadığı merkezi rolle ülkemizde kalkınmanın başlıca itici gücüdür.

Anayasa'da su kaynaklarının ülkenin doğal zenginliği olduğu ve devletin yönetiminde halkın yararı için kullanılacağı temel hüküm olarak belirtilmiştir. Bu çerçevede Anayasamız, su kaynaklarını ortak ve özel kullanıma mahsus olmak üzere iki kategoride değerlendirmektedir. Özel kişilerin sahip olduğu küçük kaynaklar dışında yeraltı suyunu da içeren su kaynaklarının geliştirilmesi devletin sorumluluğu altındadır. Bununla birlikte yeraltı suyu kaynakları, ilgili akiferin emniyetli üretim limitleri içinde kalınması kaydıyla, kullanıcıların talebi doğrultusunda lisans verilmesini öngören özel bir yasayla düzenlenmiş bu-

Tablo 2: Ülkemizdeki su kaynaklarının kısa künyesi

Yıllık Ortalama Yağış	643 mm
Yağan yağmurdan akarsularla göllere boşalan miktar	186 milyar m ³ /yıl
Çeşitli amaçlar için kullanılabilir yeraltı suyu potansiyeli	41 milyar m ³ /yıl (brüt)
Ekonomik olarak geliştirilebilir su potansiyelimiz	110 milyar m ³ /yıl
Su kullanımı (2003)	40,2 milyar m ³ 6,2 milyar m ³ yeraltı suyu 34 milyar m ³ yüzeysel su
Suyun sektörel kullanımı (2003)	29,5 milyar m ³ sulama (% 74). 6,2 milyar m ³ içme-kullanma (% 15). 34 milyar m ³ endüstri (% 11).
Yeraltı suyundan kullanılan sulama suyu	2,1 milyar m ³
Yeraltı suyundan kullanılan içme kullanma suyu	2,0 milyar m ³
Yeraltı suyundan kullanılan endüstri suyu	2,1 milyar m ³
Yılda kişi başına düşen yenilenebilir su miktarı (65 milyon nüfus ile)	1700 m ³ /kişi/yıl
Kişi başına ortalama günde içme kullanma suyu tüketimi	250 L/S
1 Ha sulamanın baraj ve sulama tesisleri dahil olmak üzere ortalama maliyeti	8000 \$
Ekonomik olarak geliştirilebilir su potansiyelimizin kullanılma oranı	% 36

Şekil 3:

Türkiye'deki nehir havzaları

lunmaktadır. Yeraltı suyu kullanım hakkı satılmadığı gibi başkalarına da devredilememektedir.

4721 sayılı Medeni Kanuna göre, su kaynaklarımızı incelediğimizde; bulunduğu arazinin tamamlayıcı unsuru sayılan göze ve kaynak suları, “özel hukuk ve özel mülkiyete konu sular”; diğerleri ise, “özel mülkiyet konusu olmayan ve devletin hüküm ve tasarrufunda olan sular” olarak tanımlanmıştır.

Türkiye’de suyla ilgili kurumsal yapılar

Türkiye’de su kaynaklarının gelişimi ve korunması ile doğrudan ve dolaylı olarak çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşları ilgilenmekte ve görevlendirilmiş bulunmaktadır. Kurumsal çerçevede bu yapı karar verme, yönetim ve kullanıcılar olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Bu süreçte Başbakanlık, DPT ve Bakanlıklar karar mekanizmalarında; Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), Elektrik İşleri Etüd İdaresi (EİE), İller Bankası İl Özel İdareleri ve benzer kuruluşlar yönetim ve geliştirme; çiftçi, su kullanıcı birlikleri ve diğer su tüketicileri de kullanım aşamasında yer almaktadır.

Su yönetimi konusundaki yatırımcı kurum ve kuruluşlar; DSİ, E-

İEİ, Çevre ve Orman Bakanlığı, İller Bankası’dır. Başlıca izleyici-denetleyici kurum ve kuruluşlar ise; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, İl Özel İdare Müdürlükleri, Belediyeler, Çevre ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Özel Çevre Kurumu Başkanlığı, DPT Müsteşarlığı, DIE ve üniversitelerdir.

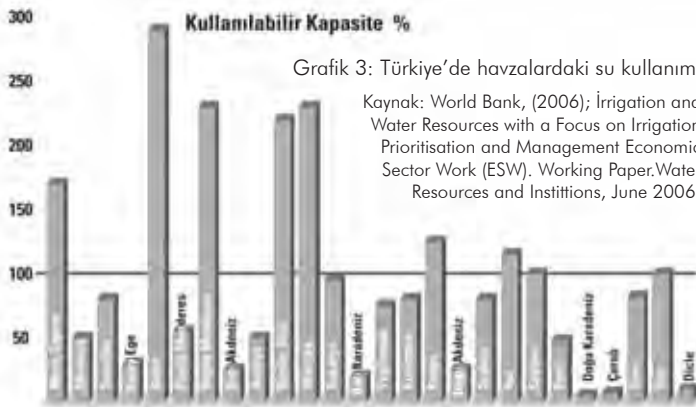
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına bağlı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, su kaynaklarının planlanması, geliştirilmesi ve yönetiminde ana sorumlu kuruluştur. DSİ Genel Müdürlüğü, gözlem, veri temini, etüt ve gerekli araştırmaları yaparak havza ve proje bazında ön fizibilite, master plan, fizibilite, kesin proje hazırlamakta

Havza adı	Ortalama potansiyel (km ³)	Ortalama Yıllık Akış İştirak Oranı (%)	Yıllık Verim (L/s/km ³)
21 Fırat Havzası	31,61	17,0	8,3
26 Dicle Havzası	21,33	11,5	13,1
22 Doğu Karadeniz Havzası	14,90	8,0	19,5
17 Doğu Akdeniz Havzası	11,07	6,0	15,6
09 Antalya Havzası	11,06	5,9	24,2
13 Batı Karadeniz Havzası	9,93	5,3	10,6
08 Batı Akdeniz Havzası	8,93	4,8	12,4
02 Marmara Havzası	8,33	4,5	11,0
18 Seyhan Havzası	8,01	4,3	12,3
20 Ceyhan Havzası	7,18	3,9	10,7
15 Kızılırmak Havzası	6,48	3,5	2,6
12 Sakarya Havzası	6,40	3,4	3,6
23 Çoruh Havzası	6,30	3,4	10,1
14 Yeşilirmak Havzası	5,80	3,1	5,1
03 Susurluk Havzası	5,43	2,9	7,2
24 Aras Havzası	4,63	2,5	5,3
16 Konya Kapalı Havzası	4,52	2,4	2,5
07 Büyük Menderes Havzası	3,03	1,6	3,9
25 Van Gölü Havzası	2,39	1,3	5,0
04 Kuzey Ege Havzası	2,09	1,1	7,4
05 Gediz Havzası	1,95	1,1	3,6
01 Meriç-Ergene Havzası	1,33	0,7	2,9
06 Küçük Menderes Havzası	1,19	0,6	5,3
19 Asi Havzası	1,17	0,6	3,4
10 Burdur Göller Havzası	0,50	0,3	1,8
11 Akarçay Havzası	0,49	0,3	1,9
TOPLAM	186,05	100,0	

Tablo 3: Akarsu havzalarına göre yıllık ortalama su potansiyeli (DSİ)

elektrik enerji üretimi, içme-kullanma suyu temini, taşkın koruma ve çevre konularında gerekli çalışmaları yürütmektedir.

1954 yılında kurulan DSİ, kuruluşundan itibaren ülkemizin 26 hidrolojik havzasında, potansiyel ve ihtiyaçların belirlenerek geliştirilecek projelerin tespit edilmesi amacıyla çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda öncelikle “Havza Ön İnceleme” daha sonra da “Master Plan” ve “Fizibilite” çalışmaları tamamlanarak havza bazında ve buna bağlı olarak ülke genelinde politika ve uygulama programları tespit etmiştir. Nehir havzaları, su kaynakları ile ekosistemlerin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını planlamak için en elverişli birimlerdir.

Grafik 3: Türkiye’de havzalardaki su kullanımı

Kaynak: World Bank, (2006); Irrigation and Water Resources with a Focus on Irrigation Prioritisation and Management Economic Sector Work (ESW). Working Paper, Water Resources and Institutions, June 2006.

Belirlenen amaçlara ulaşılması için su kaynaklarının değerlendirilmesinde bütüncül bir yaklaşımın hayata geçirilmesi esas alınmıştır.

Bu çerçevede su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı için hidroloji ve çevre etkileri dikkate alınarak çalışmalar sürdürülmüştür.

Türkiye'de su kaynaklı çalışmaların ana sistematığını merkezi planlama oluşturmaktadır. Ulusal ölçekte hazırlanan beş yıllık kal-

Tablo 4

No	Havza	Toplam Akım				Sulama			Su Tüketimi Eysel Kullanım				Endüstri	Toplam	L/D
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	
		Ax0,511	Bx0,142	B+C											
		Ortalama Yıllık Akım	Kullanılabilir Yüzey Suyu	Kullanılabilir Yer altı Suyu	Kullanılabilir Toplam Su	1998 yılında Sulanabilir Alan (DSİ)	2006 yılı sulanabilir (I) Tahmin edilen Alan	Tahmin Edilen Tüketim	1997 Nüfusu	2006 Nüfusu	Tahmin Edilen Tüketim	Tahmin Edilen Tüketim	Toplam Su Tüketimi	Kullanılabilir Kapasite	
		km3	km3	km3	km3	ha	ha	km3			km3	km3	km3	%	
1	Meriç Ergene	1.330	0.689	0.088	0.787	42.763	113.322	1.133	1.056.473	1.225.509	0.112	0.073	1.319	168%	
2	Marmara	8.330	4.315	0.513	4.928	15.577	41.279	0.413	11.329.432	13.142.147	1.199	0.779	2.391	49%	
3	Susurluk	5.430	2.813	0.398	3.212	75.048	198.877	1.988	2.675.579	3.103.672	0.283	0.184	2.458	76%	
4	Kızılirmak	2.090	1.083	0.154	1.236	9.809	25.994	0.260	617.011	715.733	0.068	0.044	0.372	30%	
5	Gediz	1.990	1.010	0.143	1.154	110.022	293.676	2.937	2.327.897	2.700.361	0.245	0.160	3.343	290%	
6	Küçük Menderes	1.190	0.615	0.088	0.704	1.410	3.737	0.037	1.972.770	2.288.413	0.209	0.136	0.382	54%	
7	Büyük Menderes	3.030	1.570	0.223	1.792	148.379	393.204	2.932	1.975.400	2.291.486	0.209	0.136	4.277	239%	
8	Batı Akdeniz	8.930	4.626	0.657	5.283	46.776	123.966	1.240	880.441	1.032.912	0.094	0.061	1.305	26%	
9	Antalya	11.060	5.729	0.814	6.543	107.806	285.683	2.857	1.560.219	1.807.534	0.165	0.120	3.162	48%	
10	Burdur Gölü	0.500	0.299	0.037	0.296	22.548	58.752	0.599	200.300	232.232	0.021	0.014	0.632	214%	
11	Akarçay	0.490	0.254	0.036	0.290	20.445	54.179	0.542	666.447	771.919	0.070	0.046	0.652	227%	
12	Sakarya	6.400	3.315	0.471	3.786	96.498	255.720	2.557	5.703.375	6.615.915	0.604	0.393	3.554	94%	
13	Batı Karadeniz	9.930	5.144	0.730	5.874	23.562	62.439	0.624	1.892.776	2.195.620	0.200	0.130	0.954	16%	
14	Yapılırmak	5.800	3.004	0.427	3.431	77.377	205.049	2.090	2.290.024	2.656.426	0.242	0.157	2.450	71%	
15	Kızılırmak	6.460	3.357	0.477	3.833	90.279	238.239	2.392	3.963.186	4.597.296	0.420	0.273	3.085	80%	
16	Konya	4.520	2.341	0.332	2.674	161.409	427.734	4.277	2.430.709	2.819.622	0.257	0.167	4.701	176%	
17	Doğu Akdeniz	11.070	5.734	0.814	6.549	39.336	104.238	1.042	2.061.685	2.391.566	0.217	0.141	1.400	21%	
18	Seyhan	8.010	4.149	0.589	4.738	126.697	341.047	3.410	1.685.572	1.966.864	0.179	0.116	3.708	78%	
19	Asi	1.170	0.606	0.086	0.692	20.680	54.723	0.547	1.277.313	1.481.683	0.136	0.088	0.770	111%	
20	Ceyhan	7.180	3.719	0.528	4.247	148.392	383.239	3.932	1.418.391	1.645.334	0.150	0.098	4.180	58%	
21	Fırat	31.610	16.374	2.325	18.699	283.217	750.525	7.505	7.199.119	8.350.978	0.762	0.495	6.763	47%	
22	Doğu Karadeniz	14.900	7.718	1.086	8.804	0.000	0.000	0.000	2.494.663	2.893.809	0.264	0.185	0.469	5%	
23	Çarşılı	6.300	3.263	0.463	3.727	6.131	16.247	0.162	467.718	542.553	0.050	0.033	0.345	7%	
24	Ayas	4.630	2.366	0.341	2.739	77.900	206.435	2.064	889.157	1.031.422	0.084	0.061	2.219	81%	
25	Van	2.390	1.238	0.176	1.414	45.200	119.780	1.198	1.006.209	1.167.202	0.106	0.069	1.373	92%	
26	Dicle	21.330	11.049	1.589	12.638	26.804	69.381	0.684	2.618.791	3.269.796	0.298	0.194	1.176	9%	
TOPLAM		186.050	96.374	13.685	110.659	1625.633	4338.457	48.355	62.677.574	72.937.986	6.694	4.351	59.430	54%	
KABULLER		SPO raporuna dayanarak toplam kullanılabilir akım 110 km³ havza alanından gelen yıllık ortalama yağışın %60 olduğu kabul edilmiştir. Yüzey sulamının bu akımın %88'ini oluşturduğu ve yeraltı sulamının da %12'sini oluşturduğu kabul edilmiştir. Bu kabul DSİ'nin 13,66 km³'elde edilebilir yeraltı su rezervi olduğu kabulüyle çakışmaktadır.					10 000 m³/ha sulama yapılacak kabul edilmiştir.			250 lt/gün/Kisi Kisi başına günlük su kullanımının ortalama 250 lt olduğu kabul edilmiştir. Her havza için ulusal nüfus artış oranı ile çarpılmıştır.				Endüstriyel kullanımın esvel kullanımının %66 olduğu kabul edilmiştir.	

Tablo 5

No	Havza	Toplam Akım				Sulama			Tüketim Eysel Kullanım				Endüstri	Toplam	L/D
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	
		Ax0,511	Bx0,126	B+C											
		Ortalama Yıllık Akım	Kullanılabilir Yüzey Suyu	Kullanılabilir Yer altı Suyu	Kullanılabilir Toplam Su	2038 Yılında Tahmin Edilen Sulanabilir Alan	Tahmin Edilen Tüketim	2006 Nüfusu	2030 Nüfusu	Tahmin Edilen Tüketim	Tahmin Edilen Tüketim	Toplam Su Tüketimi			
		km3	km3	km3	km3	ha	km3			km3	km3	km3	%	km3	
1	Meriç Ergene	1.330	0.680	0.086	0.765	163.625	1.636	1.225.509	1.513.504	0.276	0.221	2.133	279%	-1.368	
2	Marmara	8.330	4.267	0.536	4.793	123.228	1.232	13.142.147	16.230.562	2.962	2.370	6.564	137%	-1.771	
3	Susurluk	5.430	2.775	0.350	3.124	183.809	1.836	3.103.672	3.631.726	0.699	0.569	3.096	99%	0.028	
4	Kızılirmak	2.090	1.068	0.136	1.203	90.937	0.908	715.733	863.930	0.161	0.129	1.199	100%	0.003	
5	Gediz	1.990	0.996	0.126	1.122	174.204	1.742	2.700.361	3.334.946	0.609	0.487	2.836	253%	-1.716	
6	Küçük Menderes	1.190	0.608	0.077	0.685	45.681	0.457	2.285.413	2.622.485	0.516	0.413	1.386	202%	-0.701	
7	Büyük Menderes	3.030	1.546	0.195	1.743	324.798	3.248	2.291.486	2.629.985	0.516	0.413	4.177	240%	-2.433	
8	Batı Akdeniz	8.930	4.563	0.675	5.238	133.724	1.337	1.032.912	1.275.646	0.233	0.186	1.757	34%	3.382	
9	Antalya	11.060	5.652	0.712	6.364	149.901	1.499	1.807.912	2.232.771	0.407	0.326	2.230	35%	4.132	
10	Burdur Gölü	0.500	0.296	0.032	0.288	43.037	0.430	232.232	286.807	0.062	0.042	0.524	182%	-0.236	
11	Akarçay	0.490	0.250	0.032	0.282	33.380	0.334	771.919	953.320	0.174	0.139	0.647	229%	-0.365	
12	Sakarya	6.400	3.270	0.412	3.682	377.514	3.775	6.615.915	8.170.665	1.491	1.193	6.459	175%	-2.776	
13	Batı Karadeniz	9.930	5.074	0.639	5.714	101.934	1.019	2.195.620	2.711.591	0.495	0.396	1.910	33%	3.803	
14	Yapılırmak	5.800	2.964	0.373	3.337	343.219	3.432	2.656.426	3.280.688	0.599	0.479	4.510	135%	-1.173	
15	Kızılırmak	6.460	3.311	0.417	3.729	623.981	6.240	4.597.296	5.677.661	1.036	0.829	8.106	217%	-4.376	
16	Konya	4.520	2.310	0.291	2.601	426.439	4.264	2.819.622	3.482.233	0.636	0.509	5.409	208%	-2.808	
17	Doğu Akdeniz	11.070	5.657	0.713	6.370	99.969	1.000	2.379.966	2.938.268	0.536	0.429	1.964	31%	4.405	
18	Seyhan	8.010	4.083	0.516	4.609	310.940	3.109	1.966.864	2.429.102	0.443	0.354	3.307	85%	0.702	
19	Asi	1.170	0.596	0.075	0.673	97.681	0.979	1.481.683	1.829.679	0.334	0.267	1.580	235%	-0.307	
20	Ceyhan	7.180	3.689	0.462	4.131	515.642	5.156	1.645.334	2.031.987	0.371	0.297	5.824	141%	-1.693	
21	Fırat	31.610	16.153	2.036	18.189	1889.680	18.897	8.350.978	10.313.458	1.882	1.506	22.084	121%	-3.886	
22	Doğu Karadeniz	14.900	7.614	0.959	8.573	0.000	0.000	2.893.809	3.573.864	0.652	0.522	1.174	14%	7.400	
23	Çarşılı	6.300	3.219	0.406	3.625	42.536	0.425	542.553	670.063	0.122	0.098	0.645	18%	2.580	
24	Ayas	4.630	2.366	0.298	2.664	279.165	2.792	1.031.422	1.273.806	0.232	0.188	3.208	120%	-0.545	
25	Van	2.390	1.221	0.154	1.375	90.270	0.908	1.166.042	1.440.062	0.264	0.210	1.376	100%	-0.001	
26	Dicle	21.330	10.900	1.373	12.273	609.224	6.092	3.269.796	4.038.201	0.737	0.590	7.419	80%	4.854	
TOPLAM		186.050	95.072	13.500	108.572	7254.697	72.547	72.921.586	90.058.159	16.434	13.137	102.128	94%	4.922	
KABULLER		SPO raporuna dayanarak toplam kullanılabilir akım 110 km³ havza alanından gelen yıllık ortalama yağışın %60 olduğu kabul edilmiştir. Yüzey sulamının bu akımın %88'ini oluşturduğu ve yeraltı sulamının da %12'sini oluşturduğu kabul edilmiştir. Bu kabul DSİ'nin 13,66 km³'elde edilebilir yeraltı su rezervi olduğu kabulüyle çakışmaktadır.					10 000 m³/ha sulama yapılacak kabul edilmiştir.			500 lt/gün/Kisi Kisi başına günlük su kullanımının ortalama 500 lt olduğu kabul edilmiştir. Her havza için ulusal nüfus artış oranı ile çarpılmıştır.				Endüstriyel kullanımın esvel kullanımının %80 olduğu kabul edilmiştir.	

kınma planları, ekonominin değişik sektörleri arasındaki optimum dağılımı sağlayan önemli bir görev üstlenmiştir. Ulusal seviyede planlamayı yönlendirmek ve bu amaçla akılcı kararlar almayı harekete geçirmek için su kaynaklarını da içeren bütün doğal kaynakların envanterini çıkartma stratejisine özel bir önem verilmiştir.

Su kaynaklarını geliştirme projelerinin büyüklüğü ve yoğun yatırım karakteri su sektörünün ulusal ekonomide önemini artırmaktadır. Günümüzde su kaynaklarının entegre (bütünleşik) yaklaşım çerçevesinde ve sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda geliştirilmesi ve yönetimi gereklilik kazanmıştır. Su kaynakları planlamasında, bütün aktiviteleri dikkate alan, anında veri temini ile gerçek zamanlı, tek merkezden entegre havza yönetim sistemleri uygulanması öngörülmektedir.

Küresel ısınmanın Türkiye üzerindeki olası etkileri

Türkiye, küresel ısınmanın potansiyel etkileri açısından risk grubu ülkeler arasındadır. Uzmanlar ülkemizin küresel ısınmanın özellikle su kaynaklarının zayıflaması, orman yangınları, kuraklık ve çölleşme ile bunlara bağlı ekolojik bozulmalar gibi olumsuz yönlerinden etkileneceğini belirtmektedir. IPCC'nin (Hükümetlerarası İklim Değişiklikleri Paneli) 2002 yılında yayımlanan V. Teknik Raporu'nda; 1901-2000 yılları arasında Türkiye'de:

- Her on yılda sıcaklığın 0,2°C'ye kadar arttığı,
  - Yağışta ortalama yüzde 10 düşüş olduğu, belirtilmiştir.
- Aynı raporda, 2071-2100 yılları arasında ise:
- Samsun'dan Adana'ya bir hat

çizildiğinde bunun batı kısmının 3-4°C, doğu kısmının ise 4-5°C civarında ısınacağı,

- Günlük yağış miktarının 0,25 mm'ye kadar düşeceği,
- Buharlaşma ve evaporasyonun artacağı,
- Yaz kuraklığının artacağı,
- Yağıştaki azalış, sıcaklık, evaporasyon ve kuraklıktaki artışla doğrudan bağlantılı olarak orman yangınlarında artış olacağı,
- Su kaynaklarındaki zayıflamaya bağlı olarak iç sularda yaşayan balık türlerinde azalma yaşanacağı,
- Sularda meydana gelecek sıcaklık artışının üreme bozukluklarına yol açacağı,
- Arazi kullanımında meydana gelecek değişikliklerin erozyonu artıracığı, belirtilmektedir.

Tablo 6: Su kaynaklarının yönetimi kurumsal yapısı

KURUM ADI	TEMEL YETKİLERİ	İLGİLİ HUKUKSAL MEVZUAT
Devlet Su İşleri	Su kaynakları araştırması, nehir havzası geliştirme, planlama, nüfusu 100 binin üstündeki belediyelere su sağlanması	6200 Sayılı Kuruluş Kanunu, 167 No'lu Yer Altı Suları Kanunu
Çevre ve Orman Bakanlığı	Su kaynakları kirliliği önlenmesi, çevresel standartlar, izin ve denetim, ÇED, Nehir Havzaları için koruma projeleri	2872 Sayılı Çevre Kanunu Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği, ÇED Yönetmeliği
Sağlık Bakanlığı	İçme suyu yasaının oluşturulması, içme suyu standartlarının belirlenmesi, uygulanması ve izlenmesi, mineral sular standartları, yüzme suyu mevzuatı	1593 Sayılı Genel Hijyen Kanunu
İller Bankası	Su ve atık su arıtımı tesislerinin planlanması, finansı	İller Bankası Kanunu
Devlet Planlama Teşkilatı	Su kaynakları yatırımlarının genel planlanması (Örn. barajlar, rezervuarlar ve su temini) ve kirlilik kontrolü (Örn. kanalizasyon ve kanalizasyon arıtımı)	DPT Mevzuatı - KHK 510
Büyükşehir belediyelerinin su ve kanalizasyon idareleri	Endüstriyel atık su deşarjlarının denetimi, atık su arıtım tesislerinin yapımı, işletimi ve bakımı	3030 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu, 1580 Sayılı Belediyeler Kanunu
Tarım ve Köyşleri Bakanlığı	Balıkçılık ve su ürünleri mevzuatı, kıyı suları da dahil tüm su ürünleri sahalarının kalitesinden sorumlu, zirai ilaç kontrolü ve izlemesi.	1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu, 3155 Sayılı Tarım Reformu Kanunu
Eİİ Genel Müd.	Enerji amaçlı su kaynakları araştırması	2819 Sayılı Kuruluş Kanunu
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Turistik bölgelerde atık su arıtım ve altyapılarının yapımı	4848 Sayılı Kuruluş Kanunu
Dışişleri Bakanlığı	Sınır aşan sular ile ilgili kararlar	Kuruluş Kanunu
Devlet ve Meteoroloji Enstitüsü	Hava tahmini, yağış ve iklimle ilgili veriler	Kuruluş Kanunu
Türkiye İstatistik Kurumu	Resmi istatistikler	Kuruluş Kanunu
MTA Genel Müdürlüğü	Araştırma, izleme	2804 Sayılı Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Kanunu
(*) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Mülga)	Nüfusu 3000'den az köylere içme suyu ve kanalizasyon sağlanması	3202 Sayılı Kuruluş Kanunu (Mülga)

SU ÜZERİNE KÜRESEL POLİTİKALAR

Su, insan yaşamının vazgeçilmez unsuru olarak toplumsal bir değerdir. Oysa piyasa ekonomisi sistemi suyu toplumsal değer değil, ekonomik değer olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan hareketle suyu ticari, alım-satım konusu, kâr kaynağı mal olarak görmektedir. Günümüzde su hizmetleri yönetiminin özelleştirilmesi, küresel şirketler ve uluslararası kurumların gündemlerinde öncelikli madde olarak yer almaya devam etmektedir.

Su, insan yaşamının vazgeçilmez unsuru olarak toplumsal bir değerdir. Oysa piyasa ekonomisi sistemi suyu toplumsal değer değil, ekonomik değer olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan hareketle suyu ticari, alım-satım konusu, kâr kaynağı mal olarak görmektedir. Suyun serbestçe alınıp satılabilmesi, dünya genelinde ithalat - ihracat konusu yapılabilmesi ve bunun önündeki her türlü ulusal engelin kaldırılması için, GATT (Gümrük ve Ticaret Genel Anlaşması) kapsamına hükümler yerleştirilmiştir. Su hizmetleri yönetiminin de uluslararası alana açılabilmesi için de GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) kapsamında birçok hükmün yer almasına çalışılmıştır.

Suyun küresel ticaret konusu yapılması, aynı zamanda su kaynakları üzerinde, küresel şirketlerce serbest-

çe yatırım ve işletme yapılabilmesi-ne bağlıdır. Bunun için, sermayenin serbest dolaşımı ve “yatırımcı hakları” uluslararası anlaşmalarda güvence altına alınmaya çalışılmakta, su kaynaklarının bu kapsamda değerlendirilebilmesi için gayret gösterilmektedir.

Su kaynaklarının küresel şirketlerin doğrudan yatırım - işletme alanı olması ve suyun serbestçe küresel ticarete konu edilmesi, her ülkede öncelikle su yönetiminin kamunun elinden alınmasını gerektirmektedir. Günümüzde, dünyanın pek çok yerinde su, mülkiyeti ve işletmeciliği ile birlikte kamu yönetiminin tekelindedir. Suyun yönetimi “arz-yönlü” yapılmaktadır; bir başka deyişle su düşük maliyetle, sübvans edilerek, ödeme gücüne bakılmaksızın toplumsal yaşamın gereksinmelerini koşulsuz karşılama ilkesine

göre sunulmaktadır.

Küresel şirketler bu yönetim modelinin kaldırılmasını, bunun yerine ‘talep yönlü’ yönetim modeli getirilmesini talep etmektedirler. Bunun anlamı, suyun tüm maliyet hesaba katılarak, piyasa fiyatlama sistemi üzerinden satılarak sunulmasıdır. Böyle bir işleyişi en iyi yapacak olan

Türkiye’de küreselleşme rüzgârlarının etkisinde su ile ilgili gelişmeler

Son yıllarda IMF ve Dünya Bankası ile yapılan pazarlıklarda verilen taahhütler, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı’na da yansımış ve sudan ulaşma; tarımdan madencilığe; sağıktan eğitime kadar uzanan her alanda ulusötesi şirket bağlantılı özelleştirmeler öngörülmüştür. Bu özelleştirmeler, 10 Mart 2000 tarihinde Dünya Bankası’na sunulan 29 maddelik mektubun ardından 8. Plan’da da yer almış ve ulusötesi şirketlerin Türkiye’nin su kaynaklarını, özelleştirme yoluyla ele geçirebilmesinin ilk adımı atılmıştır.

“Temel İnsan İhtiyaçları” arasında yer alan suyun eğitim, sağık, enerji, telekomünikasyon, sosyal güvenlik, belediye hizmetleri ve diğer tüm hizmet alanları ile birlikte ve GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) üzerinden ulusötesi şirketlere aktarılma çalışmaları DTÖ’nde (Dünya Ticaret Örgütü) aralıksız sürdürölmektedir.

Türkiye’de 1981 yılında çıkarılan 2560 Sayılı İSKİ Yasası’nın hizmetin özelleştirilmesine olanak sağılayan maddeleri ile T.C. Maliye Bakanlığı’nın iznine bağılı olarak uluslararası kuruluşlara borçlanabilme olanağının da sağılanmasıyla su ve kanalizasyon sektöründe yeni bir idari yapılanma ortaya çıkmıştır. Bu yeni yapılanmanın temel çizgisi şirketleştirme-özelleştirme kısaca suyun ticarileştirilmesi olarak adlandırılabilir. İSKİ Yasası’na tabi idarelerin, yasanın tanıdığı imkânı kullanarak uluslararası finans piyasalarından kredi talep etmeleri, kredi verecek kuruluşların ve özellikle Dünya Bankası’nın birtakım koşullarını da beraberinde getirdi. Finansman ihtiyacı içindeki idareler kredi kuruluşları ve Dünya Bankası’nca dayatılan bu koşulları kabullenmekte, kredi anlaşmaları ve projelerle yeni bir kurumsal yapılanma içine girmektedirler.

yönetim modelinin kamuda değil, piyasada; ve kamu işletmelerince değil uluslararası sermaye destekli özel şirketlerce yürütüleceği ileri sürülmektedir.

Günümüzde varılan aşama itibarıyla, küresel su politikasının başlıca üç özelliği vardır. Bunlardan biri havza yönetimi sisteminin kurulması; ikincisi suyun arza göre kamu eliyle değil, talebe göre sermaye eliyle yönetimi; üçüncüsü ise su ve su kaynaklarının küresel serbest ticaret kapsamına alınmasıdır. Su hizmetleri yönetiminin özelleştirilmesi, küresel şirketler ve uluslararası kurumların gündemlerinde öncelikli madde olarak yer almaya devam etmektedir.

Küresel politikalar karşısında, ne yapmak gerek?

Su sektöründe küresel politikaları belirleme ve uygulamaya koyma çabaları, uluslararası toplantılarda özellikle az gelişmiş ülkeler ve kendi ülkemiz için, doğrudan emredici sonuçlar doğuracak uluslararası anlaşma hükümlerine dönüşmektedir. Bu gelişmeleri izlemek ve sürece müdahil olmak gerekmektedir.

Su gibi toplumsal, ekonomik ve stratejik bir değer, kayıtsız, şartsız küresel su şirketlerinin kâr he-

Su sektöründe dünya bankası kredileri ile yönlendirilen özelleştirme

1990-2002 yılları arasında Dünya Bankası tarafından verilen su sektöründeki özelleştirme kredileri bu dönem sonunda üç kat artmıştır. 1990-2002 yılları arasında Dünya Bankası tarafından su temini kredisi verilen 276 proje üzerinde yapılan incelemede bu kredilerin en az 84'ünün su sektöründe özelleştirme şartı ile verildiği belirlenmiştir. Dünya Bankasının teşvik ve özelleştirme politikaları sonunda, 1990'larda dünyada su ile ilgili özel şirketler sadece 10-15 ülkede aktif iken, 2002 yılında 56 ülkede iş yapar duruma gelmişlerdir (CPI - The Center For Public Integrity Water Barons., 2003).

saplarına terk edilmesi doğru değildir. Öte yandan, tüm insanlığın yaşamsal gereksinmesi olan böyle bir varlığın, gelişmiş ülkelerin a-ralarında dünya genelinde yürütükleri egemenlik ve hegemonya savaşının emrine terk edilmemesi gerektiği de açıktır.

Su kaynakları üzerinde küresel çapta ilerleyen hegemonya çabaları, Arjantin, Bolivya, Gana, Filipinler, Güney Afrika ve Nikaragua gibi ülkelerde büyük toplumsal muhalefetle karşılaşmıştır. Bu süreç Türkiye'de ise ilk sonuçlarını her yönüyle ortaya koymuş durumdadır. Dünyanın en büyük su şirketleri, Antalya'da belediye su işletmeciliği imtiyazına 10 yıllık süre ile el koymuş; İzmit'te Yuvacık Barajı işletme imtiyazı 16 yıllığına yine bir küresel şirkete devredilmiş; Çeşme-Alaçatı ile Bursa su işletmeciliğinde benzer imtiyazlar çıkarılması için Dünya Bankası devreye girmiştir. Tarımsal sulama yönetiminde "katılımcı sulama yönetimi özelleştirmeleri" projesi, yine Dünya Bankası kredileri ile uygulamaya girmiştir.

Bütün bu gelişmeler karşısında hem merkezi hem yerel yönetim düzeyinde zafiyete uğratmış ve yenilenmemiş kamu kurumlarından esasa yönelik herhangi bir değerlendirme ve karşı duruş görülmemiştir. Doğal olarak ilgili kamu kurumlarındaki bu zafiyetin sürmesi, küresel ölçekli politikaların uygulanmasını kolaylaştırmaktadır. Bu süreç ülkemizde bu alanda hizmet veren merkezi kurumsal yapıların ortadan

kaldırılmasının da içerisinde yer aldığı bir su yönetimi politikasının uygulanmasına doğru hızla yol almaktadır.

Bu nedenle ilk olarak bu politikalar ve düzenlemelerin ulusal su kaynaklarımızın daha verimli kullanılmasına yönelik düzenlemeler olmadığı görülmelidir. Bu düzenlemelerde küresel ölçekli politikaların etkileri görülmeli ve ulusal ve toplumsal çıkarlarımızın ortadan kaldırılması sonucunu yaratacak politika ve uygulamalara karşı durulmalıdır.

Su üzerine küresel ölçekte oynanan oyunun sonuçlarını yaşayan ülke deneyimleri esas alınarak küresel su politikalarına karşı suyun:

- Toplumsal öncelikli bir değer olduğu,
- Stratejik bir meta haline geldiği,
- Kamu mülkiyetinde ve kamu işletmeciliği denetiminde kalmak zorunda olduğu,
- Sadece ekonomik bir meta olarak ele alınamayacağı,
- Küresel ticaret konusu yapılamayacağı,
- Ülkeler arasında savaş konusu değil barış aracı olarak kullanılmasını sağlayacak ikili anlaşmaların ve ilişkilerin güçlendirilmesi gerektiği savunulmalıdır.

Ulusal ölçekte ise küresel politikalar doğrultusunda yürütülen ve özgün koşullarımızın, ulusal ve toplumsal çıkarlarımızın dikkate alınmadığı uygulamaların ve kurumsal yapıda değişiklik çabalarının olumsuz sonuçlar doğuracağı görülmelidir.

SU GÜVENLİK BÖLGESİ VE TÜRKİYE

Ortadoğu'da kısıtlı olan su kaynaklarını yönetmek ve denetlemek bölgenin ekonomi politığının anahtarını elinde tutmakla eşdeğer bir öneme sahiptir.

Bölgede su paylaşımı nedeniyle bir savaşın çıkması çok uzak bir ihtimal olarak görünmektedir. Ancak bölge dışında yapılan planlarla rasyonel kriterleri ve bölge duyarlılıklarını göz önüne alarak kalıcı bir su barışı ve çözümü tesis edilmesi de aynı oranda güç görünmektedir. Çünkü bu coğrafya, petrolün bolluğu nedeniyle su kıtlığı bahane edilerek uluslararası güçlerin sürekli denetim altında tutmaya çalıştığı bir özel kimlik taşımaktadır.

Bölge petrolüne büyük oranda bağımlı ülkeler, uzun zaman önce petrol vanalarının istedikleri şekilde işletilmesinin bölgedeki su vanalarının işletilmesindeki hâkimiyetleriyle ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Dünya petrol rezervlerinin yüzde 65'ine sahip olan Ortadoğu ülkeleri petrol tüketiminin sadece yüzde 4'üne hükmedebilmektedir. Bu nedenle, su kaynakları, bölgede uluslararası güçlerin elinde bölge dengelerini korumak veya bozmak açısından geçmişte olduğu gibi yarın da önemli bir koz olarak büyük önem taşıyacaktır. Bundan dolayı bölge, su konusundaki anlaşmazlıkların çeşitli yöntemlerle çözüldüğü dünyanın diğer bölgelerinden farklı bir özellik taşımaktadır.

Yeniden tasarlanmaya çalışılan Ortadoğu'da İsrail belirli bir dönem daha öncül ülke olma özelliğini sürdürecektir. Bu durum, İsrail'in su denkleminin çözümü sürecinde belirleyici rol üstlenmesi isteğine de uygun bir ortam yaratacaktır.

Suyunun yaklaşık yüzde 20'sini, işgal altında bulundurduğu Golan Tepeleri'nden karşılayan ve Filistin'in kullanmasına kota koyarak Batı Şeria'daki su kaynaklarının büyük bir bölümünü kullanan İsrail'in, bölgedeki suyla ilgili düzenlemelere

seyirci kalması beklenemeyeceği gibi bu konuda düzenleyici rol alması da sürpriz değildir.

Yakın bir gelecekte Ortadoğu'daki su denkleminin Irak'ın kuzeyinden başlayarak Dicle ve Fırat Havzaları'nın bütünlüğü içerisinde "yeni bir güvenlik bölgesi yaratma" ekseninde yeniden masaya yatırılması olasıdır.

Bugüne değin, İsrail-Suriye görüşmelerinde, Golan Tepeleri'nin su kaynaklarına ilişkin pazarlıklarda, anlaşmazlığın çözümü için Fırat Nehri'nin su potansiyeli denkleme dahil edilmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşımın yakın bir gelecekte güçlenerek yeniden gündeme gelmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

tıcı olmayacaktır.

Özetlemek gerekirse; bölge ülkeleri arasında sorunla ilgili değerlendirme birlikteliğinin ve teknik işbirliğinin sağlanmadığı çözüm arayışlarından gerçekçi ve kalıcı sonuçlar elde edilmesi güçtür. Bunun önündeki en büyük engel de bölgedeki istikrarın sağlanmamış olmasıdır.

Ancak tüm bu zorluklara rağmen, bu işbirliğinin sağlanmasına yönelik çabalara devam edilmelidir. Çünkü bu işbirliğinin sağlanamaması halinde bölge ülkelerinin, bölge dışında yapılan planların uygulayıcısı olması kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle bölgede öncelikle ortak teknik işbirliği ile gerçekleştirilebilecek "Bölgesel İşbirliği Projeleri" için gerekli teknik altyapı hazırlanmalıdır. Bölge iradesiyle ortaya çıkacak teknik işbirliği

BM raporunda sınır aşan sularımız

Genellikle Fırat-Dicle ve Nil Havzaları'nı kapsayan, olası "su savaşları"na yol açabilecek "kriz" senaryoları ile barış için alınacak önlemler konusunda çalışmalar ve yayınların, 1980 ve 1990'lı yıllarda yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. BM Kalkınma ve Çevre Dünya Zirvesi (1992) ve 22 Mart Dünya Su Günü nedeniyle 1994'te hazırlanan BM Su Raporu'nda; Türkiye, 2005 yılından itibaren kuraklığın baş göstereceği ülkelerden biri olarak gösterilmektedir. Aynı raporda Türkiye, kuraklık ve beraberinde meydana gelecek hastalıklar için en tehlikeli yıl olarak görülen 2025'te, ekonomik olarak su sıkıntısı çekecek ülkeler arasında gösterilmektedir. 2040 yılını Türkiye için "kritik bir yıl" olarak gören BM uzmanlarının öngörülerine göre; Suriye ile Irak, bu dönemde susuzluktan kırılabilecek, tarlalarda ekin yetişmez hale gelecek, Dicle ile Fırat Nehirleri Türkiye'nin can damarı haline gelecek ve Suriye ile Irak Türkiye'deki barajlara füze saldırısı düzenleyebilecektir. Bu raporda BM, Türkiye'nin yanı sıra, diğer bölgelerde de su sıkıntısı nedeniyle yaşanabilecek su savaşları olasılığını ortadan kaldırmak için, şimdiden önlem alınmasını istemektedir.

ilişkileri, kavram ve değerlendirmelerde ortak bir dile ulaşılması açısından da büyük yararlar sağlayacaktır.

Bunun için atılması gereken öncelikli adım; bölgede su ve toprak kaynaklarının veri envanterinin çıkarılması ve paylaşılması olmalıdır. Su kaynakları, bölgede uluslararası güçlerin elinde bölge dengelerini korumak veya bozmak açısından geçmişte olduğu gibi yarın da önemli bir koz olarak büyük önem taşıyacaktır.

Bu bölgedeki su sorunları ile ilgili soruların ve açılım taleplerinin sürekli muhatabı olarak görülen Türkiye, GAP bünyesinde tarım sektöründe büyük bir bölümünü geliştiremediği su kaynaklarının “su

güvenlik bölgesi yaratma planı” içinde kısıtlanmasına ve bölgede olası siyasi gelişmelere karşı dikkatli ve hazırlıklı olmak durumundadır.

Türkiye öncelikle bu gelişmelerin yaratabileceği sonuçları da görerek su politikalarını birbirini tamamlayan adımlardan oluşan bir “temel strateji ekseninde” yürümelidir. Bölge üzerine yapılan küresel ölçekteki planları yönlendirebilecek gücü olmasa da, bu temel strateji çerçevesinde belirlediği orta ve uzun vadeli teknik, ekonomik ve stratejik hedeflerden geriye düşmemeye çalışmalıdır. Teknik ve ekonomik hedeflere ait plan ve projeksiyonlar, somut veriler üzerinden daha somut so-

nuçların elde edilebileceği çalışmalardır. Bu nedenle Türkiye hem kendisi hem de bölge için teknik analiz ve değerlendirmelerini yoğunlaştırmalıdır. Bu konuda teknik işbirliği alanında inisiyatif alınması ve Dicle ve Fırat Nehirleri’nin tek havza kapsamında ele alındığı bölgesel işbirliği projeleri için gerekli çalışmaların önerilmesi önemli ve ileri bir adım olacaktır.

Türkiye, bölgedeki gelişmelere göre su denkleminin çözümünde rol üstlenmeye yönelik bir politikayı uygulamasının getireceği dönemsel avantajların yanı sıra orta ve uzun vadede yaratabileceği olumsuzlukları da göz ardı etmemelidir.

ULUSAL SU POLİTİKASI GEREKLİLİĞİ

Temel amaç ve politikalar ne olmalı?

- Toprak ve su kaynaklarının kullanımı ve yönetiminde ulusal bir devlet politikası oluşturulmalı,

- Toplum bilincinin yükseltilecek, toprak ve su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve toplum yararına kullanımı sağlanmalı,

- Toprak ve su kaynaklarının toplum yararına korunarak kullanılmasına yönelik gerekli hukuksal düzenlemeler gerçekleştirilmeli,

- Ülke genelinde sürdürülebilir bir su yönetimi için kurumlar arası koordinasyonu sağlanmalı,

- Detaylı ve kesin verilerin, bilimsel esaslar dikkate alarak elde edilmesiyle toprak ve su kaynaklarının planlı kullanılması sağlanmalı,

- Toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanım ve yönetiminde bilimsel sürecin etkinliği artırılmalı, ileri teknoloji kullanma kültürü geliştirilmelidir.

Su kaynaklarımızın verimli sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesi ve su hizmetleri yönetiminin daha verimli duruma getirilmesi için yapılması gerekenler, geçmişte DPT’nin beş yıllık kalkınma planlarında detaylı olarak ele alınmasına rağmen istenilen ilerleme sağlanamamıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı’nın Dokuzuncu Kalkınma Planı Hazırlıkları sürecinde konuyla ilgili olarak “Su ve Toprak Kaynaklarının Geliştirilmesi İhtisas Komisyonu” çalışmalarında yer alan öncelikli önlem önerilerinden bazılarını aşağıda yer veriyoruz.

Öncelikli önlemler

- Su kaynaklarının kullanımı ve yönetimi için ulusal su politikası oluşturulmalı,

- Sınır aşan sular için ulusal çıkarlarımızın gözetileceği bir politika oluşturulmalı,

- Su kaynakları ve kullanımı konusunda uluslararası standartlara uygun tek bir ulusal veri tabanı oluşturulmalı ve bilgi akışı sağlanmalı,

- Su kaynaklarının yönetim, kullanım ve tahsis planlarını yaparak, ilgili faaliyet alanları ile koordinasyonu sağlanıp gerekli önlemler alınmalı,

- Su kaynaklarının geliştirilmesi için uygun finansman modelleri oluşturulmalı,

- Su kaynakları ile ilgili projeler geliştirilirken maliyet ve fayda analizleri gerçekçi bir şekilde yapılmalı,

- Su kaynaklarının geliştirilmesi ile ilgili kullanıcılara kredi imkânla-

rı uygun şartlarda sağlanmalı,

- Su hizmetleri karşılığında toplanan su ve atık su ücretlerinin amaca yönelik şekilde kullanılması sağlanmalı,

- Su kaynakları yönetiminde dağınıklık ve çok başlılık önlenmeli,

- Toprak ve su kaynaklarından sorumlu kurumların kuruluş kanunlarına göre yetki sorumluluklarının yeniden belirlenerek mükerrer görev alanları ortadan kaldırılmalı ve hizmetleri bütünleştirilmeli,

- Kurumlar arası koordinasyonun sağlanması ve ülkesel bazda su kaynaklarının plan, yatırım ve yönetimini DPT yapısı içinde düzenleyecek etkili bir merkez oluşturulmalı,

- Su kaynakları kullanımı ulusal su kaynakları geliştirme planındaki önceliklere göre planlanmalı,

- Toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanım ve yönetimi bilimsel sürecin artırılması ve kullanma kültürünün geliştirilmesi sağlanmalı,

- Toplum bilincinin yükseltilmesi ile ilgili çalışmalara sivil toplum örgütlerinin katılımı sağlanmalı,

- Yazılı ve görsel medyada su kaynaklarının korumasına yönelik programlar yapılmalı,

- Meslek okullarında su kaynaklarının kullanım ve korunmasına yönelik teknik eleman yetiştirilmeli,

- Su kaynakları ile ilgili AR-GE çalışmalarına kurum ve kuruluşların kaynak aktarılmasının temini sağlanmalı,

- Akademik kurumların AR-GE çalışmalarına aktif olarak katılması sağlanmalı,

- Su kaynakları alanında lisans-lisansüstü programlarının ülkenin özgün gereksinimlerine göre düzenlenmesi sağlanmalı,

- İlk ve ortaöğretimde toprak ve su kaynaklarının korunmasına yönelik cazip hale getirecek, özendirici ve eğlendirici eğitim programlarının uygulanması sağlanmalı,

- Düzenli bir şekilde işleyen kirlilik izleme ağı oluşturulmalı,

- Kirlenmiş ve kirlenme riski olan su alanlarının tespit edilmesi ve su kirlenmesinin önlenmesi ile ilgili program ve projeler uygulanmalı,

- Sanayide daha az atık su üretimi, yeniden kullanım ve geri dönüşüm teknikleri ile temiz üretim teknolojileri sağlanmalı, teşvik edilmelidir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı açısından temel yaklaşımlar

- Karar organlarının ekonomik, sosyal ve kültürel önlemleri alırken, toprak ve su kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi boyutunu da dikkate alması sağlanmalı, toplumun uzun süreli çıkarları bireysel çıkarlardan üstte tutulmalıdır.

Fırat Nehri üzerinde Atatürk Barajı.

- Kalkınma plan ve programları için gerekli veriler ve bilgiler; genel, hızlı ve ulaşılabilir şekilde derlenmeli ve bir veri bankasında kullanıcıların hizmetine sunulmalıdır.

- Toprak ve su kaynakları havza bazında, planlı bir şekilde kullanılmalı ve yönetilmelidir.

- Toprak ve su kaynaklarının kullanım ve yönetimde hukuksal ve kurumsal dağınıklık giderilmeli, görev, yetki ve sorumluluklar açıkça belirlenmelidir.

- Tüm yerleşimlere sağlıklı ve yeterli içme suyu sağlanmalıdır.

- Sanayi ve içme-kullanma amaçlı su tüketiminde, su ekonomisi anlayışı doğrultusunda, kaçakların azaltılması konusunda çalışmalar yapılmalı, tasarruflu sistemler geliştirilmeli ve bu anlayış yaygınlaştırılmalıdır.

- Kullanan ve kirleten öder prensibi benimsenmeli ve uygulanması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

- Türkiye, küresel ısınmanın özellikle yağışın azalması, sıcaklığın ve dolayısıyla kuraklığın artmasına bağlı olarak arazi kullanım şekli ve tarım metotları ile su kaynaklarının kullanımı ve su kalitesi konusunda özen göstermelidir.

- Su ve kanalizasyon tesislerinin işletme ve bakımı konusunda yerel yönetimlerin güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

- Su israfını ve su kirliliğini önleyici eğitim programları düzenlenmelidir.

Toprak ve su kaynaklarının kul-

lanımı ve yönetiminde gelişmiş ülkelerdeki merkezi yönetim ağırlığının sürmesi, kaynaklara bütüncül yaklaşım zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Bu eğilim, şüphesiz, ülkemiz açısından da büyük bir önem arz etmektedir. Ülkemizin ulusal kalkınma hedeflerinin en önemli bileşeni olan GAP sulama ve enerji projelerinin en kısa süre içinde tamamlanması ülkemiz kalkınması ve gönenci için öncelik arz ettiği fikri bir politika olarak uygulamaya konmalıdır.

Sonuç yerine

Ülkemizin su kaynaklarının korunması ve ulusal politikalarımız doğrultusunda geliştirilmesinin köklü düşünsel ve kurumsal reformlar gerektirdiği ortaya çıkmaktadır. Yukarıda kimilerine yer verdiğimiz, birçoğu DPT Dokuzuncu Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarında dile getirilen ve Kalkınma Planında yer alan politikaların uygulanması için kısa, orta ve uzun vadeli planlar yapılmalıdır. Bu planların ve alınan kararların uygulanıp uygulanmadığının ilgili birimler tarafından etkin bir şekilde kontrol edilmesi sağlanmalıdır. Belirlenen politikaların başarılı olması için:

- Siyasi iradenin bu yönde kararlılığı ve sürekliliği olması,

- Devletin tüm birimlerinin belirlenen strateji ve politikalara uygun çalışmalar yürütmesi,

- Bu alanda toplumsal bilinç ve desteğin ortaya konulması, zorunludur.

İstanbul ve Ankara'nın su sorunu, Türkiye'nin su yönetimi sorunudur

"Su kaynaklarının yüzde 43'ü Ankara'nın doğusunda; sanayi, evsel kullanım, hatta sulamada talebin yüzde 80'iye, batısında. Olmazsa olmaz bir kaynak olan temiz su kaynağının, taleple örtüşen boyutta planlamasını yapamamışız. Su yönetiminde asıl önemli olan, talebi yöneterek, asgaride tutmaktır: Talebi bilinçli bir şekilde oluşturmak, minimize etmek için çareler geliştirmek, toplumu eğitmek, politikalar geliştirmek ve kararlı bir biçimde uygulamak gerekir..."

Prof. Dr. İlhan Avcı ile

İTÜ İnşaat Fakültesi Hidrolik Anabilim Dalı

Söyleşi: Nalân Mahsereci-Güner Or

İlhan Avcı ile asıl olarak İstanbul'un su sorununu ve çözümleri konuşmak istiyorduk. Ama konu İstanbul gibi bir metropolün sorunları olunca, söyleşinin coğrafi boyutu ister istemez Türkiye'nin tamamına ve hatta dünyaya yayıldı; söyleşinin içeriği de, doğal kaynakların yönetimi, temelde bir yönetim sorunu olduğundan, Türkiye'nin su yönetimi, bu yönetimde söz sahibi kurumlar ve durumları, sınır aşan sularımız ve sorunlarıyla, suyun ticari rant aracına dönüşmesi sürecini de kapsadı. Su konusunun sıcak gündemde olmasıyla yoğun temposu iyice katlanan Avcı'ya, ayırdığı vakit ve paylaştığı değerli bilgiler için teşekkür ediyoruz.

Suya talebi, su kaynaklarıyla birlikte planlamak...

Sayın İlhan Avcı, Türkiye'nin su kaynakları homojen bir dağılım göstermiyor. Suyu yönetirken, bunu bir sorun olarak görmeli miyiz?..

Su doğal ve kıt bir kaynak. Sağlıklı suya erişmek, anayasamızda, insan hakkı olarak tanımlanır. Suya erişmek, ihtiyaçları çerçevesinde her bireyin hakkı. Birinin diğerinden ayrıcalığı olamaz, bu benim-

En önemli su kaynaklarımızdan Fırat üzerindeki Atatürk Barajı.

senen bir ilkedir. Ama nerde bu kaynak? Türkiye gerçeğine bakalım, tablo nasıl: Toplam su potansiyelinin yüzde 43'ü Fırat, Dicle, Doğu Karadeniz ve Doğu Akdeniz'de. Ankara ve Samsun üzerinden geçen bir aks çekersek, hem sulama, hem sanayi, hem evsel kullanımda asıl talep potansiyeli, belki yüzde 80'i, bu aksın batısında. Bu en kritik durumumuz.

Marmara Bölgesi'nde, Çanakkale, Bursa, bütün Trakya şehirleri ve İstanbul'u kattığınızda, havzadaki su kaynakları, toplam su kaynaklarımızın yüzde 4,5'u, ortalama değer 8 milyar m³. Ama bu bölge, sanayinin, nüfusunun, tarımın en pik olduğu bölge. Ne yapıyoruz? Gittik Istrancalar'a su arıyoruz, yetmedi, taa 180 km öteye, Bolu'ya gittik, su arıyoruz. Ama maliyetli. Dolayısıyla arızın fazla olduğu bölgedeki kaynağı, talebin yoğun olduğu bölgelere her an aktarma şansınız yok. O zaman ne yapacaksınız? Kaynakları talebin bulunduğu yere taşımak yerine, talebi kaynağın bulunduğu yerde yaratmak gibi temel bir planlama felsefeniz olmalı. Kenti, sanayiye, nüfusu, talebi, tarımsal alanları, o bölgede planlama, o bölgede geliştirmenin yolunu arayacaksınız. Bölgesel ölçekte, arz ve talebi dengeleyeceksiniz.

Nüfus geliyor, belli bir yerde yoğunlaşıyor; sonra bunun ihtiyacını karşılamak için, dönüp geldiği yerdeki kaynağı peşinden buraya taşımaya çalışıyorsunuz. Bunun öyle bir maliyeti vardır ki, hiçbir zaman kullanma şansı yoktur bireyin. Toparlarsak, olmazsa olmaz bir kaynak olan temiz su kaynağının, taleple örtüşen boyutta bir planlamasını yapamamışız. Geç kalmışız.

En büyük tasarruf olanağı tarımda...

Bir başka boyut. Bir ülkede su kaynağı ne için kullanılır, buradaki aktörler nedir? Tarım başta ge-

lir, sonra bölgeden bölgeye değişmekle birlikte sanayi, sonra içme-kullanma suyu. Üç temel parametre vardır. O çevrede, o doğal yaşam için mutlaka tahsis etmeniz gereken bir oran da vardır, ama şimdi çevre hakkını bir yana bırakalım.

2003 yılı itibarıyla, kamunun takip ettiği rakamlara göre, yıllık ortalama kullanılan su kaynaklarının yüzde 74'ü tarıma gidiyor, sulamaya. İçme-kullanma suyu yüzde 15, sanayi yüzde 11 gözüktüyor. 2030 yılı hedeflerine baktığımızda, içme suyu gene yüzde 15'lerde, herhangi bir artış yok, nüfus artıyor oysa, kirlenme ve gelen iklim krizleriyle potansiyel kaynak da azalıyor; yani bireylere tahsis edeceğimiz evsel kullanım için oran azalıyor. Sanayi geliştiği için, kısımlıyorsunuz, zorunluluk var; yüzde 11'den yüzde 20'ye çıkıyor. Sanayide en efektif su kullanımıyla, kapalı devre su soğutma sistemleriyle vb. mümkün mertebe bunu yönetseniz bile, zorunlu bir tüketim vardır. Tarımda yüzde 74'den yüzde 65'e bir düşme öngörülüyor. Nüfus artıyor, nüfus arttıkça toprak miktarı aynı kalacağına göre, tarımı, gıda güvenliğini geliştirmenin tek yolu, sululu tarıma geçmek, sulanmayan alanları da sulamaktır. Ona rağmen nasıl yüzde 65'e iniyor, sulama teknolojilerini değiştirerek; toplumu bilinçlendirmeyi gerektirir bu. Bunları yaptığımızda bile, 2030 yıllarında toplam kaynağın yüzde 65'i - 75'i sulamaya gidiyor. Hindistan ve Pakistan'da vahşi sulamayla tarım yapılır, su kaynaklarından tarımın aldığı pay yüzde 80'dir. Amerika, İsrail gibi çiftçi bilinci ve sulama teknolojileri gelişmiş ülkelerde, bu yüzde 56-57'dir; yüzde 50'ye çekmek istiyorlar. Yani bizim en efektif kazançlı kullanımımız tarımda. Traş olurken, musluğunu kapat tabii, bilinç olması bakımından anlamlıdır; ama toplam kaynak tüketiminde bunlar komik değerlerdir.

İşte bütün mesele bu: Talebi yönetmek...

Türkiye gerçeğine baktığımızda su kaynağımız kıt ve homojen dağılmamış. O zaman ne yapacağız?

Talebi yöneteceğiz; buna çok önem veriyorum. Bir arzı yönetmek vardır, istiyor, sunacaksın, yatırım yapacaksın kamu yararına; bu arzı yönetmektir. Kolaydır politikacılar için, kaynağını-

zı oraya aktarır, isteği yerine getirir, mutlu eder ve prim yaparsınız. Asıl önemli olan, talebi yöneterek, asgaride tutmaktır.

Talebi bilinçli bir şekilde oluşturmak, minimize edecek çareler geliştirmek, toplumu eğitmek, politikalar üretmek ve kararlı biçimde uygulamak; bunlar önemli. Talebin sınırı yok, sanayi, nüfus sürekli artıyor. Nüfus sabit kalsa bile, sosyo-ekonomik düzey gelişiyor, su talebi doğal olarak artıyor; düne kadar kentte yaşayan birey 50-100 litre suyla yetinirken, bugün bu değer 250-300 litre düzeyine çıkmıştır.

Suya karşı artan bu talebin karşılanmasına ve sorunun çözümüne geniş bir perspektifle yaklaşmamız gerek. Günümüzde, entegre bir planlama felsefesi var, dillerden düşmeyen. Sürdürülebilir bir planlama, sürdürülebilir bir ekonomi, ama entegre. AB uyum programında birinci dilimde, AB Su Direktif Dilekçesi'nde vardır, entegre su havza yönetim modelleri geliştiriliyor. Havza bazında, tarım, sanayi gelişim alanları, sosyal çevre, bunların hepsini birlikte, ortak planlama vardır. Çünkü arazi kullanımını demek, su planlama demektir. Ama Türkiye gerçeğinde havza ölçeğini çoktan aşmıştı mesele, ülke ölçeğine götürülmesi lazım.

Kent ölçeğinde bakarsanız, günübirlik mutluluklar olur. Bugün, İstanbul'a 180 km öteden, Düzce'den su getiriyoruz. O havzadaki bireylerin bahçesine-tarlasına da el koyduk. Onlara, bina yapamazsın, tarım yapamazsın, kirletemezsin; burası su havzası, biz İstanbul'a su götürüyoruz, diyoruz. Bir anda oradaki bireylerin tasarruf haklarına el koyduk. Bunlar çok ciddi kararlardır.

İlhan Avcı ile Hidrolik Laboratuvarı'nda söyleştik.

Ülke genelinde planlama yapmak zorundasınız, eğer Fırat'ın, Çoruh'un suyunu, batı bölümünde değerlendirecekseniz, ki değerlendirmeniz de gerekecek, talebi bir biçimde minimize edeceksiniz, bir; doğudaki değerleri buraya yönlendirmek gibi bir plan yapacaksınız, iki. Aksi halde Fırat-Dicle'de fazla suyunuz var, bize niye vermiyorsunuz der komşularınız. Küresel politika ölçeğinde de bunlar prim yapar.

Sınır aşan ve sınır çizen sularımızdaki sorunlar

Araya girerek, Fırat ve Dicle sularından yararlanmada, geçtiği bütün ülkeler arasında belirlenmiş bir hak ölçüsü var mı diye sorayım. Yani şu kadarı Türkiye'nin, şu kadarı Irak'ın, şu kadarı Suriye'nindir gibi.

Fırat Şattül Arap'da körfeze döktüğü zaman, yılda 32 milyar m³ akan suyunun yüzde 87'si bizden gitmiştir, ana kaynağı bizdedir. Suriye'den yüzde 8-10'luk bir kısım var. Irak'dan hemen hiç kaynak aktarmı yoktur. Kaynağı ülkeler arasında böyleyken, talep tam tersinedir. Irak der ki, "Mezopotomya Dönemi'nden beri bütün tarım alanlarımız Fırat'dan suladım. Benim mükteseb (kazanılmış) hakkım vardır; bu suyu aynı şekilde Fırat'dan isterim". Suriye der ki, "Benim şu kadar kullanacak tarım arazim var, bunun ihtiyacı da bu kadardır, ihtiyacım vardır". Biz de, diyoruz ki, "Güneydoğu'da böyle sulanabilir tarımsal alanlarımız vardır. Bunların zorunlu ihtiyaçları da bu kadardır. Biz buradan her sene 16 milyar m³ su tüketmek, kullanmak durumundayız" Her birinin taleplerini alt alta topladığınızda, Fırat'ın suyu yetmiyor. Suriye'nin su talebi,

dünya konjonktüründe hiç kimse tarafından kabul edilmiyor. O boyutta sulanacak tarım arazisi yok. Irak'da da, Bağdat'ı taşkınlardan korumak için Dicle'den Fırat'a birçok su aktarma kanalı yapmışlardır. Şattül Arap'da birbirine yaklaşıp Fırat ile Dicle; burada Dicle'nin suyunu Fırat'a aktarırlar. Dicle'de kullanılmayan bir su kaynağı var ve boşa akıyor. O zaman Irak ihtiyacı olan sulama suyunu Dicle'den kullansın, Fırat'tan olan talebini gözden geçirsin.

Bir parantez açayım, Türkiye'nin bir başka sıkıntısı da şu. Toplam 186 milyar m³ su kaynağının yüzde 38'i, sınır aşan veya sınır oluşturan su kaynaklarıdır. Bu ne demektir, bu kaynaklar üzerinde serbest tasarruf hakkımız yoktur. Dolayısıyla bunlar üzerine hayali bir kaynak planlaması yapma şansımız yoktur.

Dünya konjonktürüdür bu, sırtımızı çeviremeyiz; BM'den karar geçti, ona rağmen Donkişotluk yapma şansımız yoktur.

Sınır aşan sulardaki hakkı belirleyen, o su hattını besleyen su kaynaklarının hangi ülkeden, ne kadar olduğu mu? Yoksa, nehrin km olarak aktığı ülkedeki uzunluğu mu?..

Yaklaşık 45 yıl, BM Hukuk Komisyonu bunun üzerinde çalışmış, acaba ortak bir konsensusla, ortak bir model geliştirebilir miyiz diye; çünkü dünyada bununla ilgili çok kavga var: Amerika'nın Colorado-su böyle, Nil, İndus böyle. Geleceğe yönelik hep söylenir, dünya savaşı çıkacaksa, su yüzünden çıkacak diye. Yani su meseleleri, sürekli patlamaya hazır bir bomba gibi.

BM Hukuk Komisyonu'nda, kelimeler üzerinde oynanmış, çünkü hukukta her kelime başka yöne çekilebildiği için; İsviçre'de dernek niteliğinde bir grup var, onlar da çalışmış; çok değişik doktrinler geliştirilmiş. Sonuçta 1997'de BM'ye sunulan bir karar var ve bu karar geçiyor. Bu kararda tabii ki, yukarı kıyıdaş ülkesinin, yani kaynağın doğduğu ülkenin, bu kaynağı öncelikle planlama hak-

kı vardır. Ama diyor ki, aşağı kıyıdaş ülkelere önemli zarar vermemek şartıyla. Nedir bunun ölçüsü? Yuvarlak. "Bir şey yaparken, düşünürken, bir tarafa haber ver, onun görüşünü al" diyor. Baraj projesi yapıyorsunuz, daha projeyi yaparken, muhatabınıza diyorsunuz ki, "Ben buraya böyle bir şey yapıyorum". Onun görüşünü bildirmesini bekleyeceksiniz. Ne zaman bildirir görüş? Sınır koymamış, yıllarca cevap vermeyebilir. Bekleyecek misiniz, işin bu tarafı da açık. İtiraz etti, diyelim. Diyor ki, "Hakça kullanma, önemli zarar vermeme ilkesi". Peki bunu kim ölçecek? Diyorum ki, "Projem akılcıdır". Buna kim karar verecek? Gene subjektif. Öz kaynağınız varsa, kendi yatırımınızı kendiniz yapıyorsanız, ulusal ölçekte ihtiyacınız yoksa, yapar geçersiniz. Ama öyle olmuyor, uluslararası kuruluşlar karşınıza çıkıyor. Dolayısıyla, öyle kolay kolay istediğiniz gibi tasarruf yapamıyorsunuz, epey bir dikenli yol var.

Rezve Deresi'nden su getirmek istiyoruz İstanbul'a. Bulgaristan ile aramızda sınırdır. Yılık aşağı-yukarı 300 milyon m³ ortalama suyu vardır, pırl pırl da bir sudur. Bizden doğar, epey bir havzası, üzerinde barajlarımız vardır, Bulgaristan ile aramızdan akar, İğneada'da denize dökülür. Görüşmeler yapılıyor, "Rezve suyunu Istranca'daki barajlara aktaralım, oradan İstanbul'a getirelim" deniyor. Bir miktar kabul görmüş gözüküyor. Sınır üzerinde yapı yapamıyorsunuz, suyu istediğiniz kadar alamıyorsunuz. Sınır sularında esas, ortak kullanımdır; ama sınır aşan sular dediğiniz zaman, net bir model yok. Sınır oluşturan kaynağı kirletirseniz, kavga çıkar; kaynağı çekip azaltırsanız, aynı şekilde. Dolayısıyla, tarafların mutabakatı esastır, sınır da onun ortasından geçer, o da kesindir. Ama su kıt ve önemli bir kaynak olduğundan, kimse bu kaynağı bir başkasının kullanımına uzun dönemli tahsis etmek istemez.

İstanbul'a su taşınacak derelerde su yok!

Rezve Deresi'nden su getirmek, belediyenin ciddi bir projesi mi?

Osmanlı İstanbul'u da susuzluktan mustarip...

"Büyük kentlerde suya karşı olan aşırı talep, her zaman su kaynakları kıtlığı doğuruyor. Bu tarih boyunca böyle olmuş. Tarih boyunca yerleşim alanları hep su kaynaklarının kenarında kurulmuş. Medeniyetler suyla doğmuş. Zamanla o kaynaklar kaybolmuş ve yeni yerleşimler, ne yazık ki kaynakların dışında kalmış. İstanbul örneğin, Tarihi Yarımada'da bir Grek köyüymüş; kuyularla, sarnıçlarla getirirlermiş suyu. Boğaz'daki suya aldanılmış, su var diye. İstanbul'un suyu yok. Geliştikçe, susuzluk başlamış. Bakıyorsunuz, her padişah döneminde sürekli kriz var; en büyük kriz de Kanuni Dönemi'nde. İstanbul'un en şaşıla dönemi. Hatta bir tespit var, paylaşayım. Bir av partisine çıkıyor Kanuni, Kağıthane'nin oralarına. Akan bir su görüyor. Mimarbaşı Mimar Sinan'ı çağırıyor, diyor ki "Bak bakalım, bu su İstanbul'a gelir mi?". Sinan ölçüyor, biçiyor ve diyor ki, "Padişahım bu su buraya gelir ama, bilmem kaç kese akceyi yan yana dizmeniz gerek". Çok büyük bir maliyet. Karşılık olarak, "Ne pahasına olursa olsun, bunu yaparım" gibi bir yanıt alıyor. Fakat bu arada, enteresandır, Sadrazam Rüstem Paşa'nın çok önemli bir tespiti vardır, bugün için de çok anlamlıdır. Şehre bol su getirildiği takdirde, Arap'tan Acem'den çiftini çubuğunu bırakanın İstanbul'a geleceğini ve beslenme, yerleşim gibi problemlerin çıkacağını, bu yüzden yeni su tesislerinin yapılmasının doğru olmayacağını söylüyor padişaha. Sadrazamın öngördüğü sorun, katlanarak büyüyor ve günümüzde geldiği bir doyma noktası".

Peki, sırası gelmişken onu da paylaşalım. Bakınız, Rezve Dere-si'nden su getireceğiz deniyor, bu-nun tamamını mutabakat sağlar da alır getirirseniz, İstanbul şebekesine yılda 300 milyon m³ daha su aktar-mış olursunuz. Şu an şehre verilen su 1 milyar m³ civarındadır, demek ki üçte bir oranında kaynak yarata-caksınız. Ama tamamını alamıyor-sunuz, size tahsis etmiyorlar; bu bir. İkincisi, o bölge ekolojik bölge. İğ-neada Longozu var, Ramsar Sözleş-mesi'yle korunması gereken alanlar içine girmiş; o bölgenin su kaynağı-na birebir ihtiyacı var, onunla şekil-lenmiş. Tümünü alıp getirme şansınız yok, şu an bu tartışılıyor.

Yanı başında, bizim içimizde bir Balaban Deresi var, Rezve'yi besle-yen en büyük kaynaklardan biri, bi-zim tarafta. Proje hazırlamıyor, 2 m çapında, 30 km'lik borularla, Pabuç Deresi barajına su getirilecek, ora-dan da şebekeye aktarılacak. Proje-nizi 6 m³/sn su almak üzere yapıyor-sunuz. Ciddi bir kaynaktır. Günde, 500-600 bin m³ su demektir. İstan-bul'a şu an verilen su günde 2 mil-yon m³. Ama ben gidip baktım, o-rada, 1-1,5 m³/sn civarında su var. Proje debisi, 6 m³/sn beklenirken, durum bu. Bunu 86400 ile çarpar-sanız, günlük 100 bin m³ su demek-tir. Kaynaklar kuruma noktasında, Eylül ayına geçtiğimizde daha da azalacak. En kritik dönem eylül so-nu, ekim başıdır. Bütün yeraltı su kaynakları, bütün toprak kurumuş olur.

İstanbul'un bir diğer su temin projesi de, Melen Irmağı'ndan.

Sakarya suyunu kirli olduğun-dan beğenmedik, onu aştık, taa 180 km öteye, Düzce'ye gittik. Bolu Da-ğı'ndan gelen su, Düzce tarafında dağlardan gelen suyla birleşir, Ka-rasu'nun doğusunda, Melen ağzında denize dökülür.

4 kademede yapılacak bir proje-dir Melen Projesi; 1. kademede, yıl-da 270 milyon m³ su getirilecek tek bir boru hattı yapılıyor. 1. kademe gecikti, bitirilemedi. Taa 2030'a ka-dar giden bir yatırım planı var, aşar-

malı olarak gidecek büyük bir proje.

İstanbul'un şöyle bir öz-zelliği var, nüfusun yüz-de 60'ı Avrupa, yüzde 40'ı Asya yakasında; yani tale-p Avrupa yakasında da-ha fazla, sanayi de bura-da; ama su kaynaklarının yüzde 60'ı Asya yakasın-da. Suyunuz olsa bile, onu bu yakaya aktaramıyorsa-nuz. Boğazdan Avrupa ya-kasına geçen, 1970'li yıllar-ın sonunda yapılmış, 1 m çapında iki tane boru var, Salacak'tan Sarayburnu'na geçer. Şu an Melen suyunu boğazdan geçiremiyorlar. Yeni bo-rular döşemek suretiyle, suyu bu tarafa bağlamak istiyorlar, büyük paralar harcanıyor.

Fakat bir sıkıntı var. Bu projenin debisi, 8,5 m³/sn'dir. Bunu 86400 ile çarparsanız, günlük aşağı yukarı 700 bin m³ su demektir. İstanbul'a verdiğimiz suyun yarıya yakını. Ge-lin görün ki, bugün Melen'de su yok. Melen'de 90'lı yılların bu mevsimi gösteren ölçümleri, 3 m³ ci-varında. Bu 300-350 bin m³ su de-mektir. Nüfusa bölerseniz, 15 litre, bir kova su demektir. Şu an eminim ki, bu kaynak da yok orada. Melen Irmağı'nda baraj yok henüz, baraj daha sonra yapılacağı için su da biriktirilemiyor; o anda akan ne varsa alacaksınız, şu andaki proje o karak-terdedir. Ama Melen Projesi'ne kur-tarıcı gözülle bakıyoruz.

Yalnız belediyenin ve DSI'nin ka-bahatı değil bu. Bir çabayla hattı ta-mamlıyor, kamu kaynaklarını oraya aktarıyorlar. Ama doğal kaynakları-mızın durumu ortada. Katılımcılık esastır; tasarruf yapılacaksa, bu bil-giyi toplumla paylaşmanız gerekir. Toplum olarak bileceğiz ki, proje bir anda bütün sorunumuzu çözme-yecek. İklim değişsin, orada bizim boru hattı kapasitemizin taşıyaca-ğı kadar su olsun kaynakta. Ne âlâ. Ama kaynaklar sonsuz değil, kritik bir durumdayız, bunun toplum ola-rak bilincinde olacağız.

Melen Çayı ve Melen Projesi boru hattı inşaatı.

Türkiye ilk kez yaşamıyor bunla-rı. Hep periyotlar halinde, kurak dö-nemler yaşıyoruz. Başladı mı, birkaç yıl devam ediyor. Biz bu yıl stokla-rı kullandık, bir sonraki döneme, stoksuz giriyoruz. En kötü tablo ge-lecek yılda; çünkü bu yıl onun ser-mayesinden tükettik. Gelecek yıl bu stok açığının kapatılması mümkün değil, çünkü kaynakların durumu ortada, geçen kışı nasıl geçirdiğimizi hepimiz biliyoruz.

Ülkemiz, topografya itibarıyla ho-mojen olmayan bir yapıda. Bölgesel ölçekte çok düzensizlik var. İklim düzensiz. Buyrun Karadeniz'de po-tansiyel artıyor, kritik durumumuz-da ne işimize yaşıyor bu kaynak?..

Yerel yönetimler, su sorunlarını DSI ile çözmeli

Önceki İSKİ Müdürü ve DSI Ge-nel Müdürü, Melen Projesi'ne sırt çevirmişlerdi. "Biz İSKİ olarak çok iyi yönetiyoruz, her türlü barajı yapıyoruz, hallettik su işini İstan-bul'un. Melen fuzuli bir projedir" dendi. Nedeni şu, Büyükşehir Be-lediyesi başka partiden, İSKİ ona bağlı; Melen Projesi'ni planlayan başka parti, böyle bir bağnazlık. Yani kurumlar arasında diyalog eksikliği de var.

Dahası şunu söyleyeyim, yasal olarak hiçbir belediye, yönetim, su kaynağı arayamaz, su kaynağı yatırı-mı yapamaz, su kaynağı getiremez

kente. Nüfusu yüz bini aşan bütün kentlerde bunun yasal sorumlusu DSI'dir. Durumunuza göre, ihtiyacınızı DSI'ye gösterirsiniz; o mevcut senaryolara göre kaynak araştırır, kamu kaynaklarını tahsis eder, yatırımını yapar ve getirir size işletmeci olarak teslim

eder. Yerel yönetimler su işletir; suyu dağıtır, şebekesini yapar, parasını toplar, bu kadardır.

İstanbul ve Ankara Büyükşehirleri, kendilerinin dışında hiçbir kurum görmek istemiyor. Onlar her şeye egemenler, her şeyi başarabilirler. Böyle bir kurum var: DSI. Yasal yetkilerle donanmış, görevi bu. Aynı bir disiplin, aynı bir bilim. Dolayısıyla, yerel yönetim olarak DSI'yi dışlayarak iş yapamazsınız. Bugün Istanca'ya, Rezve Deresi'ne büyük yatırım yapacaklar, aslında DSI'nin işi. Ondan talepte bulunmuyor, bütün işleri biz kotarıyoruz diye yaklaşıyorlar. Dolayısıyla kurumsal yapıdaki bu karmaşanın faturası, bireye, topluma çıkıyor.

DSI kaybolup gitmek üzere. 1990'dan sonra kötü siyasetin iyice girmesiyle, artık tamamen kimliğini, kişiliğini kaybetti. Ne yazık ki su sahipsiz kaldı.

Şimdi bakanlık kurulacak bir tane her şey halledilecek! Su ve yol bakanlığı deniyor, Enerji Bakanlığı'nı karşılamak üzere. Aciz kaldığımız zaman, biliyorsunuz hemen bir bakanlık kurarız.

Katılımcılık içerisinde suyun yönetimi, kaynak geliştirilmesi, planlanması ve tüketilmesi noktasında hep beraber bir politika üretilmeli: Su politikası. Önce bunu çok net ortaya koyacaksınız, bu politikaya göre de yasal ve kurumsal altyapıyı düzenleyecek, oluşturacaksınız.

İstanbul'un su sorunu nasıl çözülebilir?

İstanbul için kısa vadede nasıl önlemler alınabilirdi?..

Bir hata şu. Bundan 4 ay önce, işin rengi çıktı ortaya. Barajlar yüzde

58'lerdeydi. İndi bugün yüzde 25'lere, hâlâ refleks yok. Büyükçekmece Gölü, deniz kıyısında, gölde tatlı su belli bir miktarda varken, denizden onun çeyreği kadar su aktarabilirdiniz oraya. Bir miktar tuzlanırdı suyunuz, fakat rahatlıkla kullanabilirdiniz. Terkos da aynı şekilde. Ciddi kapasitedir, onun bir çeyreği kadar denizden su almanız, kalitesinde fazla bir değişiklik yaratmazdı. Darlık da, aynı şekilde. Fakat böyle bir yöne gidilmedi. Bugün üçünün de suyu ciddi biçimde azalmış durumda, oraya radikal bir deniz suyu aktarma şansınız artık yok. Gününbirlik yaşadığımızdan, ümitte yaşıyoruz.

Sizce İstanbul için uzun vadede olası bir çözüm senaryosu var mı?

İstanbul için yeni bir kaynak bulma şansı yok. Denizden yararlanma dersek, Karadeniz, en az tuzlu suyumuzdur, en az maliyet yaratacaktır. Ama bunun ciddi bir üretim maliyeti vardır, prosesin yatırım bedeli, işletme maliyeti vardır. Fikir olsun diye söyleyeyim, Marmara Denizi'nden günde 6000 m³ ters ozmozla su çekecek bir arıtma sistemi projesi yürüyor, bir demir çelik tesisi için. Günlük 6000 m³ su üreteceksiniz, bunun ilk yatırım bedeli, yaklaşık olarak 2 milyon Euro. Suyun üretim bedeli de, m³ olarak söylüyorum, 30 Euro-cent, yani 500 bin YTL civarında.

İstanbul'un su ihtiyacı ölçeğine geldiğimiz zaman, bunun çok ciddi bir maliyeti var. Sosyal boyutu vardır bunun, birey bunun faturasını kolay kolay ödeyemez. Günlük 2 milyon m³ düzeyinde talebin olduğu İstanbul örneğinde, sistemin çeyreğini bile denizden sağlamak için epey düşünmek lazım, çok zor iştir.

Sürekli arz peşinde gezersiniz, büyük yanlış olur. Arz yaratma şansımız yok, kaynaklar bitti. Gittik, Bolu'ya kadar tüm kaynakları topladık, geldik. Daha öbür tarafa geçemiyoruz, Ankara çıkıyor karşımıza. Ne yapacağız? Talebi yöneteceğiz. Suyu akılcı bir biçimde sonuna kadar değerlendireceğiz, atık suyumuzu kullanacağız. Hangi kalitedeki suyu hangi talebe yönelteceğiz, suya dayalı sanayiye, su kaynağına mı götüreceğiz; bunların planlanması gerek.

Acı bir gerçeği paylaşmak durumundayım. İki yıldır İstanbul'da Çevre Düzenleme Planları üzerinde çalışılıyor, master plan dedikleri. İstanbul'un Anayasası. İstanbul il genelinde, Silivri'den Şile'ye varıncaya kadar, sanayi nerede, tarım nerede, yerleşim nerede, yeniden modelleniyor. Gelin görün ki, bunun içinde su ögesi yok. Arazi planlaması demek, su kaynağını yönetmek demek. At-başı gider. Su yok, bu planda.

Deniyor ki İstanbul'a yıllık 500 bin gelen, 250 bin de dönen var. Bu kadar dönen varsa bile, yıllık hâlâ 250 bin katlanma var. Alan planlamasında bir doyum noktası var, orda biter. Bir örnek vereyim. İsrail'in gelişme sınırı için bir kırılma noktası tanımlanıyor, uluslararası konjonktürde. Tarım, sanayi, içme-kullanma suyu için, sağlayabildiği asgari tatlı su kaynağıdır; o miktar ne ise orda biter, İsrail'in gelişmesi denir.

Biz İstanbul'da olduğu gibi, Ankara ve İzmir'de de sınıra dayanmışız çoktan. 1960'lı yıllarda, 28 milyon nüfusumuz varmış. Kişi başına düşen su miktarı 4000 m³. Toplam su miktarı, kişi sayısına bölünüyor. Ama aslında 180 milyon m³ suyun hepsini kullanamıyoruz, bunu anlatmıştık. Neyse, bir yerden yola çıkacağız. 2000 yılında nüfusumuz gelmiş 67 milyona, kişi başına düşen su 2300 m³'e düşmüş. 2030'da 100 milyon olacak deniyor, kişi başına 1000-1200 m³'e suya yaklaşıyoruz. 1000 m³'ün altı kronik su sıkın-

tısı, 500 m³ kriz demektir. Böyle bir gidişimiz var.

Dünyada planlama sonucunda nereye gitmiş kentler, gözden geçirelim. Kudüs (İsrail) örneği var. Su tasarrufu sağlayan donanımların montajı, armatür, rezervuar gibi, şebeke kaçaklarının belirlenip onarılması ve parkların daha etkin bir biçimde sulanması benzeri önlemlerle, kişi başı su kullanımında yüzde 14 oranında bir düşüş olmuş. Mexico City (Meksika) örneği var, 350 bin tuvalet rezervuarı 6 litrelik modelle değiştirilmiş, 250 bin kişiye yetecek kadar bir tasarruf yapmışlar. Fiyatlandırmaya da gidilmiş. O da bir politikadır ve anlamlıdır. Bu sosyal bir yara değildir, akılcıdır, tasarrufa yöneltir. Pekin (Çin), Singapur ve Waterloo (Kanada) örnekleri var.

Bunlar daha çok evsel kullanıma yönelik tasarruflar mı?

Bir ülkede akılcı kullanım için birinci adım, tarımdaki kaynağı yönetmektir, çok önemlidir. Öbür tarafta küsuratla uğraşırsın. Ama tarım uzun soluklu bir iştir. Çiftçinin eğitimi başlı başına bir sorundur. Teknolojik altyapıyı kabul ettirmek zordur. Devamlı gündeminizde olacak ve korkmayan bir politikayla üstüne gideceksiniz.

Ama büyük kentlerde artık tarım yoktur. Kentlerde aktörler, sanayidir, evsel kullanımdır, çevre sulamadır. Kimin oranı nedir, hangi aktörde, hangi oranda iyileştirme yapmak gerekir? Bunun sorgulanması gerek. Teknolojik olarak mümkün. Talebi akılcıca yönetmek için ve gelecek kurak dönemlere hazırlık olarak, planların, senaryoların el altında olması lazım. Gelişmelere göre onları harekete geçirebiliriz.

Fiyatlandırma nasıl çözüm olacak?..

Değişik şeyler yapılabilir. Örneğin, enerji fiyatlandırılırken, iki-üç kademeye gidiliyor. Akşam saat 6 ile 11 arası enerji talebinin en çok olduğu saatlerdir. Bu saatlerde sanayiye fazla fiyatlandırılabilirsin örneğin, 11'den sonra herkes uykuda talep yok, ama birçok termik santral var,

çalışıyor, üretimi durduramıyorsun, depolayamıyorsun, toprağa veriyorsun. Ucuz tutarsın bu saatlerdeki enerji tüketimini. Bu, belli politikalar çerçevesinde, talebi yönetmektir. Siz istiyorsunuz, sizin isteğinizi nasıl en aza indirebiliriz, bu değil. İsteğinizi yönlendiririm.

Doğu Anadolu'dan su taşımak gerçekçi bir çözüm mü?

Bunun bir bedeli vardır. Sibirya'dan doğalgazı buraya getirip, bunun bedelini ödeyebiliyoruz. Ama suyu taşımak tabii doğalgaz kadar kolay değil, onun kadar hafif bir materyal değil. Ama mutlaka burada, büyükşehir kimliğinizi sürdürcekseniz; hâlâ sanayinizi burada geliştireceksiniz, hâlâ talebin burada yaratılmasına izin verecekseniz; toplumun ihtiyacını kamu olarak karşılayacaksınız. O zaman kaynağı taa ordan buraya getirmek için yatırım yapacaksınız, enerji harcayacaksınız. Bunun bir maliyeti var, kent yaşamındaki insanın ekonomik profili bunu ödemeye uygun mu? Uygun değilse, o zaman bu alternatif değil. O zaman bu proje hayali. Ama iş o noktaya gelirse, her kaynak her noktaya gidebilir. Olmayan bir kaynak, en pahalı kaynaktır. Sıkışık dönemde Trabzon'dan gemilerle su getirmeye kalkıldı, Manavgat'ın suyu çekilip getirildi.

Su ticari rant olursa...

Derelerin özelleştirilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?

Hidroelektrik enerji santralleri yatırımlarında epey gündemde. Acı bir tablo vardır. Su kaynağını bir çırpıda özelleştirip, ben işi otomati-

ğe aldım diyemezsin. Su dünyanın her tarafında kamu kaynağıdır, öyle olmak durumundadır. Bir finans modeli olarak bakıldığında, yatırım aşamasında kontrollü bir şekilde özel sektörü aracı olarak kullanabilirsiniz, ama su haklarını kamu kontrolünün dışına çıkaramazsınız. Tanım şudur: Mülkiyet haklarını devretmeyin. Kontrol mekanizması, kamunun elindedir. Ama Türkiye'de kamu yok. Kamu hakları, kamu kurumları eliyle yönetilir. Kamu kurumları bitmiş, yıpratılmış.

Suyu eğer, ticari rant aracı haline getirirsen, iki yıl sonra insanlar birbirini boğazlar. Su kaynaklarını, kamu menfaatlerinin dışında, ticari menfaatlerin egemen olduğu bir model içerisinde yöneltmeye kalkarsınız; olmaz.

İçme sularını şişeleyip satıyorlar, kaynağın kullanımı bu şirketlere belli bir süre için mi devrediliyor?

Milli Emlak'ın gözetiminde onlar. Maden ocakları, kıyı alanları, turizm alanları tahsisi gibi, belli bir dönemdir. 20 ya da 49 yıllığına kiralanır, mülkiyet kamunundur. O dönem bittikten sonra, yeni baştan kamunun malıdır. Kamu kurumu ya yeniden piyasaya çıkarır ya da kendisi işletir. Temel felsefesi böyledir. O kaynağı kamu yararına kazandırmak. Diyor ki "Burda bir kaynak var, kamu ondan yararlanamıyor. Çeki düzen ver, derle toparla, sistematize et, kamuya sun". Bu kaynak kamunun ihtiyacı çünkü. Ama özel sektör kanalıyla bu ihtiyaç giderilmiş, ama kamu eliyle. Kamu kaynaklarının tahsisinde çok temel bir ilke, kamu yararı esastır. Diyor ki, "Fiyat arz talep meselesidir. Öyle bir piyasa oluştur ki, yaşayabilesin, talep bulabilesin". Sistemin kendi rekabet koşulları içerisinde regüle ediyor. Serbest piyasa mekanizması içerisinde o akılcı bir yerde olur. Ama öyle bir noktaya gelindi ki kaynak sınırlı, tröstleşme var; rekabet kuruluşları olsa bile, kamu buna erişebilir olmaktan çıktı. O zaman, ortaya çıkan sosyal yara kamuyu harekete geçirmeli.

Ankara'nın su sıkıntısı, yeni su temin projeleri ve olası sorunlar

"Bir başkent su kesintisi yaşayacak duruma getirilmemesi gerekiyordu. Uzun vadeli çözüm için, yaşamsal ama kısıtlı olan su kaynaklarımız ve su hizmetleri yönetimimiz planlı, verimli ve ulusal çıkarlarımız dikkate alınarak geliştirilmelidir. Verimli bir su kaynağı yönetimi oluşturabilmek için, öncelikle ihtiyaçlarımıza, kalkınma stratejilerimize ve özgün koşullar ve olanaklarımıza en uygun modeli yaratmamız gerekiyor. Siyasi iradenin oldukça kararlı, toplumsal duyarlılık ve desteğin ise çok yüksek olması büyük önem taşıyor."

**Dursun Yıldız ile
Söyleşi: Elif Bozkurt**

Ankara'da yaşanan su sıkıntısı, sebepleri ve çözüm önerileri, çeşitli kanallardan yapılan çok farklı açıklamalar nedeniyle, doğruyu ayıklamayı zorlaştıracak bir bilgi kirliliği içinde gündeme yansıyor. Bu nedenle konuyu uzmanına sormak istedik ve teydimizi Dursun Yıldız'a uzattık. Dursun Yıldız, İTÜ İnşaat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, Hollanda ve ABD'de lisansüstü çalışmalarda bulunmuş. DSİ'de çeşitli birimlerde Şube Müdürlüğü ve Daire Başkanı Yardımcılığı yapan Yıldız, Hacettepe ve Gazi Üniversitesi'nde yarı-zamanlı öğretim üyesi olarak dersler vermiş. TMMOB'da çeşitli dönemlerde Yönetim Kurulu Üyesi ve İkinci Başkanlık görevlerini de yürüten Yıldız'ın mesleki teknik, teknopolitik ve hidropolitik alanlarında yurtiçi ve yurtdışında yayımlanmış çok sayıda teknik rapor, bildiri ve makaleleri ve *Barajların Mansabındaki Oylumalar* ve *Akdeniz Havzası'nda Su Sorunları* adlı iki kitabı bulunuyor. Ayrıca Yıldız, su dosyamız için geniş çapta yararlandığımız *USIAD Su Raporu*'nun da editörü.

Su yönetiminde çok başlılık ve koordinasyon sorunu

Sayın Yıldız, sürecin başına dönersek, şimdilerde dillendirilmeye başlanan, DSİ ve ASKİ arasındaki görev ve yetki karmaşası mıdır sorunun başlangıç noktası? Türkiye'de su kaynaklarının yönetiminde nasıl bir sorun yaşıyor?

Esas sorun şu, Türkiye'de su kaynaklarının yönetiminde kurumlar arasında çok başlılık, çok parçalılık ve koordinasyon sorunu var. Bu durum su hizmetleri yönetimi için de, su kaynakları planlaması için de, sürecin istenilen hızda ve kalitede ilerlemesine engel oluyor. DSİ, 1053 sayılı yasayla, nüfusu yüz binden fazla olan kentlere su getirmek sorum-

luluğunu almış durumda. Ancak, bunun yanında, 10.07.2004 tarih ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun 7. maddesinin r bendi çerçevesinde, su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek ve bu amaçla tesis kurmakla, büyükşehir belediyeleri de görevlendirilmiş. Bir başka karmaşa da, ASKİ'nin Kuruluş Yasasından geliyor. 2560 Sayılı Yasanın 2. maddesinde, içme, kullanma ve endüstri suyunun her türlü yeraltı ve yerüstü kaynaklarından sağlanması ve dağıtılması için her türlü tesisin etüt ve projesini yapma ve yaptırma görevi ASKİ'ye verilmiştir. İşte bu karmaşa sonuç itibarıyla içme ve kullanma suyu temini konusunda sağlıklı bir sonuca ulaşmasını zorlaştırıyor. Belediye eğer DSİ'nin projesini yapmak isterse, bu kanuna göre yapabiliyor. Ancak DSİ'nin belediye adına bir sistemi gerçekleştirebilmesi için belediyenin kabulü gerekiyor. DSİ ancak, belediyenin alınacak kredileri geri ödemeyi kabul etmesinden sonra işe başlayabiliyor. Yani kurumlar arasında bir mutabakat gerekli.

Yaşanan süreçte, yetki karmaşasının da etkili olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle Türkiye'deki su

kaynakları yönetimi bu çok başlıklık-
tan kurtarılmalı. Bir an önce merke-
zi iradenin tam anlamıyla entegre
bir anlayışla işleyebileceği ve hızlı
karar alınabilecek bir yapıya kavuşa-
bilmesini önemli sayıyorum. Bu kar-
maşa, dışarıdan birtakım müdahale-
lerin yapılmasına ve başka alanlara
yönlendirilmesine müsaade edilme-
den, en verimli projelerin uygulan-
masına olanak tanıyacak şekilde ye-
niden yapılandırılmalıdır.

Kızılırmak Projesi ve sorunlar

Peki, yine bu iki kurum arasında tartışmaya neden olan Kızılırmak Projesi'nden söz eder misiniz? DSI tarafından ertelenen proje, bugün Büyükşehir Belediyesi tarafından Ankara'nın tek kurtuluşu olarak sunuluyor...

DSİ hazırladığı planlama raporunda, Kızılırmak suyunun 2027'den sonra Ankara içme suyu için değerlendirmeye alınabileceğinden söz etmiş; aynı planlama raporunda, iki dönem üst üste gelecek bir kuraklıkta Ankara'da su sıkıntısı çekileceğini belirtmiş ve bu nedenle öncelikle Gerede Sistemi Projesi'ne başlanılmasını talep etmiş. Ancak Gerede Projesi'ne başlanılmaması, bugün iki kurak dönemi üst üste yaşıyan Ankara için çok ciddi su sorunları yaratmıştır. Bu arada yapılan Kavşakkaya Barajı su tutmaya başladı; ancak bu baraj 53 milyon metreküp hacminde ve Ankara'nın su talebinin önemli bölümünü karşılayabilecek bir yatırım değil.

Belirttiğim gibi, Kızılırmak'tan su getirmek DSI'nin raporlarında göz ardı edilmiş bir husus değil, ancak ikincil olarak, 2027 yılından sonraki ihtiyaç için ele alınan bir proje. Nedeni de çok açık. Kızılırmak, su alma noktasına kadar çok uzun bir mesafe kat ederek 7-8 ilimizden geçiyor ve sanayi atıklarıyla, katı atıklarla kirleniyor. Kirlilik analizleri DSI tarafından yapıldı. Kızılırmak sadece uzaklığı

nedeniyle değil, aynı zamanda dinamik bir kirlilik yükü taşıyan nehir olması itibarıyla, su temini planlamasında, Gerede'den sonra değerlendirilmeye alınmıştır. Havzadaki kirliliğin alınacak önlemlerle kontrol altına alınması ve arıtma teknolojilerindeki olası gelişmeler sonucunda, Kızılırmak suyunun birim maliyetinin 2027'den sonra daha ucuz olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle Kızılırmak projesi DSI planlama raporlarında ikinci bir alternatif olarak değerlendirilen bir projedir.

Ancak Melih Gökçek, "Kırıkkale Kızılırmak suyunu iki yıldır kullanmıyor, bir tane bile ishal olan yok" şeklinde açıklama yaptı...

Kırıkkale Belediyesi'nin web sayfasında, bu suyu iki yıl önce Kırıkkale'ye getirdiği, mevcut klasik arıtma tesislerinde arıtamadığı suyun konusunda ve tadından içmeyi engelleyecek birtakım özellikler olduğu belirtiliyor. Belediye bu suyu belki kullanma suyu olarak kullanıyor olabilir, ama içme suyu niteliğinde bir su olmadığı belirtiliyor. Sülfat ve klorür yoğun bir su. Kırıkkale Belediyesi, bu suyu, kendi arıtma tesislerine ek olarak, teknolojisi daha gelişmiş arıtma tesisleri inşa edip, bu tesislerden geçirerek şehre vereceğini web sayfasında yazmış, ileri arıtma teknolojileriyle arıtabilmek için ihaleye çıkardığını web sayfasında ilan etmiş.

Kızılırmak suyu içilemeyecek; Ankaralı içme suyunu satın alacak

Kızılırmak Projesi'ne devam edileceği görülüyor. Suyun içeriği ile

Ankaralılar su kuyruklarında çile çekerken, su borularının patlamasıyla binlerce metreküp su heba oldu.

ilgili sorun varken, kullanımı nasıl sağlanacak?

Kızılırmak'tan getirilecek su, şebekeye verilmeden önce, TS 266 içme suyu standartlarına göre, maksimum sınırların üzerinde olmaması gereken hiçbir parametreyi içerisinde taşıması gerekmektedir. Bu nedenle çok iyi bir arıtma işleminden geçmeli. Yani mevcut klasik arıtma teknolojisinin daha ileri bir arıtma teknolojisi-
ne ihtiyaç var. Bu da Kızılırmak'tan getirilecek suyun, birim maliyetinin yükselmesine neden olacak. İşte bu döngüye girildiği andan itibaren, çözüm bulmak da zorlaşıyor. Artan bu birim maliyet ya sübvansedeilecek ya da bu artışı engellemek için su arıtılmadan sadece İvedik Arıtma Tesisleri'nde diğer barajlardan gelen daha kaliteli içme suyu ile karıştırılarak kente verilecek.

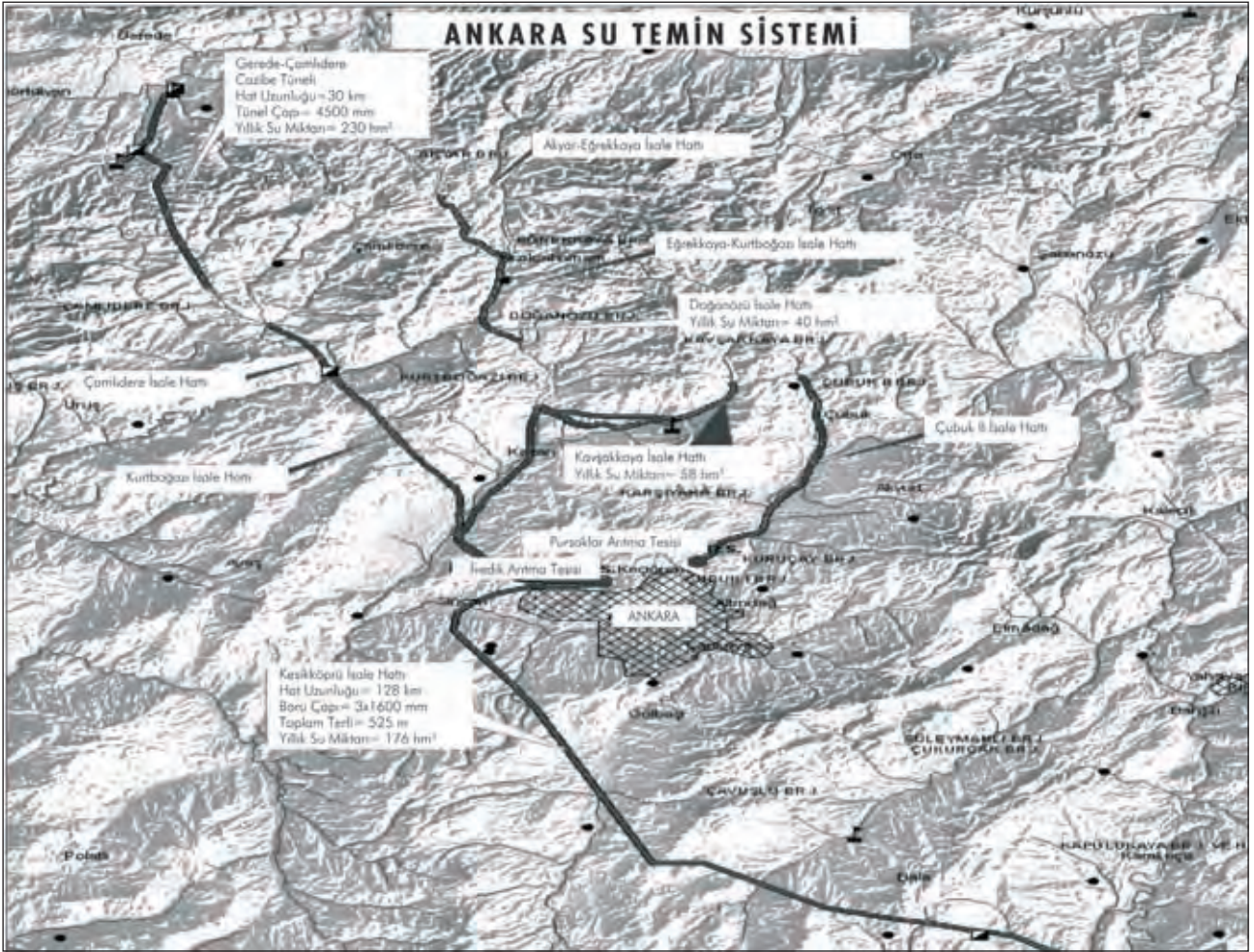
Suyun bir insan hakkı olduğu ve su temininin de kamusal görev anlayışı ile yapılması gerektiği dikkate alınacak olursa, Kızılırmak suyunun TS 266 standartlarına göre arıtılıp, oluşacak ilave maliyetin tüketiciye yansıtılmadan Ankaralı'ya sunulması öncelikli görev olarak ele alınmalıdır.

Ankaralı bundan sonra hangi suyu içecek?

Ankaralı'nın bundan sonra hangi suyu içeceğinde, esas olarak yağışların ne zaman başlayacağı etkili olacaktır. Yağmurların başlamasıyla dolacak olan Çamlıdere ve Akyar, Eğ-

rekaya ve Kurtboğazi, Kavşakkaya sistemlerinden gelecek (ki Ankara'ya verilen suyun yarısı Çamlıdere Sistemi'nden karşılanıyor) suyun kullanılması durumunda, Ankara Kızılırmak'tan gelecek sudan daha kaliteli su içme ve kullanma olanağına sahip olacaktır. Ancak asıl risk, bu kurak periyodun devam etmesi durumunda ortaya çıkacaktır. Bu durumda Kızılırmak'dan getirilmeye çalışılan suyun, diğer su kaynaklarıyla karıştırılmadan verilmesi söz konusu olacaktır ki; bu durum, Ankara'nın içme ve kullanma suyu kalitesinin büyük ölçüde düşmesi anlamına gelecektir. Diğer deyişle bu suyu, Ankara sadece kullanma suyu olarak kullanmak zorunda kalacaktır. İçme suyunun ise, daha yüksek bir ücretle endüstriyel içme suyu pazarından karşılanması gerekecektir.

İlk kesinti sonrasında su verildiğinde yaşanan boru patlamaları, Ankara'nın altyapı sorununu da gündeme getirdi. Bu sorunun sebebi neydi?

Su boşaltıldıktan sonra tekrar doldurulmaya başlandığında, sistemde yer alan havanın kontrollü bir biçimde sistem dışına atılması gerekir. Ancak Ankara'da yapılan işletme çalışmasında, öncelikle üst kotlara giden şebekenin vanaları kapatılmış ve su öncelikle alt kotlardaki şebekeye verilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada şebekenin içerisindeki vantuz dediğimiz havayı belirli bölgelerden tahliye edecek tahliye vanaları, sistemdeki havanın dışarıya atılmasına yeterli olmamıştır. Bu nedenle dağıtım sisteminde oluşan vakum etkisi, ana isale hattındaki zayıf bir bölgede hasara neden olarak sistemi devre dışı bırakmıştır. Bir diğer deyişle sistemdeki vantuzlar hızlı bir doldurma esnasında içerideki havayı emniyetli bir şekilde dışarıya atmak için yeterli görev yapamamıştır. Yani neden dağıtım şebekesinin üzerinden dozerlerin geçmesi değildir, zaten burada dozerlerin çalışmadığı Yenimahalle Belediye Başka-

nı tarafından açıklanmıştır.

Suyu doğru yönetmek için...

Diğer taraftan Ankara'nın beş aylık içme suyunun olduğu yönünde açıklamalar geliyor ve bu da akıllara kesintilerin sebebinin rant sağlamak mı olduğu sorusunu getiriyor...

DSİ Genel Müdür Vekili Sayın Haydar Koçaker'in yaptığı açıklama, bugünkü gazetelerde yer aldı; Ankara'nın 5 aylık suyu olduğu en yetkili ağızdan ifade edildi. Bu tabii bazı soru işaretlerini gündeme getirdi. Ancak bu konuda eğer kurumlar koordineli bir çalışma yürütecek olsalardı, bu tespit ve açıklama belediye ve DSİ yetkilileri tarafından çok daha önceden yapılabilirdi. Bu da daha sağlıklı bir su kesinti ve dağıtım programının uygulanabilmesi olanağını tanırdı.

Uzman kuruluşları, planlı yatırım anlayışını göz ardı ederek, su temini gibi çok dinamik ve yaşamsal bir ta-

lebi karşılamak oldukça zordur. Su kaynakları planlaması, nüfus artışı ve tüketim kalıplarındaki değişikliklere bağlı olarak dinamik bir talebi karşılamaya yönelik bir planlama çalışmasıdır. Bu dinamik talebi karşılayabilmek için uzman kuruluşlarla ve iyi projeksiyon ve öngörülerle planlama ve uygulama yapmanız gerekiyor.

Şimdi öncelikle yapılması gereken suyun yaşamsal bir doğal kaynak ve su sorununun da doğrudan insan ve toplum sağlığıyla ilgili bir konu olduğunu kabul etmektir. Bu doğrultuda sorumlu ve duyarlı açıklamalar yapılarak, sorunun toplum sağlığını daha fazla tehdit etmeden çözümü için bir an önce tüm ilgili tarafların samimiyet ve ciddiyet içerisinde çözüm araması gerek. Bunun gerçekleştirilemediğini üzüntüyle görüyoruz.

Bu günden sonrası için, çözüm önerileriniz neler?

Öncelikle bir başkentin, su kesintisi yaşayacak duruma getirilmemesi gerekiyordu. Şimdi yapılması gereken, öncelikle sonuçlardan yola çıkarak birtakım tespit ve analizler yapmak değildir. Sonuçları tabii ki değerlendireceğiz, ama sonuçlar bizi beklere doğru götürmeli.

Bugünkü susuzluğun sebebi kuraklık değildir. Yapılması gereken sebebi doğru tespit etmek ve bundan sonra tekrarlamaması için hangi önlemlerin alınması gerektiği doğrultusunda çaba sarf etmektir.

İlgili tüm kurum ve kuruluşların bu noktada hassas olması gerekiyor. Ülkenin uzman kuruluşlarının bilgi, birikim, deneyim ve donanımlarının reddedilmesiyle doğru kararlar alamamız ve kaynaklarımızı verimli kullanmamız mümkün olmaz. Su temini gibi altyapı yatırımları çok büyük yatırımlardır, bundan dolayı kısıtlı olan hem doğal hem de mali kaynaklarımızın çok verimli bir şekilde geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle öncelikle bir su yasasının çıkartılması ve su hizmetleri yönetimi kurumsal yapısının ülkemizin koşullarına göre yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Su kaynaklarının ge-

liştirilmesi ve su hizmetleri yönetimi yapımız çok başlılık, çok parçalılık ve yetki karmaşasından hızla uzaklaştırılmalıdır.

Su kaynaklarımızın geliştirilmesi konusunda merkezi planlamayı çok dikkatli bir şekilde yapacak bir kamu otoritesine olan ihtiyaç, gelecekte çok daha büyük olacaktır. Çünkü su kaynakları belirli yörelerimizde toplanan nüfus ve dengesiz gelişme nedeniyle, artık havzalar arası transferlerle bu bölgelere nakledilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle merkezi planlama ve kurumlararası koordinasyon hızla sağlanmalıdır. Bunlar yapılmadığı takdirde, bundan sonra da bu ve benzeri sorunları yaşama olasılığımız yüksektir. Umarım yaşanan sıkıntı, gerek kullananlar, gerek yönetenler olarak su kaynaklarımızı daha verimli yönetmeye ve kullanmaya yönelik deneyimler edinememize olanak tanımıştır.

Su bir kamu hizmetidir, ticari meta değildir

Su hizmetlerinin, topluma bir kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde sunulması gerekir. Bu nedenle su hizmetleri bedelinin, fiyatlandırma-ya yönelik değil, toplumun dar gelirli kesiminin de karşılayabileceği şekilde takdir edilmesine yönelik bir anlayışla belirlenmesi gerekli. Ancak bugün suyun, bir ticari meta olarak değerlendirilmesine doğru dönüşen bir anlayış vardır. Bu da süreci suyun ticari bir meta olarak fiyatlandırılmasına doğru götürmektedir. Bu sürecin dikkatle izlenmesi gerektiğine inanıyorum.

Su kaynaklarımız ve su hizmetleri yönetimimiz planlı, verimli ve ulusal çıkarlarımızı dikkate alarak geliştirilmelidir. Verimli bir su kaynağı yönetimi oluşturabilmek için, öncelikle ihtiyaçlarımıza, kalkınma stratejilerimize ve özgün koşul ve olanaklarımıza en uygun modeli yaratmamız gerekiyor. Bu konuda siyasi iradenin oldukça kararlı, toplumsal duyarlılık ve desteğin ise çok yüksek olması büyük önem taşıyor.

SİYASET >

KÜRESEL ISINMA VE İKLİM KRİZİ

Ömer Madra

Dünyayı üzerinde hayat olmayan bir gezegen haline getirmeye apt içmiş görünen insan türünün bir an durup, elindeki ve aklındaki gücü hayatı sürdürmek için yapması gerekenlere yakınladabileceği kadar bir zamanımız hâlâ var mı? İşte, iklim değişikliği, ekoloji ve yeşil düşünce konularında çalışan Ömer Madra'nın Ömer Madra'yla uzun söyleşilerinin ürünü olan bu kitap, her şeyi tağmeten bu umudu barındırıyor içinde...

FOTOĞRAF >

ANLATMANIN BAŞKA BİR BİÇİMİ

John Berger-Jean Mohr

John Berger ile ünlü (svçnell fotoğrafçı Jean Mohr'un birlikte kurguladıkları bu fotoğraf kitabı, fotoğrafla teörinin nasıl görüldüğünü yanı sıra sözcükleri de, anekdotların yanı sıra hatıraları da kapsadığını ortaya koyan benzersiz bir çalışmadır. "Anlatmanın Başka Bir Biçimi", fotoğrafları çeken ile çekilen, fotoğraflar ile onlara bakanlar, deklansör basılan an ile anılan çağıştırdığı hatıralar arasındaki gerilimi eşsiz bir sayfa dönüştüren bir kitaptır...

KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR >

DÜNYANIN KÖKENİ: VAJİNA

Jelte Drenth

Jelte Drenth'in "Dünyanın Kökeni: Vajina" çalışması, vajinaya dair dünya kültürlerindeki gelenekler ve alışkanlıkları irdelerken, yer yer mizahi ve alıcı bir dille kaleme almış ve son dönem geliştirilen tıbbi yenilikleri de özetleyen bir kitaptır; deyiş yerindeyse, vajina hakkında etkileyici bir bilim-kurgu büküsüdür.

SİNEMA >

SİNE-GÖZ

Dziga Vertov

Sovyet Devrimi'nin getirdiği özgürlük ve cesurca deneyler ortamında sinemaya yepyeni bir soluk gelmiş ve Sine-Göz, Sine-Gerçek anlayışıyla "oyunculu" sinemaya karşı film kamerasının sadece hayatın içindeki gerçekleri odaklaması gerektiğini savunan ünlü yönetmen Dziga Vertov'un sinema dünyası...

www.agorakitapligi.com
tel: 0212 243 96 26-27
faks: 0212 243 96 28

6
agorakitapligi

Eski Tunç Çağı ölü gömme töreninden temsili bir görünüş. Süs ve diğer eşyaları ile gömülü kraliçe ve kerevet üstünde gömü töreni yapılan kral. (Anadolu Medeniyetleri Müzesi Rehberi, s. 68-69)

Siyasi erkin gömü uygulamalarına yansımaları Anadolu'da kral mezarları (MÖ 3000-547)

Politik, ekonomik ve dinsel denetime sahip erk odağı olan merkezi iktidarın -kral- saltanatlarının yansıdığı bir alan olan gömü uygulamaları Anadolu'da MÖ 3. binyılın başlarından itibaren görülür. Bu ihtişamlı mezarlar toplumdaki ana otorite ve politik figür -yönetim organı- olan kralların egemenliklerinin yanı sıra ait oldukları kültürlerin toplumsal yapı, inanç sistemleri ve sahip oldukları ekonomik düzeyi sergilemeleri açısından da önemlidir.

Dr. Alev Erarslan

MÖ 5. ve 4. binyıllarda Mezopotamya, İran, Kuzey Suriye ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri "Büyük Mezopotamya"yı oluşturmakta ve bu bölgelerde kültürel bir homojenlik bulunmaktaydı. Ancak MÖ 3. binyıl başlarına tarihlenen İlk Tunç Çağı I Dönemi'yle birlikte, bu kültürel birlik bozulmuş ve "Büyük Mezopotamya"nın parçası olmaktan çıkan bu bölgelerin her birinde, farklı politik, ekonomik ve kültürel gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Filistin ile Kuzeybatı İran, Transkafkasya kökenli göçebe toplulukların yoğun göç dalgası altındadır. Böylelikle MÖ 5-4. binyıllarda Mezopotamya ile kültürel bütünlük içinde olan bu bölgeler bu kez Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Dağıstan ve Kuzeybatı İran ile birlikte Güney Kafkasya'nın parçası haline gelir.

Transkafkasya kökenli topluluklar -Kura-Aras toplulukları- ekonomileri tarım ve hayvancılığa da-

yanan göçebe ve yarı-göçebe kırsal toplumlardır. Farklılaşmamış, temelde eşitlikçi tarım toplulukları olan bu kırsal göçebe çoban toplulukları "beylik" (aşiret) türü bir toplumsal yapıya sahip olup, beylerin rolü, kavimlerini tehlikelere karşı korumak, güvenliklerini sağlamak ve gerektiğinde savaşlar düzenlemektir. Yani bu toplulukların beylerinin rolü savaşçı karakterdedir. Bu savaşçı göçer kabile -aşiret- bey veya beylerinin toplumdaki öneminin vurgulandığı tek yer ise zengin gömü hediyeleri içeren ve "kral mezarları" veya "soylu mezarları" olarak adlandırılan mezar yapılarıdır. Bu toplulukların mezar geleneği ise taş-sanduka mezar, çukur mezar ve az sayıda taş veya tahta ile örtülü kurgan (tümülüs) türü mezarlardan oluşur.

Bazı araştırmacılar tarafından Hurriler'in atası oldukları ileri sürülen bu kültürün karakteristiği olan kral/bey mezarları, kültürün yayıldığı tüm bölgelerde görülür. Bu farklı sosyopolitik ve toplum-

sal yapı MÖ 3. binyılın ilk yarısında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde de kendini gösterir. Güneydoğu Anadolu'da Hassek Höyük, Hacinebi, Birecik Mezarlığı, Nevalli Çori, Titriş Höyük, Lidar Höyük, Aşağı Salat, Şaraga Höyük ve Karkamış gibi çok sayıda yerleşmede, bu farklı toplumsal yapının göstergesi olarak çok sayıda metal ve seramik nesneden oluşan zengin gömü hediyesi içeren sandık mezarlardan oluşan nekropoller bulunur. Ancak sosyopolitik yapı ve mezar tipleri göçer Kura-Aras (Karaz) gruplarının yaşam modelini yansıtmaktayrsa da, bu mezarlarda bulunan gömü hediyeleri tamamen yerel kültürün özelliklerini taşır. Bunlardan maden buluntular arasında bulunan mızrak uçları, baltalar, hayvan başlı ve yay biçimli iğneler, hayvan figürlü makara biçimli nesneler, metal silindir biçimli amuletler ile seramik buluntular arasındaki yüksek ayaklı meyvelikler (şampanya kadehi), S profilli kaseler ve dört kulplu ayaklı kaplar bölgeye -orta ve yukarı Fı-

Anadolu'nun Arslantepe'de ortaya çıkarılan ilk kralının bakır-gümüş karışımından yapılmış diademi-tacı (M. Frangipane, "The Transition Between Two Opposing Forms of Power at Arslantepe (Malatya) at the Beginning of the 3rd Millennium B.C.", TÜBA-AR 4, 2001).

rat- özgü yerel kültür öğeleridir (1). Topluluğun üst düzey elitlerinin gömülü olduğu bu mezarların bazılarında sayı ve çeşitlilik olarak daha geniş yelpazeden oluşan gömü hediyesi bulunması kişinin sahip olduğu sosyal rütbenin yüksekliği, yani soylular arasında var olan statü derecesi farklılıklarıyla açıklanır.

Anadolu'nun ilk kral mezarı

Doğu Anadolu bölgesinde ise bu yeni toplumsal yapı Arslantepe (Malatya) yerleşmesinin Tunç Çağı'nın başlarına tarihlenen VIB1 yapı katında kendini gösterir. Burada bulunan bir taş-sandık mezar Anadolu'da şu ana kadar ortaya çıkarılan en eski "kral mezarı"dır (2). Büyük bir çukurun içine yassı taş levhaların dikine konulması ile hazırlanmış olan mezarın

üzeri büyük yekpare bir taşla kapatılmıştır. Bu taşın üzerinde mezardaki kişiye kurban edilmiş 3 kadın bir erkekten oluşan 4 iskelet bulunur. Mezarın içinde ise oldukça uzun boylu, başında bakır-gümüş karışımından yapılmış diademle birlikte gömülmüş olan bir erkek (kral) bulunur. Gömünün yanına kralın gücünün göstergesi olarak olağanüstü işçiliğe işaret eden altın, gümüş, bakır ve arsenikli bakırdan oluşan zengin metal ve seramik nesnelerden gömü hediyeleri bırakılmıştır. Bu nesneler arasındaki çok sayıda bakır mızrak ucu, kılıç, balta ve hançerlerden oluşan silahlar ile bilezik, kemer, uçlarında ikili ve dörtlü spiraller bulunan kraliyet simgesi süs iğneleri, boncuk ve kolyelerden oluşan takılar yüksek statü kanıtıdır (3).

Doğu Anadolu'nun bugün Kars, Ardahan, Iğdır, Ağrı, Van ve Bitlis illerinin bulunduğu doğu ve kuzeydoğusu MÖ 3. binyılın ikinci yarısında -Orta-Son Tunç Çağları-Transkafkasya göçlerinden en çok etkilenen bölge olmuştur. Yerleşik düzenden küçükbaş hayvan besiciliği ve pastoralist, yarı-pastoralist ekonomik sisteme geçilen bu dönemde hayat ot açısından zengin yüksek yaylalara taşınmıştır. Yaşam tarzının bir dönüşüme uğrayarak göçebe-aşiret düzenine geçtiği yayla ve kırsallarda geçen ve konut olarak kıl çadırların kullanıldığı bu topluluklarda değişen toplumsal yapının

Arslantepe VIB1 tabakasında bulunan Anadolu'da şu ana kadar ortaya çıkarılan en eski "kral mezarı" olma hüviyetine sahip sandık mezar. Gömüyle birlikte kralın rütbesinin göstergesi olarak zengin metal ve seramik nesnelerden oluşan gömü hediyeleri bulunur. (M. Frangipane, "Doğu Anadolu. İlk Tunç Çağı I Dönemi", Arkeo Atlas, Sayı 2, 2003).

Alacahöyük kral mezarlarında altın ve elektrondan yapılmış gömü armağanlarından içki kabı, testi, asa başı, takı ve ikiz idoller (<http://avgg.sitemynet.com/anadoluyugarliliklari/id1.htm>).

konulmakla birlikte, bunlar soylu kişiye öteki dünyada hizmet etmek için gömülen hizmetçilerdi. Mezarlara gömü armağanı olarak içlerine yiyecek-içecek konmuş kaplar ile si-

yansıması olarak bölgede, anavatanı Avrasya bozkırları olan ve toplumun önde gelen elit tabakasının (yöneticiler, bey/kral) gömüldüğü kurgan (tümülüs) tarzı mezar anıtları yeni bir kültürel öge olarak ortaya çıkar. Çapları 350 m ile 100 m yükseklikleri ise 40 cm ile 13 m arasında değişen ebatlardaki bu mezar tepelerinde, tepenin ortasına yapılan taş veya ahşap mezar odalarının tabanları keçe ve hayvan postu ile kaplanırdı. Ölülerin bu odalara bazen tüm vücutları konulurken bazen de yakılıp sadece külleri gömülmekteydi. Genelde tek kişinin konduğu mezarlara bazen birden fazla kişi de

Zengin gömü armağanları içeren Alacahöyük kral mezarlarından in-situ haldeki buluntularıyla A mezarı. (A. Özyar, "Reconsidering the 'Royal' Tombs of Alacahöyük: Problems of Stratigraphy According to the Topographical Location of the Tombs", TÜBA AR 2, 1999).

lah ve takılar bırakılmıştır. Süphan Dağı'nın güney eteklerinde bulunan Sütçey Yaylaları ile Doğubeyazıt-Suluçem Yaylaları bölgenin en büyük ve geniş kurganlarının bulunduğu bölümlerdir (4). Çoğu yağmalanmış olan ve toplumun siyasal örgütlenme biçimi hakkında bilgi veren bu anıtsal mezarlar, bir yönetici sınıfın varlığını gösterir.

Egemen beylerin/kralların güçlerinin gömü pratiklerine yansımasının bir diğer örneği son yıllarda Hakkari'de ortaya çıkmıştır. 1998 yılında Hakkari kent merkezindeki Hakkari Kalesi'nin kuzey eteklerinde bulunan ve "Hakkari Stelleri" olarak anılan 13 adet stelin ön yüzlerinde kabartma ve kazıma-çizgi tekniğinde 11 erkek 2 kadın tasviri işlenmiştir. Yöresel taşlardan yapılmış olan ve yükseklikleri 0,70 ile 3,10 m arasında değişen bu stellerin üzerinde resmedilen kişiler cepheden gösterilmiştir. Silahlarıyla betimlenen erkeklerin bellerindeki kemere hançerleri asılmış olup çıplak olan erkeklik organlarını koruyan bir suspansuar düzeni bulunmaktadır (5). Steller (dikilitaşlar) üzerinde betimlenen insanlar, büyük ihtimalle kuzeydeki yüksek yaylalardan Mezopotam-

ya'ya doğru gerçekleştirilen ve olasılıkla arsenik ya da kalaydan oluşan maden ticaretini denetimleri altında bulunduran göçebe veya yarı-göçebe bir varsıl aşiret aristokrasisinin beyleri/krallarıdır (6). Göçebe, savaşçı bir kavmin beylerinin (kralları) toplumsal rütbelerine işaret eden ve MÖ 2. binyılın ortalarına -Orta Tunç Çağı'nın sonları- tarihlenen Hakkari stellerinin ait oldukları etnik zümre ise bilinmiyor.

Alacahöyük kralları

Anadolu'da kral mezarlarının görüldüğü bir diğer bölge Orta Anadolu olup Çorum'un Alaca İlçesi'nde bulunan Alacahöyük bunların en ünlüsüdür. Kentin güneyindeki bir alanda bulunan zengin gömü hediyesi ve farklı gömü tarzına sahip 13 mezar "kral mezarları" olarak yorumlanmaktadır. En büyükleri 30 m² ve 1 m derinlikte olan bu oda mezarlarda erkeklerin yanı sıra kadınlar da bulunur. Doğu-batı doğrultusunda yapılmış bu mezarlar 2,8x1,7 m ile 8x5 m arasında değişen ebatlarda, dikdörtgen planlı ve tek bölümlü taş duvarlarla çevrili mezar odalarından oluşur. Mezarların üzerleri ağaç, çamur ve toprakla örtülüp gömü işlemi bittikten sonra

bir hayvan kurban edilip mezar üzerinde ölü yemeği olarak yenmiş ve defin töreninin bir parçası olan bu yemekten sonra da hayvanın kafatası ve bacak kemikleri mezar üzerinde

Alacahöyük kral mezarlarında ortaya çıkan mezar hediyesinin en göze batanlarını, Tanrıları temsil eden tunç geyik heykelcikleri ile güneş kursu diye bilinen işlevleri net olmayan (belki dinsel işlevli) boğa ve geyik figürleriyle süslenmiş diskler (alemler) oluşturur (T. Efe, "Batı Anadolu. Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı", Arkeo Atlas, Sayı 2, 2002).

bırakılmıştır. Deri ya da keçeye sarılan tüm gömüler hocker durumunda, başlar batıya bakar pozisyonda yatırılmıştır. Kral ve kraliçe gibi yönetici sınıfa ait olan bu mezarlarda, üst düzey hiyerarşik sınıfın göstergesi olarak çok sayıda zengin gömü hediyesi -prestij/statü nesneleri- bulunur. Orta Anadolu Tunç Çağı maden teknolojisi ve işçiliğinin vardığı noktaya da işaret eden bu hediyeler altın, gümüş, elektron, tunç ve demir gibi çeşitli madenlerden yapılmıştır. Maden buluntular arasında, Tanrıları temsil eden boğa ve geyik heykelcikleri, "güneş kursu" olarak bilinen işlevleri net olmayan (belki dinsel işlevli?) boğa ve geyik figürleriyle süslenmiş diskler (alemler), Tanrı-Tanrıça idolleri, ikiz idoller, kadın-erkek ayrımı yapılmadan bırakılmış olan balta, kılıç, topuz ve hançerden oluşan silahlar, düz ya da kafes delikli taç, kaşbastı, bilezik, altın ve gümüş başlı iğne, fibula, küpe, gerdanlık, toka, kemer, saç halkası, ayna ve tarak ile altın, gümüş ve bakırın yanı sıra kehribar, akik, kırmızı kalseduan, frit ve neceftaşından yapılmış boncuklardan oluşan olağanüstü çeşitte takılar (7), kraliyet sembolleri olan diadem ve asa başları, kadehler, küçük testiler, emzikli süzgeçli kaplar, yüksek kaideli taslar, sistrum ve çalparalar (kastanyet), altın saplı gümüş kaşıklar ve kirmenler (ağırşak) gibi geniş envantere sahip nesneler sayılabilir (8).

Bölgedeki bir diğer kral mezarı da Tokat'ın Erbaa İlçesi'nde bulunan Horoztepe'de ortaya çıkarılmıştır. Burada bulunan oda mezar tarzındaki 2 mezar, gömü şekli itibarıyla Alacahöyük mezarlarıyla farklılık gösterse de, gömü armağanları oldukça benzerdir. Burada da altın, gümüş, bronz ve elektrondan yapılmış hançer, kama ve baltadan oluşan silah, kap-kacak, ayna, güneş kursu, sistrum, çalpara, kirmen ve Tanrı-Tanrıça heykelcikleri bulunur (9). Benzer buluntu topluluğuna sahip kral mezarlarının diğer örnekleri ise Amasya yakınlarındaki Mahmatlar'da

ortaya çıkarılmıştır.

MÖ 3. bin yılın sonuna -İlk Tunç Çağı III evresi- tarihlenen yüksek nitelikli maden sanatına işaret eden Alacahöyük, Horoztepe ve Mahmatlar kral mezarlarının ait olduğu etnik kökene ilişkin farklı görüşler vardır. Bazı araştırmacılar bu insanları gelişkin madencilik düzeyleri ile MÖ 3. binyılda Anadolu'ya göç etmeye başlayan Transkafkasya toplulukları ile ilişkilendirirken, bir diğer grup onların yerli Anadolu halkı olan Hattiler olduğunu ileri sürer (10).

Demir Çağı'nın kralları

Demir Çağı ile birlikte kral mezarı geleneğinde patlama yaşanır. Bu dönem uygarlıklarının en önemlilerinden biri olan ve MÖ 9-7 yüz-

Egemen beylerin/kralların güçlerinin gömü pratiklerine yansımalarının bir diğer örneği Hakkari Stelleri. Yöresel taşlardan yapılmış, yükseklikleri 0,70 ile 3,10 m. arasında değişen bu stellerin üzerinde göçebe-yarı-göçebe bir varsıl aşiret aristokrasisinin beyleri/kralları resmedilmiş (V. Sevin, "Doğu Anadolu. Orta ve Son Tunç Çağı", Arkeo Atlas, Sayı 3, 2004).

yıllar (MÖ 850-609) arasında Doğu Anadolu bölgesinde yaşamış Urartu Krallığı'nın başkenti Tuşpa'nın (Van Kalesi) sitadeline bulunan kayalara oyulmuş kral mezarları oldukça etkileyicidir. Urartular'ın bölgeye kazandırdıkları yeniliklerden biri olan kaya mezarları, kayalığın güney yamaçları üzerine inşa edilmiş olup çok odalı ve tek odalı olmak üzere iki tipte yapılmıştır. Kayalara oyulu çok basamaklı merdiven veya patikalarla ulaşılan ve altı-yedi odadan oluşan çok odalı mezarlar geniş ve yüksek bir ana oda ile çevresindeki yan odalardan oluşur. Ana odaya açılan ve tapınak kapılarına benzeyen giriş kapılarıyla görkemli bir cepheye sahip olan bu anıtların mezar odalarına ölümler bazen yüksek sekiler üzerinde, tekneler içinde veya kayadan oyularak yapılmış taş, tunç ya da toprak lahitler içerisinde bazen de yakıldıktan sonra külleri bir vazoya (urne) konmuş şekilde bırakılmıştır (11). Mezarın çatısı tapınak ve ev çatıları gibi düz, semerdam ve kubbe biçimindedir.

Kral II. Sarduri'nin kaya mezarı. Doğu Mezarı olarak da bilinen mezar etkileyici cephe mimarisi, cepheye yaslanan oturma sekisi, girişe yükselen basamaklar ve platforma inen merdivenlerle anıtsal görünüme sahip (T. Tarhan, "Tuşpa-Van Kalesi. Demir Çağı'nın Gizemli Başkenti", Arkeo Atlas, Sayı 4, 2005).

Büyük Tümülüs olarak da bilinen Kral Midas tümülüsünün zengin gömü armağanlarından tunç ompholoslu tas (hamam tası) ile tunç kap. (www.tebe.org.tr/dosyalar/frig/index/htm)

Çok zengin gömü armağanlarının bulunduğu bu mezarlardan biri kayalığın güneybatı ucunda bulunan kral I. Argiştî'ye ait olanıdır. Girişinde kralın seferlerinin anlatıldığı bir yazıt bulunan ve Horhor Mağarası adıyla da bilinen mezar, öndeki ana odanın etrafında, her birinde mezar hediyeleri için yapılmış nişlerin bulunduğu 5 odaya oluşur (12). Bir diğer kaya mezarı Neftkuyusu ya da Minua Mezarı olarak da bilinen Kral I. Sarduri'ye ait olup 90 m'yi aşan tavanı tonoz şeklindeki ana odası ve büyük nişli dört yan oda ile anıtsal bir görünüme sahiptir. Doğu Mezarı olarak da bilinen ve etkileyici cephe mimarisi, cepheye yaslanan oturma sekisi, girişe yükselen basamaklar ve platforma inen merdivenlerle monumental görünümdeki bu mezarlar-

Lidya tümülüslerinden Kral Alyattes'e ait olan Kocamutaf Tepe tümülüsü, 360 m çapı 70 m yüksekliği ile Gize'deki Mısır piramitlerinden sonra en büyük mezar yapısıdır. Lidya'daki ikinci büyük tümülüs ise 350 m genişlik ve 45 m yükseklik ile Kırmutfaf Tepe tümülüsü olup halen bilimsel kazılara başlanmamıştır (C. H. Roosevelt, "Anıtsal Mezarlık. Bintepele", Arkeo Atlas, Sayı 5, 2006).

rer- (14), MÖ 690 yılında Kimmer saldırısına yenik düşmesinden sonra öküz kanı içerek intihar eden Kral Midas'a ait olduğu düşünülür. MÖ 740'lı yıllara tarihlenen ve Büyük Tümülüs veya Midas Mezarı olarak anılan bu tümülüs

300 m çapında ve 53 m yüksekliğindedir. Zemin düzeyine yapılmış ahşap mezar odası kireçtaşından bir duvarla çevrilmiş olup odanın ahşap işçiliği mükemmeldir. Kakma ve oymalı üç ayaklı ahşap masa, sehpa, tabure ve servis tezgâhı gibi mobilyalar, demir altlıklar üzerinde duran tunç kazanlar, 175 tane tunç fibula (çengelli iğne), kemeler, masalar üzerinde yığınlar halinde 170 adet tunç kaseler ve seramik kaplardan oluşan kralın egemen yetkesinin sembolleri olan armağanların bulunduğu mezar odasında ahşap sedir üzerinde 60 yaşlarındaki kral yatmaktadır (15).

MÖ 680-547 yılları arasında Batı Anadolu'da bugünkü Gediz ve Küçük Menderes Vadileri'ni kapsayan bölgede yaşamış olan Lidyalılar bir diğer Demir Çağı uygarlığıdır. Lidyalılar'ın kral, kraliçe, prens, prenses ve diğer kral yakınlarının gömülü olduğu krali nekopoller olan Marmara Gölü güney kıyılarındaki Bintepele Mezarlığı'nda bulunan irili-ufaklı 150 tümülüsten sadece üçü Mermnad sülalesi krallarından Alyattes, Gyges ve Ardys'e aittir (16). İçerdikleri başta altın olmak üzere farklı metallerden yapılmış ve yeni tür ve tasarımlara sahip kuyumculuğun bulunduğu noktayı gösteren takılar, vazo, sürahi, kepçe, kaşık, tütsü kapları, phialeler (sunu kabı), kantharoslar (kulplu içki kabı), buhurdanlıklar, parfüm şişeleri, altın, gümüş ve su mermerinden yapılmış alabastronlar ile bölgenin ünlü krem ve bakkaris adlı parfümlerini dünyaya yaymak amacıyla

ürettikleri lydion adlı vazocuklardan oluşan olağanüstü çeşitlilikteki zengin mezar armağanları içeren bu tümülüsler Lidya'nın zenginliğinin canlı tanıklarıdır.

Mezar odalarının duvarları insan tasvirleri ve geometrik desenlerin betimlendiği duvar resimleriyle süslenmiştir. Mezar odasına bırakılan gömü bir örtüye sarılmış ve ölünün yanında ölü yemeği yendikten sonra yemekte kullanılan eşyalar mezarda bırakılmıştır. Lidya tümülüs geleneği Frigler'den gelmekle birlikte mezar odalarının mermer veya taştan oluşu, dromoslu (giriş geçiti) ve kapılı olmaları ve yığılan toprağın yanlara doğru kaymaması için tepenin çevresine krepis denilen taştan bir duvarın örülmesiyle Frig tümülüslerinden ayrılır (17). Ölen kişinin öldükten sonra yaşamını devam ettirdiğine inanılan konutlar olan bu mezarlarda gömülen kişinin öneme göre odanın üzerine yığılan toprak artıp-azalmaktadır. Merkezi yetke olan kralın üst düzey pozisyonunun kanıtı olarak zengin gömü hediyelerinin yanı sıra üstün nitelikli bir taş işçiliğinin görüldüğü mezar odalarına sahip bu kral mezarlarından en büyüğü 360 m çapında 70 m yüksekliğindeki ön avludan geçilerek girilen anıtsal bir kapıya sahip olan ve tepesinde bir phallos anıtı bulunan Kral Alyattes'in tümülüsüdür (Kocamutaf Tepe). 19. yüzyılın ortalarında keşfedilen mezar defneciler tarafından yağmalanmıştır. Bintepe'deki Strabon tarafından önerilen diğer kral mezarları ise 50 m yüksekliğinde, 239 m genişliğindeki Karnıyarık Tepe ile 45 m yüksekliğinde ve 350 m genişliğindeki Kırmutaf Tepe tümülüsleri olup gömü armağanı portföyü çok zengin olduğu şüphesiz olan bu mezar yapılarının arkeolojik kazıları henüz başlamıştır (18).

Bu dönemde Anadolu'daki bir diğer kral mezarı da Herodot'un Hintliler'den sonra dünyanın en büyük halkı olarak tanımladığı Traklar'dan gelir. 1997-98 yıllarında Tekirdağ yakınlarında bulunan 22 m yüksek-

liğindeki Harekattepe tümülüsünün ortasında bulunan mezar odasındaki mermer lahtın içinde MÖ 341 yılında ölen Trakya Odyris Kralı Kerseplestes iki tacı, yüzükleri ve elbisesi ile gömülmüştür.

Görüldüğü gibi uyrukları olan populusyonlar üzerinde politik, ekonomik ve dinsel denetime sahip erk odağı olan merkezi iktidarın -kral-saltanatlarının yansıdığı bir alan olan gömü uygulamaları Anadolu'da MÖ 3. binyılın başlarından itibaren görülür. Bu ihtişamlı mezarlar toplumdaki ana otorite ve politik figür -yönetim organı- olan kralların egemenliklerinin yanı sıra ait oldukları kültürlerin toplumsal yapı, inanç sistemleri ve sahip oldukları ekonomik düzeyi sergilemeleri açısından da önemlidir.

DİPNOTLAR VE KAYNAKLAR

- 1) Kemal Sertok, "Birecik Mezarlığı", Arkeo Atlas 2, 2003, s. 53-55; Gil J. Stein ve diğ., "Excavations at Hacinebi, Turkey-1996: Preliminary Report", Anatolica XXIII, 1997, s. 131; Kemak Sertok, Rifat Ergeç, "A New Early Bronze Age Cemetery: Excavations Near the Birecik Dam, Southeastern Turkey, Preliminary Report (1997-98)", Anatolica XXV, 1999, s. 87-107; Kemal Sertok, Fikri Kulakoğlu, "Şaraga Höyük 1999-2000 Kazıları Sonuçları", Kazı Sonuçları Toplantısı 23/1, 2001, s. 110; Jak Yakar, "East Anatolian Metallurgy in the Fourth and Third Millennia B.C.: Some Remarks", (ed). U. Yalçın, Anatolian Metals II, 2002, s. 20; Marcella Frangipane, "Doğu Anadolu. İlk Tunç Çağı I Dönemi", Arkeo Atlas, Sayı 2, 2003, s. 54.
- 2) Marcella Frangipane, "Doğu Anadolu. İlk Tunç Çağı I Dönemi", Arkeo Atlas, Sayı 2, 2003, s. 52.
- 3) Marcella Frangipane, "The Transition Between Two Opposing Forms of Power at Arslantepe (Malatya) at the Beginning of the 3rd", TÜBA-AR 4, 2001, s. 6-7; Marcella Frangipane, "The Finding of A 'Royal' Tomb From 3000 B.C. As a Marker of Radical Changes in the Political Structures at Arslantepe. Introduction", Paleorient 27/2, 2001b, s. 106-120; Marcella Frangipane, "Doğu Anadolu. İlk Tunç Çağı I

Dönemi", Arkeo Atlas, Sayı 2, 2003, s. 52.

4) Veli Sevin, "Doğu Anadolu. Orta ve Son Tunç Çağı", Arkeo Atlas, Sayı 3, 2004, s. 105, 110, 111.

5) Veli Sevin, "Hakkari", Arkeo Atlas, Sayı 3, 2004, s. 123.

6) Veli Sevin, "Hakkari", Arkeo Atlas, Sayı 3, 2004, s. 123-125; Veli Sevin, "Doğu Anadolu. Orta ve Son Tunç Çağı", Arkeo Atlas, Sayı 3, 2004, s. 105; Veli Sevin, "Hakkari Stelleri: Zap Irmağı Kıyısında Bozkır Göçbeleri", TÜBA AR IV, 2001, s. 78.

7) Derviş Günay, "Alacahöyük", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I, 1997, s. 51.

8) Aslı Özyar, "Alacahöyük ve Horoztepe", Arkeo Atlas, Sayı 2, 2003, s. 124; Veli Sevin, Anadolu Arkeolojisi, İstanbul, 1999, s. 107; Derviş Günay, "Alacahöyük", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I, s. 51; Ekrem Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, İstanbul, 1987, s. 32.

9) Savaş Harmankaya, Burçin Erdoğan, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 4a, İlk Tunç Çağı, İstanbul, 2002; Ekrem Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, 1987, İstanbul, s. 33; Derviş Günay, "Alacahöyük", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I, 1997, s. 52; Veli Sevin, Anadolu Arkeolojisi, İstanbul, 1999, s. 107.

10) Ali Dinçol, "Hititler", Anadolu Uygarlıkları 1, 1982, s. 110; Ali Dinçol, "Hatti/Proto-Hatti", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I, 1997, s. 769-770; Ekrem Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, 1987, İstanbul, s. 30-39; Derviş Günay, "Alacahöyük", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I, 1997, s. 51.

11) Veli Sevin, Anadolu Arkeolojisi, İstanbul, 1999, s. 168; Oktay Belli, "Urartular", Anadolu Uygarlıkları 1, 1987, s. 196.

12) Veli Sevin, Anadolu Arkeolojisi, İstanbul, 1999, s. 168; Kemalettin Köroğlu, "Doğu Anadolu Kaya Mezar Gelenekleri", Arkeo Atlas, Sayı 4, 2005, s. 120-121; Taner Tarhan, "Tuşpa-Van Kalesi. Demirçığ'ın Gizemli Başkenti", Arkeo Atlas, Sayı 4, 2005, s. 130.

13) Taner Tarhan, "Tuşpa-Van Kalesi. Demirçığ'ın Gizemli Başkenti", Arkeo Atlas, Sayı 4, 2005, s. 129.

14) Veli Sevin, "Frigler", Anadolu Uygarlıkları 2, 1987, s. 239; Mary M. Voigt, "Yassihöyük. Başkent Gordion", Arkeo Atlas, Sayı 5, 2006, s. 27, 29, 34; Keith Davies, "Phryg Krallığı. Midas'ın Ülkesi", Arkeo Atlas, Sayı 5, 2006, s. 48.

15) Veli Sevin, "Frigler", Anadolu Uygarlıkları 2, 1987, s. 238.

16) Veli Sevin, Anadolu Arkeolojisi, İstanbul, 1999, s. 215; Veli Sevin, "Lydia'lılar", Anadolu Uygarlıkları 2, 1987, s. 260.

17) Veli Sevin, Anadolu Arkeolojisi, İstanbul, 1999, s. 216; Christopher H. Roosevelt, "Anıtsal Mezarlık. Bintepe", Arkeo Atlas, Sayı 5, 2006, s. 120.

18) Christopher H. Roosevelt, "Anıtsal Mezarlık. Bintepe", Arkeo Atlas, Sayı 5, 2006, s. 121.

İstanbul Tekirdağ
karayolu
kenarındaki
Harekattepe
tümülüsünde
MÖ 341 yılında
ölen Trakya
Odyris Kralı
Kerseplestes altın
diademli tacıyla
gömülmüştür (M.
H. Sayar, "Trakya:
Kavşaktaki
Durak", Arkeo
Atlas, Sayı 5,
2006).

Olimpiyatlar: 'Geliyorum' diyor Burgubilimciler: 'Gelme gelme!'

Olimpiyatların amaçlarından biri, aristokratların Tanrılara benzemeye çalışıp soylarını onlara dayandırmalarıydı. Tanrılar gibi yiyip, içip, çiftleşip eğlenmeleri gerekiyordu. Tanrılar yarışıyorlarsa, zaman öldürmek için onlar da yarışmalıydı. Bir başka amaç, aristokratların halka olabildiğince benzememelerini sağlamaktı. Halk dırı (cılız) mı onlar iri, halk darı mı onlar şahin, halk yaşlı mı onlar kaslı, halk kavruk mu onlar savruk olmalıydı. Üretmeden tükettikleri için kazandıkları fazla kiloları ve fazla enerjiyi, savaşlarda başkalarını, yarışlarda birbirlerini yakarak savurmalarıydı.

HER ALIŞVERİŞE BİR FİŞ HER YAZIYA BİR "GİRİŞ"

Bu olimpiyatlar da nereden çıktı? Kimilerine göre Batı'da Yunan'dan. Kimilerine göre Doğu'da fizandan. Doğulular'ın savının mantık zinciri şöyle: Olimpiyatlar spora dayanır. Spor (ilkel gibi av altında koşamayan) uygar topluma. Uygarlık Sümer'e. Sümer Uygarlığı (sınıflı toplum) dine dayanmaktadır. Din, insanın artı enerjisini alır tanrıya verir. Öyleyse üretime yönelik olmayan enerjinin yakıldığı etkinliklerden biri tapınmadır. Sporun kaynağında tapınma yatmaktadır. Tapınma sporsa, namaz "ilksel spor" sayılmalıdır. Toplu namaz toplu spor! Dünya çapında (yılada bir kez) toplu namaz etkinliği, yüzyıllardır fizanda, özgül adıyla Hicaz'da

yapılagelmektedir. Sonuç: Olimpiyatlar fizandan (Doğu'dan çıkmıştır).

Batılılar ise derler ki: "Olimpiyat" sözcüğü Olympos'dan gelir. "Tanrılar Olympos Dağı'nda (1) (insanlar yokluk içinde kıvranırken kendilerinin kustumuk içinde boğuldukları görülmesin diye) dağın (sisli) volkan konisi içinde (gizli) yaşarlarmış. İş güc yok (ambrossa) yer, (nektar) içerlirmiş. Yi-yip içtiklerini (kendileri çalışmıyorsa) kimler üretirmiş? Diye soran yok! Ya üreticiler ne yer ne içerlirmiş? Sorup soruşturan var mı? Ortada bir suç var. Ortalıkta dolaşan sanıklar. Ama tanıklar yok tanıklar! Öyleyse bu suça hepimiz ortağız. Sustukça hepimiz suçlu! (2)

Oyun oyun sen de soyun

Aylıklıktan sıkılınca tanrılar, bir sürü oyun bulmuşlar: Oyunlarında hileye başvurmışlar. Hileye hurda, oyuna yarışma karıştırılmış. Bir çuval incir berbat edilmiş. Çünkü, yarışıklık barışıklığı bozar.

Oyunun yarışa dönüşmesi

Yarışmalar zamanla zıvanadan çıkmış. Tanrılar birbirlerine omuz atmaya, çelme takmaya başlamışlar. Tökezleyip düşeni kaldırmaya zamanları olmazmış. Düşenin, ardından koşanlarca çiğnenmesi

olağanmış. Öyle ki, “Tanrı kimseyi düşürmesin” çünkü, “Düşenin dostu olmaz” sözleri o zamandan kalma. Sonunda, yarışırken söz atıp baştan çıkarma, baş atıp baştan savma, taş atıp kas yarma sıradanlaşmış. Yanındaki soluk alamasın diye böğrüne dirsek atmaya başvuranlar bile çıkmış.

Yarışların sporlaşması

Bu olumsuz gelişmeler üzerine Ölümsüzlerarası Olympos Komitesi toplanır. Önce “Yapmayın arkadaşlar, tanrılara yakışmaz, insanlara karşı ayıp oluyor türünden!” uyarılar yapılır. Yetmeyince, faullerin tanınip, tanımlanıp yasallaştırılması (nizamileştirilmesi) yoluna gidilir. Amaç, “Tanrıların yaptığı her şey doğru, her şey yasaldır” inancını korumaktır. Zamanla her faulden bir spor dalı gelişir. Koşu yarışlarında çelmeden judo, tekmeden tekvando. Yarış sırasında atılan (gizli) dirseklerden basketbol. Bunlara öfkelenip yanındakine sille tokat girişme bile spor sayılır. Bu tür eylemlere önce “kayıma sporu” denirken, sonra bir “hokus pokus” ile adı değiştirilip, boks yapılır.

TANRILAR KATINDA SPOR YARIŞMALARI: OLYMPOS OYUNLARI

Oyun yarışmaya, yarışma spora dönüşünce tanrıların başına gelenler bunlar. Sporun dallanıp budaklanmasıyla daha neler neler gelecek. Olympos “oyunlarından” birkaç örnek bunu gösterecek:

Sporun alâsı: Sidik yarışı

Yarışların başıydı. Yarış kavramının eyleme döküldüğü doruk noktasıydı. Doğal olarak tanrılar arasında oynandı. Kimilerine göre doğa böyle istemişti. Kimilerine göre bebek öyle çıışlemişti.

Tebeşirle bir çizgi çekilirdi. Tanrılar üzerine (tespih boncukları gibi) dizilirdi. Zeus’un gök gürültüsünü andıran yellemesiyle, hortumlar elde, fışkırtmaya başarlardı. Son

tanrının “sidik torbasının” da boşalmasıyla (buraya dikkat, ilerde işimize yarayacak) ölçmeye geçilirdi. En ileriye fışkırtan ile ondan sonra gelen ikisi saptanırdı. Ertesi gün, bu ikisi arasında final yarışılırdı. Yarışçılar, koşarak, kaçarak; tutarak, bırakarak; birdenbire çömelerek, dönerek; yerlere yatarak çamurlara batarak birbirlerini ıslatmaya çalışılırdı.

Göbek çatlatma yarışı

Tanrıçalar arasında yapılırdı. Olabildiğince çok ve olabildiğince iri bebek doğurma olarak iki biçimi vardı. Burgubilimcilerin elinde bu yarışların (doğrudan olmasa da) dolaylı kanıtları bulunmaktadır: Doğa tanrıçalarından Demeter kabartmalarının elindeki buğday demetinin başaklarının iriliği, doğurabileceği bebeğin iriliğinin derecesinin göstergesidir. O zaman Yunan’dan sayılan Ephesos (Efes) Tapınağı’na adanan Artemis yontularına bakılırsa, göğsünden göbeğine dek gerdanlık gibi kat kat sarkan (14 ile 40 arası) memeler, bu konuda kırılan rekorları göstermektedir.

Bebek fırlatma yarışı

Tanrıçaların bebekleri ile tanrılarınca oynanırdı. Doğmadan önce seçilen (yazgı mı?) bebekler, yarışmaya katılan babalarca spor aracı olarak kullanılırdı. Bebek doğar doğmaz, iki bacağından yakalandığı gibi çekilip çıkarılırdı. Disk atmadaki biçimde yarı dönülerek hız kazanıldıktan sonra bırakılıverirdi (3).

Olympos doruklarından fırlatılan bebekler (bomba gibi) ender olarak izleyicilerinin kafasında patlardı.

Çoğu yeryüzünde bir yerlere düşerdi. Yer’in çekim alanının dışına çıktıkları da olurdu (Yıldızlar arasında ikizlerimizin bulunduğu inancının kaynağı bu

mu?). O zaman, tutturdukları bir yörünge üzerinde, sonsuz bir spor aşkıyla, döner dururlardı. Bir kitapta, Aristokafes’in onları “tanrı” saydığı ve onlardan 55 kadarını saydığı yazılıdır (4).

Söylenenlere göre, ilk ikisi Dicle ile Fırat arasına düştü, ana atamız oldu (5). Kimisi suya düştü yunusları oluşturdu. Kimisi dallara takıldı. Onlardan kuyruklu maymunlar soyu doğacaktı. Kimisi toprağa çakılıp sakat kaldı (Kalça çıkığıyla doğanlar onlardanmış). Göklerde birikenlerden kuyrukluyıldızlar, samanyolları oluşacaktı.

Tanrıların hiç umurunda değildi, bebeklerin nerelere düşüp başlarına nelerin geleceği. Onlar, düştükleri yerin Olympos’a uzaklığına bakarlardı. Rekor kırmanın ölçütü, insanların tanrılardan olabildiğince uzaklara fırlatılmasıydı.

İNSANLAR ALTKATINDA SPOR YARIŞLARI: ANTİK OLİMPİYATLAR

Batıcı (batıl!) yazarlara göre, Olimpiyatlar kadar uygarlık da, spor da Batı’da başlamıştır. Burgubilimcilere göre: “Hayır ama, kardeşim onların öncesi vardır”. İlk uygarlık Mezopotamya’da başlamıştır. Yunan’a Anadolu köprüsünden geçerek gelmiştir. Uygarlıkla birlikte oyun yarışmaya dönüşmüşse, bu, sporun başlangıcının Doğu’da aranması gerektiğini gösterir. Öyleyse olimpiyatların kaynağı da Doğu’da aranmalıdır. “Adam sende! Ati kaynaklarından alıp aktarmak varken, kim kalkıp da araştıracak?” (6) demeyin.

Antik Olimpiyatlar'ın amacı

Amaçlardan biri, aristokratların Tanrılara benzemeye çalışıp soylarını onlara dayandırmalarıydı. Tanrılar çalışmıyorsa onlar da çalışmamalıydı. Tanrılar gibi yiyip, içip, çiftleşip eğlenmeleri gerekliydi. Tanrılar yarışıyorlarsa, zaman öldürmek için onlar da yarışmalıydı. Olympos Oyunları'nın gökten yere indirilip Antik Olimpiyatlar'a dönüştürülmesi en başta bu amaca hizmet etti.

Gerçekten aristokratlar, olimpiyat yarışları ile (tanrılar gibi ölümsüzleşmemiş olsalar da) adlarını ölümsüzleştirebildiler. Adlarını olimpiyat levhasına geçirip, yontularını (yarışmaların yapıldığı Zeus Tapınağı'nın bulunduğu) Olympia'ya diktirerek soylarını "kahramanlaştırdılar". Antik Yunan'da olimpiyatlarla gerçekleştirilmek istenen bir başka amaç, aristokratların halka olabildiğince benzememelerini sağlamaktır. Halk dırı (cılız) mı onlar iri, halk darı mı onlar şahin, halk yası mı onlar kaslı, halk kavruk mu onlar savruk olmalıydı. Üretmeden tükettikleri için kazandıkları fazla kiloları ve fazla enerjiyi, savaşlarda başkalarını, yarışlarda birbirlerini yakarak savurmalıydılar.

Başka amaçları da vardı, olimpiyat gösterileriyle gerçekleştirmeyi umdukları: Örneğin onlardan biri (o tarihlerde tribün yalnızca şerefliilere ayrıldığından) yarışmaları izleyen "şerefsizleri" ayakta tutmak, ayakta uyutmamaktır.

Oyuncuları ve izleyicileri

Yarışmalara katılacaklar soylu ve boylu erkekler olmalıydı. Cüceler ve soysuzlar katılamazdı. Soysuz

olmasa bile hiçbir kadın yarışmaya sokulmazdı. Kadınların, değil yarışmaları izlemeleri stadyum yöresinde görünmeleri bile yasaktı. Kadının yeri, konutların kadınlara ayrılmış bölümü (*gynaekonitis*=kadınlar koğuşu=harem) idi.

Oyunları

Adı öyle (İng. Olympic Games) diye "oyunlar" olarak çevirmek görenek olmuş. Oysa, oynanan oyunların yerini çevrilen numaralar alalı çok oluyordu. Tanrılararası Olympos Oyunları'nın sonlarına doğru kolektif oyunlar yerini bireyci yarışmalara (çoktaaan) bırakmış bulunuyordu. İnsanlararası olimpiyat oyunları bu yüzden başlangıcından beri, tümünden "yarış" biçiminde gelişecekti.

Önce (logos, kelam, "söz" değil) koşu vardı. Koşu (Çince ço-şu?) yarışmasına MÖ 776'da (8. yüzyılda) resmi biçimin verilmiş olması, tarihçilerce olimpiyatların başlangıcı sayıldı. Çok geçmeden koşuya boks eklendi. Onlara (7. yüzyılın ilk yarısında) güreş, pentatlon, dört atlı araba (savaş arabası) yarışları katılmış bulunuyordu. Pankraton (MÖ 648'de) icat edildi. Hoplit (ağır zırhlı yaya-savaşçı) yarışının (MÖ 256 gibi) oldukça geç bir tarihte konduğunu biliyoruz. Şimdi önemli bulduğumuz oyunlardan (yarışlardan) birkaç örnek görelim:

Stade: Çıplak koşulan, bizim ölçülerimizle 192 metrelik yarıştı. Önemli, bir olimpiyata (yapıldığı yılın ya da kentin değil) bu koşuyu kazanan yiğitin adının verilmesinden gelir. Dahası stade birincileri spor tarihçileri kadar insanlık tarihçileri için de önemlidir. Çünkü tarihlendirme geleneğinde, antik tarihçiler her türlü olayı bir stade şampiyonunun adının ardından "bir önceki, üç sonraki yıl" gibi deyişlerle vermişlerdir. Bu, çağdaş tarihçilerin (MÖ 776'yı baz alarak) öteki olayları da tarihlendirebilmelerine yaramıştır.

Stade yarışı, izleyicilerin önündeki parkurda koşulurdu. Koşunun adının ve "stadyum" sözcüğünün köke-

ninde, izleyicilerin yarışları (yorulduklarında çimene oturabilseler de) ayakta (İng. standing) dikilerek izlemeleri vardı. Buna bakılarak "stadyum" a Türkçe'de "dikelek", bu yarışa "dikelek koşusu" denebilirdi (Denmemiş, denmiyor, denmeyecek!).

Diaulos: Tam 22 stade boyunca (22 x 192 = 4.224 m) izleyicilerin önünde 22 tur olarak (mide bulandıran) ağır koşulan bir dayanıklılık yarıştı. Bizimkiler, iyice abartıp onu on katına çıkaracaklardır. Helen-Pers Savaşları ile ilgili (Batıcı) bir mitos uydurup spora politika bulaştırarak "maraton" denen yarışı yaratacaklardır (7). Böylece onu aynı zamanda bir "şiddet sporu" biçimine sokmuş olacaklardır: Sporunun kendisine yönelik bir şiddet uygulaması! Ancak Antikitenin en büyük şiddet sporu (ne diaulos, ne boks) pankraton idi.

Pankraton: Tanrıların Olympos Oyunları'nda yanındakilerden çelme, dirsek yiyince öfkelenip sille tokat girişmelerinden esinlenilerek konmuş ("yarış" demek gelenek olmuşsa da) "dövüş" idi. Etimolojik kökeni de bunu göstermekte: Sözcük Türk-Yunan dostluğunun bir nişanesi (yeni kuşak bunu "nişanlısı" diye okursa şaşmayın!) olarak, pan (Yun. tüm) sözü ile kraton (Tür. "kır-at-onu") sözcüklerinin birleştirilmelerinden oluşturulmuştur.

Pankratonda amaç (komple insanı değil, çünkü ahlak öğesi eksiktir) "komple sporcu" yetiştirmektir. Bu konuda, sporcuların o tarihlerde 200 m koşu, uzun atlama, disk fırlatma (omurga diskini kaydırma) ve güreş olarak beş dalda yarıştırdıkları pentathlon'dan bir adım daha ileriye (aşırıya) gidildi. Yarışma daha "erkekleştirildi". Gerçi parmak atıp göz çıkarmak, ısırıp kulak koparmak yasaktı. Bunların dışındaki yasaklar kaldırıldı. Öyle ki yarışmacılar, yarışma başlar başlamaz, birbirlerine sille tokat, tekme yumruk, kunte boyunduruk girişebiliyorlardı. Acımasız bir "dövüş sporu" (İng. combat sports) idi. Yarışmaların ("hayvancası" dememek için denebilir ki) insana en yakışmayanıydı.

Olayları

Antik Olimpiyatlar boyunca (MÖ 776'da yarışmaların kayıtlarının tutulmaya başlanışından MS 426'da Roma İmparatoru II. Theodosius tarafından "pagan şenlik" diye kapatılışına dek) kuşkusuz acı tatlı pek çok olay yaşanmıştı.

Cıplakos'un peştamalı: Bunlardan biri, koşarken peştamalı düşen çırıl Cıplakos'un yarışı bırakmayıp birinci gelmesiydi. Koşuların bu olaydan sonra çıplak yapılmaya başlandığı söylenir. Günümüzde, spor salonlarında maçlardan sonra duşlara çıplak koşuşturma o tarihlerden kalma olabilir.

Kyniska'nın atları: Bir başkası, yarışları olimpiyat tarihi boyunca tek bir kadının (erkek giysileriyle) izleyebilmesiydi. Bu, olimpiyatlarda birincilik ödülü kazanan tek kadın olan Kyniska'nın bile başaramadığı (nasıl olur?) bir şeydi. Birincilik kazandığı yarışı izleyemeyen! Kadına gelince: Sparta Kralı Archidamos'un kızıydı. Kyniska at arabası yarışlarının meraklısıydı. Ödül (bugün de olduğu gibi, atlara, sürücülere değil) at, araba sahiplerine verilirdi. Birincilik kazanan atların Kyniska'nın olduğu anlaşılrsa da, olimpiyat yetkililerinin Kyniska'nın tunç yontusunu Olympia'ya dikmesine göz yummaktan başka yapabilecekleri bir şey yoktu (8).

Şapos'un sıpası: Sipa yarışlarında hayvanın anüsüne sap sokularak tırıs kalkması sağlanırdı. Yarışmaların tarihi boyunca gençlere uygulanan benzeri pek çok doping olaylarına tanık olundu. Bunlardan biri (vejeteryanların ilerde yasaklatacaklarını

umduğumuz bir yöntemle) kimilerinin, yarışmalara günde 5 kilo et yiyerek hazırlanmasıydı. Kimilerine, boğa gücü verir diye, bir testi boğa testisi sıvısı (ne ola ki!) içirildi (9). Kimileri afyonun dozunu kaçırdı

koşarken uyuya kaldı. Kimileri kurutulup öğütülmüş mantarın tozunu kaçırıp ölmüşse de (yarışlara katılmamış olacaklarından) kayıtlara geçmedi. İşin üzücü yanı, yarış adına, kazanma hırsıyla, benzeri dopinglere günümüz olimpiyatlarında da başvuruluyor olması!

Hileleri, rüşvetleri: Hileye, rüşvete o zaman da başvuruluyordu (Yarışma olur da, bunlar olmaz mı?). Ancak bu zamandan farkı, suçüstü yakalananların kırbaçlanmasıydı. Ulusçuluk, "kentçilik" çapındaydı (10). Bu konuda Yunan'ın en ağırbaşlı politikacılarından biri olan yasakoyucu Solon'un olimpiyat birincisi olacak Atina kenttaşları için para ödülü koyarak, amatörlük ilkesini çiğneyebildiği görüldü. Bir başka örnek, olimpiyatlara bir başka kent adına giren Giritli bir sporcunun kenttaşlıktan çıkarılmasıydı. Bunlara benzer olayların küresel dünyanın çağdaş olimpiyatlarında da yaşanması acı ve şaşırtıcı!

Ödülleri

Antik Olimpiyatlar, aristokratların tanrı taklitçiliği ve gövde gösterisi olarak başlamıştı. Beyzadelerin (balarin-

dan, topraklarından, kölelerinden) gelirleri vardır. Para ödülü kazanmak için yarışmak onlara yakışmazdı. Gerçekten Antik Yunan'da, yarışma kazananlara [Olympia Oyunları'nda zeytin dalından (11), Pythia Oyunları'nda defne dalından, İstmia Oyunları'nda kereviz saplarından, Nemea Oyunları'nda çam dalcıklarından örülmüş] çelenk takarlardı (12). Altın taçlardaki yaprak taklidi çıkıntılar onlardan kalma.

Sonu

Dünya egemenliği (İskender'in Makedonya İmparatorluğu'nun MÖ 146'da ele geçirilmesiyle) Romalıların'a geçti. Romalıların (taze kan) katkısıyla Antik Olimpiyatlar renklendi. Yunan pembesinden Roma kızılına kaçtı. Olympia'da yarışmalar sertleşerek sürerken, yarışmanın ve sporun odağı Roma'ya gladyatör dövüşlerine kaydı. Böylece Gladyatör Oyunları (ölümleri!) konumuz dışında kalmış oldu (13).

Doğu Roma İmparatoru Konstantinos, Hristiyanlığa göz kırpar. Hristiyanların kovuşturulmasını (MS 312'de) kaldırır. Kaldırınca Hristiyan "iman sporcuları" ile yabani hayvanların yarıştırılması yapılamaz olur. Olimpiyatların yerini alan Gladyatör Dövüşleri'nde arena, kölelere kalır. İmparator I. Theodosius Hristiyanlığı (MS 380'de) devlet dini yapıp ötekilerini yasaklar. Yasaklayınca, tanrılar onuruna yapılan olimpiyatlara gölge düşer. II. Theodosius (MS 426'da) "pagan şenlikleri" diye olimpiyatları tümünden yasaklar.

Antik Olimpiyatlar'a son verilmesine karşın ondan beslenen

“yarışma ruhu” yok edilememiştir. Bu ruh, Konstantinopolis’de, Maviler ile Yeşiller arasındaki araba yarışlarında ve fanatik yandaş kavgalarında yeniden canlanır. Maviler ile yeşiller, Konstantinopolis’in (yaşlılığı sırasınca) kuzeyden ikide bir vuran genç barbar saldırılarına karşı, orduyu ve donanmayı desteklemek amacıyla kurulmuş milis güçleridir. İki takıma bölünmüş olan bu birlikler savaşmadıkları (çoğu) zamanlar, çaptan düşmemek için (düşman bulamayınca) birbirleriyle (bazen) savaşmaktadır. Çoğu zaman araba yarışları yapmaktadır. Yarış sonrasında onların kapıştığını gören izleyicileri de kapışmaktadır. Tüm bunlar sporun, yarışma ruhunun, bir bakıma olimpiyatların (küçük çapta) canlanması demektir. Bu ruh Nike Devrimi ile şahlanacaktır. 30 bin kişinin kılıçtan geçirilerek bastırılmasıyla sönecektir (14). Nike spor ayakkabılarıyla çağdaş olimpiyatlarda hortlatılacaktır.

Yarışma ruhu Ortaçağ’da iç ve dış din savaşları (örneğin Haçlı Akınları, Hicaz Seferleri) dışında “iman sporları” ve “kan sporları” biçiminde sürmüştür. İman sporu ile anlatılmak istenen namaz ve niyazdır. Kurban bayramları sırasında ve cuma namazları sonrasında yeşil bayrakların açılmasıyla dökülenler sayılmazsa, kansız bir spor etkinliği sayılabilir. Üstelik (33 rekatlık teravih namazları dışında) yarışmasızdır. “Bu bakımdan spordan çok (daha değerli) kolektif oyuna benzer” desek, İslamlar alınacaktır. Namaz (kimi İslamların kabul ettikleri gibi) bir tür sporsa, olimpiyatların her yıl Hicaz’da yapıldığı söylenebilir. Üstelik izleyici sayısı bakımından (Olympia’daki atletizm yarışmalarında 40 bin, Pompei’deki Gladatör dövüşlerinde 20 bin, Pfalz Şövalye

Turnuvası’nda 40 bin olan, Collesseum’daki Roma gladyatör gösterilerinde ise olsa olsa 100 bine ulaşabilen) Batı’nın kolektif spor organizasyonlarından çok daha başarılıdır. On binlerce değil yüz binlerce kişi, üstelik yalnız izleyici değil (yarışmacı da değil), katılımcı olarak katılmıştır. Çağımızda bu sayı milyonları bulacaktır.

Ortaçağ Batı Hristiyanlık dünyasında ise, izin verilin tek spor yarışması, şövalye turnuvalarındaki tokuşmalar (can sporları) olmuştur. Öyle ki birer kişilik takımlar arasında yapılmasına karşın, Almanya’nın Rhineland bölgesinin Pfalz Turnuvası 1000 yılı dolaylarında her yıl 40 bin dolayında (Olympia’daki kadar) izleyici toplayabilmiştir.

Çağın feodal-savaşçı niteliğine uygun olarak, Japonya’da (atçılık, okçuluk, kılıç) Osmanlı’da da (kılıçkalkan, “neslin anan ceddin baban” yürüyüşü gibi) savaş bağlantılı sporlar görülmüştür. Bunlar bazı kaynaklarda “kan sporu” sayılmışlarsa da değildir. Bu kavramı Yeniçağ’ın hayvanlı sporlarına ayıran burgubilimciler, onlara “can sporu” denmesinden yanadır.

Olimpiyat ve spor tarihinde can sporlarının önemi, Yunan’ın Olimpiyatları’nı, Roma’nın gladyatör dövüşlerine, Ortaçağ’ın şövalye turnuvalarına, oradan Yeniçağ’ın (Endüstri Devrimi öncesi) horoz, kedi, köpek, boğa dövüşlerine bağlayan yarışma ruhu zincirinin bağlantı halkasını oluşturmasına dayanır.

Gelecek sayıda: Çağdaş Olimpiyatlar

DİPNOTLAR

1) Olympos Dağı nerede? Mitoloji uzmanlarına göre, yirmisi Anadolu’da (uzmanlar bizden) biri Makedonya’da, Teselya’da; ne açıklama ama! Bkz. Azra Erhat, Mitoloji Gözlüğü (“Sözlüğü” müydü yoksa?) çeşitli yıllardaki baskıları, “Olympos” girdisi.

2) J. P. Sartre, *Varoluşçuluk* (Türkçe yayını kenti ve tarihi) yapıtında

“Yaratılmamış, varolmuşsak, olup bitenlerin suçu yaradana atılmaz. Öyleyse, ‘hepimiz her şeyden sorumluyuz’” dememiş midir özette? Demistir.

3) “Atma Recep din kardeşiyiz” denecek. “Değiliz, gene de atmıyoruz”. “Bu kadar da atılır mı? Bebek, yarışıyor diye top gibi fırlatılır mı?” Günümüzde bu yarışın bebek yerine “cüce” fırlatılarak yapıldığını belgelenmiş bulunuyoruz. Geçmişte cüce yerine, bebek fırlatılmış olamaz mı? İşte belgesi I: Avustralya’daki World Dwarf Throwing Authority (Dünya Cüce Fırlatma -Yarışları- Amirliği) bu yarışın yüzyıldır sürdürüldüğünü, sorumuz üzerine antetli kâğıdıyla bildirmiş bulunuyor. Bkz. Ellis Cashmore, *Making Sense of Sports* (2000), s.10. Belge II: *Sunday Times*, 22.11.1994: Olga Karaseva (Tür. Karasevda) 1968 Los Angeles Olimpiyatları’nda yarışa hazırlık sırasında, bedenini hızlı vites geçirebilmek için, önce (kimden belli değil, önemli de değil) gebe kalıp, yarışmalardan az önce düşürdüğü bebeğin, antrenörünce alınıp (safra gibi) atılmasıyla yarış kazandığını, birçok takım arkadaşının da bu yola zorlandığını (bize değil) gazeteye açıklamış (itiraf etmiş) bulunuyor (“Burjuva karalaması” iftirası dersiniz o başka!).

4) Bkz. Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi*, “İlkçağ” Cildi, Aristoteles ile ilgili sayfa (Bu bilgi bir matematikçi filozofca verildiğine göre, sayılarda yanlış yapılmış olamaz).

5) *Kitabı Mukaddes*, Tekvin 1/27-2/14: “Ve Allah [Tanrı diye çevrilmeliydi; İng. çevirisi “God”, Allah değil] insanı kendi suretinde yarattı... Ve Rab Allah şarka doğru Adende bir bahçe dikti... ve yaptığı adamı oraya koydu [attı?]... Ve bahçeyi sulamak için Adenden bir ırmak çıktı... ve dört kol oldu... Ve üçüncü ırmağın adı Dicle’dir... ve dördüncü ırmak Fırat’tır” (Türkçe çevirisi, 1981 baskısı).

6) Burgubilimcimiz araştırdı. Dergi yönetimi yazını yarı yarıya kısaltı demeseydi; onun bu konuda verdiği örnekleri “Sumer’de Gılgamış ile Enkidu’nun güreşi”, “Filistin’de tanrı ile başa gürleşen peygamber İsrâ-el”, “Türklerde karakucak Osmanlı’da yağlı mermer güreşleri” başlıkları altında “pehlivan tefrikası” biçiminde okumak zorunda kalacaktınız. (Pehlivan tefrikaları üzerine bir inceleme için Ülkü Çadırcı’nın AÜ İletişim Fakültesi’nde yaptığı yüksek lisans çalışmasına bakabilirsiniz).

7) Bkz. K. Toohey ve Veal, *The Olympic Games*, s.17’de, Olympia oyunlarında olsun öteki yarışmalarda olsun, “maraton” diye bir koşu bulunmadığı gibi, maraton mitosunun iki tarihçinin verdiği yanlış bilgiye dayandığı açıklanmaktadır.

8) Toohey ve Veal, *The Olympic Games*, s.20-21.

9) Bkz. Cashmore, *Making Sense of Sports*, s.191 ve Toohey ile Veal, *The Olympic Games*, s.140’da klasik ve çağdaş olimpiyatlar ile genel olarak spor tarihinde ilaç kullanma (doping) hakkında bunlar gibi daha birçok çarpıcı bilgiler verilmektedir.

10) Farklı bir görüşle Antik Yunan’da olimpiyatların bağımsız kent devletlerini Hellenlik bilinci altında birleştiren en güçlü bağ oluşturduğu da söylenmekte, yazılmaktadır; örneğin bkz. Toohey ve Veal, *The Olympic Games*, s.8.

11) Toohey ve Veal, *The Olympic Games*, s.17. Roma egemenliği zamanında Olympia’da sürdürülen ve imparatorluğun başka illerinde yaygınlaşan yarışmalarda zeytin dalı zeytin yağına dönüştürülecektir. O zamanlar için çok değerli olan bir çömlek zeytinyağı kazanmak için kent kent dolaşanlara “çömlek avcısı” denecektir. Burgubilimcilere göre yağlı güreşlerin gerisinde, ünlü güreşçilerin, kaç çömlek zeytinyağı kazanmış olduklarını göstererek reklamlarını yapmak amacıyla zeytinyağı banyosuna başvurumaları yatabilir (Bir söylentiye dipnotu verilip kaynak gösterilmemişse, kulak asma).

12) Bkz. Toohey ve Veal, *The Olympic Games*, s.11.

13) Gladatör dövüşleri ve Spartaküs ayaklanması ile ilgilenenler Michael Grant, *Gladiators’dan* (1971) yararlanabilir.

14) Bkz. Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* yapıtından Alâeddin Şenel, *İnsanlık Tarihi*, s. 786.

İnsanın evrim ağacı yeniden şekilleniyor

“**H**omo cinsinin ilk temsilcilerinin yani *Homo habilis*'in yeryüzünde boy göstermesinin üzerinden yaklaşık 2,5 milyon yıl geçtiği kabul edilir. Alet kullanan ve ismini de buradan alan *Homo habilis*'in ise 1,8 milyon yıl evvel *Homo erectus*'a yerini bıraktığı düşünülmektedir”. Louis Leakey'nin 1960 yılında Tanzanya'nın Olduvai Bölgesi'nde ilk defa bir *Homo habilis* kafatası keşfetmesinden bugüne, insanın evrimsel tarihi bu şekilde kurgulanıyordu. Bundan 47 yıl sonra, *Nature* Dergisi'nin 9 Ağustos sayısında, Louis Leakey'nin torunu Louise Leakey ve gelini Meave Leakey, dedelerinin paleontolojiye kazandırdığı bilgileri yeni bulgular ışığında tekrar gözden geçiriyor.

Kenya'da Turkana Gölü yakınlarında bulunan iki fosil, araştırmacıları ilginç sonuçlara götürmüştü. Bulunan fosillerden ilki bir *Homo habilis* çene kemiği parçası; diğeri ise *Homo erectus*'a ait olduğu tespit edilen bir

Kenya Turkana Gölü yakınlarında bulunan, *Homo erectus*'a ait olduğu tespit edilen bir kafatası kemiği kalıntısı ve *Homo habilis* çene kemiği parçası.

kafatası kemiği kalıntısı. İlginç olan, fosillerin bilinen kronolojik sıralamaya uymuyor olmaları: Araştırmalara göre *Homo habilis* çene kemiği 1,44 milyon yıl yaşındayken *Homo erectus* kafatası kemiği bundan daha yaşlı, 1,55 milyon yıl yaşında. Araştırmacılar söz konusu iki *Homo* türünün, yaklaşık 500 binyıl ortak bir coğrafyayı paylaştıklarını düşünüyor. Bu çıkarım aynı zamanda *Homo erectus*'un *Homo habilis*'ten evrimleşmiş olmasının düşük bir olasılık olduğu gerçeğini de gündeme getiriyor. Bu türlerin 2-3 milyon yıl önce yaşamış ortak bir atadan evrimleşen iki ayrı tür olduklarını düşünmek el-

deki bulgularla çok daha fazla tutarlılık gösteriyor. Afrika'nın bazı alanlarında ortak yaşam alanı paylaşan goril ve şempanze türleriyle benzer şekilde bu iki türün de birlikte yaşadıkları düşünülebilir. İki türün diş yapılarındaki farklılıklar beslenme konusunda rekabet içinde olmadıklarını, dolayısıyla bir çatışmaya girmeden yaşamış olabilecekleri düşüncesini destekliyor. Güçlü dişlere ve kalın bir çene yapısına sahip *Homo habilis*'in sebze ağırlıklı bir beslenme şeklinin olduğu, diğer yandan dişleri daha güçsüz *Homo erectus*'un et tüketimine dayalı bir yaşam sürdürdüğü düşünülüyor.

Yeni bir prion proteini keşfedildi

Prion proteinleri ineklerde görülen deli dana hastalığı, koyunlardaki scrapie ve insanlardaki Creutzfeldt-Jakob hastalığı (CJD) gibi nörodejeneratif hastalıklara sebep olan etkidir. Bu canlıların dokularında prion proteinlerinin zararsız formları bulunur: PrP^c. Bu proteinin patojenik PrP^{sc} izoformuna dönüşmesi hastalığın başlıca nedenidir.

Toronto, Alberta, Case Western Reserve Üniversite-ri'nden ve McLaughlin Araştırma Enstitüsü'nden bilim adamlarının ortaklaşa yürüttükleri bir çalışma sonucunda prion proteini ailesinin üçüncü üyesi keşfedildi. Bu araştırma, *EMBO Journal* Dergisi'nin Ağustos sayısında yayımlandı.

Shadoo (Sho) adı verilen proteinin, sinir sisteminde bulunan bir glikoprotein olduğu bu araştırmayla gösterildi. Ayrıca, PrP^c ile dizi bazında benzerliğin yanı sıra, bununla ortak biyokimyasal özellikler de gösteriyor. Üstelik, işlevsel olarak bu iki protein birbirlerinin yerlerini alabiliyorlar. PrP^c ve Sho proteinlerinin N terminal uçları (proteinin yapısında bir bölge) farklılık gösterse de, bunun sebebi muhtemelen sinir sisteminde farklı yerlerde bulunmalarıdır. N terminalinin niteliği, proteinin

dokudaki yeri için belirleyicidir. Beyinde PrP^c proteinin bulunmadığı kısımlarda, onun görevlerini Sho görebilir. Yani aralarında işlevsel anlamda bir ortaklık vardır.

Buna ek olarak araştırmacılar, Sho ile yapılacak araştırmaların prion proteinlerinin sinyal gönderme mekanizmalarının anlaşılmasına katkıda bulunacağına inanıyor. Sho proteinin yapısında bulunan bir bölgenin protein-protein etkileşiminde görev alabileceği ve böylece PrP proteini komplekslerinden sinyal gönderilmesi için bir model oluşturabileceği düşünülüyor.

Araştırmada ortaya çıkan başka bir kanıya göre, Sho ile yapılan çalışmalar prion hastalıklarındaki sinyal mekanizmalarını çözebilir. Daha önce gerçekleştirilen çalışmalarda bu tür bir sinyal mekanizmasının varlığına dair bulgulara rastlanmıştır.

Ayrıca, prion proteinleriyle enfekte edilmiş farelerin beyin dokularında Sho proteinin miktarının olması gerekenden çok daha düşük olduğu tespit edildi. Sho proteinin sinir sisteminin koruyucu özellikler barındırması, prion hastalıklarının ortaya çıkmasına bu proteinin eksiliğinin sebep olabileceği ihtimalini aklara getiriyor. Elde ettikleri sonuçları değerlendiren bilim adamları, Sho proteinin normal ve anormal PrP proteinin biyolojik işlevlerini görmelerine yardımcı olabilecek potansiyel bir modulator protein olduğunu düşünüyorlar.

Ölü yıldız, Dünya'ya benzeyen başka gezegenlerin de varlığını gösteriyor

UCLA astronomları, GD 362 olarak bilinen beyaz cücenin atmosferinde büyük bir asteroitin çarpması sonucunda oluşan onlarca incelenebilir kimyasal madde tespit ettiler. Astronomi alanında daha önce benzeri bir gözlem yapılmamıştı.

Astronomlar, yıldızla çarpıştığı düşünülen asteroidin antik bir gezegen sistemine ait olduğunu tahmin ediyorlar. Yıldızın yörüngesindeki sistem, 1 milyar yıl içinde yıldız o kadar yaklaşmış olmalı ki, çok güçlü çekim alanına kapılan asteroit sistemden kopmuş. Dünya boyutlarında, fakat çok daha yoğun olan beyaz cüceler, çoğu yıldızın nihayetinde ulaşacağı noktadır. Hawaii'deki W. M. Keck Gözlemevi tarafından incelenen bu beyaz cüce dünyadan yaklaşık 150 ışık yılı uzaklıkta, Herkül yıldız sisteminin içinde yer alır.

Küçük ve orta büyüklükteki bir yıldız kararlı evredeyken, merkezdeki hidrojen yakıtını helyuma çevirerek ürettiği enerjiyle kütleçekim baskısını dengeler. Evriminin sonlarına doğru bu yıldızın merkezi, karbon ve bir miktar oksijenle dolar ve merkez çevresinde helyum ve hidrojen yakan katmanlar oluşur. Bu dinamikler sonunda önce yaklaşık 100 kat büyüyerek bir kırmızı dev olur, daha sonra asimptotik dev kol yıldızı haline gelir. En sonunda dış katmanlarını uzaya püskürtür ve Dünya boyutunda bir beyaz cüceye dönüşür.

Fizik ve astronomi profesörü Benjamin Zuckermann'a göre asteroit parçalanarak beyaz cücenin yörüngesini toz parçalarıyla doldurdu ve zamanla yıldızın atmosferini kirletti. Zuckermann aynı zamanda bu araştırmayı yürüten ekibin başı ve ekibin çalışması *Astrophysical Journal* adlı dergide yayınlanacak.

Bu araştırma sayesinde, Güneş dışı bir gezegen sisteminde bulunan

bir nesnenin ayrıntılı element bileşimi ilk kez bu gözlemlerle değerlendirildi. Beyaz cücenin atmosferinde rastlanan elementlerin göreceli miktarları, bizim Dünya-Ay sistemimizdeki elementlerin göreceli miktarlarına benziyor.

Araştırmacılarından ve aynı zamanda UCLA'da fizik ve astronomi profesörü olan Michael Jura, beyaz cücede gözlemledikleri elementlerin içeriğinin Güneş Sistemi'nin iç kısımlarında bulunan gezegenlerin içeriğini epey andırdığını söylüyor. Burada akla gelen soru, başka sistemlerde de Dünyamız gibi kararla dolu gezegenler olup olmadığı. GD 362 beyaz cücesinin parmak izleri, bir zamanlar yıldızın etrafında bu tür gezegenlerin var olduğunu ve bu yüzden muhtemelen başka yıldızların sistemlerinde de benzer gezegenlerin bulunduğunu gösteriyor; çünkü dünyanın bileşiminin orijinal olmadığı artık biliniyor. Jura, parçalanmış asteroitin sağlam bir kaya parçası gibi demir açısından zengin, kalsiyum miktarının yüksek ve karbon oranının düşük olduğunu ekliyor.

Jura'ya göre araştırma, Dünya'yı ve Güneş Sistemi'nin iç kısımlarını oluşturan güçlerin bu beyaz cücenin sisteminde de iş gördüğünü ortaya çıkarıyor. Zuckermann, araştırma sonuçlarının bu antik gezegen sisteminde bulunan iki gezegenin çarpışma ve gözlenen elementlerin bu gezegenlerden birine ait olma ihtimalini yok saymadığını belirtiyor. Fakat kesinlikle sıradışı bir olay gerçekleşmiş olmalı.

İçinde bulunduğumuz gezegen sistemi ise daha stabil durumda. Fakat bundan milyarlarca yıl sonra Güneş genişlemeye ve kütlesi azalmaya başlayınca gezegenler ve asteroitler yörüngelerini kaybedecek ve

Bu çizimde, GD 362 beyaz cücesinin etrafındaki toz halkaları gösterilmiştir. Araştırmaya göre, bu sistemi meydana getiren güçler, Dünyamızı ve Güneş Sistemi'ni oluşturan güçlerle aynıdır.

Merkür, Venüs gibi Güneş'e yakın gezegenler güneş tarafından yutulacak. Muhtemelen Dünya, Mars, Jüpiter gibi diğer gezegenlerin yörüngeleri uzayacak ve gezegen sistemi daha kararsız bir hale gelecek.

Makalenin bir başka yazarı, fizik ve astronomi doçenti Brad Hansen, Güneş Sistemi'nde demir açısından zengin nesnelerin Güneş'e daha yakın yerlerde oluştuğunu, Güneş'ten uzaklaştıkça karbon ve buz miktarının yükseldiğini söylüyor. Bu araştırma, parçalanmış asteroitin orijini, oluştuğu zamanki ısı ve kimyasal mahiyeti hakkında fikir veriyor. Bütün bu özellikler Dünyamızı benziyor.

Astronomlara göre asteroit 100.000 yıl, en fazla 1.000.000 yıl önce parçalara ayrıldı. Yıldız ise yaklaşık 1 milyar yıl önce çok sıcak bir beyaz cüceydi ve o günden bu yana soğuyor. GD 362 yıldızının aksine çoğu beyaz cücenin element içeriği başlangıçtaki gibidir, değişime uğramamıştır. Bu yüzden en ufak bir değişim bile göze batar.

Bu gözlemler sırasında Keck I Teleskopu'ndan gelen veriler HIRES (High Resolution Echelle Spectrometer) spektrometresiyle değerlendirildi. Her element kendi karakteristik spektrumu verir ve cihaz bunu rahatlıkla tespit eder. Bu şekilde trilyonlarca kilometre öteden, küçük nesnelerin element bileşenlerini tespit etmek mümkün oluyor.

Beycesultan Höyüğü 51 yıl sonra yeniden kazılıyor

Denizli-Çivril İlçesi “höyükler diyarı” olarak anılır. Gerçekten de ilçe toprakları içerisinde şaşılacak sıklıkta höyük ve prehistorik yerleşim yerleri bulunmaktadır. Bu havzada 1200 tanesi prehistorik olmak üzere 2 binin üzerinde çeşitli dönemleri bünyesinde barındıran arkeolojik yerleşim yeri, şimdi hayatta olmayan arkeolog Hakan Kale’nin resmi izinli yüzey araştırmaları sayesinde tespit edilebilmiştir.

Anadolu’nun en büyük ve önemli prehistorik merkezlerinden biri olan Beycesultan Höyüğü de Çivril’de yer alıyor. İlçe merkezine 5 km uzaklıkta ve güneyinde. Menteş Köyü ile Kocayaka Köyü arasında ve Çivril’den Denizli’ye giden anayol üzerinde. 4 hektarlık bir alanı kapsayan höyüğün yüksekliği yaklaşık 35 metreye ulaşmakta.

Bu höyüğün bilimsel ilk kazısı 1954-1956 yılları arasında Ankara’daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü kazı ekibinden arkeolog-mimar Seton Lloyd ve James Mellaart başkanlığında 6 kazı sezonu olarak gerçekleştirilmiş, ancak amaçlanan bilimsel hedeflere yeterince varılmadan yarıda kesilmiş. O yıllarda höyük ile ilgili kazı sonuçları *Time* Dergisi’nde yayınlanmaya başladığında, arkeoloji dünyasında büyük bir ilgi uyandırmış.

Beycesultan, Batı Anadolu’da yer alan bir Bronz Çağı kentidir. Özellikle, Erken Bronz Çağı’nda Yukarı Menderes Havzası’nda bulunan diğer çağdaş yerleşim yerlerinin merkezi konumundadır. Ayrıca, Anadolu’daki orijinal kent oluşumunun en iyi örneklerindendir. Çeşitli ara mimari safhaları olan toplam 40 ana mimari kültür katı bulunmuştur. Kazıcıları tarafından her kat (tabaka) Roma rakamları ile tarihlendirilmiştir.

Beycesultan’da Proto-Urbanizm ve Erken Urbanizm safhalarını içeren Geç Kalkolitik ve Erken Bronz Çağ yerleşimleri sadece güney höyüğün kuzeybatı kenarında açılmış, derin sondajda oldukça dar bir alanda incelenebilmiştir. Bu çağ, yaklaşık

1700 yıllık bir süreyi kapsamaktadır

Yapılan çalışmalar sonunda höyükte Son Kalkolitik, İlk Tunç Çağı I, İlk Tunç Çağı II, İlk Tunç Çağı III, İlk Tunç Çağı V, Orta Tunç Çağı, Son Tunç Çağı dönemleri ortaya çıkarılmıştır.

Höyükte en altta yer alan 4 evreli Son Kalkolitik Dönemi, XI. ve XX. Katlar arasında yer almaktadır. Bu dönem topluluğun ekonomisini, avcılığın yanı sıra, tarım oluşturur. Çıkan buğday ve mercimek türü fosillerden buraya yerleşen topluluğun kendi gereksinimini karşılayacak kadar tarım yapmış olduğu görülmektedir. Yine bu kazıda, içleri sıvanmış tahıl ambarları da bulunmuş, yetiştirilen buğdayın bu ambarlarda saklandığı anlaşılmıştır. Bazı hayvanların da evcilleştirildiğinin kanıtlarına ulaşılmıştır.

Beycesultan’da saray ve tapınak kalıntılarına da rastlanmıştır. Anıtsal kamusal tapınak geleneği XVII. Kattan başlayıp üst üste XII. Kata kadar devam etmiştir.

Bu höyükte Protohistorik-Urbanizm; Erken Hanedanlar Dönemi, Erken Bronz Çağı III, XII-VI arası yedi ara mimari tabaka ile temsil edilmektedir. Beycesultan’da “megaron” olarak adlandırılan mimari planın çok net bir şekilde kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu dönemde en klasik formda görülen Beycesultan megaronları Genç Tunç Çağı’nın sonuna kadar (MÖ 1200-1100) kullanımda kalmıştır.

Bizleri sevindiren, Beycesultan Höyüğü kazılarının, hiç ummadığımız bir anda, 51 yıl aradan sonra yeniden başlamasıdır. Bu höyük, onca yıldan sonra yeniden dillenecek ve Altta Beycesultan Höyüğü’nden yapılmış bir kaçak kazı, yanda höyükten çıkarılmış çeşitli seramik eserlerin çizimi.

daha önce olduğu gibi, geçmişinden çok önemli bilgiler verecek.

İzmir-Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Eşref Abay başkanlığında yürütülen kazı çalışmaları, 13 Ağustos 2007 tarihinde başladı ve Eylül ayının ortasına kadar sürecek. Kazı ekibinde toplam 19 kişi var. Almanya- Freie Üniversitesi’nden de iki öğretim görevlisi bu kazılarda görev aldı. Bu yıl başlayan kazılarda da ilk dönem kazılarında olduğu gibi önemli sonuçlara ulaşılacağına kesin gözüyle bakılıyor.

Bir arkeoloji ve tarih meraklısının boyunu aştığının farkında olsam da, şimdiki kazı ekibinin, Beycesultan hinterlandı içinde günümüzde yer alan eski köy evleriyle, höyükte yeniden çıkması muhtemel yapıların mekânsal ve mimarı yönden karşılaştırmasını yapacağını umuyorum. Büyük bir olasılıkla, kerpiç yapı köy evleriyle günümüzde de yaşayan yapı geleneğinde, kültürel birikimin öyle ya da böyle devam ettirildiği görülecektir.

Biz Çivrililer, bu gelişme karşısında hayli sevindik. Ayrıca, şimdi hayatta olmayan değerli arkadaşımız arkeolog Hakan Kale’nin bir düşünün gerçekleştiğini gördüğümüz için de hayli duygulandık. Çünkü Hakan, Yukarı Menderes Havzası içinde yer alan bu höyüğün, yeterince gün yüzüne çıkmadığı ve tanınmadığı konusunda ısrarlıydı.

Mümtaz Başkaya

Bilim ve Gelecek Dergisi Çivril Temsilcisi

Gonun tarihçesi - 1

Konfiçyüs (MÖ 551-479), go oyununu "Dolu bir mide ile hiçbir şey yapmamaktan biraz daha iyi bir şey" olarak niteler ve yine onun takipçilerinden Mencius (MÖ 371-289) "küçük bir sanat", "insana annesini-babasını unutturan bir oyun" olarak aşağılar. MS 600-1200 yılları arasındaysa go oyunu "İnsanı Cehalete Sürükleyen 27 Sebep"i ortadan kaldıran yöntemlerden ve müzik, resim, kaligrafi sanatı ile birklikte kültürlü bir bireyin elde etmesi beklenen "Dört Temel Beceri"den biri olarak görülmeye başlanmıştır...

Alper Ülkü

Eski Çin'den başlayıp Japonya'ya oradan Kore ve Tibet'e ve daha sonra Batı dünyasına uzanarak yayılan ve bugünlerde yaklaşık 25 milyon kişinin oynadığı go oyununun tarihi, Uzakdoğu kültürünün önemli parçalarından biri olması açısından incelemeye değerdir. Bu yüzden Fuseki'nin birkaç sayısı boyunca okuyucuyu fazla sıkmadan bu tarihçeden bahsetmenin faydalı olacağı görüşündeyiz.

Go oyuncuları ve tarihçileri oyunun kökeni hakkında çok uzun süredir tartışmaktadır, söylentiler ve efsaneler muhtelif. Erken Çin efsanelerinde, go oyununun "cennetten yeryüzüne indirildiği" söylenir ve ilk kayıtlara göre yaklaşık MÖ 2200 civarında Çin'de bir kral olan Yao'nun, oğlu Tan Chu'ya, onun zekasını geliştirmek amaçlı olarak bu oyunu öğrettiği iddia edilir. Tan Chu daha sonra o bölgedeki en iyi oyuncu olmuş, ancak başına buyruk, asabi karakteri yüzünden ve tüm vaktini bu oyuna ayırdığından babasının gözünden düşmüştür. Yao yaşlanınca tahtı ve mirası, danışmanı Shun'a bırakmış; bunun üzerine Tan Chu, daha sonraları Hsia Sülalesi'nin kurucusu olacak Shun'a karşı savaşmış, ancak yenilgiye uğrayıp hayatını kaybetmiştir. Yao ile aynı çağda yaşamış olan efsanevi Sarı İmparator'un Kral Yao ile bu oyunu oynadığı ve bu oyundan savaş stratejileri geliştirmek için yararlandığı bir başka kaynaktan ifade edilmektedir.

Çinli arkeologlar Doğu Çin'de Shang bölgesinde yaptıkları kazılarda, bazı mezarlarda 5000 yıl öncesine ait ve cesetlerin baş ve sağ omuz bölgelerine yerleştirilmiş go taşları buldular. Rus arkeologlar ise Kuzey Sibirya'da yaptıkları kazılarda, yaklaşık 4000 yıl öncesine ait bir tarafı yassı, diğer tarafı dışbükey oyun taşları bulmuş-

lardır. Buna karşılık çağdaş sinolog Joseph Needham (1900-1995) go oyununun en erken MÖ 1000'de ortaya çıktığını ileri sürmüştür.

Go oyunu MÖ 750'li yıllarda ilk defa Çin edebiyatına konu olmuştur, öte yandan söylentiler ve efsaneler haricinde oyunun oynandığına dair en somut kanıt, MÖ 206 - MS 220 arası hüküm sürmüş olan Han Sülalesi devrine ait olan go tahtası (goban) ve taşlarının bulunması ile elde edilmiştir.

Konfiçyüs (MÖ 551-479), go oyununu "Dolu bir mide ile hiçbir şey yapmamaktan biraz daha iyi bir şey" olarak niteler ve yine onun takipçilerinden Mencius (MÖ 371-289) "küçük bir sanat", "insana annesini-babasını unutturan bir oyun" olarak aşağılar (Laf aramızda haksız da sayılmaz ?).

Buna karşılık aynı çağda meşhur savaş stratejisi uzmanı Sun Tzu tarafından kurulan "Karanlık Strateji Okulu" (Dark School of Strategy), Taoist felsefenin takipçileri ve Çin İmparatorluğu'nun diğer savaş sanatı ustaları tarafından oyun özendirilmiş ve desteklenmiştir. Bu devirden bu yana, Taoist felsefenin temelini oluşturan insan davranışına yönelik pragmatik yaklaşımlar ile go oyunundaki stratejilerin paralellik gösterdiği bilinmektedir.

MS 600-1200 yılları arasında go oyunu "İnsanı Cehalete Sürükleyen 27 Sebep"i ortadan kaldıran yöntemlerden biri olarak görülmeye başlanmıştır. Ne ilginçtir ki, Konfiçyüs ve öğrencileri tarafından acımasızca eleştirilen bu oyun, MS 1200'lerde Çin kültüründe müzik, resim, kaligrafi sanatı ile birlikte kültürlü bir bireyin elde etmesi beklenen "Dört Temel Beceri"den biri olarak ifade edilmiştir.

Devirlere göre çok değişik kültürel nitelermelere maruz kalmış olan bu oyunun, dünyamızda 4000 yılı aşkın süredir varolmasının sırrı, işte bu tartışmaları yaratan tarihsel diyalektikte gizlidir; bu gizemin bir 4000 yıl daha varolması şaşırtıcı olmayabilir.

Gelecek kısımlarda tarihi dönemler boyunca değişik ülke ve kültürlerde gonun gelişimini özetlemeye çalışacağız. Sağlıcakla kalın ve "Go oynayayım" derken annenizi-babanızı ihmal etmeyin!

Kim bu tarih dersini asar ki!..

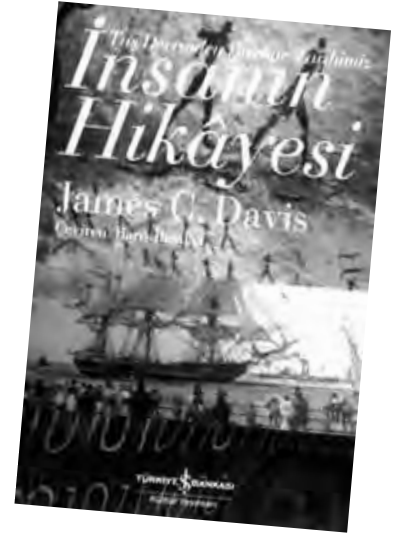
James C. Davis, *İnsanın Hikâyesi*'ni anlatmaya, yaklaşık iki milyon yıl öncesinden, insanın evrimleşmesi ve “yeryüzünü doldurması”yla başlıyor. İlk insan topluluklarının yerleşik hayata geçmesi, kentlerin kuruluşları, fetihler, dinlerin ortaya çıkışı, bilimsel buluşlar ve keşifler, uzaya seyahat, ... vb. konular, insanın evriminden günümüze gelişimi ve tanıklık ettiği tarihsel olaylar, kitapta yüzeyselliğe kaçmadan, söyleşi tadında anlatılıyor. İlk bölümden okuyoruz: “Biz Homo sapiens yani Akıllı İnsan'ız. Bu alçakgönüllü olmayan adı kendimize, erectus'unkine oranla daha yuvarlak kafataslarının içinde daha büyük beyinlere sahip olduğumuz için verdik.”

James C. Davis daha önce, Venedik, Modern Avrupa uluslarının doğuşu, köylüler ve mavi yakalı işçilerin yaşamlarını konu alan 4 kitap yazmış. 1960-1994 yılları arasında ABD'deki Pennsylvania Üniversitesi'nde tarih dersleri vermiş. Davis'in tarih anlatımı, o kadar keyifli ki, her dersinde sınıfının dinleyenleriyle dolup taşığını tahmin etmek işten bile değil. 2005 yılında İngilizce'de *The Human Story Our History From The Stone Age* özgün adıyla yayımlanan kitabı, Barış Bıçakçı büyük bir ustalıkla dilimize çevirmiş.

Kitap, daha ilk bölümde yalınlığı ve yazarının kendine has anlatımıyla sizi sarıyor ve kendinizi keyifli bir

tarih dersinde, ön sıralardan birinde oturmuş buluyorsunuz. Davis, zaman zaman farklı bölümlerde yer verdiği olaylar arasında geri dönüşlü bağlar kurarak önceki anlattıklarına göndermeler yapıyor. İlginç anekdotlarla zenginleştirilen bu nitelikli kitabın az sayıda kaynağa başvurmuş olması da, yazarın, tarih konusundaki birikiminin derinliğine ve bu birikimi belleğinde taşıdığına dair bir ipucu gibi! Bu renkli tarih kitabının sayfaları arasında karşınıza birden bir şiir çıkabilir... Örneğin, Nil Irmağı üzerine yazılan bir şiir, Çin'deki çocuklar tarafından şiirleri ezbere okunan bir şairden ya da Siddhartha'nın zafer kazanmış edasıyla dünyevi zevklerinden arındığını duyan dizeler... Bazı dersler vardır, çok çabuk biter; halbuki dikkat kesilmiş, öğretmenin ağzından çıkacak bir sonraki cümleyi bekliyorsunuzdur. *İnsanın Hikâyesi*'ndeki bölümler de, bitmesini istemediğiniz tarih dersleri gibi...

Ironik dilin aşırılığa yer verilmeden, incelik kullanıldığı kitaptan bazı konu başlıkları şunlar: “Yeryüzünü Dolduruyoruz”, “Kimilerimiz Cihana Hükmetmeye Çalışıyor”, “Tüm Dünyayı Saran İnançlar Edindik”, “Eski Dünya Yeni Dünya'yı Ele Geçiriyor”, “Açlıktan, Savaşlardan ve Vebadan Kırlıyoruz”, “Kim Olduğumuzu ve Nerede Yaşadığımızı Keşfediyoruz”, “Çoğalıyor ve Dünyayı Küçültüyoruz”,

“Savaşı Bitirmek İçin Savaşıyoruz”, “Führer Üstün Bir Irk Yaratmaya Çalışıyor”, “Uçurumun Kıyısında Yürüyoruz”, “İnanılmaz Şeyler Yapıyoruz”.

Dersin keyifli akışında, söz yakın tarih başlığına geldiğinde, tartışma isteğimiz kabarıyor. Yazarın sosyalizm değerlendirmeleri, biraz yüzeysel gibi. 2. Dünya Savaşı'nda birbirlerine karşı savaşmalarına ve ideolojilerindeki zıtlığa rağmen, “Führer Üstün Bir Irk Yaratmaya Çalışıyor” başlıklı bölümde, faşizm ve sosyalizmin devlet totaliterizminde yan yana düştüğünü söylüyor: “Lenin ve Stalin Rusya'yı yaklaştıkça uzaklaşan sınıfsız toplum hedefine doğru götürürken Adolf Hitler de Almanya'yı farklı bir mükemmel toplum düşünce doğru sürüklüyordu. Yöntem ve sonuç aşağı yukarı aynıydı: İnsanlar üzerinde neredeyse mutlak iktidar kuran bir devlet.”

Bir de tabii, yazarımızın tüm iyimserliğine rağmen, dünyanın iyiye gittiği yorumu karşısında, günümüz küresel dünyasını göz önüne aldığımızda, pek çok insan gibi çok ciddi kaygılarımız var. Gene de, akademik dili kulanmayan fakat “akademik düşünen” hınzır bir aklın tarih anlatısıyla karşı karşıyasınız, keyifli okumalar...

Güner Or

James C. Davis, *İnsanın Hikâyesi* - Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz, Çev. Barış Bıçakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haziran 2007, 478 s.

Herkes Biraz Bilim

Teknik bir yapıt ya da ders kitabı niteliği taşımayan Herkes Biraz Bilim'in, 21. yüzyıl insanına yönelik bir genel kültür kitabı olduğunu söyleyen yazar, temel buluşların ve bilimsel düşüncenin özünü anlatabilmek amacıyla matematik diline başvurmadan kaçınmış. Bilimin özneliliğinden ve kesinliğinden ödün vermeden, bilim serüveninin tarihsel, insansal yönüne öncelik vermiş. Yazar, bilim adamlarının bilim yaparken aldığı zihinsel hazı okuyucularıyla da paylaşmayı umuyor.

Claude Allègre, Çev. Ahmet H. Durukal, Yapı Kredi Yayınları, Haziran 2007, 314 s.

KİTAPÇI
RAFI

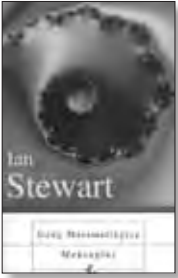
Evrenin Öyküsü

Dr. Vural Yigit, Evrim Yayınevi, 2007, 255 s.

Kitapta, evrenin ve canlıların oluşumu ve bilimsel gelişmeler masal havası içinde anlatılıyor. Diyalog biçiminde kalemle alınan kitapta evrene dair sorular ve cevapları yer alıyor. Dede ve meraklı torunu kitap boyunca, bilinç ve zaman konusundan Kepler yasalarına, Hubble teleskopundan kara deliklere uzanan bir sohbetle dalıyor.

Genç Matematikçiye Mektuplar

Ian Stewart, Çev. Zeynep Ertan, Profil Yayıncılık, 2007, 176 s.

Tüm dünyada matematik, öğrenilmesi en zor derslerden biri olarak kabul edilir. Matematik nedir ve neden değerlidir? Neye yarar? Matematikte öğrenim görmeyi ve bu alanda çalışmayı planlayan genç bir insanın kararlarını etkileme çabasında olan yazar, bu amacı taşımayan matematiğe meraklı kişilerin de ilgileneceği bir yapıt ortaya çıkarmış. Mantık ile ispat arasındaki ilişki, matematiksel düşüncede güzellik ve estetiğin rolü, matematiğin geleceği, matematik camiasının tuhafliklarıyla baş etme yöntemleri gibi

birçok konu, yazarın ince bir mizah anlayışıyla canlılık kazanıyor.

Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri

-Elementa Philosophica De Cive-, Thomas Hobbes, Çev. Deniz Zarakoglu, Belge Yayınları, 2007, 307 s.

Siyaset felsefesinde ürettiği özgün yapıtlarla tanınan İngiliz filozof Thomas Hobbes, bu eserinde ulusu kralın mutlak iktidarına itaate davet ediyor. Elias Canetti Hobbes'u şöyle anlatıyor: "... Hobbes'da benim en çok mücadele etmek istediğim şeyin düşünsel köklerini buldum. Hobbes, gücün ağırlığını, bütün insan davranışlarında gücün merkezi yerini saklamayan tanıdığım tek düşündürdü; ama gücü yüceltmez, onu düpedüz gösterir..."

Batılılaşma Yolunda

İlber Ortaylı, Merkez Kitaplar, 2007, 248 s.

İlber Ortaylı Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'la başlayan batılılaşma hareketinin devletin kurumsal yapıları ve resmi ideolojisi ile cemaat ilişkilerini nasıl etkilediğini, dini ve resmi ideolojideki bu değişimlerin toplum hayatına yansımalarını konu edindiği yazılarını bir araya getiriyor. Böylece kitap, Osmanlı Devleti ve toplumunun yaşadığı bu büyük değişim ve dönüşüm sürecini dönemin dinamik ve renkli panoramasıyla birlikte sunuyor.

İç Savaş

Gaius Julius Caesar, Çev. Furkan Akderin, Alfa Yayınları, 2007, 188 s.

Ünlü Roma İmparatoru, Caesar'ın en önemli eserleri arasında Gallia Savaşı ve İç Savaş yer almaktadır. Alfa Yayınları, Antikçağ Dizisi'nde her ikisini de peşpeşe yayımladı. Türkçe'ye ilk defa Latince aslından çevrilen İç Savaş, dönemin olaylarını gözler önüne sererken diğer yandan Caesar'ın kendi siyasi propagandasını nasıl yaptığının da bir kanıtı.

Poetika

-Şiir Sanatı Üstüne-, Aristoteles, Çev. Samih Rifat, Can Yayınları, 2007, 115 s.

Antik Yunan felsefesinin önemli düşünürlerinden Aristoteles, bu metninde şiiri tüm edebiyat türlerini kapsayacak biçimde ele alır. Aristoteles'e göre, tragedya büyük bir eylemi taklit eder ve seyircilerin duyguları üzerinde "arındırma" etkisi yaratır. Poetika, sanat ve edebiyatla ilgili kuramlar, düşünceler ve kavramlar konusunda kafa yoranlar için vazgeçilmez bir metin, her okunuşunda yeniden keşfedilecek sahici bir klasiktir.

Vatandaşlık Gelirine Doğru

-Bir Temel Hak Olarak-, Der. Ayşe Buğra - Çağlar Keyder, Çev. İsmail Çeken, İletişim Yayınları, 2007, 262 s.

Bogaziçi Üniv. Sosyal Politika Forumu tarafından düzenlenen bir atölyede sunulmuş makalelerden derlenen bu kitapta, temel gelir ve vatandaşlık geliri kavramı tartışılıyor. "Zenginlerin durumunda göz ardı edilen yaşamak için çalışmak zorunluluğunun yoksullara dayatılmasının ahlaki gerekçesi nedir? Bireylerin gelirden alacakları pay üretme yaptıkları kişisel katkıyla belirlenebilir mi?" gibi sorular üzerinden, emek piyasasına değil sosyal haklara dayalı çözümlere vurgu yapılıyor.

Dünkü İstanbul

-Çok Dinli, Çok Dilli Mozaikin Dağılışı-, İlhan Eksin, 2007, Everest Yayınları, 120 s.

Yazar, sözlü tarihten yola çıkarak biriktirdiği anıları, bilimsel nitelikteki araştırmalardakilerle karşılaştırıp, doğrulanmış notları biraraya getiriyor bu

Fetihnâme

Bu eserde, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u merkez alarak 30 yıl boyunca aralıksız süren seferleri manzum ve nesir biçiminde kaleme getirilmiştir. Zaman zaman destan ya da menakıbnâme havası hissedilen eser, bazen de dönemin düzyazısından epik örnekler sergiler. Fetihnâme, Fatih Sultan Mehmet'in seferlerini birinci derece bir tanığın kaleminden anlatıyor. Eserin bilinen tek nüshası, Berlin National Bibliotek'tedir. İstanbul üzerine yapılan İslam Fetih ve Kuşatmalarının bir kısmını içine alması dolayısıyla, Fatih'ten önceki devirlere de uzanmaktadır. *Fetihnâme*, ilk kez ünlü tarihçi Fransız Babinger tarafından 1955'te ütpkibasım olarak yayımlanmış. Ceyhun Vedat Uygur tarafından hazırlanan yapıt, kültürün gelecek kuşaklara aktarılması ve eserin, Osmanlı tarih literatüründeki seçkinliğinin pekişmesi bakımından önemli.

Kivâmi, Haz. Ceyhun Vedat Uygur, Yapı Kredi Yayınları, Ağustos 2007, 672 s.

kitapta. “Nostaljiyi, meraka, merakı da yer yer empatiye dönüştürmek” amacıyla yazdığı yazılarda, İstanbul’da çok dinli, çok dilli mozağının dağılmasını başlatan olayları, yakın tarihe ilişkin notlar ve göç hikâyeleriyle anlatıyor.

Irak İran ve Petrodolların Sonu

-Yaklaşan Felaket, Bülent Gökay, Paul Rogers, Çev. Gamze Erbil, Versus Kitap, 2006, 89 s.

Kitap Bülent Gökay’ın mathaba.net’te yayımlanan makalesi ve Paul Rogers’in savaşa ve silahlanmaya karşı kampanya ve araştırma yürüten Oxford Araştırma Grubu isimli bağımsız bir grup için yazdığı rapordan oluşuyor. Gökay’ın, Rogers’in raporuna zaman zaman atıfta bulunan makalesi, sitede yayımlandığı hafta on bini aşkın kişi tarafından okunarak 2006’nın en popüler üç makalesinden biri ilan edilmiş.

Dillerin Kökeni Üstüne Deneme

-Melodi ve Müziksel Taklit İle İlişki İçinde, Jean-Jacques Rousseau, Çev. Ömer Albayrak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, 88 s.

Rousseau’nun bu kitabı, ilk ses olarak kabul ettiği “doğanın çılgılığı”ndan jestlerin diline, sözcüklerin ortaya çıkışına ve “dünyanın adlandırılması”na doğru uzanan bir süreçte dillerin kökenini müzik ve melodi ile ilişkilerine değinerek anlatıyor. Kitapta, düşüncemizi iletmenin yolları, ilk dilin ayırıcı nitelikleri ve geçirmiş olması ge-

reken değişiklikler, dillerin kökenindeki yerel ve genel fark, güney ve kuzey dillerinin oluşumu, müziğin yozlaşmasının nedeni üzerine denemeler yer alıyor.

Anlatmanın Başka Bir Biçimi

John Berger - Jean Mohr, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, 2007, 290 s.

Yayımlandığı 1972’den günümüze, yağlıboya resimlerden reklamlara, imge ve görselliğin anlamını sorgulayan, eleştirel görme biçiminin manifestosu sayılan Görme Biçimleri ile Türkiye’de de büyük ölçüde okuyucusunu bulan Berger’in bu kitapta üzerinde durduğu sorular şunlar: Fotoğrafla nasıl bir anlatı kurulabilir, fotoğrafik anlatı nasıl bir içeriğe sahiptir? Fotoğraflar neyi anlatır, onları nasıl kullanabilir ve nasıl değerlendirebiliriz? John Berger ve ünlü İsviçreli fotoğrafçı Jean Mohr’un birlikte kurgulayıp hazırladıkları kitap, Berger’in yaşadığı Fransız Alpleri’ndeki köyde ve civar köylerde yaşayan insanların hayatlarını gösteriyor. Berger, metropolün köyde doğmuş bir göçmen üzerindeki etkisini anlattığı uzun bir fotoğraf serisinde, Paris görüntülerinin yanı sıra İstanbul’dan görüntülere de yer vermiş.

5. Sanattan 5. Kola: Orhan Pamuk

Kaan Arslanoglu - Ergin Yıldızoglu - Nihat Ateş - Ali Mert, İthaki Yayınları, 2007, 157 s.

Bu kitap, dört yazarın Orhan Pamuk’un konumu, yarattığı siyasal tartış-

malar ve edebiyatı üzerine eleştirilerini konu alan denemelerinin toplamı. Kitapta yer alan konu başlıklarından birkaçı: “Yüzdeki Tırnak İzleri ve Pamuk Terörü”, “Edebiyatta Piyasa Başarısının Sırrı”, “Bilinemezcilik ve Heterodoksi Arasında Bir Kara Kalem: Orhan Pamuk”, “Yazarlığın Ardından’ Orhan Pazarlama”.

Aşk Coğrafyasında Konuşmalar

Nihat Genç, Destek Yayınları, 2007, 206 s.

Nihat Genç’in televizyon konuşma kayıtlarının bir derlemesi *Aşk Coğrafyasında Konuşmalar*. Bu kitap, muhalif söylemci Nihat Genç’in farklı yaklaşımları ve yorumlarıyla bazı kesimleri rahatsız ederken, diğer yandan birtakım insanın düşüncelerinin sözcülüğünü yaptığı programlarının, yazıya geçirilmesi bakımından anlamlı.

Lumpen Sözlüğü

Levent Tülek, Sel Yayıncılık, 2007, 135 s.

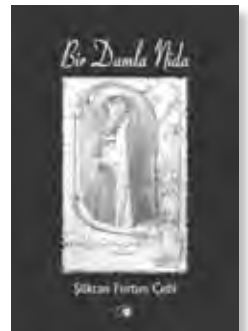
“Yerleşik bir jargon olan argoda çok ayrı bir dil, lumpen dili. Kırta kent arasında sıkışmış insanların kodladığı bir dil bu”. Levent Tülek, lumpen dilinin yalnızca varoşa ait olmadığını belirtiyor ve bu dili kentsel yerleşik bir değer olarak görüyor. Sözlüğü için seçtiği maddelerin ve açıklamalarının, yazınsal ya da bilimsel bir tavır yerine, mizah olarak algılanmasını istiyor.

Bir Damla Nida

Şükran Furtun Çebi, 7 Renk Kitaplığı, 2007, 192 s.

Cumhuriyet Türkiye’si’nin ilk çocuklarından olan yazar, yeni bir toplum düzenine geçişte, özellikle kadının konumuna ve toplumsal gelişimine ilişkin anekdotlarıyla belli sosyal çelişkilere işaret ediyor. Yazar, yaşam öyküsünü felsefi tartışmaları, şiirleri ve duygusal ifadeleriyle birlikte kaleme alarak, Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze uzanan bir sosyal tarihe katkıda bulunuyor.

Uyur İdik Uyardılar

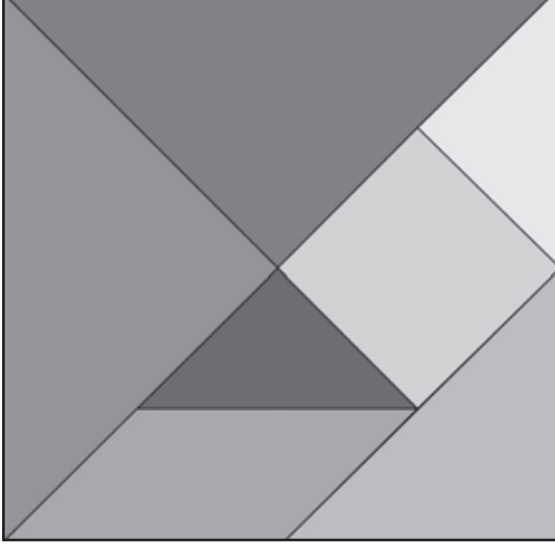
Melikoff, 1960’da Dânişmendnâme üzerine iki ciltlik geniş bir incelemesini tamamladı. 1962’de, Türk-İran Destan Geleneği İçinde Horasanlı Ebû Müslim, 1967’de de Türk Destan Geleneğinde Kerbelâ Dramı incelemeleri yayımlandı. Ünlü Türkolog bu yıldan sonra çalışmalarında Alevilik-Bektaşilik konularını temel aldı. Uyur İdik Uyardılar, bu iki kültürü tarihsel ve toplumsal alandaki sürekliliği içinde, bilimsel bir bakışla değerlendiren temel kitaplardan biri olmayı sürdürüyor.

-Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, İrene Melikoff, Çev. Turan Alptekin, Demos Yayınları, 2006, 251 s.

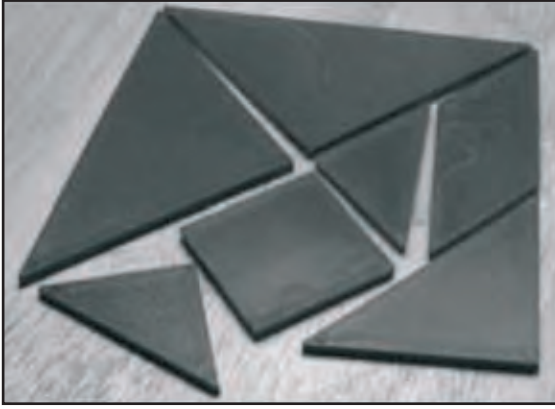

Tangramtırak oyunlar

Tangram oyununu duymuşsunuzdur. Bir kare, aşağıdaki şekildeki gibi, özel yedi parçaya bölünmüştür. Ama parçalar şekildeki gibi renklendiril-

memiştir. Parçaların önü ve arkası arasında da bir ayrım yapılamaz, aynen aşağıdaki fotoğraftaki gibi.

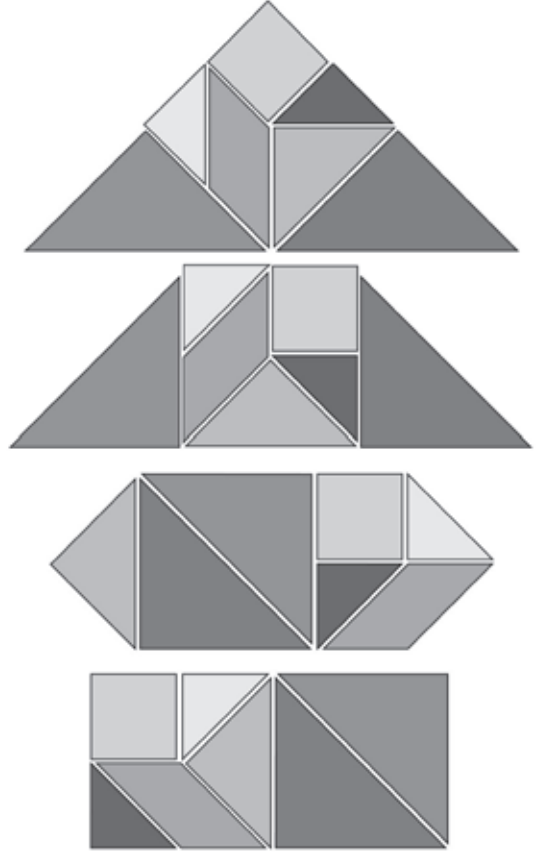

Bu yedi parçayla ve biraz hayalgücüyle harikalar yaratılır. İşte birkaç örnek:

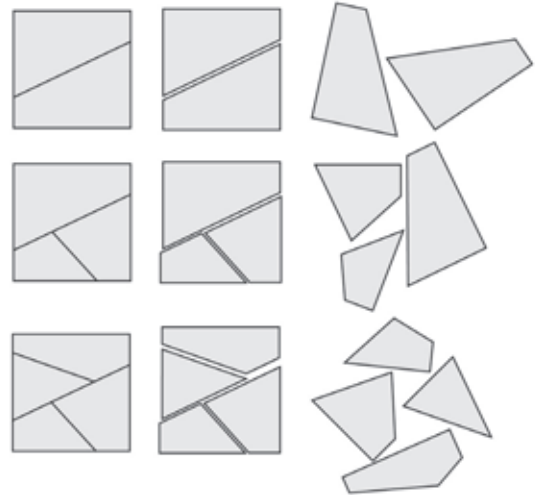
Ama ben çok daha geometrik tangram şekillerini tercih ederim. Sadece ben değil, sanırım yediden yetmiş herkes bu tür geometrik tangram şekillerini tercih eder, estetik duygularımıza daha fazla hitap ederler.

Tangram özellikle çocuklar için, hayalgücünü geliştiren, üç boyutta görme yeteneğini geliştiren

bir oyundur (Çünkü tangramın parçalarını ters yüz edebilirsiniz).

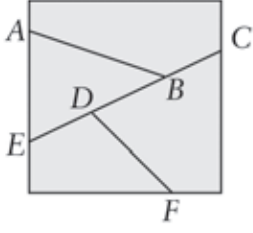
Tangram'dan çok daha basit bir oyun düşünebiliriz: Kâğıttan bir kare yapın ve eğitilmesi gereken (!) çocuğun gözleri önünde kareyi bir doğru

boyunca rasgele kesip ikiye ayırın. Sonra iki kesik parçayı karıştırıp çocuğa geri verin. Çocuk iki parçayı birleştirip en baştaki kareyi elde etmeye çalışacaktır. Eğer parçalardan birini tersyüz ederseniz, soru daha da zorlaşır.

Bu oyun herhalde ancak çok küçük çocuklara ilginç gelebilir. Daha büyük çocuklar için, karenin

iki değil en az üç parçaya bölünmesi gerekir. Dört parçayla oyun daha da zorlaşıyor. Hele beş parçayla sizi bile birkaç dakika oyalayacak bir oyun haline geliyor. Bir de bazı parçaları tersyüz ederseniz, o zaman oyun daha zorlaşır.

$$AB = CD$$

$$AE = DF$$

Bu oyunu zorlaştırmanın bir başka yolu daha var: Yandaki şekildeki gibi aynı uzunlukta birkaç kenar yaratmak. Nitekim Tangramı ilginç kılan da aynı uzunlukta birkaç kenarın olmasıdır. Tangramda sadece dört değişik uzunluk var: 1, $1/2$, $1/\sqrt{2}$, $1/2\sqrt{2}$:

- 1 uzunluğunda 2 kenar,
- $1/2$ uzunluğunda 6 kenar,
- $1/\sqrt{2}$ uzunluğunda 4 kenar,
- $1/2\sqrt{2}$ uzunluğunda 10 kenar.

Tangramtarak oyunların arasında benim en sevdiğim, Henry Dudeney'in 1902'de bulduğu ve "Terzi Problemi" olarak adlandırılan oyundur.

Henry Dudeney (1857-1930) İngiliz yazar ve matematikçisidir. Matematiksel bulmacalar ve oyunlar konusunda çağının bir numarasıdır. Büyükbabası John Dudeney çobandır; ama matematikçidir de, matematik-

te kendi kendini eğitmiştir. Eşi Alice Whiffin ise çağının ünlü ve çok para kazanan yazarlarından. Henry Dudeney, bilardo, bawling, croquet gibi oyunlarda usta olduğu gibi aynı zamanda çok yetenekli bir piyanist ve orgcuydu. Eski kilise müziği ve şarkılarıyla yakından ilgilenmiştir. Anglikan mezhebine bağlı dindar biriydi ve teolojiyle haşır neşir olmuştur.

Terzi Problemi, bir kareyi doğrularla dört parçaya bölerek bir eşkenar üçgen yapma problemidir. Çözümü açıklamadan çiziyoruz.

Bu çözümü bulmanın keyfi müthiş olmalı. Çünkü problem başlangıçta sanki imkânsızmış gibi geliyor.

Dudeney'in çözümünün nasıl inşa edildiğini bulmayı ve bunun gerçekten bir çözüm olduğunun kanıtını okura bırakıyoruz.

**ANCAK
BAĞIMSIZ
BİR GAZETE
ÖZGÜRLÜKLERİ
SAVUNABİLİR!**

*BirGün yenilendi.
Patronsuz gazeteciliğin
bu ülkedeki tek örneği
gazeteniz, doğruları
yazma gücünü
bağımsızlığından alıyor.
Siz de hergün BirGün
okuyun.*

Uyandırma (devam)

Kontr ile uyandırmalara cevapçının konuşmaları:

Rengimiz varsa:

a) 0-9 puan ile 1 düzeyinde,

b) 10-13 puan ile 2 düzeyinde,

c) 14-16 puan ile 3 düzeyinde konuşma yapabileceğimiz gibi, 12+ puan ile rakip rengi cue bid edebiliriz.

Rengimiz yoksa:

a) 8-10 puan ile 1 NT,

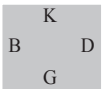
b) 11-13 ile rakip rengi durdururken 2 NT,

c) 14-16 ile rakip rengi durdururken 3 NT denir.

Sanzatu ile uyandırma durumunda cevapçının konuşmaları:

Normal sanzatu aşmış gibi stayman, jacoby transfer geçerlidir, ancak staymana verilen yanıtlar farklıdır ve puan aralıklarını da gösterdiği için adına **range stayman** denir. Örnek:

Pass/2♣ stayman

1♦ Pass / p
1 NT/?

Batı 1♦ ile oyun açtı. Kuzey ve Doğu pass dedi. Güney 1NT ile uyandırdı. Kuzey 2♣ ile stayman yaptı.

Güney'in yanıtları:

a) 2♦ 4'lü majör yok, 11-13 puan.

b) 2♥/2♠ 4'lü majör, 11-13 puan.

c) 2 NT 4'lü majör olabilir, 14-15 puan (Burada 3♣ ile tekrar stayman yapılır).

Renk ile uyandırmalara örnekler

Rakibin 1♦ açışını ortağımız 4. den 1♥ ile uyandırdı. Aşağıdaki el-lerle ne diyoruz ?

P/?

1♦/p p
1♥

1. 2. 3. 4. 5.
♠7654 ♠985 ♠RV8 ♠V953 ♠AD2
♥D87 ♥A87 ♥D1092 ♥D98 ♥V98
♦875 ♦DV5 ♦A76 ♦RD6 ♦AV92
♣543 ♣9865 ♣765 ♣983 ♣865
1)Pass 2)Pass 3)2♥ 4)1NT 5)2NT

EL NO 59:

♠D765 G B K D
♥R107 1♣ 1♦ X 2♦
♦V7 3♠ 3♦ 4♠ p
♣AD76 p p

♠V10932
♥AD
♦3
♣RV1098

Kontrat: 4♠
Atak : ♣3

Görüldüğü gibi 2 Pik ve 1 Karo kaybımız var. Böyle problem mi olur diye düşünüyorsunuz, haklısınız!

Deklaran da aynı düşünce ile Trefl atağını elden aldı ve elden Pik 9'luyu oynadı. Batı As ile aldı, küçük Karo oynayıp eli Doğu'ya geçirdi. Doğu'nun Trefl dönüşüne Batı çıktı ve oyun 2 koz, bir kup ve bir Karo verilerek bir battı.

Oyunu yapma şansımız var mı? Ya da daha yüksek yüzdeli oyun tarzımız nasıl olmalıdır? Önce düşün?..

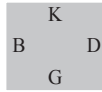
Yanıt: Öncelikle Doğu ile Batı arasındaki bağlantıyı koparmak gerek. Yani Doğu Karo'dan el tutmamalı. Karo 3'lüyü elimizden bir şekilde atmamız. Bunun için hiç koz oynamadan, elden Kör asını çekip, Kör damı rua ile ezip, kör 10'lunun üzerine elimizdeki Karo 3'lüyü atmamız. Eğer Karo Vale Batı'da ise şimdi kontratımızı yapabiliriz. Karo Vale Doğu'da ise, üzerine kup yaparız. Şimdi Batı'da iki boş koz olursa batarız.

Tüm dağılım

♠D765
♥R107
♦V7
♣AD76
♠A8
♥V986
♦RD10986
♣3
♠R4
♥V5432
♦A542
♣542
♠V10932
♥AD
♦3
♣RV1098

EL NO 60:

♠D7 G B K D
♥97 1♠ 2♦ 3♣ p
♦V97 3♥ p 3♠ p
♣RDV976 4♠ p p p

♠AR1096
♥AV106
♦65
♣A5

Kontrat: 4♠
Atak : ♦As

Batı Karo As-Rua ve Karo oynadı, elden çıktık. Şimdi? Pikler partaj ise sorun yok (O zaman problem olmazdı!) Pikler bir tarafta 4' lü ise nasıl önlem alabiliriz?

Yanıt: Elden Pik 9'luyu oynarız. Batı Küçük verirse, biz de küçük oynarız. Doğu eli alsa bile, ne dönerse dönsün (tabii, Batı dönüş kartına çıkmıyorsa), kontratımızı yaparız.

Tüm dağılım

♠D7
♥97
♦V97
♣RDV976
♠32
♥R32
♦AR1032
♣1082
♠V854
♥D854
♦D84
♣43
♠AR1096
♥AV106
♦65
♣A5

turandursun.com'dan

evrimcileri buluşturan yeni bir adres:

evrim-teorisi.org

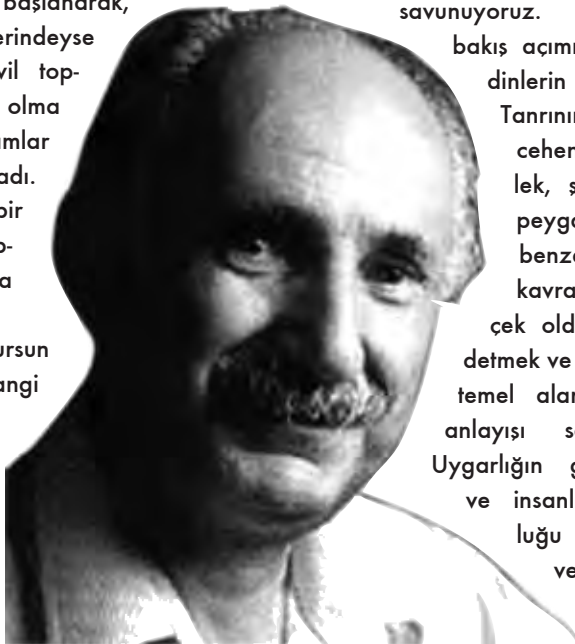
Ateist ve diğer din karşıtı felsefede olan bireyler, toplumumuzda yakın bir döneme kadar bu ortaklıkları temelinde pek bir araya gelemediler. Her ne kadar sosyalist çizgideki partiler ve çeşitli örgütlerde bu bir anlamda sağlandıysa da, asıl ortak payda alanı olmadı. İnternet ortamının yarattığı olanaklar sayesinde bu durum son yıllarda ortadan kalkmaktadır. Artık ateistler ve diğer din karşıtı felsefede olanlar, en azından internet ortamında bir araya gelip seslerini duyurmaya başladılar. Bu sitelerden biri de interaktif özellikteki az sayıdaki sitelerden biri olan Turan Dursun Sitesi.

Turan Dursun Sitesi (<http://www.turandursun.com>), aydın ve cesur insan Turan Dursun anısına yapılmış bağımsız bir internet sitesi. Site ateizm, panteizm, panenteizm ve agnostizm gibi din karşıtı felsefeleri benimsemiş olan bireyleri bir araya getirerek hem bireysel gelişime katkıda bulunmak, hem de ortak amaçlar doğrultusunda dayanışma sağlamak amacını güdüyor. 1997 yılında kurulan site 2004 yılından itibaren domain isim altında yayına geçti ve üyelik sistemine başladı. 2006'dan itibaren ise bir yönetim kurulu tarafından yönetilmeye başlanarak, deyim yerindeyse sanal bir sivil toplum kuruluşu olma yönünde adımlar atmaya başladı. Bu amaçla bir tüzük ve disiplin kurulu da oluşturdu.

Turan Dursun Sitesi herhangi

Aydınlanma
savaşçısı

Turan Dursun,
4 Eylül 1990'da
karanlık güçler
tarafından
katledilmişti.

bir siyasi partinin, örgütün veya kuruluşun uzantısı değil. Sitede Turan Dursun'un yazılarından özetlerin yanı sıra, Arif Tekin, Erdoğan Aydın gibi din eleştirmenlerinden de yazılar bulunuyor. Ayrıca 4 binden fazla üyeye sahip sitede yaklaşık 76 binden fazla üye mesajı bulunuyor. Üyelik için herhangi bir kriter aramıyoruz, ancak "Dinlerden Özgürlük" adını verdiği-miz ve sitenin çekirdeğini oluşturan gruba girmek için ateizm veya panteizm, agnostizm gibi bir felsefeyi savunuyor olmayı kriter kabul ediyoruz.

Geçtiğimiz aylarda Turan Dursun Sitesi'nin öncülüğünde Türkiye'de domain isim altındaki ilk Evrim Teorisinden yana web sitesi kuruldu. evrim-teorisi.org adresinden yayına başlayan site, Turan Dursun Sitesi üyeleri dışındaki isimleri de bir araya getirerek özerk bir çatı oluşturacak.

Ülkemizde her ateist veya her dinsiz kendisini bu yönüyle rahatça ifade edebilmelidir diyoruz. Din olgusu saygı sınırları içinde eleştirilmeli, ifade özgürlüğü sınırları içinde kabul edilebilmelidir. Toplumumuzdaki diğer azınlıklar gibi ateistler ve dinsizler üstündeki toplumsal baskı da ortadan kalkmalıdır. Bu nedenle demokrasi ve temel insan hakları ve özgürlüklerini savunuyoruz. Dünyaya

bakış açımız; dinlerin, dinlerin tasvir ettiği Tanrının ve cennet, cehennem, melek, şeytan, cin, peygamberlik ve benzeri usdışı kavramların gerçek olduğunu reddetmek ve bu dünyayı temel alan hümanist anlayışı savunmaktır. Uygarlığın geliştirilmesi ve insanlığın mutluluğu için barışın ve demokrasinin, adaletin,

hak ve fırsat eşitliğinin sağlanması, doğanın korunması, bilimsel ve sanatsal yaratıcı etkinlikler, insanlar arası dostlukların gelişmesi, kısacası sadece ve sadece dünyevi amaçlı etkinliklerle mümkündür diye düşünüyoruz. Böylece bizler sadece dinlere, sadece "bir şeylere" karşı çıkmamanın ötesinde de kendimizi tanımlamakta, kendi pozitif değerlerimizi ortaya koymaktayız. Topluma ateistlerin ve dinsizlerin, sadece "bir şeylere" karşı çıkan, sadece muhalefet eden insanlar olmadığını da anlatmaya çalışıyoruz.

Site bugüne dek yaklaşık bin kez taciz girişimine uğradı. Bilgisayar dilinde hack olarak adlandırılan bu illegal ele geçirme veya inaktive etme girişimlerinden 6-7 tanesi sitemizin geçici olarak yayınının kesilmesine yol açtı. Bu teknik saldırılar nedeniyle sitemiz geçici olarak yayın yapamadıysa da, son aylarda din eleştirisi konulu sitelere asıl önemli tehdit Harun Yahya'nın avukatları aracılığıyla açtığı davalardan geliyor. Üyelerin bıraktığı binlerce mesaj içinde yöneticilerin gözünden kaçırıp silemediği birkaç sözcük nedeniyle din eleştirisi üzerine olan siteler Türktelekom tarafından erişim engellenmesine uğradı. Bunlardan bazıları: islamiyetgercekleri.org, ateizm.org ve Evrim Teorisini savunup Harun Yahya eleştirisi yapan bilimvedin.blogspot.com. Bu sitelere Türktelekom engel koyduğu için sadece yurtdışından veya proxy üzerinden bağlantı kurulabiliyor. Site yöneticileri kimlikleri deşifre olup saldırıya uğramamak için davalara katılmıyor. Turan Dursun Sitesi ise baştan beri dil ve üslup konusunda gösterdiği özen sayesinde, şimdilik Türktelekom engellemesine takılmadı. Ortadaki sorun ateistlerin bireysel veya küçük gruplar halinde etkinliklerinin yetersizliğini göstermiş oldu. Görünen o ki artık örgütsel çalışma ve dayanışmayı artırmak gerekiyor.

TD Sitesi Yönetim Kurulu

II. Karaburun Bilim Kongresi / 7-9 Eylül 2007

'Bilimsel üretim süreci: Toplumsal ve kurumsal biçimleri'

Geçtiğimiz yıl ilki düzenlenen Karaburun Bilim Kongresi'nin ikincisi, yine Türkiye'nin genç bilimcilerinin öncülüğünde gerçekleştiriliyor. Bilim, bilimci ve bilimsel bilginin üretim ve paylaşılma koşulları ile tüm iktidar türleri arasındaki ilişkilerin sorgulandığı/tartışıldığı, teması "bilim ve iktidar" olan ilk kongrenin bir uzantısı olarak bu yıl "bilimsel üretim süreci: toplumsal ve kurumsal biçimleri" teması tartışmaların merkezine alınıyor. Kongrede bu yıl, bilimin kurumsallaşma sürecinin, bunu etkileyen olguların ve tarihsel süreçlerin, bilimin ekonomi-politiğinin işlenmesinin nedenleri birkaç soruyla irdeleniyor: Bilimci, nasıl oldu da, neyin bilgisini, kimin için, nasıl ürettiğini unutarak ya da önemsemeyerek yapmakta olduğu işi yapageliyor olmanın rahatsızlığını artık hissetmez oldu? Bu durumu nasıl açacağız?

PROGRAM

6 Eylül Perşembe

19:00-21:00 Açılış Kokteyli
(Mordoğan-Belediye Düşün Salonu)

7 Eylül 2007 Cuma

10:15-12:15 Açılış Paneli (A Salonu)

Üniversite, Bilim ve Özgürlük

Konuşmacılar:

Hasan Ünal NALBANTOĞLU,
İzge GÜNAL, Korkut BORATAV,
Taner TİMUR

13:30 - 15:30 Oturumlar A1/B1/C1

A1 Oturumu:

Emperyalizm, Bilim ve Politika

Oturum Başkanı: Sezai TEMELLİ

- Tuncay Altuğ - Doğanızın Biyolojik Zenginlikleri Kapitalist Ülkelerin Arka Bahçeleri mi?

- Onur KARA - Bilim (Bilimsel Eğitim, Bilimsel Araştırma) ve Politika (İktidar) ilişkisi

- Bülent HOCA / Dışa Bağımlılığın

Bilimin Önünde Yarattığı Engeller

- Erdal AKAS ve Umut AKAS - Ünlü

İki Bilim İnsanın (Einstein ve Feyn-

man'ın) Yaşamları ve Çalışmalarıyla

Emperyalizm - Bilim ilişkisi Üzerine

Bir Deneme

B1 Oturumu: Eleştirel Teori

Oturum Başkanı: Mehmet TÜRKAY

- Ersin Vedat ELGÜR - Bilime Karşı Bilim ya da Eleştirel Realizm

- Bora ERDAĞI - Deneyim ya da "Memento Vivere" Yokluğu

- İrem TUNÇER - Bilimin Özerkliğini Althusser'le Düşünmek

- Ece ÖZTAN - "İnsanlar Hakkında" Değil, "İnsanlar İçin Sosyoloji" ya

da Gündelik Hayatın Sosyal Bilimin Sorunsalı Yapılması: Bir Alternatif Yöntemsel Yaklaşım Üzerine.

C1 Oturumu: Bilimsel Üretim,

Akademi ve Sendikalar

Oturum Başkanı: Cem SOMEL

- H. Yasemin ÖZÜGÜRLÜ - Bilimsel Üretim Sürecinde Kamu Politikalarının Rolü ve Önemi

- Özlem TEZCEK - 1980 Sonrasında Türkiye'de Bilgi Üretiminin Kurumsal Değişimi: TEPAV Örneği

- Aydın ÖRDEK - Akademya, Bilim ve Yabancılaşma Üzerine Bir Deneme

- Mustafa Kemal COŞKUN - Akademi ve Sendikalar: Bu Tanışıklıktan Ne Çıkar?

16:00 - 18:00 Oturumlar A2/B2/C2

A2 Oturumu: Sosyal Bilimlerde Parçalanmışlık: Cinsiyetlerin Sınıfı mı, Sınıfların Cinsiyeti mi?

Oturum Başkanı: Neşecan BALKAN

- Saniye DEDEOĞLU - Küreselleşme, Kadın Emeği ve Endüstriyel Üretim:

İstanbul Konfeksiyon Sanayii Örneği

- Seçil KAYA ve Ferda DÖNMEZ AT-BAŞI - İşgücünün Yeniden Üretimine

Aracı Olarak Annelik

- Burça KIZILIRMAK ve Meltem KAYIRAN DİKMEN - Kapitalizm, Kadın Emeği ve Kadına Yönelik Politikaların

Çözumsuzluğu

- Sevilay KAYGALAK ve Zeynep KILIÇ

- Diyalektik ve Maddecî Bir Feminizm

Mümkün mü?

B2 Oturumu: Mekân, İletişim ve Hukuk

Oturum Başkanı: Semahat ÖZDEMİR

- Işıl BAYSAN SERİM -

Mimarlık Bilgisinin "Gizli Gündemi": Tekno-bilimsel Kozmopolis

- İrfan MUKUL ve Mehmet Taki YILMAZ - Bilimin Parçalanmışlığı Karşısında

Coğrafya Biliminin Bütünselliği

- Erdal DAĞTAŞ ve Ömer ÖZER - Bilimsel Üretim Alanında Bilim-Sermaye

İşbirliği ya da Bilim-Halk Yakınlığı: İletişim Araştırmalarının Açılımları

- Jale KARAKAŞ - Değişen Üretim

Sürecinin Değişen Metaları Üzerinde Hukuk "Bilgi Alanının" Korsanlığı

C2 Oturumu: Bilimsel Bilgi Üretimi, Felsefe ve "İki Kültür"

Oturum Başkanı: Funda BARBAROS

- Ali Hıdır ELİGÜZEL - Fen Bilgi Alanı ve İnsani-Sosyal Bilgi Alanı Birliği: Kozmos'un Bilgisi

- Altuğ YALÇINTAŞ / Düşünsel Patikalar ve Patolojiler: Düşünce Dünyamızdaki Kazalar, Rastlantılar, Tesadüfler ve Bunların Sonuçları Niçin Önemlidir?

- Övünç CENGİZ ve Emre EBETÜRK

- Tümelde Tikele: Bilim, Felsefe ve Kapitalizm

- Şükrü NİŞANCI ve Onur AYDA

- Sorgusuz Bir Bilim Neye Yarar: Bilmi-Yorum

18:30 - 20:30 "Ulus Baker" Anma Oturumu (A Salonu)

Konuşmacılar

Ersan OCAK, Nilgün TOKER, Adile ARSLAN AVAR

21:00 Kuyucak Plajı'nda Buluşma

8 Eylül 2007 Cumartesi

10:00 - 12:00 Oturumlar A3/B3/ C3

A3 Oturumu: Sokağın Bilgisi - Deneyimler

Oturum Başkanı: Yücel ÇAĞLAR

- Mustafa ANT - Finike Pazarıcı Esnafı Dayanışma Derneği Deneyimi

- Metin BURAK - Bağımsız Tekstil İşçileri Sendikası (BATİS) Deneyimi

- Ayla YILMAZ / Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi (KİGEM) Deneyimi

- Ali Kazım ÖZ ve Bayramalı ŞENTÜRK - Bademler Köyü: Tarımsal ve Kültürel Kalkınma Deneyimi

- Semahat ÖZDEMİR - Karaburun Yarımadası Deneyimi

B3 Oturumu: Piyasa, Savaş, Teknoloji ve Ekonomi

Oturum Başkanı: Eyüp ÖZVEREN
- Gülnur ELÇİK - Savaşın Bilimi (Teknolojinin "Rasyonelleştirilmesi" Deneyimi)
- Mehmet Gürsan ŞENALP - Toplum Mühendisliği Olarak İktisadın Ulusötesileşmesi mi?

- Serdal BAHÇE - Sistemler Arası Savaşın Aracı Olarak İktisatçı
- Adem ÇAYLAK ve Hüseyin BARAN Kapitalist Hegemonyanın Yeni Meşrulaştırım Biçimi: Projeleşen Toplum

C3 Oturumu: Üniversite, Fikri Mülkiyet ve Liyakat Sistemi

Oturum Başkanı: Tayfun ÖZKAYA
- İhsan Ercan SADİ ve Dilek ÇETİN Fikri Mülkiyet Hakları Çerçevesinde Türkiye ve Dünya'da Bilimsel Üretim Süreçleri

- Nilgün FEHİM KENNEDY ve Serpil ÖZALOĞLU - Üniversitede Öğretme-Öğrenme Sürecinde İktidar İlişkileri
- Bir Değişim Önerisi

- Armağan ÖZTÜRK - Bilimde Kapitalist Rasyonelliğin Enstrümanları: Referans Sistemi ve Liyakat Ahlakı Üzerine Eleştiriler

13:30 - 15:30 Oturumlar A4/B4

A4 Oturumu: Bilimsel Üretim Süreçleri ve Bir Kurum Olarak Tıp ve Sağlık

Oturum Başkanı: Zuhul OKUYAN
- Serdar DEMİRGÖREN - Tıpta Temel Bilimler ve Gündelik Yansımaları
- Onur HAMZAOĞLU - "Sağlık Hakkına Hayır!"
- Mustafa SÜTLAŞ - Hasta Hakları ve Tıp

- Feride AKSU - Dünya Ticaret Örgütü: Sağlık ve Tıp Bilimine Yansımaları
- Zeki GÜL - Tıbbın Kötüye Kullanımı: Savaş Endüstrisi ve İnsan Hakları

İhlalleri

B4 Oturumu: Bilgi, Bilim ve İktidar

Oturum Başkanı: Fuat ERCAN
- Kazım Tolga GÜREL - Tarihte Bilgi ve İktidar İlişkisi Üzerine Bir İnceleme Necdet C. ALDEMİR ve Begüm KÖSE
- Kim İçin ve Ne İçin Bilim?
- Gültekin AKARCA - Bilimde Taraf Olmak
- Eylem ŞEN - Kapitalist Toplumda Bilimsel Üretim Süreçlerinin Sınırlılıkları ve Bunları Aşmaya Dönük Ne Yapmalı?

16:00 - 18:30 Forum: (A Salonu)

Dünyada ve Türkiye'de

Bilimsel Üretim Süreci:

Toplumsal ve Kurumsal Biçimleri

19:00 - 20:00 Şiir Dinletisi (A Salonu)

- Şeyh Bedreddin Destanı - Özgür Tiyatro

9 Eylül 2007 Pazar

10:00 - 12:30 Oturumlar A5/B5/C5

A5 Oturumu: Bilimsel Üretim ve Uygulama Sürecinde TMMOB

Oturum Başkanı: Kamil Okyay SINDIR
Tartışmacı: Ahmet ÖNCÜ
- Kamil Okyay SINDIR - Bilimsel Bilginin Yaşamsal Değeri ve TMMOB
- Ahmet Tuncay KARAÇORLU - Bilimsel Üretim Süreci ve Meslek Odaları
- Gülşen IŞIK - Toplumsal Yapı İçinde Meslek Örgütleri
- M. Faruk İŞGENÇ - İnsan-Doğa-Çevre Etkileşiminde Meslek Odalarının Rolü
- Tayfun ÖZKAYA - Bilgi-Teknoloji Üretiminde İktidar Sorunu ve Katılımcı Araştırma

B5 Oturumu: Eğitim Bilimleri

Oturum Başkanı: Yaşar UYSAL

Tartışmacı: Fuat ERCAN

- Ferda UZUNYAYLA - Eğitim Ne İçin ve Nerede Şekilleniyor?

- Seçkin ÖZSOY - Eğitim Bilimcisinin Politik İşlevi ve Sorumluluğu: "Yaratıcı Özyıkım"

- L. Işıl ÜNAL - Yapageliyor Olmanın Rahatlığını Duymak: Türkiye'de Eğitim Bilimcilerin "Eğitilmiş"lik Hali

- Sabri GÜNGÖR - Eğitim Bilimcilerin Metodolojist Yanılsamaları

C5 Oturumu:

Modernizm-Postmodernizm

Oturum Başkanı: Beno KURYEL

- Yıldız AKPOLAT - Devrimci Burjuvanın Ütopyası Olarak Aydınlanma Felsefesi ve Muhafazakârlaşan Burjuvanın İdeolojisi Olarak Pozitivizm ve Pozitivist Sosyoloji

- Hasan AYDIN ve Mehmet Taki YILMAZ - Metafizik Çağına Dönülürken Modern Bilime Yönelik Postmodern Eleştiriler ve Felsefi Değeri

- Ayşe MERMUTLU - Başlık Yerine: Düşünümelliğe Dair Düşünüm ya da Bazı Soru Kiplerinin Lüzumsuzlaşması Üzerine

13:30 - 16:30 "Kapital'in 140. Yılı"

Özel Oturumu: (A Salonu)

Bugünü Marx'la Anlamak

Oturum Başkanı: Ahmet Haşim KÖSE
Konuşmacılar
E. Ahmet TONAK, İşaya ÜŞÜR, Korut BORATAV, Nail SATLIGAN

17:00 Kapanış Forumu: (A Salonu)

Bilimci Ne Yapmalı?

Söz Dağıtanlar: Barış ALPASLAN ve Aydın ARI

İznik'te tarih katlediliyor!

Kültür Bakanlığı'nın arkeolojik yapıtların bakım ve korumasını başaramayıp yöre belediyelerine devretmesinden sonra:

İznik'teki Antik Tiyatro Kazısı, bu yıl, 25 yıldır kazıyı sürdüren Arkeolog Bedri Yalman'a (Bursa Kültür Emekli Müdürü) verilmedi. Gerçek gerekçe: Kaymakamın bir an önce bitirip kullanmak istediği tiyatroya, bilimsel kaygılarla, kepçe gibi büyük kazı araçları

kullanarak bir an önce temizleyip, onarıp teslim etmemiş olması.

Aynı kaymakam, İznik'teki I. Murat Hamamı'nı bu yöntemle kazıp, "betonlayıp" onararak 6 ay gibi bir sürede bitirdi ve açılış yapmak üzere...

Yapımı 335 yılında başlamış olan ve 8. yüzyılda 2. İznik konsilinin toplandığı İznik Aya Sofya Kilisesi'nin, yine aynı "hızlı" yöntemlerle onarıp çatısını kapatma ve camiye çevrildikten sonra yapılmış olan yıkık minaresini tamamlama girişimini de yine aynı kaymakam sürdürüyor.

Kaymakamımızın İznik'te bulunan eski bir İznik evini gerçeğine uygun olarak onarmadığı için Bursa Eski Eserler Kurulu tarafından durdurulan inşaatını gizli ve gece çalışmalarıyla istediği gibi "onarmayı"(!) da sürdürdüğünü ekleyelim.

Daha niceleri olduğunu düşünüyorum. Bu tarih katliamlarının bütün arkeolog, kültür tarihçileri ve gazetecilerin dikkat, bilgi, ilgisi yardım ve desteğine gerekmesi var!..

Ömer Tuncer

Soldan sağa

- 1) Çeşitli gazetelerdeki fıkra yazarlığı-
nın yanı sıra *Yabancı* ve *Pablo'nun
Gülüşi* adlı romanları da yazmış,
1921 doğumlu gazetecimiz.
- 2) Bir şeyi hazır duruma getirme.- En-
donezya'nın plaka imi.- "... Canlar"
(Nikolay Gogol'un bir betiği).
- 3) "Umut gözlerinde ölü bir bakış /
Çıglık bir bükülüş dudaklarında /
Aradıkları ... nedir ki yaz, kış / Do-
laşırılar şehrin sokaklarında." (A. Mu-
hip Dranas).- "Ernst ..." (1900-1991
yılları arasında yaşamış Çek asıllı
Avusturyalı besteci).- Çeşitli spor
karşılaşmalarının yapıldığı oturma
yerleri bulunan alan.
- 4) Çok başarılı ve varis iş adamı.- Evli-
ya, ermiş.- Çeşitli.
- 5) "... ve Siyah" (H. Ziya Uşaklıgil'in bir
yapıtı).- Karşı söyleme.- Genişlik.
- 6) "... Sanatlar" (Yontu, seramik gibi,
ürünleri üç boyutlu olan sanatlar).
Kurçatovyum'un simgesi.- Bir gıda
maddesi.
- 7) Eski bir Japon hacim ölçüsü.- Güzel,
hoş.- İslam'ın en yaygın mezhebi.
- 8) Karakter.- Bir haber ajansı.- Kemik-
lerin yuvarlak ucu.- Genellikle bir
traktörün arkasına takılan ve zemini
derince kazmaya yarayan iri bir ya
da birçok kazma dişiyle donatılmış
ağır bir çerçeveden oluşan alet.
- 9) Bir nota.- "... Pinter" (*Doğumgünü
Partisi, Gitgel Dolap, Oda, Dağ Dili*
gibi yapıtları da üretmiş İngiliz oyun-
cu ve yazar).- Küçük erkek kardeş.
- 10) Gelişmiş bir röntgen tekniği.- Rad-
yoda yayımlanmak üzere yazılmış,
eğlendirici kısa oyun.- Eski dilde
"pinekleme, uyuklama".- İşaret.
- 11) İsviçre'de bir kent.- Kullanma süre-
si.- "... Aşk" (İvan Turgenyev'in bir

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1															
2															
3															
4															
5															
6															
7															
8															
9															
10															
11															
12															

romanı).

- 12) "... Russell" (1950 Nobel Edebiyat
Ödülü sahibi ünlü İngiliz felsefeci ve
mantıkçı).- Gıpta.

Yukarıdan aşağıya

- 1) Bir dengesizlikten ya da bir engele
çarpmadan kaynaklanan ve uçağın
ani olarak ters yana dönüş yapması-
na yol açan iniş kazası.
- 2) Binek hayvanlarının sırtına konulan
oturma malak.- Bir tür tuzsuz peynir.-
Tanrı.
- 3) Önden verilen para, avans.- "... sa-
zını eline / Dokun zülfün teline / Ver
elini elime / Tutam kimse duymaya."
(Akın Özkan - Gerdaniye).- Ren-
yum'un simgesi.
- 4) İran'ın plaka imi.- Kement.- Eserler,
yapıtlar.
- 5) "... Meclis" (H. Veldet Velidedeoğ-
lu'nun bir betiği).- Söndürme.- Mut,
saadet.
- 6) "... düşse başı yarılr." (Bir yerin boş

ve yoksulluk içinde bulunduğunu
belirtir).- Tanrıça.

- 7) "... Dersleri" (İtalo Calvino'nun bir
betiği).- Bir çeşit susamsız, yağlı si-
mit.
- 8) Yardım.- Sıkıntı, güçlük.- Küçük ma-
ğara.
- 9) Kedi, köpek yavrusu.- Leibniz'de
"bileşiklere giren, yalın yani bölün-
meyen töz".
- 10) Kanal.- En önemli nokta, öz.- Orta-
doğu'da bir göl.
- 11) İlgî eki.- Tantal'ın simgesi.- İşaret
olarak dikilen çubuk.
- 12) Bir çeşit ince nakış.- Gümüş.
- 13) Yansız.- İtli.- Lavrensiyum'un simge-
si.
- 14) "Dünya ... açıyor seni düşünür-
ken / Denizden daha büyüktür çiğ
damlası." (Ayhan Can).- Tarihte Ön
Asya'da bir ülke.
- 15) Üniter.

GEÇEN SAYININ YANITI

1	C	E	N	A	N	A	K	I	N	M	I	S	T	I
2	I	S	B	A	T	Ü	R	P	O	T	E	R	N	
3	H	E	B	A	A	Z	A	M	E	T	P	A	C	
4	A	D	A	T	I	G	O	R	O	T	I	K		
5	N	I	S	U	R	U	Ç	A	R	A	L	S		
6	N	K	I	S	N	A	M	İ	V	E	D	I		
7	Ü	Ç	O	K	F	A	B	I	A	N	M	A	L	
8	M	E	N	F	E	C	A	A	T	I	E	S	I	
9	A	L	Ç	A	L	M	A	T	R	O	Ç	K	I	
10	T	I	F	O	R	E	A	R	T	I	T	E		
11	M	I	N	A	R	E	S	E	K	T	E	R	L	
12	A	K	A	R	A	M	B	E	R	A	N	A	P	A

Ağustos sayımızdaki bulmacayı doğru yanıtlayan okurlarımızdan **Ezgi Alanyüz** (Bursa), **Sultan Canan Kozan** (İstanbul) ve **Kerim Tezel** (İstanbul), Altay Öktem'in Everest Yayınları'ndan çıkan *Sık Rastlanan Hastalıklar Atlası* adlı kitabını kazandı. Eylül bulmacamızı doğru yanıtlayacak okurlarımız arasında belirleyeceğimiz 3 kişi, Şükran Furtun Çebi'nin 7Renk Yayınları'ndan çıkan *Bir Damla Nida* adlı kitabını kazanacak. Çözümlerinizin değerlendirmeye girebilmesi için, en geç 20 Eylül tarihine kadar posta, faks veya e-posta yoluyla elimize ulaşması gerekiyor. Kolay gelsin...

